Ecaterina Țarălungă

Enciclopedia Literaturii Române

MISTRAL
INFO MEDIA

ENCICLOPEDIA LITERATURII ROMÂNE

pentru adolescenți și profesorii lor

Lucrare publicată în regia autorului

EcaterinaȚarălungă

ENCICLOPEDIA LITERATURII ROMÂNE

Editura Mistral
București • 2020

Ilustrația copertei: miniatură – vechi manuscris românesc

Macheta: Ecaterina Țarălungă

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
ȚARĂLUNGĂ, ECATERINA - ENCICLOPEDIA LITERATURII ROMÂNE

Conţine Note și comentarii, Bibliografie.
Index ISBN 978-606-8338-30-9

Cuprins

Dunărea la Cazane

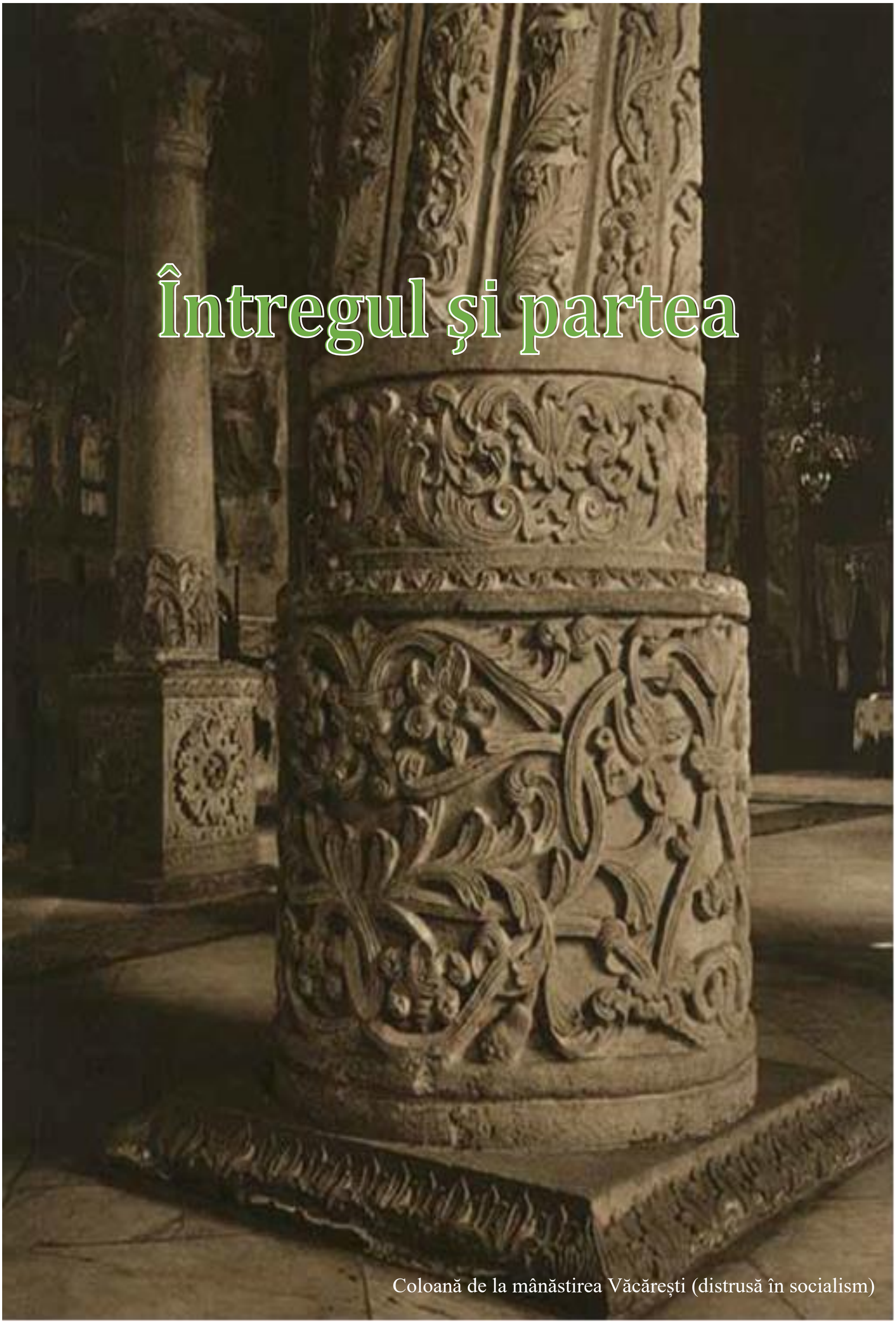
Prefață

Enciclopediile au constituit, în istoria culturilor omeneşti, un capitol legat de iluminism, de trecerea umanităţii de la Evul Mediu la Epoca Modernă. Atunci, în Europa vremii, a fost descoperit preţul raţiunii în faţa credinţei. Învăţaţii şi-au adunat forţele şi s-au decis să nu uite şi să apere, prin enciclopediile lor, toate marile valori pe care omenirea le câştigase de-a lungul veacurilor, dincolo de orice bătălii – economice, sociale, politice – legate de evoluţia ei ca întreg, ori de parcursul fiecărui popor în parte. Aşezarea împreună a tuturor rezultatelor civilizaţiei, în veacul al XVIII-lea, a fost dublată de forţa oamenilor simpli, care şi-au afirmat drepturile şi valorile: Revoluţia Franceză (1789) a încheiat în chip fericit demersul început de marii enciclopedişti, ale căror lucrări le moştenim până astăzi. Dincolo de tot ceea ce a urmat: războaiele napoleoniene şi Tratatul de la Viena (din 1815), disparţia unor mari imperii, schimbarea raporturilor de forţe în controlul punctelor-cheie ale planetei, nimic n-a mai putut restaura situaţia culturii, civilizaţiei şi drepturilor cetăţeneşti ale lumii aşa cum fuseseră ele înainte de iluminism, de Revoluţia Franceză şi de marile enciclopedii.

Renaşterea apetitului pentru enciclopedii la începutul mileniului al III-lea consider că are această semnificaţie majoră: umanitatea traversează o nouă perioadă de creştere, legată de crize şi căutări, are nevoie de un mod nou de integrare a civilizaţiilor, unde fiecare cultură trebuie să-şi aducă în discuţie valorile reale (nu cele născute din căutări şi perpetuări ale disensiunilor trecutului), pentru ca ele să participe la marea cernere a prezentului: aceea pe baza căreia lumea contemporană îşi va construi un viitor interdependent. Un viitor care are drept principiu raţiunea, puterea minţii omeneşti de a făptui un univers mai bun pentru fiecare dintre noi, cititorii cărţilor, aceia care vedem, auzim şi facem câte o bucată de drum împreună cu ceilalţi, după capacitatea şi forţa fiecăruia de a se afirma în lumea prezentului, dar şi în aceea a viitorului. Relaţia noastră cu lumea, tipul de funcţionare a instituţiilor, racordul dintre naţiuni, totul impune voci noi, care trebuie să ştie ce întreg de cultură şi civilizaţie au în spatele lor, atât în ce priveşte fiecare popor în parte, cât şi toate împreună. Astfel apare nevoia de enciclopedii în toate domeniile. Iar literatura română, care n-a fost încă privită pe fundalul amplu al peisajului civilizaţiei româneşti şi n-a beneficiat de integrarea în peisajul enciclopedic al Europei şi al lumii, abia că are nevoie de acest lucru.

Ecaterina Țarălungă
ianuarie 2020

Întregul și partea

Coloană de la mânăstirea Văcărești (distrusă în socialism)

Civilizația și literatura

Literatura română, ca domeniu conştient definit, ţine de însăşi naşterea poporului român ca entitate în această parte a Europei. Orientul cetăţilor antice (din China, Persia, Mesopotamia, Imperiul Hittit, Egipt, Macedonia, Creta, Cyclade, Hellada, Imperiul Roman) a produs opere literare (conştient folosite astfel, nu mă refer la începuturile istoriei, ale geografiei) cu mult înainte ca românii să se fi născut ca popor. De aceea, pe lângă creaţia populară (în versuri, proză şi teatrul popular), care atestă chiar momentele de fundament ale naşterii poporului român, ale felului cum a ajuns el la conştiinţa de sine, dau seamă şi de receptarea marilor literaturi din trecut, de dinainte de apariţia sa. Orientul a fost prima şi cea mai temeinică referinţă literară pentru români, semn de apartenenţă, de așezare a lui printe popoarele Europei. Chiar atunci când au început să circule texte venite din Occidentul Europei, mai ales pe filiera Italiei (fostul Imperiu Roman de Apus), apoi a Bizanţului (fostul Imperiu Roman de Răsărit), a cetăţii Veneţiei, ele erau produse în Orient, împământenite în Occident şi retransmise la noi. Mediterana, cu toate insulele ei, dar – în principal – Cycladele din Marea Egee (odinioară Mare Carpathicum), Ciprul, Creta şi Sicilia, apoi cetatea maritimă Veneţia, au fost marea cutie de rezonanţă a începuturilor literaturii europene ca fenomen de ansamblu. Diversificarea literaturii după popoarele care-o foloseau drept hrană spirituală, ca şi producerea de opere noi, de modele literarare noi n-a fost mai târzie la români decât la celelalte popoare ale Europei. Continentul a păstrat marele sincronism care atesta chiar semnul forţei şi capacităţii sale de a se înscrie ca o siglă, ca un semn generic de model pentru celelalte continente. Europa a devenit astfel Lumea Veche şi solidă, modelul de raportare al Lumilor Noi, ale celorlalte continente, la existenţa planetară şi la spiritul omenesc, calea de definire a propriei lor identităţi viitoare. In acest întreg al literaturilor europene, literatura română este parte. Dar ea este, de asemenea, parte a întregului civilizaţiei româneşti, pe care o însoţeşte pas cu pas şi treaptă cu treaptă în anevoiosul urcuş al românilor de la lumea veche la aceea modernă şi contemporană. Din veacul al XIV-lea şi al XV-lea au rămas vizibile pentru noi, cei de astăzi, de la începutul veacului al XXI-lea, urmele paşilor şi semnele efortului depus de sufletul românesc pentru a ne înscrie pe marea orbită a Timpului ca popor capabil să creeze valori distincte și perene.

Începuturi

Cu multă vreme în urmă, pe când poporul român însuşi abia se forma din neamuri vechi şi amestecate care ajunseseră pe aceste locuri, dar mai ales din triburile de daci cu greu cucerite de armatele venite tocmai de la Roma, pe atunci deci, adică acum o mie şi şapte - opt sute de ani, creaţia frumosului mergea împreună cu viaţa de zi cu zi şi împreună clădeau un fel de a fi al omului, adică ceea ce numim astăzi identitatea românească. Ea s-a format în jurul artelor: portul popular, cântecele, dansurile şi poveştile. Iar dacă toate s-au mai schimbat cu timpul, portul popular a rămas acelaşi, de la începuturile neamului şi până astăzi. Oriunde pe Pământ trăiesc români, se află o ladă tăinuită cu iia şi fota femeii,

Vlahia Moravă, Cehia

cu iţarii, cămeşa şi bundiţa bărbatului. Iar acesta este, alături de limba română, cel mai vechi şi mai puternic semn al sufletului românesc. Dintre aceia care ştiu şi au în sufletul lor acest port, cei mai talentaţi au făcut, în limba română - o fac şi astăzi - literatura acestui neam.

Balada *Mioriţa*

Cele mai vechi simboluri ale identităţii româneşti vin din spaţiul Daciei Magna, unde Soarele şi Luna erau privite ca Tatăl şi Mama cerească, perechea primordială care dădea şi întreţinea chiar viaţa, aici, pe Pământ[1]. Aceste simboluri mărturisesc chiar legătura dacilor cu restul triburilor de traci, cu originile lor foarte îndepărtate în timp. Încă în mileniul al VI-lea î.H. ei erau cel mai numeros popor al lumii după indieni, aşa cum scrie Herodot[2], fondatorul istoriei. Pretutindeni unde se află urmaşi ai tracilor, deveniţi după romanizare români – în sens larg valahi, simbolul solar este temeiul stemelor care-i ţin impreună. Lui i s-a adăugat Luna, şi ea semn al Cosmosului, care desemna, împreună cu Soarele, cele 24 de ore ale zilei şi nopţii. Soarele şi Luna ca elemente cosmice au stat la baza alcătuirii calendarului astral, dar şi a calendarului agricol, care rânduia viaţa omului atât pentru traiul zilnic, cât şi pentru tot cursul vieţii. Devenite personaje literare, Soarele şi Luna au rămas, în basmul românesc (cea mai veche formă de literatură pe care o

cunoaştem): Făt Frumos şi Ileana Cosânzeana. Tot ele sunt fundalul cosmic al baladei *Mioriţa*. Soarele şi Luna se caută pretutindeni pe Pământ, iar când unul apune la orizont, celălalt se iveşte la răsărit.

Dar literatura vine şi din marele trecut al traiului românilor în munţii Peninsulei Balcanice şi în Carpaţi, ca şi în lungul cursului Dunării. *Alexăndria* istoriseşte campaniile lui Alexandru Macedon, întâmplate în veacul al IV-lea

Troia

înainte de Hristos şi care au ajuns până la Dunăre. Pe ambele maluri ale Dunării de Mijloc şi de Jos, adică pe pământul regatului dacic, dacii şi geţii (din Dobrogea de azi) erau cei mai numeroşi printre triburile de traci. A venit apoi Imperiul Roman. El a cucerit, de la sud spre nord (sec.III îH-sec.II dH) pe tracii care trăiau începînd de pe ţărmul Asiei Mici, unde fusese Troia, în toată Peninsula Balcanică, de jur împrejurul Dunării, pe cursurile de apă şi la trecători, din Munţii Pindului până la capătul de nord al Carpaţilor şi de la Marea Marmara până la Marea Adriatică. Limba vechilor locuitori, împreună cu aceea a noilor veniţi, romanii, adică limba latină s-au amestecat în plasma limbii vorbite pe aceste locuri. Romanii sunt la origini refugiaţii de la Troia care au ajuns în Peninsula Italică. Homer descrie înfrângerea Troiei, la 1200. H., de către greci, prin înşelăciune, în epopeea *Iliada*, una dintre cele mai mari şi mai cunoscute opere literare ale lumii, tradusă în zeci de limbi şi după care s-

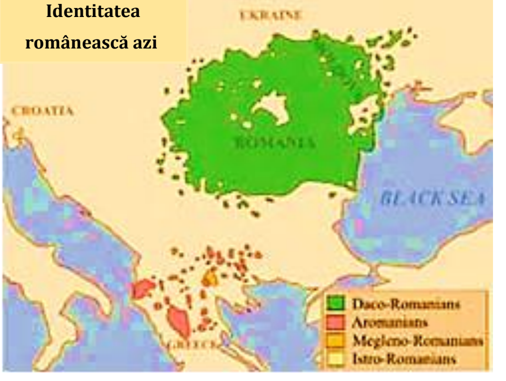
Triburile tracilor în timpul Războiului Troiei

au făcut numeroase filme. Atunci, în războiul grecilor contra Troiei, tracii au fost aliaţii troienilor, după cum scrie Homer. Vergilius, scriitorul latin, povesteşte şi el, în epopeea *Eneida,* despre întemeierea poporului şi Imperiului Roman din fugarii de la Troia conduşi de Eneas. Romulus şi Remus, doi prunci găsiți într-un coş pe apa Tibrului, fluviul care trece prin Roma, aveau să devină fondatorii cetăţii romane. Lupoaica – mama lor adoptivă și simbol tribal tracic – cu cei doi prunci au rămas și simbolul lati-

nității. El se vede în oraşele Italiei şi ale tuturor ţinuturilor cucerite de romani. Steagul de luptă al dacilor avea de asemenea capul de lup, simbol şi el foarte vechi, care a existat de dinainte de războiul troian. Prin cuceririle lor romanii am mers mereu către răsărit, spre locul originar, iar dacii - care erau cei mai nordici dintre traci - i-au reîntâlnit astel pe foştii lor aliaţi de la Troia şi împreună au fondat o nouă romanitate şi identitate: românească.

După *Iliada* lui Homer (el nu era grec, ci prizonier de război – în greacă Omiroi însemna orb), arheologul Heinrich Schliemann a descoperit Troia în secoul al XIX-lea. Homer i-a numit pe troieni traci. Acolo s-au găsit vase cu simbolul solar, podoabe ca acelea purtate de traci, ca şi în Milet, Asia Mică, unde fusese şi Troia. Trebuie spus că Miletul a fost cetatea care a întemeiat toate coloniile de la Marea Neagră în secolul al VI-lea. î.H., refăcînd astfel vechea unitate a triburilor pentru a se putea apăra de perşi. Pe acest fundal s-a născut limba română în secolele I î. H.-IV d. H., cu cele

patru mari dialecte ale ei: dacoromân la nord de Dunăre, istroromân, meglenoromân și aromân la sudul Dunării. Pretutindeni, odată cu ciobanii, circulau aceleaşi legende ale naşterii neamului. Tot cam atunci, pe aceste locuri a ajuns Sfântul Andrei, propovăduitorul creștinismului. Astfel, pe

Muzeul Satului, București – măşile *Vicleimului*

Drummul antic al Chihlimbarului, de la varegi (sau vikingi - trăiau în Scandinavia de azi) la greci, care trecea în lungul Prutului şi al Siretului, prin Scythia Minor (Dobrogea), ca şi pe celelalte căi dintre Marea Egee şi Marea Adriatică numite de greci Via Egnatia[3], ori treceau prin munţi, din Corint şi Salonic până în Europa Centrală călătorii şi-au schimbat credinţele vechi cu religia mai nouă, creştină. Ea, această credinţă, a unit o dată mai mult triburile şi oamenii. Spiritul românesc mărturiseşte până astăzi vechimea teatrului popular cu teme creştine (ex. Vicleimul).

In jurul bisericilor s-au concentrat principalele forme de şcoală românească ale începuturilor neamului. La fel, arta plastică s-a manifestat întâi în pictura religioasă, dar a transmis şi motive de dinaintea creştinismului (de pildă ouăle încondeiate, care fuseseră, la cei vechi - tracii, cu ramurile lor cele mai mari, dacii şi geţii[4] - semnul primăverii).

Textele manuscrise şi miniatura de carte meşteşugit făcute de vechii

Scrisoarea lui Neacşu din Câmpulung către Johannes Benkner, judele Braşovului, 1521

călugări s-au păstrat din secolele XIV-XV (textele din Maramureş, ca şi *Scrisoarea lui Neacşu din Câmpulung către Johannes Benkner, judele Braşovului*, prima mărturie scrisă a limbii române, datată 1521).

În ce priveşte ştiinţele ca ansamblu al civilizaţiei româneşti, fundamentul lor trebuie căutat la începuturi tot în inventivitatea populară (roata olarului vine din Neolitic, adică de acum şase-şapte mii de ani, roata cu făcaie din Evul Mediu).

Prima tipăritură în limba română datează de la jumătatea secolului al XVI-lea (în oraşul Sibiu). Circulă în continuare cărţile populare: *Alexăndria*, *Esopia* etc. (a căror sursă primară este

***Evanhgelia slavo-greacă*, 1429 - Miniatură**

Orientul, ceea ce denotă o bună comunicare culturală în spaţiu între lumile vechi, dar şi capacitatea românilor de a

păstra legătura cu rădăcinile neamului şi de a trage din asta cuvenita experienţă şi hrană pentru creşterea sufletului naţiei). Se formează şcoli de copişti şi miniaturişti pe lângă mânăstiri. În secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea se scriu cele mai importante cronici: Grigore Ureche, Miron Costin, Ion Neculce, Constantin Cantacuzino Stolnicul, Dimitrie Cantemir (domnul Moldovei, membru al Academiei din Berlin, acela care a făcut trecerea, în cultura română, de la calitatea de

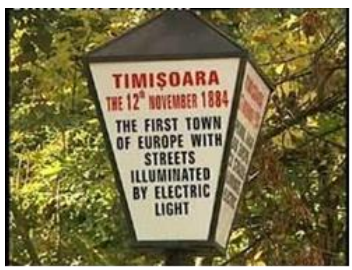

GAZETA
DE TRANSILVANIA.

cronicar la aceea de istoric, fiindcă se ocupă de cauzele, desfăşurarea şi urmările evenimentelor). Tot în secolul al XVIII-lea se afirmă poezia lirică de influenţă alexandrină: poeţii Văcăreşti, Costache Conachi. În preajma revoluţiei de la 1848 se trezeşte conştiinţa naţională, iar lumea românească se conectează la aceea europeană. Apar publicaţii importante: „Albina românească“ (Iaşi, 1829), „Curierul românesc“ (Bucureşti, 1829), „Gazeta de Transilvania“ (Braşov, 1838) „Dacia literară“ (Iaşi, 1840) şi se fac cunoscute personalităţi complexe: Gh. Asachi, Ion Heliade Rădulescu, Mihail Kogălniceanu, Nicolae Bălcescu, Vasile Alecsandri, Alecu Russo. Lor li se datorează în mare parte atât Revoluţia de la 1848, cât şi actul Unirii de la 1859.

Se defineşte limba română literară, bazată pe dialectul dacoromân şi astfel ies în evidenţă mai pregnant graiurile, bazate pe existenţa comunităţilor

№ 93.
ALBINA ROMÂNEASCĂ
ГАЗЕТЪ ПОЛІТІКЪ ШИ ЛІТЕРАРЪ

provinciale: bănăţean, bucovinean, moldovean, muntean, ardelean, dobrogean. Sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul celui de-al XX-lea este marcat de dezvoltarea specializată a artelor şi ştiinţelor: Nicolae Filimon (întâiul romancier), A. D. Xenopol, D. Onciul (istorici), B. P. Hasdeu (istoric şi filolog), T. Cipariu, Al. Philippide (filologi), Al. Odobescu (arheolog şi prozator). În Transilvania fenomenul cultural cel mai puternic este marcat de existenţa Şcolii Ardelene, de esenţă iluministă, care identifică în originea latină a limbii române - cu unele exagerări – chiar forţa identităţii româneşti, puterea ei de a rezista împrejurărilor vitrege ale istoriei, care aşezaseră lumea românească între mari imperii – Samuil Micu-Klein, Gh. Şincai (istorici), I. Budai-Deleanu (scriitor).

Cele mai importante realizări ale epocii în ţările române au fost: introducerea maşinii cu abur (1853), a telegrafului electric (1853), a generatorului electric (1883), a concertelor simfonice periodice (Bucureşti, 1866), a iluminatului cu petrol lampant (Bucureşti, 1857) şi electric (Timişoara, 1884 - I-ul oraş din Europa), apariţia Teatrului din Iaşi (1816), Bucureşti (1819), a Societăţii Filarmonice din Bucureşti (1833) şi Conservatorului de Artă Dramatică din Iaşi (1836), înfiinţarea Societăţii de Medici şi Naturalişti din Iaşi (1838), a Societăţii de Ştiinţe Naturale (1865), a Cenaclului literar Junimea (1863) şi revistei „Convorbiri literare“ (Iaşi, 1867), a Societăţii Literare Române, devenită Academia Română (1879), a Societăţii Române de Geografie (1875), a Societăţii Politehnice (1881), a Societăţii Române de Ştiinţe (1890), a Conservatoarelor de Muzică din Bucureşti şi Iaşi, a universităţilor din cele două provincii româneşti, primele unite între graniţele României Mici la 1859. Se organizează viaţa democratică a statului, apar partidele politice, structura parlamentară.

Viaţa literaturii, ca parte a întregului culturii române, continuă să meargă împreună cu restul vieţii omeneşti de pe aceste locuri. Oamenii de ştiinţă ţin adesea condeiul în mână ca să scrie versuri ori proză. La fel fac mulţi preoţi, artişti plastici, muzicieni. Principala sursă de inspiraţie şi păstrătoarea valorilor perene ale identităţii româneşti continuă să fie folclorul, martor al obiceiurilor şi tradiţiilor din

Hora – sec. I îH, Muzeul de Arheologie din Sibiu

Fondatorii Academiei Române

fiecare loc, din fiecare provincie românească, dar şi martor al unei unităţi a felului de a privi, de a înţelege şi de a răspunde cerinţelor lumii reale, vieţii de zi cu zi, care este specific românesc. Numim astăzi festivaluri de folclor (în aromâneşte *sutzata di folclor*) marile întâlniri anuale ale artelor populare: dansul, muzica instrumentală ori vocală, poeziile şi poveştile populare, teatrul popular. Hora, taraful şi doina pot fi întâlnite pretutindeni unde sunt români, ca şi portul popular. Dar festivalurile nu fac decât să continue, prin veacuri, acelaşi fel de a fi al neamului românesc. An după an, secol după secol, românii s-au întâlnit o dată pe an, aşa cum, la începuturi, trecând cu turmele de la un munte la altul, se vedeau vara, o dată pe an, la tunsul oilor, mai târziu la Sfânta Mărie Mare, pe 15 august, toţi cei care se ştiau. Atunci se făceau socotelile de vânzare a mieilor, laptelui şi brânzei pentru tot anul. Structura societăţii româneşti tradiţionale - un celnic care strângea produsele turmelor, le da un preţ şi se ocupa de caravanele care duceau marfa spre oraşe - era o structură liberă de constrângeri - abia după căderea Imperiului Otoman, sub austro-ungari au început a se plăti biruri pentru dreptul de păşunat, înainte de asta păşunatul era liber, iar pretutindeni acest fapt era citat în cronici ca *Dreptul Valah*. Astfel stând lucrurile, nu trebuie să ne mirăm că, alături de basm, cea mai veche baladă populară românească este a ciobanului şi a oii lui, *Mioriţa.* Ea are numeroase variante, circulă pretutindeni în spaţiul locuit de români şi atestă apartenenţa noastră, a tuturor, la aceeaşi identitate fondatoare. Aceasta este perioada când se fac culegeri şi

Victor Babeş

Ion Cantacuzino

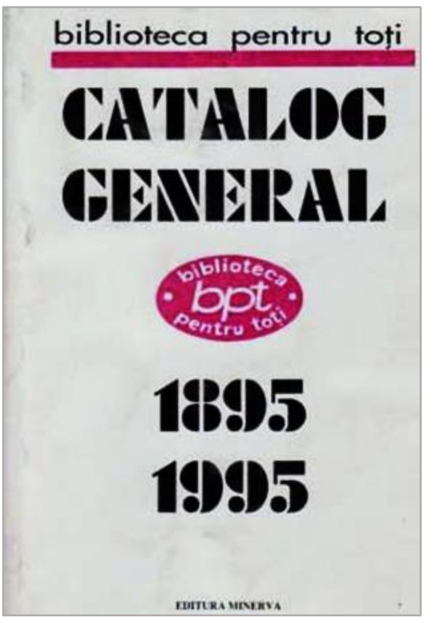
sistematizări ale folclorului (Petre Ispirescu, S. Fl. Marian), se dezvoltă o teorie filosofică românească (Vasile Conta - teoria ondulaţiei universale), estetica (Titu Maiorescu), sociologia (C Dobrogeanu-Gherea), scriu clasicii literaturii române (Mihai Eminescu - poezie, I. L. Caragiale - teatru, Ion Creangă - proză).

Tot în această perioadă se întocmeşte prima hartă geologică (Grigore Cobălcescu), e sistematizată flora României şi se înfiinţează Grădina Botanică din Bucureşti (Dim. Brândză), este emisă prima teorie asupra zăcămintelor de petrol de pe teritoriul ţării (Ludovic Mrazec). Se constituie şcoli naţionale în domeniile: agricultură (Ion Ionescu de la Brad), geologie şi geografie (S. Mehedinţi şi G. Vâlsan), hidrobiologie şi ihtiologie (Gr. Antipa), biospeologie (Emil Racoviţă), meteorologie (Şt. Hepites),

Traian Vuia – primul avion

medicină (Carol Davila, Victor Babeş - anatomie patologică, Ion Cantacuzino - microbiologie, Gh. Marinescu - neurologie, C-tin Parhon - endocrinologie), chimie (Petru Poni, Nicolae Teclu), astronomie (Nicolae Coculescu), construcţii (Anghel Saligny), aeronautică (Traian Vuia - I-ul avion din lume care se înalţă cu mijloace proprii de bord; Henri Coandă - I-ul avion din lume cu reacţie), pictură (Th. Aman, N. Grigorescu, Ion Andreescu), sculptură (familia Storck), arhitectură (Ion Mincu).

Este de la sine înţeles că literatura, martorul scris al creativităţii româneşti, nu lipseşte ca demers din această perioadă plină de evenimente. Formele ei de organizare instituţională, începute în veacul al XIX-lea, se diversifică: societăţi, fundaţii de binefacere, academii. Cea mai nou inventariată

formă de exprimare literară este a copiilor: se publică texte ale cântecelor şi jocurilor de copii, se scrie literatură dedicată educaţiei şi formării minţii copiilor. Astfel, naţia în întregul ei este pregătită să se unească nu doar spiritual, ci şi de fapt, într-un stat naţional. Iar literatura, ca parte a întregii vieţi româneşti, are un rol covârşitor în asamblarea acestui mare salt spre viitor.

Biblioteca pentru Toţi nr. 1, 1895, Tipografia Alcalay

Titu Maiorescu şi fiica sa, Livia, traducători

În prima jumătate a secolului al XX-lea, mai ales după unirea Transilvaniei cu ţara (1918), continuă direcţiile existente şi apar preocupări noi. Se înfiinţează Societatea de Difuziune Radiofonică (1927), se produce primul film artistic (*Independenţa României,* 1912), iau fiinţă prima linie aeriană internă (1936) şi prima oţelărie (1936). Cultura este promovată de personalităţi diverse: Nicolae Iorga (istoric), Vasile Pârvan (arheolog), Lucian Blaga, C. Rădulescu-Motru, D. D. Roşca, Mihai Ralea (filosofie), D. Gusti, H. Sanielevici (sociologie), Tudor Vianu (estetică), Virgil Madgearu (economie), Gh, Ţiţeica, Traian Lalescu, Dan Barbilian, alias Ion Barbu (mate-

matică), Gh. Spacu, D. Neniţescu (chimie), Daniel Danielopolu, Dim. Bagdasar (medicină), Gh. Ionescu-Şişeşti (agrobiologie), Gh. K. Constantinescu (zootehnie).

Literatura, muzica, artele plastice cunosc o mare dezvoltare. Se înfiinţează publicaţii noi: „Sămănătorul“ (1901), „Viaţa românească“ (1906), „Sburătorul“ (1919) cu cenaclurile aferente, care concentrează principalele direcţii ale vieţii literare concepută identitar: sămănătoristă, poporanistă, modernistă. Apar primele case de editură care au şi librării şi primul sistem din ţară de catalogare a cărţilor. Una dintre cele mai vechi colecţii de literatură din Europa este Biblioteca Pentru Toţi (BPT). Ea a apărut în 1895 la Bucureşti, fiind editată de Tipografia şi Librăria Alcalay. Catalogarea cărţilor colecţiei se făcea la finalul volumelor, care aveau un număr fix de pagini (100), format de buzunar şi un preţ de câţiva bani. Este singura colecţie de literatură din Europa care nu şi-a întrerupt apariţiile niciodată, nici chiar în timpul războaielor mondiale. În perioada socialistă nu s-a mai respectat limitarea volumelor la 100 de pagini şi au apărut câte un autor (chiar când lucrarea avea mai multe volume) pe săptămână, plus reeditările, fiecare carte în tiraje de peste un milion de exemplare (proza) şi un sfert de milion (versurile). S-au tradus şi publicat cărţi ale tuturor literaturilor lumii şi toţi scriitorii clasici şi cei mai buni dintre contemporanii literaturii române. Principala abordare

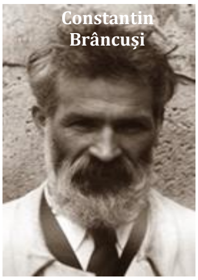

Librăria Alcalay, Bucureşti, 1900

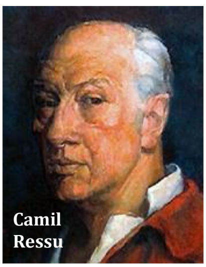
a colecției a fost aceea a specificului naţional şi a raporturilor lui cu universalul. Se delimitează genuri, şcoli, stiluri şi curente literare şi artistice. Spiritul critic capătă o pondere deosebită.

Dezvoltarea capitalismului crează puternice contradicţii (răscoale, lupta între tendinţele de stânga şi cele de dreapta), apare parlamentarismul românesc şi devin literatură temele trecerii populaţiei de la sat la oraş.

George Enescu

Constantin Brâncuşi

Corneliu Baba

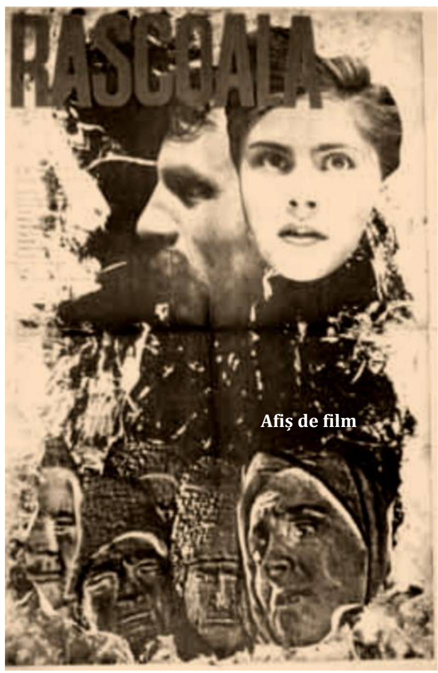

Camil Ressu

Afiş de film

Este perioada când G. Ibrăileanu şi E. Lovinescu fac critică literară, Mihail Sadoveanu, Liviu Rebreanu, Mircea Eliade, Eugen Lovinescu, Hortensia Papadat-Bengescu, Camil Petrescu şi Cezar Petrescu scriu proză, iar Tudor Arghezi, Lucian Blaga, George Bacovia scriu poezie.

În muzică se fac cunoscuţi George Enescu (compozitor), Dinu Lipatti (pianist), Ionel Perlea, George Georgescu, Sergiu Celibidache (dirijori), în sculptură Constantin Brâncuşi, în pictură Şt. Luchian (pictorul florilor), Th. Pallady, Camil Ressu, N. Tonitza, D. Ghiaţă, M. H. Maxy, Marcel Iancu, A. Jiquidi (grafică), Corneliu Baba, Al. Ciucurencu, Ion Ţuculescu, în teatru actorii Lucia Sturdza-Bulandra, Marioara Voiculescu, Elvira Popescu,

Afiş de film

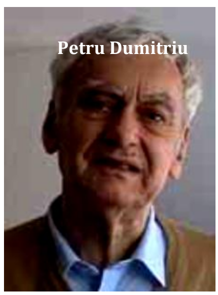
Maria Ventura ş.a. Se înfiinţează Institutul de Fizică Atomică (1956), Academia de Ştiinţe Agricole şi Silvice (1969), Academia de Ştiinţe Medicale (1969), Academia de Ştiinţe Sociale şi Politice (1970).

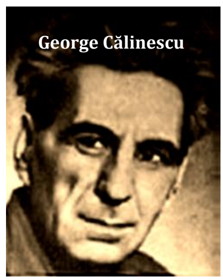
Afiş de spectacol

Literatura şi artele nu pierd nici momentele importante de organizare instituţională a societăţii româneşti. Apar uniunile de creaţie: a scriitorilor (1949), cu şase asociaţii (devenite mai multe după 1990), a compozitorilor (1950), a artiştilor plastici (1950), a arhitecţilor (1953), Consiliul Ziariştilor, inclus în 1976 în Comitetul Uniunii Sindicatelor din Presă, Poligrafie şi Edituri. După 1989 toate aceste uniuni se unesc într-o Fereraţie a Uniunilor de Creaţie.

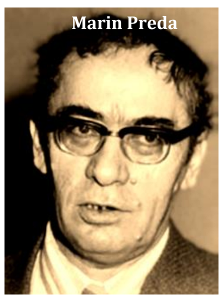
Apar mai multe asociaţii profesionale: a artiştilor fotografi, a bibliotecarilor, a oamenilor de teatru şi muzică, a cineaştilor, ca şi centrale mari: a poligrafiei, a editurilor. Trebuie menţionate Agenţia Română de Impresariat Artistic şi Agenţia PUBLITURISM, care stabilesc contactele şi contractele artistice cu alte ţări. Cărţile de literatură şi filmele după cărţi de literatură devin o adevărată industrie. Practic nu există roman sau nuvelă a literaturii române interbelice ori socialiste după care să nu se fi făcut cel puţin un film artistic de lung metraj. Toate aceste concentrări dispar după 1989, când se multiplică numărul asociaţiilor profesionale. Cele 24 de edituri din Bucureşti şi provincie devin 2500. Organizate în forme noi şi sindicalizate, după 1989 apar noi societăţi: editoriale, ale librarilor, ale bibliotecarilor. Apar uniunile patro-nale şi cele sindicale. Cele patru case de film cu o producţie anuală de 26 de filme, două studiouri – Anima - film

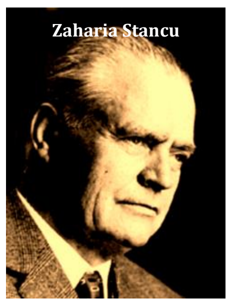
Petru Dumitriu

George Călinescu

Marin Preda

Zaharia Stancu

(Buftea) şi Al. Sahia - îşi reduc producţia până la dispariţie. În perioada socialistă au fost 40 de colective teatrale şi peste 20 teatre de păpuşi, 5 opere de stat, 14 orchestre simfonice şi filarmonice, în jur de 400 de muzee şi case memoriale, 21.437 biblioteci - 2 naţionale; 4 în învăţă-mântul superior; 10.782 şcolare; 4.189 specializate; 6.420 publice (de stat şi sindicale) şi au apărut în jur de 500 de publicaţii în limba română şi limbile minorităţilor etnice, cu un tiraj total de 1.397 milioane exemplare anual (cu profile diferite: politice, ştiinţifice). Acestea din urmă îşi reduc drastic numărul şi tirajul după 1989, dar se dezvoltă publicaţiile on-line şi se multiplică site-urile cu profil cultural. Sporturile devin mai mult un spectacol, decât o competiţie.

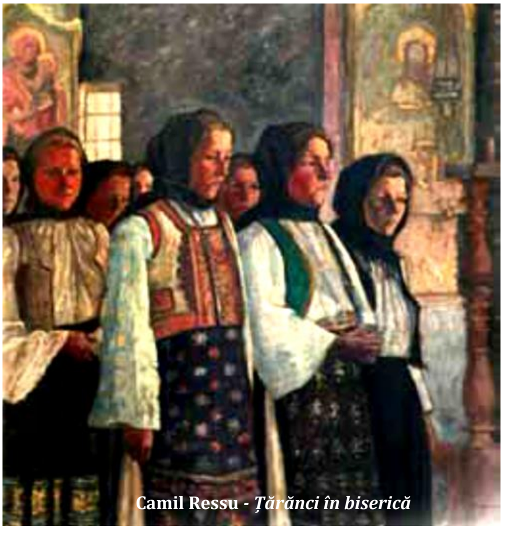

Constantin Brâncuși – *Coloana fără sfârșit,* Târgu Jiu

Afiş de film

Sporesc conexiunile literaturii ro-mâne cu cele europene şi cu literatura universală în sens global. În perioada socialistă s-au afirmat în mod deosebit: Iorgu Iordan, Al . Rosetti, Al. Graur, Ion Coteanu (lingvistică), G. Călinescu, Ş. Cioculescu, Nicolae Manolescu, Eugen Simion (critică literară), Zaharia Stancu, Petru Dumitriu, Marin Preda, Eugen Barbu, D. R. Popescu, Constantin Ţoiu, Nicolae Breban, Augustin Buzura ş a. (roman), Geo Bogza, Nichita Stănescu, Adrian Păunescu, Mircea Dinescu (poezie), Paul Everac, Aurel Baranga, Matei Vişniec (teatru) etc. După 1989 minimalizarea şi victimizarea valorilor perioadei socialiste a ţării, în absenţa unor noi repere româneşti ori universale care să permită ridicarea de noi valori ale locului şi timpului românesc, capabile deopotrivă să asigure continuitatea registrelor cultu-rii române, ca şi dialogul cu alte culturi ale lumii, au dus la trei decenii de stagnare şi de pierdere a reperelor identitare ale civilizaţiei româneşti. Nu putem să nu remarcăm cât de dramatic a fost veacul XX pentru cultura română, care a pierdut valori şi repere de fond odată cu instaurarea socialismului, re -

Camil Ressu - *Țărănci în biserică*

cuperându-le greu și pe bucăți vreme de decenii în perioada socialistă, tot așa cum acum, după 1989, a pierdut va - lori din a doua parte a veacului XX, pe care n-a început încă să le redescopere. La începutul mileniului al III-lea, abia integrată în Uniunea Europeană, litera- tura română, ca parte a ansamblului culturii, își descoperă sie însăși faliile veacului XX, pe care încearcă, în sfârșit, să le conștientizeze și să le acopere.

E bine

Epopeea ca literatură este mult mai veche decât *Iliada* lui Homer şi decât *Eneida* lui Virgiliu. Prima epopee a lumii este *Epopeea lui Ghilgamesh*, scrisă cu trei mii de ani î.H. şi rescrisă mereu, pe tăbliţe de lut cu beţişoare ascuţite de lemn, în scrierea numită cuneiformă, unde se indicau, cu un singur semn, cuvine ori silabe şi nu litere. Ca gen literar epopeea descrie faptele
unor eroi care au învins forţe ale Răului
şi au înstăpânit în lume forţele Binelui.
Lupta dintre Bine şi Rău a rămas pentru
totdeauna cel mai însemnat motiv al literaturii.

să știi

Cum, când, de ce și de unde începe literatura română

București, Lipscani – foto Mihai Petre

Fiecare dintre noi

Atunci când se află la începutul unui drum lung, cum ar fi acela al propriei sale vieţi, fiecare dintre noi ar trebui să se întrebe cum îl va face, de ce trebuie să-l facă într-un fel sau altul, folosind ce instrumente şi căi de transport, de unde, din trecut, vine drumul pe care o apucă el la un moment dat şi unde poate ajunge dacă merge - sau dacă nu merge - pe el. Şi cu cât mai devreme îşi pune aceste întrebări, după cât de timpuriu caută şi află răspunsuri la ele, putem evalua capacitatea fiinţei omeneşti de a se înscrie într-una din categoriile civilizaţiei şi culturii poporului său şi ale lumii din care face parte acesta.

Aparţinem cu toţii unui mare întreg, fiindcă oricare dintre părţi se înscrie pe aceeaşi orbită planetară. Trebuie să ne gândim din capul locului unde este locul nostru, cum îl putem face vizibil faţă de întreg şi care ar fi contribuţia decisivă a fiecăruia – a fiecărei culturi în sens larg şi a fiecărei literaturi în sens restrâns – la valorile spiritului omenesc. Prima şi cea mai importantă condiţie spre a împlini acest scop este să cunoşti dublul univers la care te raportezi: al culturii şi al literaturii; al valorilor neamului tău şi celor universale. Adică să înveţi, fiindcă fără ştiinţa lucrurilor nu este posibil nimic. Pe baza cunoaşterii poţi să-i dai seama ce este bine spus, ce poate fi adăugat, cum poţi contribui la dechiderile viitoare ale civilizaţiei şi ale culturii neamului tău. Nu e deloc puţin lucru, iar fiecare dintre noi va să-şi cântărească bine paşii chiar de la început, de când s-a decis să apuce pe un drum sau altul, fiindcă Timpul, ca şi viaţa, au sens unic. Nu te mai poţi întoarce din drumul pe care ai apucat...

Astfel deci ne aşezăm la linia de start a acestui drum, arătând paşii posibili ai fiecăruia dintre noi prin descrierea marii aventuri de început a literaturii române, un pas uriaş dacă privim cu atenţie în urmă, pentru că el a însemnat nu doar debutul unui domeniu nou al civilizaţiei româneşti – literatura – dar şi, odată cu ea, formarea unei concepţii clare despre cine este poporul român, de unde vine el din trecut şi din spaţiu, când anume şi de ce a apărut şi continuă să existe, neabătut, în această parte a lumii şi a continentului european. Paginile care urmează sunt asemenea unei porţi vechi care ni se deschide în faţă cu un zgomot uriaş, ca să putem intra, privi şi înţelege unde ne aflăm şi ce avem de făcut după întrarea în acest univers nou.

Primii paşi spre literatură

Povestea noastră despre literatură începe în vremurile când lumea trăia mult mai simplu decât astăzi. Unii cultivau pământul ori erau pescari. Mereu în plină mişcare cu turmele, oamenii comunicau în principal pe cale orală, prin poveşti, pilde şi versuri, un set de norme de convieţuire, de modele de urmat, de educaţie în sens larg. Astfel, chiar izolaţi de comunităţile mari, se puteau ţine în rând cu lumea, păstrau memoria trecutului şi puteau spune urmaşilor cine sunt ei, cum pot vieţui, cum îşi pot apăra identitatea.

Domenico Preziosi – *Album. Târg la Bucureşti*

Deşi nu există mărturii scrise ale parcursului literar din perioada străromână, de după retragerea Imperiului Roman din Peninsula Balcanică şi de la nord de Dunăre, coeziunea formidabilă, vizibilă mai târziu, cam din veacul al IX-lea, a lumii româneşti (valahe) atestă căi nescrise de folosire a unor modele de viaţă şi de comportament care vin din trecutul foarte îndepărtat, adeseori de dincolo de formarea poporului român. Primele cărţi populare atestate în spaţiul românesc au drept origine Orientul pre-creştin, începând cu India, continuând cu Asia Mică (regatele neohittite[5]), Mesopotamia şi Egiptul, apoi cu Macedonia şi Grecia. Venite şi mai târziu, pe calea latinităţii din spaţiul german ori francez, ele atestă o mutare a centrului de greutate, de raportare la lume şi viaţă a entităţii româneşti în întregul ei, un mare viraj european. Este momentul când lumea veche şi solidă care-i formase ca neam pe români devine aptă pentru modernizare şi pentru aşezare sincronă în noul flux al continentului, el însuşi ieşit din marea bătălie medievală prin forţa nebănuită a umanismului Renaşterii.

Renaşterea a fost marele curent cultural care a făcut trecerea Europei de la Evul Mediu la lumea modernă. A apărut în Italia veacului al XIII-lea – al XIV-lea, pe pământul fostului Imperiu Roman (Dante, Petrarca, Boccacio, Macchiavelli, Torquato Tasso, Rabelais). Ştiinţele şi artele se desfac atunci din nucleul lor primordial şi devin entităţi complementare (Leonardo da Vinci este cel care abordează distinct cele două domenii). Acest lucru va produce efecte de lungă durată asupra întregului continent, a popoarelor lui, dar şi asupra lumii în sens larg. Arhitectura, artele plastice, medicina, geografia (Cristofor Co -

lumb din Liguria, Vasco da Gama din Țara Bascilor fac marile descoperiri geografice). Istoria, ştiinţele naturii,

Thomas Morus de Hans Holbein cel Tânărs

matematicile, astronomia (Copernic, Keppler) şi nu în ultimul rând literatura (Gutenberg inventează tiparul) devin mereu mai expresive şi mai dotate cu instrumentarul necesar fiecărui domeniu pentru a-l face pe om să înţeleagă cine este el, ce are de făcut cu viaţa lui ca parte a existenţei unui popor, cum poate transfera în urmaşi întregul set de cunoştinţe, de abilităţi şi de sensuri despre lume şi viaţă. Biserica încetează arderile pe rug prin care încercase să-i oprească pe liber cugetători să vadă lumea altfel decât prevedeau prescripţiile religioase. Chiar în sânul Bisericii au loc modificări majore, fiindcă migraseră (mai ales în zona Veneto-Friuli) şi numeroşi refugiaţi ai Bizanţului, creștini răsăriteni, după ce Constantinopolul căzuse în mâna otomanilor. Renaşterea s-a exprimat în primul rând prin apelul la fundamentele culturii bizantine, modelul major al fostului Imperiu Roman în faza sa finală. Inovaţia cea mai de seamă a Renaşterii a fost faptul că în centrul lumii nu mai erau zeii, cetatea ca en-

Nikolaus Olahus

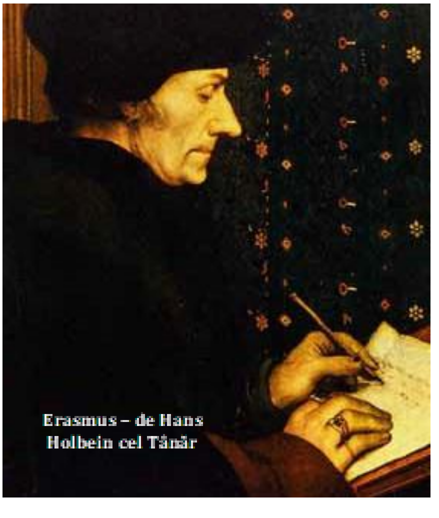
titate globală, regii sau magii, ci omul ca individ devenea centrul ei de greutate. Balansul de la individ la societate ca imagine globală avea să împingă din nou civilizațiile către statutul de imperii. Totuși ideea că omul - iar lumea se înmulţise foarte mult, nu doar în Europa - produce totul şi el este centrul identitar al lumii n-a mai putut fi alungată din mintea nimănui. Nici un imperiu al Europei de după Renaştere - Austro-Ungar, Napoleonian, Rus, German - n-a mai putut face nimic pentru revenirea la situația de dinainte de Renaștere și de dinainte de Revoluția Franceză (1789), nici chiar prin acordul dintre ele, adică prin *Tratatul de la Viena*, din 1815. Omul ca enti -

Johannes Kepler, 1610

al filosofiei şi literaturii, sursele antice - Aristotel, Platon, tragedia şi comedia Greciei antice, Herodot şi Thucidide (un trac, Oloros pe numele

Marsilio Ficino

tate a lumii n-a uitat ce însemnase Revoluţia Franceză din 1789 şi în 1830 avea să înceapă un nou val re - voluţionar, ajuns la maturitate în 1848. Astfel a apărut Europa Naţi-unilor, iar poporul român a format primul stat, România Mică (în 1859, al provinciilor unite Moldova şi Ţara Românească), îndreptându-şi astfel destinul spre alte orizonturi decât în trecut. În domeniul spiritului,

Erasmus – de Hans Holbein cel Tânăr

real) devin modele de urmat, capabile să pună de acord trecutul cu lumea prezentului. Toate ţările Europei sunt cuprinse de această febră, umaniştii de pretutindeni scriu despre contem-poranii lor şi nu despre lumi ima-ginare. Marsilio Ficino, Pico della Mirandola, Montaigne, Erasmus din Rotterdam, Thomas Morus, Nicolaus Olahus (adică Valahul!) comunică între ei şi susţin armătura spirituală a lumii noi. În acest fel răspunsul la întrebarea cum, când şi de ce începe literatura română capătă sens într-un context mai larg: acela al popoarelor Europei care-şi înţelegeau existenţa ca entităţi diferite şi încercau să proiecteze fiecare un viitor propriu pentru cetăţenii săi.

Modele literare originare

Prima formă de literatură atestată în spaţiul românesc a fost dată de poveş-tile şi versurile populare transmise din om în om, apoi păstrate în scris. Nu le inventau chiar povestitorii, ei doar mai adăugau câte ceva la vechile izvoade, ca să fie pe înţelesul tuturor celor din prezent. Cărţile populare care au circulat în spaţiul românesc în veacul al XV-lea, al XVI-lea şi mai târziu indică surse surprinzătoare de conectare a lumii româneşti la marile modele ale

Archirie şi Anadam – manuscris medieval

trecutului. *Archirie şi Anadam* provine din Babilon, de pe vremea regelui Sennacherib (cel care a atacat Ierusalimul în 701 î.H.) şi personajul Ahikar era chiar consilierul lui. Dar singura tăbliţă cu povestea scrisă în cuneiforme akkadiene (limba Asiriei vechi) a fost găsită în Egipt, la Elefantina şi datează din secolul al II-lea î.H.

Esop de Diego Velasquez

Primii exportatori ai poveştii trebuie să fi fost chiar evreii ieşiţi din robia babiloniană, apoi grecii. Modelul pe care-l transmite acest foarte vechi text literar receptorilor săi români este unul referitor la omul care poate învinge Răul prin înţelepciunea lui. Archi rie, adică Ahikar, sfetnicul lui Sennacherib, l-a recomandat pe nepotul său, Anadam, pentru a-i lua locul (An-Adam - în limbile semitice rădăcina -dm desemnează sângele, culoarea roşie, legătura identitară; vezi şi Adam, primul om de după Potop, ai cărui urmaşi suntem cu toţii; în limbile vechi vocalele nu se scriau). Totuşi nepotul a uneltit să-l

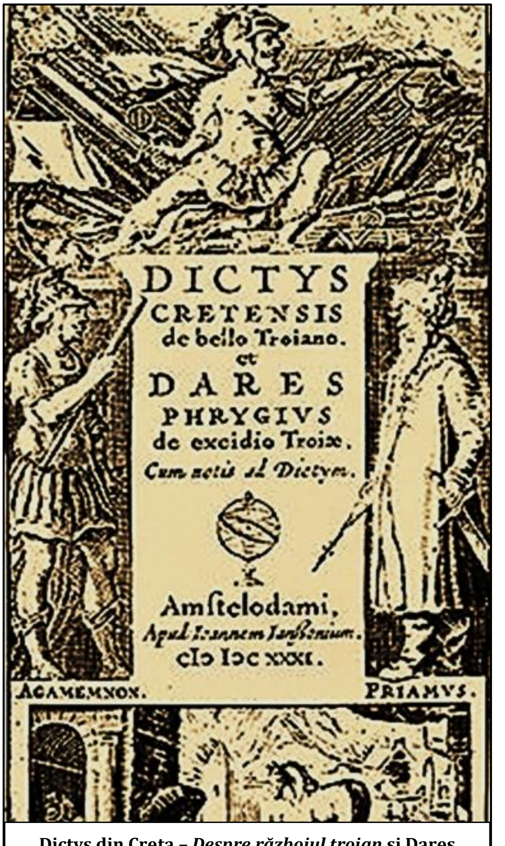
ucidă pe unchi și să-i ia locul. Ascuns de slujitori devotaţi, Ahikar a fost trimis la faraonul Egiptului, care căuta un înţelept spre a-i dezlega mai multe enigme ale Sfinxului. Astfel, deşi trebuia să fie ucis, Ahikar a făcut faima cetăţii sale, Babilonul. Timotei Cipariu, umanist al Şcolii Ardelene, menţionează (în *Principii de limbă*) manuscrisul roma-

nului ca existând în Transilvania din veacul al XVII-lea. Dar pentru ca să fi ajuns în acel veac românesc, trebuie să fi străbătut timpul şi spaţiul Mediteranei de Est şi al Peninsulei Balcanice spre a le indica românilor ceva despre originile lor pre-indo-europene din Asia Mică, unde se afla şi Babilonul.

Esopia este cartea de pilde scrisă de sclavul trac Esop, cel despre care Aristotel scria că s-a născut pe ţărmul Mării Negre, iar poetul antic grec Callimachos îl considera din Phrigia (regat în Asia Mică). Esop a inventat fabula ca gen, iar *Esopia* a străbătut şi ea timpul şi a fost cunoscută de românii multor veacuri. Modelul ei de comportament uman, de răspuns la provocările celor puternici şi bogaţi, indică foarte multe despre condiţia de început a neamului tracilor, despre tipul lor de mentalitate şi de opţiune de viaţă.

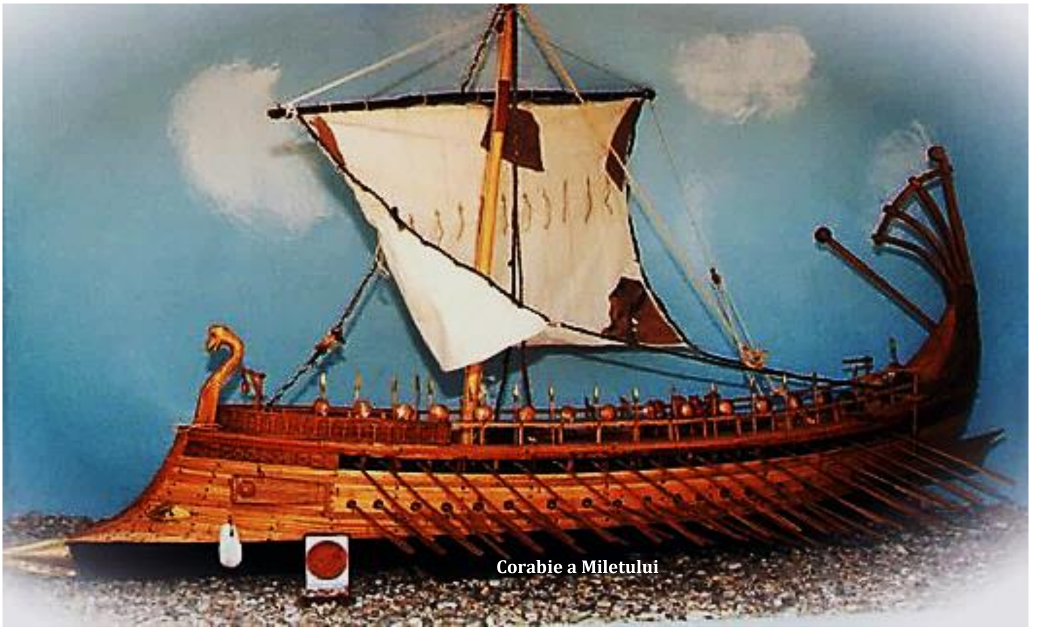
Primele traduceri ale fabulelor lui Esop au fost făcute de anticii greci şi latini, fiindcă el a trăit în secolul VII ori VI î. H., cam pe când Miletul, cetatea

Dictys din Creta – *Despre războiul troian* și Dares din Phrigia –*Despre căderea Troiei* (cu notele lui Dyctis), ediția Amsterdam,1731

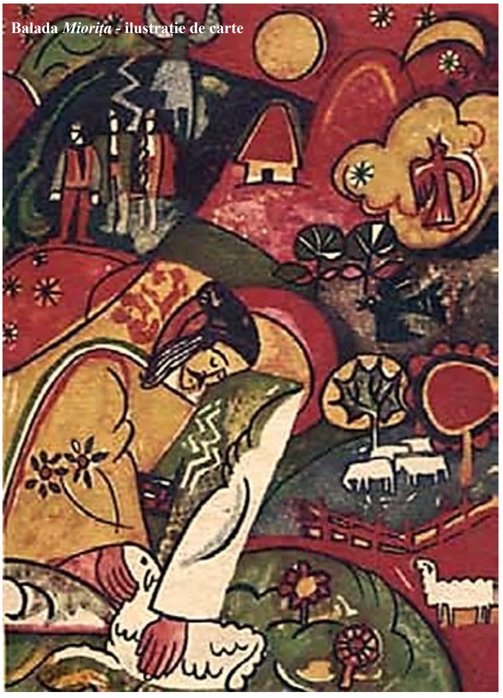
ioniană din Asia Mică, a construit coloniile de la Marea Neagră (Histria, Tomis, Callatis) pentru a proteja dinspre Europa chiar Miletul, confruntat cu năvala perşilor. Nu erau vremuri uşoare pentru viaţa omului de rând şi, ori de câte ori oamenii trec prin clipe grele, îşi amintesc învăţătura fabulelor lui Esop şi îşi hrănesc sufletul cu pildele lui. Traducerea românească făcută în Şcheii Braşovului de Costea diacul în veacul al XVI-lea, ca şi cea tipărită la Buda, în noi din 1812, datorită Şcolii Ardelene, indică faptul că *Esopia* a intrat în plasma formativă a identităţii româneşti, iar spiritul de început al Traciei a continuat să trăiască în lumea care se pregătea pentru era modernă. Trebuie observat că Renaşterea prin cultură la români a avut valenţe proprii, care vin şi din istoria multimilenară a neamului.

Istoria Troadei a fost încă o carte populară care a circulat la începuturile literaturii române, din aceeaşi categorie dedicată păstrării fondului identitar. Ea vine din vremuri mai vechi decât *Iliada* lui Homer şi nu prezintă versiunea grecească a războiului troian, ci pe aceea a troienilor, a învinşilor. A rămas celebră în istorie imaginea lui Dyctis Cretensis (din Creta), preotul lui Hefaistos (zeul Focului), care ne-a lăsat amintirea învinșilor despre bătălie. Momentul războiului Troiei, spre sfârșitul mileniului al II-lea î.H. a fost crucial pentru istoria Mediteranei de Est, a umanităţii. *Istoria Troadei*, la

Corabie a Miletului

în circulaţie în spaţiul latinităţii, apoi în cel românesc, e scrisă de un frigian, Dares Phrygius şi de un cretan, Dictys din Creta[6]. Traducerea latină a fost făcută de Nepos, sub titlul *Daretis Phrygii - De excidio Trojae* şi a fost dedicată lui Sallustius (nota bene – etrusc prin origini, așa cum Nepos însuși se născuse în zona Friuli de mai târziu, ambele regiuni cu origini tracice). Căderea Troiei a închis o pagină a istoriei lumilor vechi, pre-greceşti, din Mediterana: civilizaţia hittită, a Cycladelor din

Balada *Miorița* - ilustrație de carte

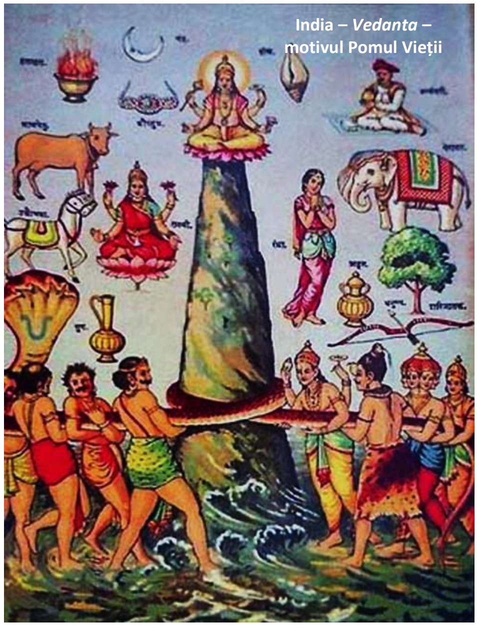
Marea Egee și cea minoică din Creta. Toate fuseseră civilizaţii cu origini pre-indo-europene, civilizaţii de sinteză, de rafinament, care ţineau de trecerea de la Paleolitic la Neolitic (mileniul al VII-lea î.H). Au indicat schimbări funda - mentale în viața omenească, fiindcă atunci comunitățile de vânători și pescari au devenit sedentare, au trecut la agricultură. Civilizaţia acelor lumi vechi a iradiat până în Malta, Sicilia, la etrusci și genovezi, iar expansiunea feniciană a acoperit toată Mediterana, ba chiar s-a produs ieşirea în Atlantic. Toate aveau să apună și să fie ecranate de intrarea triburilor de greci în spațiul Mediteranei în mileniul al II-lea îH. Aceasta este *Istoria Troadei,* ai cărei fugari aveau să cucerească Roma. Şi nu este întâmplătoare tentativa romanilor de a absorbi civilizaţia greacă și de a construi un destin diferit pentru lumea tracilor, cu - cerind Răsăritul. Pentru că tracii fuseseră de partea troienilor, istoria lor a continuat să se desfășoare împreunaă cu aceea romană. Nu putem să nu menționăm în acest context că *Pluguşorul* îl aduce anual pe *bădiţa Troia(n)*, pentru români semn de refacere continuă a ciclurilor vieţii. *Iliada* lui Homer a circulat la români pe calea literaturii culte, tradusă de George Murnu, un aromân care a trăit la încrucişarea veacurilor al XIX-lea şi al XX-lea. Acolo, în textul *Iliadei*, Dictys este însoţitor al lui Idomeneus și mag. Balada *Mioriţa* stă mărturie pentru aceleaşi vremuri de început ale aşezării societaţilor româneşti pe temeiul păstoritului. Un întreg mod de viaţă, de relaţii omeneşti, de context istoric şi geografic răzbate din textul ei, indiferent de foarte numeroasele variante atestate. Dar aceasă baladă a oii năzdrăvane şi a ciobanului este în întregime expresia modului de viaţă al valahilor, care moşteneau obiceiuri atât de vechi pe harta Europei. Ca ipo - teză, putem admite că exprimă contextul de viață de dinaintea statului româno-bulgar (valaho-bulgar) al fra-ţilor Petru şi Asan (secolul al XII-lea – al XIII-lea), pentru că nu apare nicăieri vreun indiciu de lume organizată statal, ciobanii se mişcau liber, în oricare dintre munţii unde existau păşuni bune

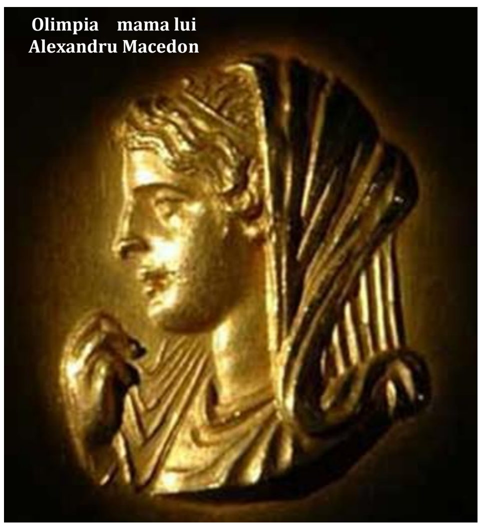
Covor din Banat cu motivul Pomul Vieţii

pentru turmele lor. În vremurile acelea vechi putem spune că s-a constituit cea mai mare putere a literaturii române de până în zilele noastre: folclorul. El cuprinde un inventar complet al obiceiurilor (de botez, de nuntă, de în - mormântare, de ieşire la plug, de tuns oile, de cules roadele), al relaţiilor omului cu natura (legendele, ghici- torile), cu alţi oameni, mai de aproape, ori călători veniţi de departe (pro- verbele, care erau norme de compor- tament ale unui ins faţă de ceilalţi). Atunci s-a făcut marea unire şi cernere a naţiei între bine şi rău, între adevăr și minciună, între prieten şi duşman, în- tre frumos şi urât, între lumea pă - mânteană şi Dumnezeu. Atunci s-au născut în poveştile noastre Făt Frumos, Ileana Cosanzeana şi Zmeul, atunci a apărut basmul. Cele trei personaje ale basmului, în jurul cărora se învârt toate variantele de acţiune, sunt, la origini, personaje magice: Soarele, Luna şi Balaurul. Ele exprimă condiţia funda- mentală a începuturilor acestui ciclu al umanităţii, de după Potop, când Adam

India – *Vedanta* – motivul Pomul Vieții

şi Eva au trebuit să învingă Dragonul de Apă (la noi Balaur, în Occitania[7] Balaruc) şi să-şi facă o aşezare pe pământul solid. Această versiune românească şi multiplă a *Epopeii lui Ghilgamesh* a circulat și continuă să circule, fiindcă face parte chiar din piatra de construcţie a fiinţei ome- neşti, a românilor cu siguranţă, deoa- rece provin, ca vechime și din spaţiul

Olimpia mama lui Alexandru Macedon

aflat la izvoarele Halysului, nu departe de ale Eufratului. Mai mult decît atât: deveniţi împărat şi împărăteasă, Făt Frumos şi Ileana Cosânzeana nu vor trece în pământ după moarte, ci se vor duce în Cer, vor fi corpuri cosmice. Aşa s-a întâmplat în mitologia greacă şi în aceea, cu mult mai veche, a Indiei. Copacul vieţii (până astăzi motiv al artei populare româneşti) îl lega pe omul pământen de Cer, ţinea deschisă veşnic calea întoarcerii lui în Marele Univers din care venise, iar ideea de viaţă avea chiar acest sens: al deschiderii permanente a entităţii omeneşti către viitorul cosmic. Aşa au şi fost numite la începuturi constelaţiile, iar românii aveau numele lor, ciobăneşti, pentru tot Cerul Nocturn (Rariţa, Cloşca cu Puii, Carul Mare, Carul Mic, Coasa etc). Partea omului a fost atent şi pentru vecie cântărită ca parte a întregului format din toate vietăţile pământene. Şi trebuie ţinut seama că acela a rămas datul neamului românesc, coloana vertebrală a identităţii lui, ramificată în drumuri multe, făcute din experienţa de viaţă a unor oameni simpli, dar pe care nimic nu-i putea clinti ori înşela după ce-şi aşezaseră ştiinţa pe experienţa traiului în aceste locuri cu munţi, cu dealuri, cu văi umbroase şi ape pline de peşti până la Dunăre şi Marea cea Mare. N-a fost uşor şi nici simplu pentru românii de dinaintea apariţiei statului naţional să ţină hotarele acestor locuri râvnite de atâţia trecători. Şi poate tocmai de aceea, primele poveşti au fost istorii despre înaintaşii care le lăsaseră lor, urmaşii povestitori, ţinuturile, adică „ţările" lor mici.

Dintre cărţile populare ale începuturilor literaturii române trebuie menţionată *Alexăndria*, despre viaţa şi faptele lui Alexandru Macedon, acela care reuşise ceea ce nu putuse să facă Miletul, deşi construise atâtea colonii la Marea Neagră şi nu putuseră face nici grecii, aceia care biruiseră Troia.

Peltast (cavalerist) trac pe sarcofagul lui Alexandru Macedon, Muzeul de Arheologie, Istambul

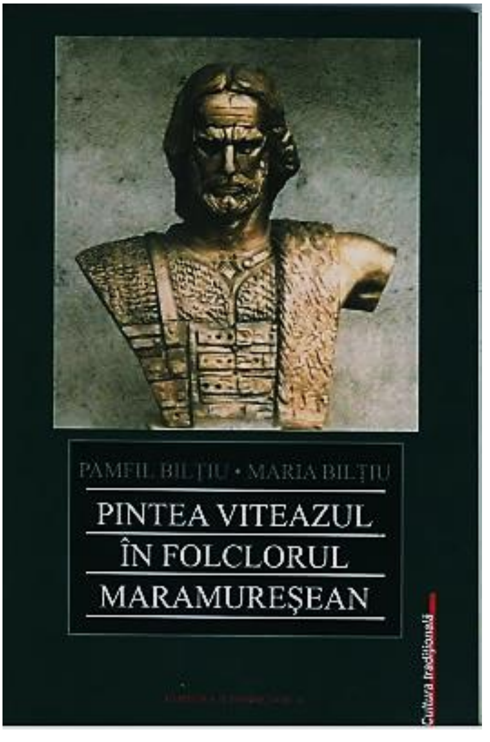
Trebuie spus că era fiul regelui Philip al Macedoniei și al Olimpiei, fiica regelui Epirului, Neoptolemos. Avea un frate care se numea Troas, adică Troianul. Alexandru (în arhivele hittite Alaxanduș ca și troianul Alaxanduș, cel care a adus pieirea Troiei - Paris era doar porecla lui și însemna Aventurierul) Macedon, care a trăit în vea - cul al IV-lea î.H. şi se născuse la Pella, printre traci, a pus capăt Imperiului Persan cu ajutorul sfetnicului său, Aristotel[8], cel născut la Stagira, în Trakia. Alianţa tracilor cu Alexandru a fost deplină și atestată de numeroase izvoare. Tracii constituiau unităţile de elită ale peltaştilor (cavaleria uşoară) care apărau din flancuri atacul frontal al falangei macedonene asupra perşilor. Atunci s-a consolidat faima cavalerului trac, figurat apoi pe toate frizele spaţiului tracic, de la Sarmisegetusa la Pontul Euxin, Munții Pindului şi Marea Adriatică.

Cleopatra – sarcofagul

Circulaţia *Alexăndriei* în spaţiul românesc, la sud ca şi la nord de Dunăre, va fi traversat perioada când nu scrierea era folosită pentru stocarea istoriilor de demult, ci memorarea versurilor. Primul text românesc păstrat este din 1521, *Scrisoarea lui Neacşu din Câmpulung* şi lungimea lui era de o jumătate de pagină. Dar e surprinzător să observăm că prima versiune românească a *Alexăndriei* care a ajuns până la noi este reluarea unei traduceri mai vechi față de textul copiat de popa Petru la 1622, în Ţara Românească (*Codex Neagoensis*), spre a rămâne pe veci în mintea urmaşilor. Pe vremea lui Constantin Brancoveanu, n 1713, s-a tipărit, dar nu se păstrează exemplare. Istoria bătăliilor lui Macedon vorbeşte despre felul cum un neam mic şi puţin însemnat poate birui un mare imperiu şi o armată bine organizată. Elogiul inteligenţei, dincolo de elogiul forţei, este învăţătura cea mai de seamă a *Alexăndriei*. După moartea timpurie în Babilon a lui Alexandru Macedon, pe când Imperiul Macedonean atinsese limita începuturilor migraţiei tuturor neamurilor indo-europene, adică a Indiei, urmașii lui, generalii dinastiei Ptolemeilor, au împărţit în două imperiul. Iar în partea lui de vest, care cuprindea și Egiptul, ultimul faraon a fost o femeie macedoneancă: frumoasa Cleopatra. A fost aşezată în sarcofag îmbrăcată în costum macedonean. Pentru că în lumile vechi nu exista, ca azi, o diferenţă cât de mică

între puterea unui bărbat şi a unei femei de a atinge culmile gloriei. Numai după stăpânirea musulmană a intervenit printre români (şi printre creştini) această diferenţă între acordarea de drepturi unora şi altora. Faptul că Imperiul Macedonean a pus din nou împreună fărâmiţatele regate neohittite ale Asiei Mici şi cele ale Mediteranei de Răsărit este ultimul act prin care lumea veche încearcă să refacă unitatea ei primordială. Dar oamenii se înmulţiseră

şi apucaseră pe căi de evoluţie diferite. Dincolo de legăturile începuturilor, aşa cum se prefigurează chiar aceea dintre traci şi macedoneni, ei răspundeau prezent unor impulsuri culturale şi de civilizaţie, de vieţuire şi de nedreptate ce ţineau de comunităţile unde se mişcau. Substanţa comună a lumilor vechi continuă să asigure zonei balcanice elemente cvasi-unitare de port, de obiceiuri, de ocupaţie care indică porţiuni de parcurs comune în marele traseu al Timpului. Dar diferenţele devin mereu mai mari, mai ales după perioadele hellenizării, romanizării, slavizării şi otomanizării, astfel încât putem spune că toate acestea au creat condiţiile şi au prefigurat formarea sentimentului naţional la toate popoarele din sud-estul Europei şi din Peninsula Balcanică. Formarea şi evoluţia limbii române, cu dialectele ei, apariţia statelor medievale romaneşti, cu structuri de administraţie, armată, comerţ au dat armătura necesară în -floririi artelor. Literatura română a ţâşnit pur şi simplu din acest nucleu formativ folosind toate elementele pe care le-a avut la dispoziţie. *Alexăndria,* ca şi toate celelalte cărţi populare care au circulat veacuri la rând, conţin evenimente, pilde şi personaje posterioare vieţii lui Alexandru Macedon. Acest lucru face din ele literatură şi nu istorie. Folclorul şi cărţile populare sunt elemente de fundament, iar primele expresii scrise ale spiritului românesc nu sunt cele literare, ci cronicile care vin în continuarea cărţilor populare cu subiect eroic, ţin drept în fluxul istoriei sentimentul de apartenenţă la o tradiţie care trebuie continuată. Precum din *Alexăndria*, a -

***Alexăndria* – manuscris bizantin secolul al XIV-lea**

flăm din cronici că, un neam mic poate birui, folosindu-şi mintea, armate mai mari decât a lui. Trebuie pomenite *Analele moldoveneşti*, numite astfel de istoricii târzii, dar scrise pe vremea marelui Ştefan, domnul Moldovei, despre chiar întemeietorii veniţi din Maramureş, iar alături de istorie trebuie amintite baladele de vitejie şi cântecele bătrâneşti (ca *Toma Alimoş, Pintea Viteazul*), ţinute minte mai ales în versuri de oierii de demult. Tot iarna, lângă vetrele mari şi calde, copiii şi tinerii, cu măşti ori fără, încercau între ei facă rolurile celor mari. Aşa a renăscut teatrul antic, iar povestitorii au adus acolo, lângă focul viu şi rolurile altor copii, altor oameni, mai de departe ori mai de aproape. Au circulat la noi *Bertoldo şi Bertoldino,* venită de pe meleagurile Italiei de Nord (dar originară din India veche), *Albinuşa,* culegere de pilde strânse de Tomaso

Alexandru Macedon doboară un frigian – pe sarcofagul propriu, Muzeul de Arheologie, Istambul

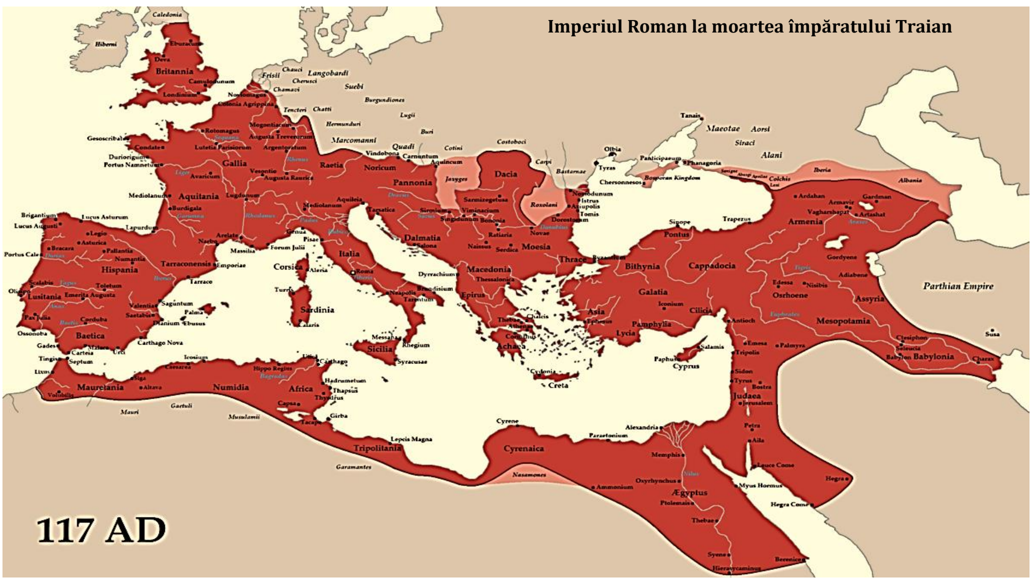
Gozzadini, tot din Italia, *Vieţle regilor sârbi*, care a circulat la sudul şi nordul Dunării, peste axul marelui fluviu şi al Porţilor lui de Fier ce vegheau de departe chiar întâmplările imperiilor care se perindau de jur împrejul Mediteranei şi, nu în ultimul rând, *Fiziologul,* carte populară ajunsă la

Varlaam si Ioasaf _ manuscris _ Biblioteca Academiei Romane

români din Egipt, probabil prin intermediar bizantin. Acolo sunt puse în circulaţie pentru prima oară entităţi fantastice, animale inexistente, precum Struţocămila şi Inorogul, care vor deveni şi capăt de început al literaturii culte româneşti, fiind folosite de tânărul Dimitrie Cantemir pentru a scrie *Istoria ieroglifică* (1703)*,* unde cronica evenimentelor se amestecă în chip savant cu firea mitologică a personajelor. Trebuie să adăugăm că, în acest fel, literatura a făcut în mentalul colectiv al românilor marea trecere de la grifonii[9] credinţelor din lumile vechi, la istoria faptelor reale. Pentru totdeauna balaurii, dragonii, inorogii, grifonii se vor muta în spaţiul literar şi vor crea în mintea omului un loc liber pentru înţelegerea şi modificarea lumii reale, a timpului dat, când trăia. Aceasta e povestea noastră despre cum începe literatura.

Când începe literatura este o altă parte a istorisirii. Fiindcă oamenii povesteau şi în lumile vechi, de dinainte de apariţia românilor pe meleagurile de dincolo şi de dincoace de Dunăre, până la Marea cea Mare, de dincolo şi de dincoace de Munţii Carpaţi. In India, în Armenia, în Asiria,

în Phrigia şi Caria, regate vechi din Asia Mică, în Egipt şi la grecii antici au fost povestitori iscusiţi. Şi ei au umblat pe Pământ ca, mai târziu, ciobanii noştri şi au răspândit poveşti. Şi ei trăiau în lo - curi frumoase şi râvnite de alţii, şi ei au purtat bătălii. Nimic din ce era important pentru ştiinţa urmaşilor nu s-a pierdut. Bătăliile perşilor, ale macedonenilor, ale grecilor, ale romanilor, împărțirea în două a marelui Imperiu Roman, toate au ajuns până la noi încă de pe vremea poveştilor şi a povestitorilor.

Începuseră marile migraţii[10] ale triburilor pornite din centrul Asiei către apus, trecuseră pe aici neamuri nenumărate, dar nimeni nu putuse rezista vreme lungă. Tătarii şi apoi turcii au fost ultimii veniţi. Turcii din triburile oguzane au cucerit chiar marele Bizanţ (anul 1453). Refugiul i-a dus pe mulţi bizantini către Veneţia ori Lituania. Ortodoxia din Bizanţ credea că poate constitui la bariera Dunării şi a Carpaţilor o linie de rezistenţă anti-otomană. Aşa au apărut călugării care adunau în slove meşteşugite întâmplările vechi şi mărturiseau legătura lor cu Athosul (din Peninsula Chalcidică, deschisă către Marea Trakiei), cândva chiar în stăpânirea magilor traci.

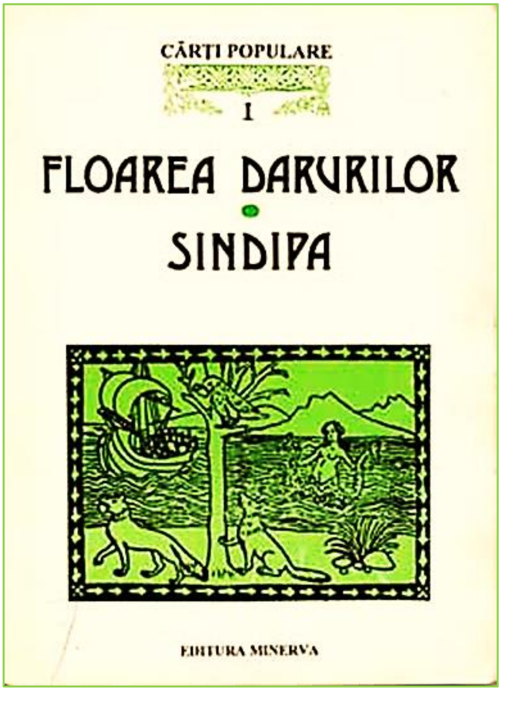
Erotocritul. Manuscris – Biblioteca Academiei Române

Românii de la sudul Dunării, aceia pe care-i numim până azi aromâni sau români macedoneni, ca şi megleno-românii şi istroromânii trăiseră mult mai aproape de centrul marelui cutremur care se terminase prin înlocuirea Imperiului Bizantin cu Imperiul Otoman. Migraseră şi ei, din teama de a fi trecuţi cu forţa la islamism, către fraţii lor de la nord de Dunăre. Astfel a început a doua parte a veacului al cinsprezecelea.

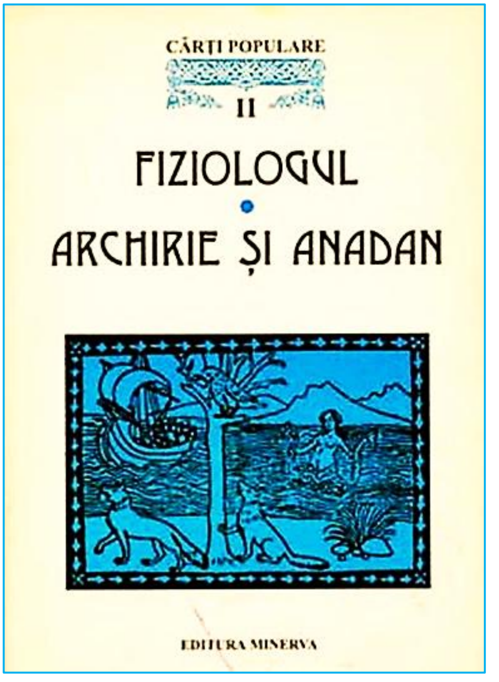
Oamenii nu confundau poveştile frumoase din Orientul depărtat (*O mie şi una de nopţi*) cu Islamul cuceritor, nici pe cei mulţi şi simpli cu boieria în creştere. Ţineau dreapta măsură şi se bucurau să fie oameni liberi cu obiceiurile şi traiul lor de ciobani, de ţărani şi de meşteşugari. De atunci datează ideea de adunare la necaz ca şi la bucurie, cel mai de preţ lucru care a format şi a susţinut chiar naţia în vremurile de restrişte ale istoriei.

Aşa aflăm şi răspunsul la întrebarea: de ce începe şi rezistă până astăzi

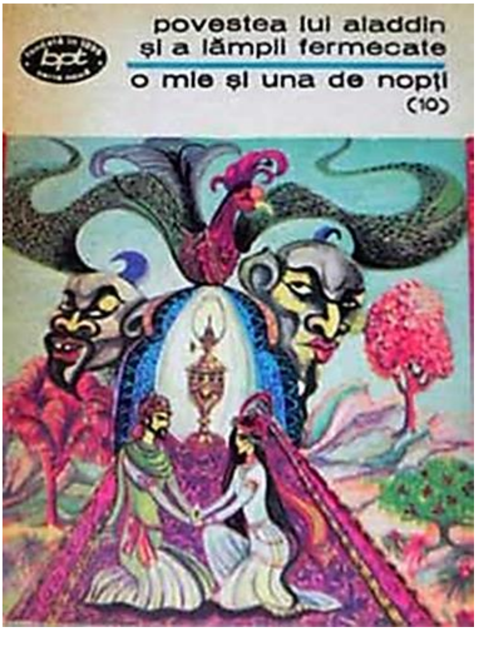
literatura? Pentru că ea a exprimat încă de la începuturi (şi continuă s-o facă) chiar firea cea mai adâncă a naţiei, identitatea ei printre celelalte, adică marea linie de ghidaj a paşilor fiecăruia dintre noi, ori de câte ori ne aflăm faţă în faţă cu provocările zilnice sau de temelie ale vieţii. Folclorul cu toate formele lui de exprimare (dansul, muzica, cioplitul meşteşugit în lemn, ţesutul velinţelor în război, pielăria şi toate câte fac viaţa frumoasă), nevoia de a se uni şi de a se ajuta la bine şi la rău a oamenilor de pe aceste locuri au fost apărate de marea răspândire a poveştilor, adică a literaturii orale. Prin asta

folclorul şi-a asigurat chiar existenţa în timp, în sensul că oamenii au aflat, au învăţat şi au transmis mai departe, în forme de creaţie, propria lor esenţă şi au lăsat mesajul lor de comportament, mereu util pentru păstrarea perenităţii neamului. Înainte de a încheia povestea

marelui <u>de ce</u> al literaturii, se cuvine să mai spunem cititorului două lucruri: că odată înţelese rosturile adânci ale poveştilor, ele au devenit o parte a învăţăturii neamului, alături de

cealaltă parte, religia, care făcea din *Biblia* însăși pildă și parte a existenței și rezistenței spirituale a românilor (*Faptele Apostolilor, Întrebarea creștinească, Mărgăritarele Sfântului Ioan Gură de Aur, Minunile Maicii Domnului,*

Palia de la Orăștie **- Biblioteca Batthyaneum, Alba Iulia**

Varlaam și Ioasaf, Viața Sfântului Vasile cel Nou) și că, alături de poveștile transcrise de călugării și copiștii meșteri de prin mânăstiri, *Vechiul* și *Noul Testament, Viețile Sfinților* au fost povestite, înțelese și urmate ca parte a lumii reale. Și *Biblia* a fost la începuturile literaturii române o carte populară. Și istoriile ei s-au așezat alături de faptele eroice ale marilor modele ale trecutului, au fost toate chiar istoria vie pe baza căreia s-au construit literatura, dar și omul ca întreg, cu speranțe, visuri, acțiuni. Apariția tiparului a ajutat la răspândirea rapidă a tuturor scrierilor - nu doar a celor care circulaseră printre români, ci și a celor venite de la alte popoare, din Apusul Europei - astfel încât a apărut, pentru prima oară, raftul de cărți: biblioteca.

Gutenberg – pictură pe rafturile Bibliotecii Batthyaneum, Alba Iulia

Tiparul fusese inventat de chinezi, care aveau încă din veacul al XII-lea cărți tipărite (scrisul însuși este atestat, ca vechime pe Pământ, în jurul anului 4000 î.H.). Nu se știe dacă, în prima parte a veacului al XV-lea, germanul Gutenberg l-a reinventat, ori aflase despre existența lui în Extremul Orient. Dar lui Gutenberg îi datorează Europa – și apoi lumea nouă – răspândirea cărților sub formă tipărită. La români tiparul a intrat pe două căi: adus de tipografii de la sud de Dunăre (Macarie, profesorul lui Coresi de la Târgoviște și Liubavici au rămas cei mai cunoscuți) și adus în Transilvania de călugări germani, odată cu mișcarea religioasă al Reformei[11] (cel

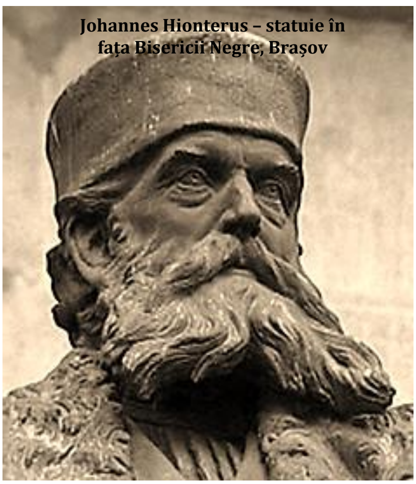
Tipografia lui Coresi – Muzeul Cărții, Târgoviște

Litere tipografice din plumb și felul de asamblare - Muzeul Cărții, Târgoviște

mai cunoscut a fost Johannes Honterus, de la Biserica Neagră, Brașov.

Trebuie să spunem că primele cărţi se păstrează din veacul al XVI-lea: în slavonă, în germană şi română. Nu putem să nu amintim gestul lui Honterus de a-l chema la Braşov pe Coresi, tipograful de la Târgovişte, spre a-l face să tipărească în Şcheii Braşovului cărţi româneşti. Hârtia însăşi se făcea greu, din scoarţă de copac fiartă bine cu plante care s-o decoloreze, întinsă apoi uniform pe plăci aşezate la soare, la uscat... Pentru tipar trebuia să ciopleşti fiecare literă

Johannes Hionterus – statuie în fața Bisericii Negre, Brașov

în lemn, aşezată invers, ca în oglindă, să pregăteşti cerneala din substanţe minerale găsite în pământ şi cunoscute de foarte puţini, secret păstrat cu grijă de tipografi, apoi să faci o ramă a paginii, tot din lemn, să „scrii“ cu literele de lemn toată pagina, să pui cu pensule subţiri cerneala pe litere, fără să mânjeşti nimic, apoi să apeşi uşor şi în mod egal hârtia peste pagina astfel pregătită.

Placă tipografică secolul al XVIII lea Muzeul Cărții, Târgoviște

Există până astăzi la Alba Iulia, la Biblioteca Batthyaneum, *Palia de la Orăştie* tipărită în 1581, cu desene absolut uimitoare, arabescuri foarte fine şi greu de reprodus cu forme de lemn. Mai ales că lucrul acesta se întâmpla cu aproape patru sute de ani înainte de tipografiile veacului XX... Şi pe o hârtie pregătită şi ea manual, în morile de hârtie din Transilvania, mai precis la Sibiu, o hârtie care sugea şi întindea cerneala.

Acum, mai la urmă, în chip de concluzie, trebuie să tragem linie sub întrebările şi răspunsurile despre temeiurile, rostul şi valoarea de început a literaturii şi să spunem răspicat: ea face parte din alcătuirea omului ca om, îi modelează sufletul şi mintea, îl aşează pe cursul repede curgător al Timpului, astfel încât să poată înţelege cine este el, ce are de făcut cu viaţa lui şi pe cine poate avea alături în rostuirea sa şi a urmaşilor săi. Nu e puţin lucru. Merită să mergem mai departe cu înţelegerea şi

cuprinderea pe care literatura le-a căpătat în însemnatul veac al XVII-lea.

Archirie şi Anadam

Arhirie și Anadam – **manuscris grecesc**

Istoria morală a unchiului (Archirie) şi nepotului (Anadam) este printre cele mai vechi dintre toate poveştile care au circulat în spaţiul românesc. Este datată Ninive (cetate asiriană în Mesopotamia[12]; nordul Mesopotamiei se numea Asiria, iar sudul, Sumer), secolul al VI-lea î.H. Un exemplar al ei, scris în arameică (cuneiforme pe tăbliţe de lut) a fost găsit la Elephantina, veche cetate de hotar aflată pe o insulă de pe Nil, în Egiptul de azi. Pe numele real Ahikar (românizat Archirie), a fost nepotul lui Tobias, un oficial la Curtea lui Sennacherib al II-lea - care a cucerit Egiptul şi Ierusalimul, regele noului regat al Asiriei. Ahikar era şeful Cancelariei (al scribilor regali). Neavînd copii, a crescut un nepot, Anadam, pe care l-a lăsat în locul său în funcţie. Povestea descrie situaţia în care nepotul a vrut să-și ucidă unchiul pentru a-i lua averea. A folosit în acest scop o intrigă de palat care implica acuzaţia, spusă regelui, că unchiul s-ar fi revoltat, ar fi strâns o armată şi astfel ar veni să ia tronul. Cel trimis să-l ucidă pe Archirie însă, cunoscîndu-l bine, nu i-a luat capul, ci l-a ascuns pe învăţat. Faraonul Egiptului, după ani buni, a cerut un înţelept cetății Ninive pentru a găsi răspunsul la două întrebări foarte grele, așa cum doar Sfinxul le putea pune. Atunci Archirie a arătat că este viu, a plecat în Egipt şi a răspuns la întrebări, aducând faima cetăţii Ninive, care avea un astfel de înţelept. Viclenia nepotului a fost dată pe faţă şi, înlăturat din funcţie, a murit regretîndu-şi fapta.

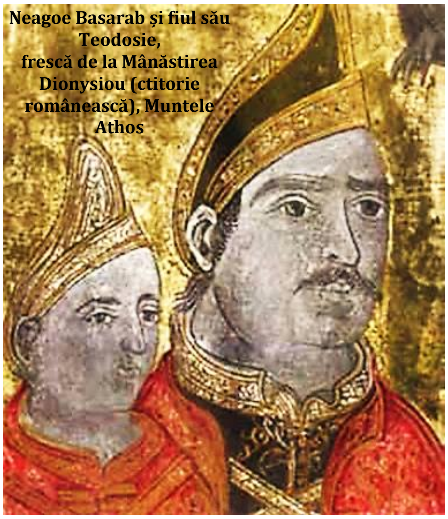
Tiparul poveştii este universal, se referă la subconştientul minţii omeneşti şi la felul în care poate fi el controlat şi corectat printr-un comportament moral şi raţional.

ELEMENTE
DE LIMB'A
ROMANA
DUPA
DIALECTE SI MONUMENTE VECHI
DE
TIM. CIPARIU
CANONICU GR. CATOLICU ETC.

Separarea raţiunii de iraţional atunci a început, în lumile vechi, prin apariţia normelor de comportament, a legilor. Tema subconştientului a fost

redescoperită de literaturile europene abia târziu, în secolul al XIX-lea. Circulaţia acestei poveşti în tot spaţiul Mediteranei de Est (textele pre-biblice, Strabo[13] şi Herodot[14]) indică vocaţia unui echilibru de comportament între raţional (conştient) şi iraţional (subconştient), dar şi difuzarea motivului pe o mare suprafaţă geografică. Ceea ce atestă asemănări între toate lumile vechi, printre care poate fi inclusă zona dintre Dunăre, Nistru şi Tisa.

Neagoe Basarab şi fiul său Teodosie, frescă de la Mânăstirea Dionysiou (ctitorie românească), Muntele Athos

Primul care semnalează circulaţia acestei balade populare în spaţiul românesc este Timotei Cipariu, membru al Şcolii Ardelene, *în Elemente de limba română după dialecte şi monumente vechi,* 1866, dar nu-l şi localizează. Gaster l-a tipărit fragmentar, după un manuscris propriu din 1784, *în Studies and Texts in Folklore*, v. I, Londra, 1925–1928. Cel puţin două fapte mărturisesc puterea acestui model uman pentru spiritul românesc. Una se numeşte *Învăţăturile lui Neagoe către fiul său Teodosie,* carte de învăţături morale transmise din tată în fiu, model absolut necesar pentru conducerea înţeleaptă a cetăţii. Iar alta este chiar localizarea la noi a poveştii din Mesopotamia în veacul al XIX-lea, de către V. A. Urechia, cu titlul *O ţară fără bătrâni*. Adică fără trecut, fără fără puterea de a se raporta la ea însăşi în marile momentele de traversare ale istoriei. Pe scurt, fără puterea de a-şi păstra identitatea.

Mioriţa

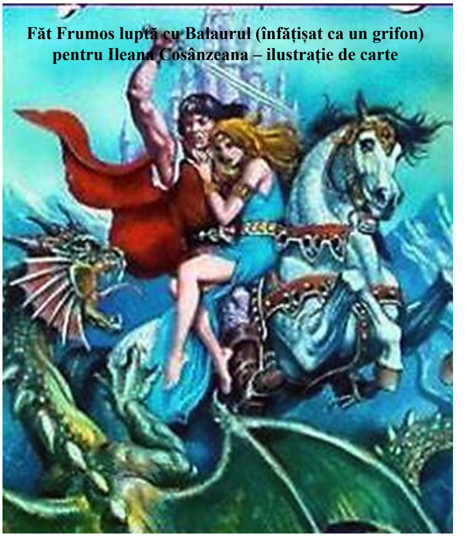

Iniţial semnalată ca o colindă de Crăciun, apărută în spaţiul de nord, intra-carpatic, al românităţii, are versiuni în părţile sudice, extra-carpatice şi sud-dunărene ca baladă sau cântec bătrânesc. Este o producţie folclorică exclusivă a spaţiului românesc. Ea ilustrează, în primul rând, dincolo de universul pastoral şi de evenimentul ciclic al transhumanţei, conştiinţa unităţii tuturor provinciilor unde trăiau români. Cei trei ciobani aparţin, fiecare, uneia din cele trei mari provincii româneşti: Muntenia, Moldova şi Transilvania. Ideea că Moldova – inclusiv Bucovina de Nord şi Maramureşul – trezesc invidia celorlalţi (din Transilvania şi Muntenia) prin bogăţia şi ştiinţa oieritului, plasează textul *Mioriţei*, care circulă în peste 1500 de variante, în zona incontrolabilului minţii omeneşti, a subconştientului, vizibil şi în *Archirie şi*

Anadam. Fiindcă impulsul şi nu acţiunea raţională îl împing la omor pe baciul ungurean şi cu cel muntean. Dar cuprinsul baladei nu se referă la omor ca ritual de preluare a puterii, fapta nu are loc, ea e doar comentată de viitoarea victimẵ şi de oaia lui năzdrăvană, *Mioriţa*, căreia îi transmite mesajul său adresat lumii. Ciobanul acceptă ideea morţii ca pe o trecere în Lumea de Dincolo. Susţinătorii lui sunt chiar Soarele şi Luna (tatăl şi mama cosmică în accepţia religiilor vechi, precreştine, dar şi a românilor, la care au rămas până astăzi pe toate porţile ţărăneşti şi toare cusăturile, iar pe stema veche a Moldovei în chip deosebit), fiindcă ciobanul se va întoarce în Cer, de unde venise (nu întâmplător numele populare românești ale constelațiilor țin de viața ciobănească), *Mioriţa* este modelul cosmogoniei populare româneşti, cu Lumea de Aici şi de Dincolo, care a ghidat veacuri la rând comunităţile de păstori şi le-a păstrat sentimentul apartenenţei la unul şi ace - laşi mare întreg.

Contopirea fiinţei cu marele tot planetar înseamnă puterea sa de a renaşte ca altceva, de a-şi aduce astfel aportul la continuarea vieţii înseşi. Ideea este la origini brahmanică, atestă o unitate culturală a românilor cu civilizaţii foarte vechi şi puternice, indică chiar originile tengriiste, păgâne ale religiei neamului. Dar felul cum se pliază pe terenul local şi cum fundamentează o nouă umanita - te, un univers pastoral distinct, atestă deopotrivă momentul desprinderii întregii entități românești, a spiritului românesc din plasma lumilor foarte vechi, originare.

Mioriţa înseamnă, în registrul identitar, chiar atestarea aparţiei poporului român ca fenomen distinct printre celelalte popoare. Privim cu ochii de azi o lume de ciobani, a drumurilor anuale de la munte la şes şi de la şes (din luncile numite „ţări lungi”) înapoi la munte, o lume care va fi fost prima cale de construire a sufletului românesc.

Făt Frumos luptă cu Balaurul (înfățișat ca un grifon) pentru Ileana Cosânzeana – ilustrație de carte

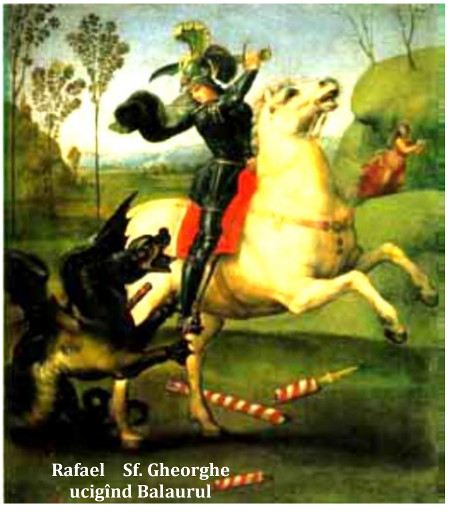
La Mitropolia din Alba Iulia se păstrează până astăzi pietrele de mormânt ale unor daci din perioada romană care aveau cămaşa scurtă prinsă cu brâu lat, ca ciobanii şi ţăranii noştri de mai târziu, iar pe friza pietrelor se văd aşezările lor, înrămate nu cu frunze de acant, ci de stejar. Silueta cavalerului trac o găsim deopotrivă săpată în piatră la Alba Iulia, la Târgovişte, la Histria în Dobrogea, la Salonic şi în Thesalia, în

Peninsula Istria aflată nu departe de Veneţia. Acesta era spaţiul de transhumanţă al vechilor ciobani valahi.

Încă un lucru mai trebuie menţionat în legătură cu *Mioriţa*: ea este o punere în act, o interiorizare a experienţei morale de tipul *Archirie şi Anadam*. Nu sentinţe, ci sentimente îi sunt transmise ascultătorului. Liricul şi epicul se îmbină, versul permite memorarea uşoară a întregului. Un mod direct de comunicare de la povestitor la ascultător, participarea directă este fundamentul construcţiei *Mioriţei* şi a rămas chiar unul din fundamentele literaturii române de mai târziu. Lumea provinciilor româneşti de la data apariţiei *Mioriţei* era una care-şi cunoştea şi îşi ˆacceptase apartenenţa la marele bazin cultural al originilor, ba chiar găsise această cale (literară) de a-l face cunoscut şi de a-l transmite neamului mai departe, în viitor.

Făt-Frumos şi balaurul cu şapte capete

Acesta este titlul basmului din culegerea alcătuită de Petre Ispirescu. Dar, la fel ca balada *Mioriţa*, el are numeroase versiuni şi tot atâtea titluri diferite. Există însă ceva care traversează toate variantele acestui basm şi face din el un motiv fundamental pentru literatura română: apar mereu aceleaşi trei personaje: Făt Frumos, Ileana Cosânzeana și Zmeul (balaurul înfățișat ca un grifon, cu până-n 7 capete, apar iubirea și ura ca motive centrale ale conflictului. Făt Frumos și Zmeul iubesc aceeași prin -

Rafael Sf. Gheorghe ucigînd Balaurul

țesă. Au puteri comparabile, dar Făt Frumos, după cum o arată și numele, era plăcut la vedere şi Ileana Cosânzeana îi împărtăşea iubirea, în vreme ce Zmeul (Balaurul) era urât la înfăţişare şi la suflet şi-şi susţinea faptele prin puteri întunecate, precum focul, furtuna cu tunete şi fulgere, potopul. Binele şi Răul ca norme de viaţă, construcţia în jurul iubirii şi distrugerea în jurul urii ca evenimente fundamentale ale societății omeneşti se proiectează pe întregul fundal al basmului. El transcrie, în mic, modelul cel mare al lumii, piatra de încercare și temelie, triunghiul existenţei umane, deasupra căreia dansează flăcările mişcătoare ale Binelui şi Răului. Cum construieşti şi cum te aperi de

Lupta lui Ghilgameș cu balaurul – basorelief din Ninive

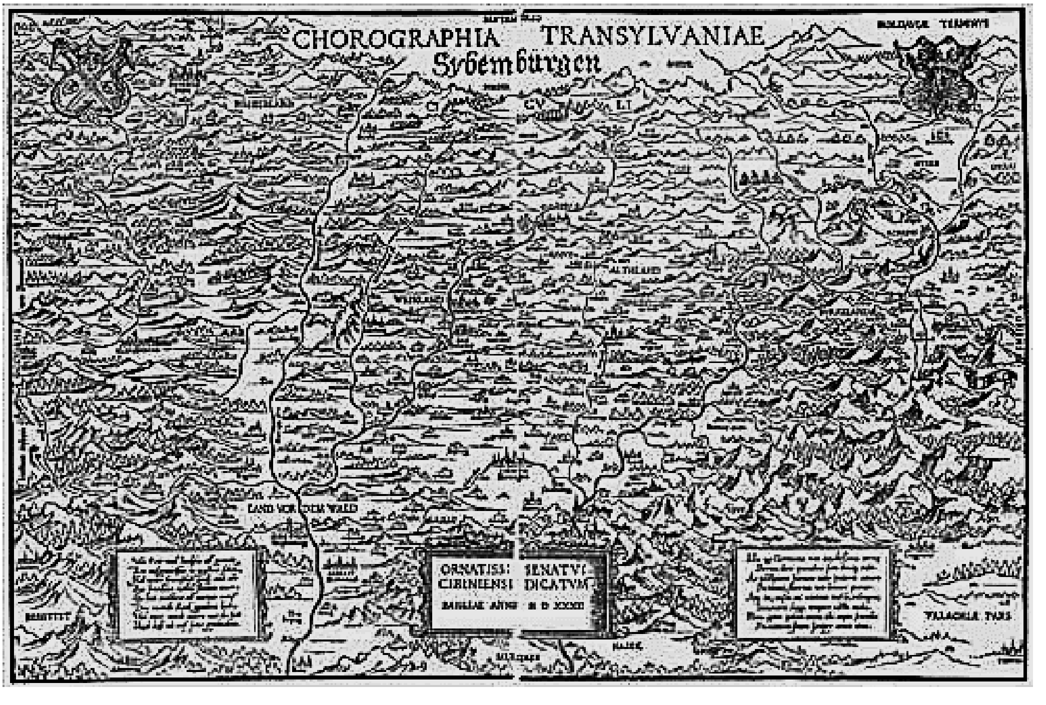
distrugere, aceasta este învăţătura pe care ne-o transmit toate cele trei personaje.

În registrul mitologic basmul amin-teşte chiar de legenda Facerii Lumii. Balaurul[15] (sau dragonul de apă în mitologiile lumilor vechi) este personajul pe care ni-l menţionează absolut toate legendele despre Potop și edificarea unui nou ciclu al civilizaţiei omeneşti. Pentru prima oară mitul este atestat în *Epopeea lui Ghilgamesh*, scrisă pe tăbliţe de lut, în arameică, pe vremea regelui Assurbanipal din Ninive, din dinastia lui Sennacherib al II-lea, cuceritorul Babilonului şi Egiptului, acela de pe vremea căruia datează *Archirie şi Anadam* în Asiria, dar relatînd evenimente din Uruk, cea mai veche cetate făcută după aşezarea lui Ghilgamesh, un Noe pre-biblic - aşa cum Adam era numit Enkidu - pe pământul abia ieşit din ape. Ca şi în basm, Binele învinge Răul, iar omul reuşeşte să-şi perpetueze specia. Şi acel Noe din epopeea asiriană, întemeietor al tuturor neamurilor, a învins dragonul apelor dezlănţuite, a

Johannes Honterus, autoportret, Muzeul Honterus, Biserica Neagră, Brașov

Harta Transilvaniei de J. Honterus

atins uscatul şi a construit, graţie iubirii, o lume nouă. În creştinism Noe are și atributele marelui zeu planetar al vieții, Soarele și devine Sf. Gheorghe.

Petre Ispirescu trebuie să fi ales o versiune destul de veche a basmului despre Făt-Frumos şi balaur, pentru că cifra şapte, a numărului de capete ale balaurului, este şi ea una magică, chiar începînd cu Mesopotamia. Ea provine din adunarea cifrei trei (familia) cu cifra patru (perfecţiunea, conturul casei dat de cele patru laturi ale pereţilor care apără viaţa). În numele acestor două idealuri – familia şi casa – Făt-Frumos a tăiat cele şapte capete ale balaurului. Aportul sufletului românesc la vechiul motiv al Binelui şi Răului este personalizarea poetică a entităţilor etice. Binele e şi frumos, Răul e şi urât.

Johannes Honterus

Germanul Johann Honter, latinizat Jo - hannes Honterus (1498, Braşov – 23. 01.1549, Braşov) a fost un umanist de tip european, ca şi ceilalţi mari umanişti ai epocii. Honterus a fost un reprezentant al Reformei (*Biblia* lui Luther[16] a fost publicată la Frankfurt în 1601). Honterus a primit titlul de magister la Universitatea din Viena şi s-a specializat la Basel, în Elveţia, unde a şi publicat în 1532 prima hartă pe care a făcut-o Transilvaniei: *Chorographia Transylvaniae*. Ca pastor al Bisericii Negre din Braşov a întemeiat unităţi de învăţământ pe lângă biserică. El este fondatorul liceului (azi evanghelic) din Braşov (1533), pe care l-a dotat cu o bibliotecă (1547) şi a iniţiat o tipografie la Braşov (1535), unde a tipărit cărţi în germană şi l-a adus, de la Târgovişte, pe tipograful Coresi, spre a tipări cărţi româneşti. Din 1544 a predicat la Biserica Neagră. A publicat în latină un extras din *Sentinţele dreptului civil* (*Paridectele* lui Justinian[17]), 1539 şi s-a ocupat de gramatica latină: *De grammatica,* 1530 şi greacă: *Synopsis grammatichis*, 1539, de geografie, cartografiind ţinuturile Transilvaniei (hartă tipărită în marele atlas al lui Ortelius, *Rudimenta Cosmographiae*, Cracovia, 1542, ca parte a Europei, cu toate stemele ţinuturilor transilvane), *Rudimenta Praeceptorum dialectices ex Aristotele et aliis collecta,* 1539; *Erasmus Desiderius*, 1541. A lăsat versuri şi cântece. Figură complexă, de umanist, a reformat Biserica din Braşov şi din Ţara Bârsei și a ținut deschisă calea de comunicare între Transilvania și Ţara Românească. A sprijinit conştientizarea unităţii de neam a românilor

Placă din tipografia lui Coresi de la Şcheii Braşovului

Îndreptarea Legii, Târgovişte, 1652

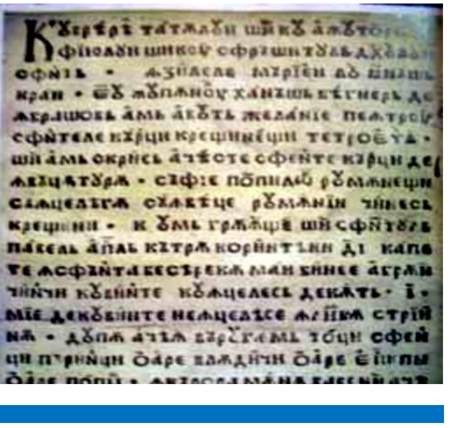

Statuia lui Coresi din Șcheii Brașovului

din cele două provincii. Statuia lui se află în faţa Bisericii Negre din Braşov, iar în interior există un muzeu cu lucrările sale.

Cei mai cunoscuţi umanişti au rămas până astăzi Philip Melanchton, Erasmus din Rotterdam, Thomas Morus. Născuţi în plin Ev Mediu, toţi aceşti învăţaţi au pregătit calea şi deschiderile culturale ale Renaşterii. Primul dintre cei menţionaţi mai sus, filolog din Wittenberg, a fost părintele spiritual al Reformei, manifestată prin protestantism, dizidenţă a creştinismului catolic de la începutul veacului al XVI-lea, care considera că în slujba bisericească trebuie folosite limbile popoarelor creştine care-o ascultă şi nu limba latină. Întoarcerea la origini, la creștinismul primitiv ca metodă de apărare eficientă a identității de neam, era și noul mod de apărare contra Bisericii Catolice ca instituție ce vindea așa numitele indulgențe de iertare a păcatelor și se îmbogățea în dauna enoriașilor, care sărăceau.

Coresi, *Evangheliar românesc*, Brașov ,1561; *Epilogul*

Coresi

A fost cel mai mare tipograf al Evului Mediu românesc (?, Ţara Românească - 1590, probabil Orăştie). Contemporan cu Jean Calvin, Nicolae Copernic, Martin Luther, Mercator, Galileo Galilei, Michelangelo şi Cervantes, a beneficiat, în stilul lumii romıâneşti, de învăţătură bisericească și a ajuns diacon la Târgoviște. Acolo a deprins meşteşugul tipăritului de la tipograful Dimitrie Liubavici, venit în Ţara Românească din sudul Dunării. A scos el însuşi cărţi, în tipografia bisericii, pînă în 1545, când a fost chemat la Braşov de Johannes Honterus, spre a tipări cărţi românești.

Este interesant de ştiut, pentru registrul valorilor create de Coresi, că o carte valoara cât două perechi de boi. Iar biblioteca lui avea 10 cărţi, pe care le ținea la tipografie, ca model.

A tiparĭt astfel, în tipografia sa din Şcheii Braşovului: *Întrebarea crești - nească,* 1560; *Tetraevanghelul*, 1560–1561; *Apostolul,* 1565–1566; *Liturghierul,* 1570; *Pravila Sfinţilor Părinţi*, 1570–1580; *Psaltirea,* 1570; *Psaltirea slavo-română*, 1577; *Evanghelia cu învăţătură,* 1580–1581, tradusă de preoţii Iane şi Mihai după *Cazania de la Zabludov* (1569) din Lituania (regat ce se întindea până la Marea Neagră); înî 1567 a tipărit – la Braşov sau Cluj – *Tâlcul Evangheliilor,* un amestec interesant de învăţături protestante şi ortodoxe, având ca anexă o carte de cântece şi slujbe calvine. În 1581 a tipărit *Cazania*, al cărei text va fi preluat de Varlaam, mitropolitul Moldovei, într-una din primele tentative de unificare a limbii române. Împreună cu fiul său, Şerban şi cu Marian Diacul a tipărit *Palia de la Orăștie*, 1581–1582, important monument de limbă veche românească şi de artă a tiparului. Un exemplar al lucrării, foarte meșteșugit alcătuită, se aflã astăzi în colecţia Bibliotecii Batthyaneum din Alba Iulia, achiziţionat de Batthyany, episcopul catolic al Transilvaniei, de la Viena, la moartea episcopului Vienei. A susținut că limba română este expresia identității românești.

E bine

Cea mai mare bibliotecă a lumii antice a fost Biblioteca din Alexandria, în Egipt. După moartea lui Alexandru Macedon în Babilon, imperiul pe care-l crease a fost condus de generalii săi, dinastia Ptolemeilor. Unul dintre aceştia, Ptolemeu II Philadelphus, a construit (secolul al III-lea î.H.) biblioteca. Ea se afla în sectorul grecesc al oraşului, aproape de port, pe locul unde fusese Farul, una dintre cele şapte minuni ale lumii antice. Printre colecţiile fondatoare ale Bibliotecii a fost Biblioteca Samanizilor, din dinastia persană înfrântă de Macedon, ca şi tăbliţele de lut ars scrise în cuneiforme, aduse din Babilon. Pe lângă această bibliotecă regală s-a construit şi una pentru marele public, numită Serapeion, în amintirea mamei lui Macedon, Olimpia, care credea în cultul Șarpelui (Serapis), animal mitic, fondaor al Lumii de după Potop, numit de noi Balaur.

să știi

Poveștile, școala și cine suntem de fapt

Familia – Civilizația Cicladelor, Marea Egee (fostă Carpathicum), 2500 îH

Sensurile continuității

Înainte de veacul al XVI-lea, românii nu numai că aveau conştiinţa unităţii lor străvechi, a celor de la nord împreună cu cei de la sud de Dunăre, a celor din interiorul arcului carpatic cu aceia din exteriorul lui, cât ţineau Munţii Carpaţi, până în extremitatea lor nordică, dar au şi acţionat în lumina acestei conştiinţe. Împreună s-au opus marilor migraţii venite dinspre Asia, s-au ajutat în marile bătălii contra otomanilor. Iancu de Huniade a luptat la Varna şi Bodrog, Ştefan cel Mare a apărat Pocuţia, Mircea cel Bătrân a construit prima flotă de pânzare la Marea Neagră. Cu toţii au făcut danii mânăstirilor de la Athos, aflat la capătul de nord al Mării Egee, loc de unde magii tracilor romanizaţi, deveniţi români, priveau, judecau şi înfruntau greutăţile aduse de vremuri. Odată cu începutul veacului al XVII-lea şi cu acţiunea de unire a provinciilor întreprinsă de Mihai Viteazul, o mare cernere s-a făcut în istoria şi destinul poporului român: cei de la nord de Dunăre au dat semn că vor să devină un stat unitar. Ceilalti şi-au continuat acţiunea în statele de apartenenţă, ca minoritari. Valorile pe care le vor produce în continuare românii proveniţi din daci, faţă de cele produse de românii dialectelor sud-dunărene (aromân, meglenoromân, istroromân) rămân comparabile sub aspectul afirmării identităţii româneşti, pentru că exprimă apartenenţa la un vechi univers comun, dar nu mai pot fi comparate sub aspectul definirii de sine a limbii literare, a învăţământului, a conţinutului şi diversității, mesajului. Toată armătura instituţiilor, începând chiar cu perioada medievală, a permis exprimarea plenară, în limba română, ca și construirea de modele noi ale românităţii. Literatura a beneficiat din plin de toată această mutare a centrului său de greutate din Peninsula Balcanică, unde tracii au fost majoritari şi ca urmare au apărut primele Valahii (Valahia Mare din Munţii Pindului, Valahiile din zona muntoasă a Dalmaţiei şi Peninsulei Istria), faţă de Valahia oltenească (Veche) de la nordul Dunării. Tot folclorul legat de haiduci (hoţii de codru) atesta acordul popular faţă de aceste mişcări petrecute în profunzimea societăţii româneşti, suportul marilor mulţimi faţă de acţiunea liderilor lor. Literatura veacului al XVII-lea exprimă, în termeni proprii, universul plin de schimbări al istoriei româneşti. Acesta a fost începutul veacului a l X VII-lea. Merită să observăm, în continuare, ce s-a întâmplat până la sfârşitul lui.

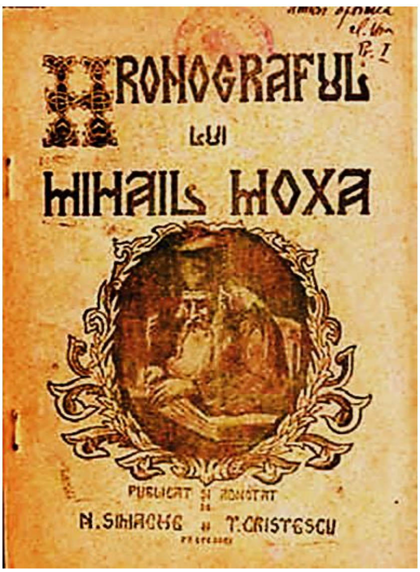
Proiectul identitar la români

Veacul al XVII-lea a început în zona românească prin mişcarea fulgerătoare a lui Mihai Viteazul care, la 1600, a încercat – şi aproape a reuşit – să unească între aceleaşi hotare pe locuitorii vechii Dacii. Lumea

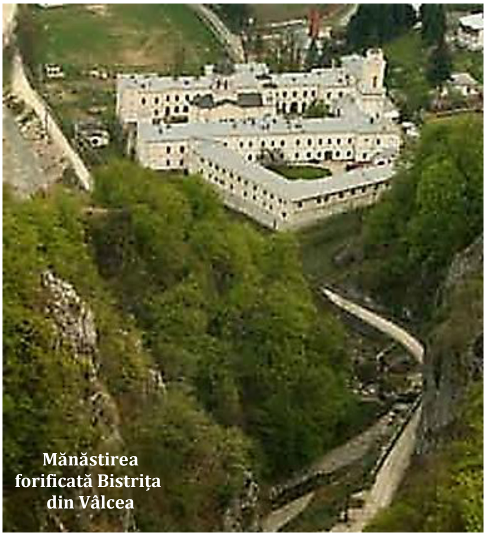

Unirea românilor la 1600, făcută de Mihai Viteazul

românească în întregul ei conştientiza astfel unitatea sa profundă, ca entitate lingvistică, de civilizaţie şi de cultură. Ea aparţinea însă unui spaţiu cu mult mai cuprinzător: Lumea ca univers uman şi ca univers cosmic. *Cronograful. De începutul lumiei dentâiu*, dat la iveală în 1620 de Mihail Moxa, călugăr oltean de la mânăstirea Bistriţa, prezentând evenimente de la Facerea Lumii (celei noi, de după Potop), adică legate de asirieni, egipteni, fenicieni, semiţi, greci, perşi, dar şi de locul românilor printre toţi aceştia, ca şi al neamurilor învecinate cu ei (sârbi, bulgari, turci) duce povestea istoriei până la final de veac cinsprezece, adică la evenimente legate de marii corifei ai neamului: Mircea cel Bătrân, Ştefan cel Mare

și Iancu de Hunedoara. O soliditate de granit, un bloc unitar de civilizaţie, deși neunit între aceleși graniţe, este ceea ce răzbate dincolo de paginile migălite frumos, cu desene măiestre, de călugărul care se gândea la neamul lui. Iar dovada cea mai clară a faptului că el, Mihail Moxa de la Bistriţa, încerca să vadă întregul naţiei și s-o ajute să răzbată deasupra nevoilor momentului, este

Mănăstirea forificată Bistriţa din Vâlcea

Pravila de la Govora, 1640

faptul că a copiat *Pravila de la Govora* (1640–1641), unde s-au adunat laolaltă (la sugestia lui Udriște Năsturel) legile cele de obște după care se făcuse dreptatea veacuri la rând, un exemplar pentru Ţara Românească,

Udriște Năsturel – *Versuri la stema Ţării Românești*

altul pentru Transilvania, astfel ca toată Ungrovlahia să urmeze aceleiași legi. El refăcea astfel vechiul *Drept al lui Justinian* din neamul trac al Taúrilor, care fusese legea Bizanţului, combinată cu *Dreptul Valah*, de obște. Mihail Moxa (Moxalie) a suprapus astfel unei entităţi religioase una laică, legislativă și ne-a trimis prin timp semnul conștiinţei sale despre chiar unitatea neamului. Nu este fără însemnătate să pomenim că la Govora lucra, exact în anii aceia, Meletie Macedoneanul de la muntele Athos, valah adus de Matei Basarab, la

sugestia lui Petru Movilă (moldovean, ajuns mitropolit al Kievului).

Muntele Athos este, geografic vorbind, unul dintre cele trei braţe ale Peninsulei Chalcidice, cu ieşire la Marea Trakiei, peninsulă aflată astăzi între hotarele Greciei, unde aparţine regiunii Trakia. Dar, atunci când Imperiul Roman a cucerit Balcanii, peninsula aparţinea Macedoniei (care fusese a lui Alexandru Macedon). Mai înainte de asta, adică înainte de veacurile IV-III î.H., aparţinea tracilor şi locul se numea tot Trakia. Triburile tracilor (dintre care dacii erau doar unele) au fost răspândite până în Thesalia, Epir, între Marea Adriatică, Egee și Anatolia, iar spre nord până dincolo de Carpaţi. Carpii, care erau triburi de traci, au şi dat numele lanţului muntos al Carpaţilor, ca și Mării Egee (Carpathicum). Marea de Marmara (Propontis) era atunci un "lac" tracic, aşa cum, mai târziu, Marea Mediterană a fost, pe rând, un lac fenician, apoi grecesc, apoi roman. Este simbolic faptul că, după uciderea sa de către otomani, slujitori credincioşi au furat capul lui Constantin Brâncoveanu şi l-au îngropat pe Prinkipos, una din Insulele Roşii, arhipelag aflat în mijlocul Mării de Marmara, spre a continua să vegheze asupra întregului neam. Pentru traci, ca şi pentru români mai târziu, Athosul şi munţii – în general – au fost locul de refugiu, legătura omului cu Dumnezeu. Athosul creştin ortodox moşteneşte aceste sensuri pre-creştine, iar Alexandru Macedon este înfăţişat în icoane ca un sfânt pre-creştin al neamului, ca și Aristotel.

Matei Basarab şi soţia sa, doamna Elina, sora lui Udrişte Năsturel

Athos – mănăstire fortificată

Intrarea în palatul lui Udriște Năsturel

Nu putem iarăşi ignora faptul că Matei Basarab, înţeleptul domn, era cumnat cu marele învăţat Udrişte Năsturel (soţia lui, Elina, era sora lui Udrişte), născut la Fierăşti (Herăşti), nu departe de Giurgiu. Năsturel a edificat în locul său de baştină un complex în stilul Renaşterii italiene (palat şi biserică), admirat de călătorul sirian Paul din Alep, care l-a numit „nemaivăzut". Jumătate romanic, puţin bizantin şi inspirat deopotrivă de casele ţărăneşti de la noi, a definit astfel nu doar stilul umanismului Ţării Româneşti, ci chiar amprenta sa formativă, care a asimilat ambele civlizații: cea latină, prin filtrul Renaşterii, şi cea grecească, bizantină. Deasupra uşilor de la intrare se află simbolul solar, cel foarte vechi, de la întemeierea neamului, vegheat de acvilele Bizanţului creştin.

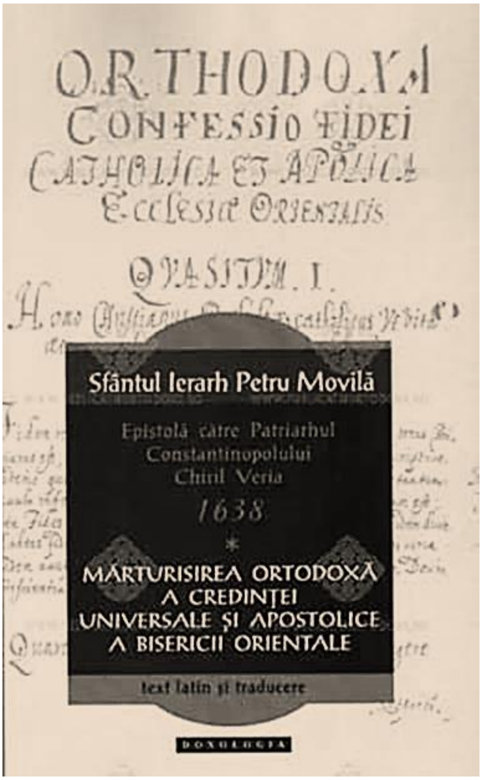
Udrişte Năsturel a făcut politica externă a ţării. El a intermediat împăcarea dintre cele două state româneşti după luptele dintre Vasile Lupu al Moldovei şi Matei Basarab al Ţării Româneşti. A fost delegat domnesc la împăratul Austriei, la principele Gheorghe Rakoczy al II-lea al Transilvaniei şi în Serbia, la Belgrad. A încheiat o alianţă între Rakoczy şi Matei Basarab. Tot el l-a primit pe delegatul Papei Uraban al VIII-lea, Levakovi, trimis la Matei Basarab pentru propaganda catolicismului. Această mare arie de referinţă culturală a lui Udrişte Năsturel este semnul unei conştiinţe profunde a locului geo-politic al neamului său şi a rolului său de stabilizator între forţe diverse. Într-un fel asemănător gândea şi mitropolitul Petru Movilă, scriind în slavonă *Mărturisirea ortodoxă* (1640). Lucrarea a fost tradusă, încă din veacul al XVII-lea, în 15 ediţii greceşti, slavo-ruse, slavo-sârbe, ca şi în

Versuri la Stema Țării Românești de Udriște Năsturel

olandeză, germană, engleză, maghiară. Radu şi Şerban Greceanu au tradus-o în româneşte şi s-a tipărit la Buzău în 1691. La 1640 a apărut, la îndemnul lui Vasile Lupu, domnul Moldovei, pe lângă biserica Trei Ierarhi din Iași, Academia Vasiliană după modelul antic al academiilor greceşti), unde se învăţa greceşte, dar şi slavoneşte. De marea iradiere a proiectului creştin sud-est european şi, de fapt, cuprinzând Mediterana de Est şi zona Mării Negre, afirmat de Petru Movilă în spaţiul româno-slav şi de

Kiril Lukaris în cel grecesc, s-a folosit din plin mitropolitul Varlaam al Moldovei, acela născut cu numele de mirean Vasile pe locul binecuvântat al tuturor trecerilor și semne-

lor vechi de civilizație din Munții Vrancei. El a pus negru pe alb conștiința unității de neam, chemînd la acțiune și pe domnul său, Vasile Lupu (aromân din Epir ca origine, pe nume Vasile Coci, adică Roșu, Roșcovanul, cel mai răspândit nume al Europei, iar Lupu e doar în amintirea drapelului dacilor, cu un cap de lup drept totem tribal).

Vasile Lupu la Ateneul Român

Răspândirea numelui Coci, Cocea (Roșu, Rosetti, Koch) în Europa

Mitropolitul Varlaam al Moldovei a dat la iveală *Carte românească de învățătură la dumenecele de preste an* (*Cazania*), 1643, trimisă și în Șcheii Brașovului, folosind cuvântul "românesc" în titlul său și contribuind la răspândirea limbii române unitare în ntreg spațiul fostei Dacii. Iar Vasile Lupu însuși a prefațat *Cazania* cu textul numit semnificativ *Cuvânt împreună către toată semenția românească* (1643). Este important de observat că, la o jumătate de veac după gestul fulgurant al lui Mihai Viteazul, de înfăptuire a primei unități statale românești, începeau să se vadă efectele ei culturale.

Tradiții și filiații de cultură

In paralel cu proiectul, pe care l-am putea numi al formării identității românești, s-a desfășurat acela al păstrării marilor tradiții și filiații de cultură și civilizație care legau lumea românească de originile ei îndepărtate. In același an, 1620, în care Moxa a dat la iveală *Cronograful* său, Ioan Românul din Transilvania a pus laolaltă textele de literatură care circulaseră pe tot pământul fostei Dacii, venind din India, Asiria, Egipt.

Ioan Românul a trăit și s-a închinat la Biserica cu hramul Sf. Gheorghe din Sânpetru, lângă Hunedoara. Ea este

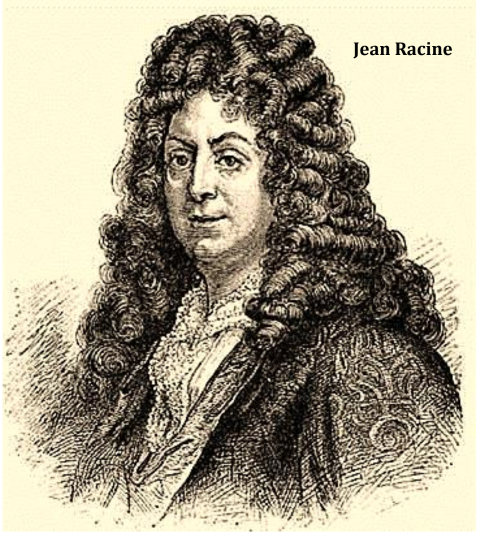
Biserica din Sân Petru, Hunedoara

atestată în documente din 1411, dar incinta de piatră a fost construită pe locul şi pe fundamentul unei biserici de lemn, mult mai vechi. Aparţine deci perioadei de început a creştinismului în Transilvania, ca şi Bodrog, iar, pentru că bisericile din lemn sunt atestate şi folosite până astăzi de comunităţile româneşti din Silezia până în sudul Dunării, aparţine unui areal care a păstrat sentimentul identitar în mod continuu, inclusiv prin documente de atestare a continuităţii şi comunicării între români. În Phrigia și Caria, zone tracice, folosirea lemnului ajusese la un standard nemaiîntâlnit în alte lumi vechi. Faptul că acel Ioan Românul a strâns astfel de documente în ceea ce numim astăzi *Codex Neagoensis* este urmarea firească a formării lui pe acest fundal cultural.

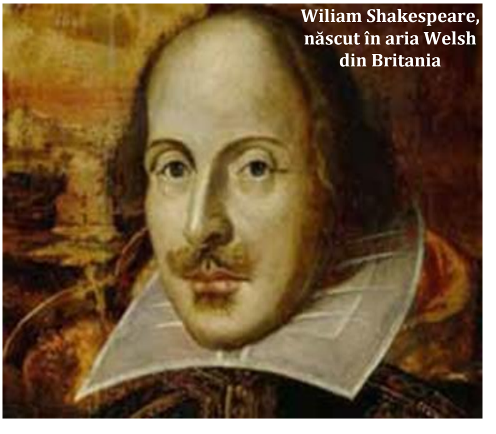
Păstrăm textele sub numele *Codex Neagoensis*, după numele lui Neagoe Basarab (Vodă Negru din legende), fondator al Ţării Româneşti, pe vremea căruia se traduseseră mai întâi în româneşte şi începuseră să circule de la un povestitor la altul (*Codexul* a fost descoperit în Ţara Românească).

Cultura, istoria şi literatura

Al treilea mare proiect cultural al primei jumătăţi a veacului al XVII-lea românesc s-a exprimat prin continuarea demersurilor culturale – în principal cronicărești – ale veacului precedent, astfel cum îl definiseră chiar tipografii şi autorii români ai secolului. Grigore Ureche în primul rând, a personalizat analele și cronicile fară autor care circulaseră înaintea lui şi a scris, în nume propriu, ca moldovean şi mare boier pământean ce se afla, *Letopiseţul Ţării Moldovei*. Deşi ajuns până la prima tipărire, din

1858, a lui Mihail Kogălniceanu, cu interpolările a doi copişti, Simion Dascălul şi Misail Călugărul, trebuie să remarcăm chiar simbolul scrierii acestei cărţi la început de veac: era o sinteză a demersurilor veacului precedent pe pământul

românesc şi semnul încă firav al conştiinţei de sine a unei personalităţi anu-me, care semna cu numele său în calitate de scriitor al acestui neam.

Cu aceste mari proiecte culturale, care fac hotar şi pentru literatura veacului, se termină în spaţiul românesc prima jumătate a secolului al XVII-lea şi este de aşteptat ca, în cea de-a doua parte, spiritele lo-

cului să fi beneficiat din plin de sinteza culturală prcedentă pentru a produce valori noi şi pe de-a-ntregul literare.

Erau vremurile când Renaşterea italiană iradia în lume. Galileo Galilei tocmai îi lăsa locul lui Newton, Blaise Pascal inventa maşina de calcul. Universul nu mai era un unic întreg, ci i se găseau componentele odată cu inventarea ceasului, microscopului, telescopului...

În Transilvania, un experimentator pe nume Ioan Românul, altul decât acela care copiase texte vechi la Sânpetru, făcea teste de pirotehnie şi visa la o rachetă... În literatură, stufosului model Shakespeare[18], i se opunea exactul model Racine. Imaginaţia şi intuiţia apucau pe căi diferite de ale raţiunii (acesta e şi veacul lui Descartes!) şi analizei faptelor. Este marele moment al separării pământului de ape, adică al separării ştiinţelor de literatură şi arte. Cea mai de preţ cucerire a veacului a fost descoperirea faptului că totul este măsurabil, inclusiv capacitatea minţii omeneşti de a acţiona. Forţa armelor, care a condus lumile vechi, a început, în minunatul veac şaptesprezece, să lase loc forţei spiritului, iar acesta a început să fie cultivat pe tronsoane anume, specializate, în principal ale învăţă - mântului public şi ale creaţiei artistice.

Primele texte literare

Lumea românească n-a rămas străină de acest mare impuls al vremii. Chiar atunci, la jumătatea veacului al XVII-lea, în spaţiul românesc a apărut primul mare poet, fondatorul poeziei culte româneşti. Se năs - cuse la Suceava, fusese elevul mitropolitului

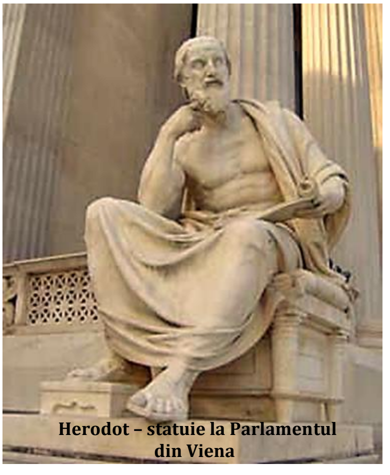
Varlaam la Trei Ierarhi, la Academia Vasiliană din Iaşi şi a devenit el însuşi mitropolit al Moldovei cu numele Dosoftei. A aşezat în

Dosoftei – *Psaltirea pre versuri tocmită,* 1673, Uniew, Polonia

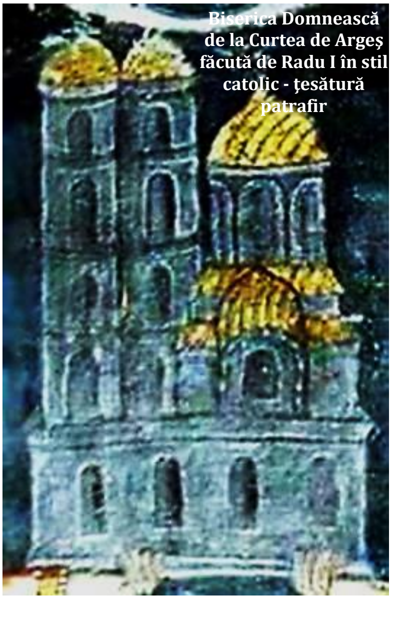
română, în versuri meşteşugite, întreaga *Psaltire*. A făcut mai mult decat atât: n-a folosit metrica antică, latină ori grecească, ci a căutat un ritm pe potriva firii limbii române, l-a luat din folclor... Dar n-a fost singura sa contribuţie majoră ca fondator de literatură și de cultură: a tradus în română o parte din *Istoriile* lui Herodot, atestînd aria uriașă, precum și vechimea civilizației tracilor, dintre care dacii făcuseră parte.

Herodot, întemeietorul istoriei ca disciplină, era născut la Halicarnas, în Caria, un regat de pe coasta Asiei Mici cu deschidere spre Marea Egee. Ţara lui, care apăruse după căderea Troiei, pe la 1185 î.H., dispărea de pe harta lumii chiar

Herodot – statuie la Parlamentul din Viena

atunci, pe când Herodot se forma ca om, în secolul al V-lea î.H. De aceea a fost el atât de interesat să descifreze cauzele marilor evenimente, încrengătura lor ascunsă privirilor omului de rând, care naşte ori face să dispară ţări întregi. A studiat cu temei bătăliile desfăşurate în toată zona, de la Pontul Euxin (Marea Neagră) până pe ţărmul Africii de Nord, de la Poarta de Fier a Asiei (aflată între Caucaz şi Marea Caspică, locul de trecere al tuturor marilor migraţii), până în îndepărtata Britanie. A călătorit toată viaţa. Foarte numeroşii traci l-au interesat în mod deosebit şi urma lor poate fi găsită pretutindeni în textul *Istoriilor* sale. De altfel urmaşul lui, Thucidide, a fost el însuşi trac (nume real Oloros – un fel de Aurescu).

Aşa stînd lucrurile, nu este deloc întâmplător faptul că Dosoftei a ales tocmai aceste *Istorii* pentru a le traduce. Fiindcă şi neamul lui era încercat de numeroase evenimente potrivnice şi care-i ameninţau fiinţa. Dar miza lui Dosoftei pentru unitatea creştină l-a făcut să încline balanţa spre catolicism. A fost excomunicat de Patriarhul ortodox al Constantinopolului şi a murit pe pământ polonez. Soarta lui a fost apropiată de a contemporanului său, Miron Costin, cronicar şi om de cultură cu totul rafinat, care studiase la Bar, în Podolia (azi în Ucraina), unde existau comunităţi româneşti originare, formate din daci. Dosoftei plecase cu arhivele Moldovei (starea proprietăţilor boiereşti asupra pământurilor, danii către Biserică, stabilite după *Dreptul Obicinuelnic,* cum se numea în Evul Mediu, în fapt *Dreptul Valah* antic, care atesta că proprietatea pământului Moldovei este a moldovenilor). În prezent aceste documente sunt inventariate la Biblioteca Saltakov-Scedrin din Petersburg, sub numele *Opisul Arhivelor Polone*. El a scris prima istorie integrată a neamului, în polonă, pentru uzul Europei, intitulată *Cronica Moldovei şi a Munteniei*, 1677 şi apoi, pe româneşte, *De neamul moldovenilor, din ce*

Biserica Domnească de la Curtea de Argeş făcută de Radu I în stil catolic - ţesătură patrafir

Universitatea din Padova – Aula cu stemele absolvenţilor, printre care şi a lui Constantin Cantacuzino Stolnicul

ţară au ieşit strămoşii lor (1686–1691). Ambele lucrări sunt semnul evident al cunoaşterii textului lui Herodot şi dincolo de ele putem intui preocuparea sa neliniștită pentru chiar destinul neamului românesc.

De altfel, Dimitrie Cantemir, trimis de tatăl său să stea martor la tăierea capului celui pe care-l preţuia, a fost pe viaţă cutremurat, după cum atestă numeroasele citări ulterioare, ca şi faptul că i-a călcat pe urme scriind *Divanul sau gâlceava înțeleptului cu Lumea,* inspirat de poemul *Viaţa Lumii* şi unde se despărțea de de Costin doar pentru că afirma ortodoxia neamului.

Bătălia dintre catolicism şi ortodoxie a fost evidentă şi strânsă în Moldova (care fusese, iniţial, prin voievodul Sas, o marcă maghiară, deci catolică, la Baia, după cum fusese la fel şi în Ţara Românească, unde prima versiune a Curţii de Argeş avea modelul catolic de construcţie - fiindcă doar de la Neagoe Basarab – Negru Vodă din balade, fondatorul de ţară – s-a impus ortodoxia de către boierii Craioveşti, care şi-au luat numele de Basarabi). Această bătălie subterană deci, între creştini, a fost dublată de o bătălie mult mai cuprinzătoare şi mergând în sens ecumenic: a urmaşilor Bizanţului, Cantacuzinii, care făcuseră din linia Dunării şi Carpaților suprema linie de rezistenţă identitară, dusă prin fortificarea civilizației şi legăturilor neamului. cu acelea aflate de jur împrejur.

Cu Miron Costin, din familia Movileştilor după mamă, literatura română înregistrează şi prima meditaţie cosmogonică şi filosofică, de aşezare a fiinţei umane în parametrii săi planetari: *Viaţa Lumii*, 1688–1691, în polonă, în versuri inspirate de Ovidiu şi Horaţiu, folosind metrica latină, iar modelul *Ecleziastului* drept model literar. Dincolo de scopul pe care şi-l

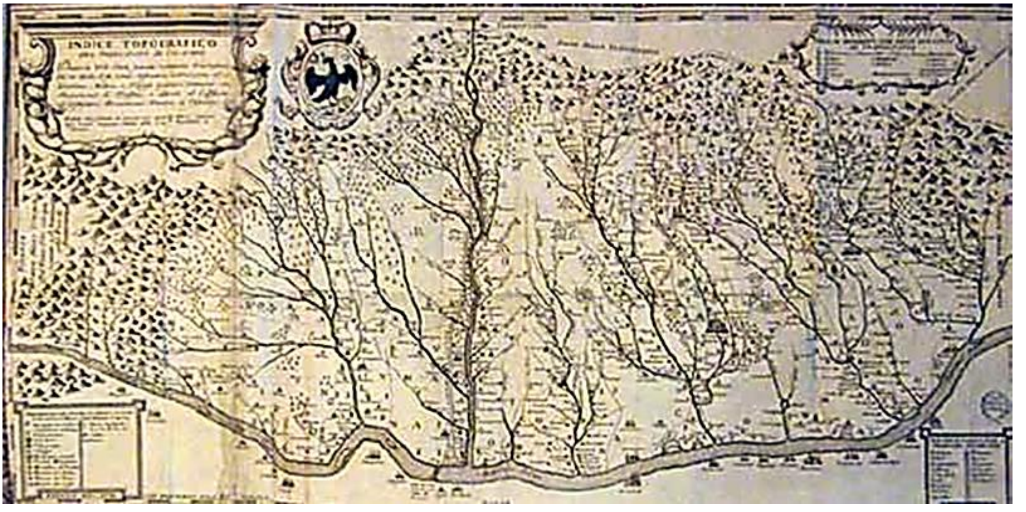
Miron Costin – Statuie la Iaşi

Brâncoveanu - act de danie către Ţara Amlaşului şi Făgăraşului - Muzeul din Făgăraş

Ţara Românească - harta lui Constantin Cantacuzino Stolnicul

fixa autorul acestui poem, trebuie să observăm că el se înscrie, de departe, dar cu precizie, în zona clasicismului literar al vremii, aşa cum îl definise Boileau. Acest acroşaj european al literaturii române, printr-o voce timpurie, ca aceea a lui Miron Costin, indică prezenţa unei opţiuni de fundament cultural a naţiunii care se forma în minunatul veac al şaptesprezecelea: aceea pentru bazinul occidental al Europei. Ca şi Dosoftei, Miron Costin a fost sancţionat drastic: chiar domnitorul său, Constantin Cantemir, tatăl lui Dimitrie, viitorul mare savant, a poruncit să fie ucis... La nici 18 ani, înainte de a pleca el însuşi ostatic la otomani pentru 22 de ani, Dimitrie a asistat la tăierea capului marelui său model cultural românesc.

Constantin Cantacuzino Stolnicul, după ce a absolvit Academia Patriarhiei din Constantinopol, s-a dus la Padova, aflată foarte aproape de Veneţia[19] (locul de refugiu al bizantinilor la căderea Constantinopolului în mainile otomanilor, 1453) şi a studiat la celebra ei universitate, datînd din veacul al XII-lea. În sufletul lui s-au reunit cele două mari filoane ale culturii veacului: cel oriental şi cel occidental. S-a întors cu Del Chiaro, veneţianul care avea să facă o cronică occidentală a domniei lui Constantin Brâncoveanu, a stabilit plata şi controlul tributului către turci prin băncile veneţiene, a fortificat stilul cultural românesc, bazat pe creaţia şi tradiţia populară şi îmbinînd-o cu modelul cult, romanic. Renaşterea de tip italienesc a înflorit dintr-odată scurt, dar puternic, în palatele brâncoveneşti, în aşezarea cetăţilor cu bazilica pusă lângă palat şi zidul de incintă de jur împrejur. Legăturile cu Transilvania, deschise odată de Honterus, prin Pasul Bran, unde trăiau meşterii saşi făuritori de arme şi armuri, avea să devină marea cale a unităţii subterane a neamului. Brâncoveanu a dăruit Făgăraşului şi Amlaşului din Ţara Românească moşii. El, Constantin Cantacuzino Stolnicul, a făcut prima hartă a ţării, indicînd astfel unitatea ei de la origini. Tot Cantacuzino Stolnicul a introdus în

biserici slujba în limba română în locul slavonei ori al limbii greceşti. *Biblia* în limba română (1688), numită a lui Şerban (fiul său, ajuns domn)[20] a fost marele lui proiect cultural şi identitar. Astfel şi de atunci începînd, limba tuturor românilor, adică fundamentul limbii române literare normată mai târziu, s-a decis să fie după modelul Ţării Româneşti (Valahia Veche). Semninţele aruncate pe pământul roditor al minţilor omeneşti de Dosoftei, Miron Costin şi Cantacuzino Stolnicul aveau să rodească neîntârziat, iar spre final de veac avea să răsară floarea uriaşă a unei culturi fără seamăn. Ceea ce defineşte acest capăt de secol este deplina racordare a vocilor spiritului românesc la mişcarea europeană, Corsi e Ricorsi, aşa cum o definea chiar atunci contemporanul lor născut la Napoli, Giambattista Vico. Ea avea să primenească, printr-o uriaşă respiraţie de flux şi reflux toate apele stătute ale gâlcevilor înţelepţilor cu Lumile vechi și avea să primenească salutar atmosfera în care vor creşte valorile veacului următor. Aveau să vină pe pământul ţării un georgian şi un sârb: Antim Ivireanul şi Gheorghe Brancovici, care au definit fiecare raportul între tradiţia locului şi originile ei, ca și vecinătățile locului și spiritului pentru identitatea românească.

Astfel, Antim Ivireanul, pe lângă tipografiile de la Târgovişte şi Govora, a înfiinţat încă trei: la Bucureşti, Snagov şi Râmnicu Valcea. A fost primul autor de dicţionare: grecesc-român şi grecesc-arab. A practicat astfel o deschi-

dere a publicului către Marele Orient. Lor le-a adăugat, pentru prima oară, publicarea poveştilor şi legendelor biblice, textele apocrife transmise de povestitorii orali. Iar acestor legende le-a adăugat o bogată ilustraţie, cu foiţă de aur şi culori vii, miniaturi, portrete și chenare florale de invidiat până astăzi. Nu doar arta tiparului, ci și noţiunea de text literar s-a schimbat odată cu ilustrația și definirea unui perimetru atât de larg în spaţiu și de îndepărtat în timp. Practic, odată cu lucrările tipărite de Antim Ivireanul, a apărut în mintea celor care se pregăteau să scrie cărţi, ideea că ele respiră într-un univers distinct și separat de cel real, că mintea creatorului poate fi producătoare de lumi noi şi posibile. De asemenea, nu mai poate fi ignorată nici conştientizarea rădăcinilor formative ale culturii, a unui mare spaţiu de apartenenţă geografică și istorică unde se cuprindeau Orientul Apropiat și Mijlociu deopotrivă. Întrebarea care plutea în aer era: cine suntem noi, ca urmaşi ai dacilor şi romanilor? Dar cine au fost ei? De unde sunt originari cei datorită cărora existăm? Semnul îndepărtat al trecutului, rotunjind hotarul umbrit al neamului pelasgic - populația de substrat a Europei - atunci și-a făcut pentru prima oară apariția în cultura română și literatura istorică avea să se hrănească veacuri la rând cu simbolistica acelor lumi depărtate.

Biserica Antim, București

Antim Ivireanul - autoportret

Antim Ivireanul, ajuns mitropolit al Ţării Româneşti, a mai făcut ceva: a tipărit *Mărturisirea ortodoxă* a lui Petru Movilă, reafirmînd astfel credinţa în unitatea creştinătăţii răsăritene deopotrivă în faţa Islamului, ca și a cato -

licismului occidental. Avea să plătească şi el cu viaţa această cutezanţă. Chemat la Constantinopol să dea seamă, a fost ucis pe drum, înainte de a apuca să treacă Dunărea (Istrosul tracic).

În aceeaşi linie de acţiune mai trebuie menţionată o faţă bisericească

venită de dincolo de Dunăre în complexul spaţiu românesc: Gheorghe Brancovici. El a fost traducătorul (sau dragomanul) principelui Transilvaniei, Mihail Apafi, pe lângă Poarta Otomană. A venit apoi la Curtea lui Şerban Cantacuzino şi l-a ajutat pe Constantin Cantacuzino - Stolnicul la tipărirea *Bibliei* (1688), prima ediție în română. A văzut importanţa identitară şi religioasă a acestui gest cultural, pentru că, deși ajuns mitropolit al Ungrovlahiei, a scris *Hronica slovenilor, iliricului, Misii cei de sus și cei de jos Misii*, 1687, o tentativă de unificare a ortodoxiei de pe ambele maluri ale Dunării în lupta antiotomană în virtutea apartenenţei la vechiul spaţiu iliro-tracic al Misiilor și Daciei. Argumente atât de intelectuale pentru a determina o acţiune identitară de masă nu mai fuseseră folosite de cronicarii, tipografii şi scriitorii români ai vremii, care invocau mai mult latinitatea, decât substratul naţiei de dinaintea ei. Este semnificativ deci că, chiar și în mediile atât de ferm păstrătoare ale tradiţiilor, ca acelea bisericeşti, veacul aducea nevoia strângerii rândurilor cu argumetele lui Herodot, mai mult decât cu acelea ale religiei. Faptul că Brancovici a străbătut mai multe provincii româneşti şi a acţionat deopotrivă în numele celor aşezaţi la nordul şi la sudul Porţilor de Fier, de control continental, indică dramatismul situaţiei creştinătăţii popoarelor aşezate în jurul porţii continentale pe care Cantemir avea s-o compare cu Poarta de Fier a Asiei, aflată între Munţii Caucaz şi Marea Caspică. Marele vânt care mişca de colo-colo seminţele cunoaşterii de sine ale neamului, înainte de a le aşeza pe pământ, nu sfârșește însă în acest loc și timp.

Prima imigraţie românească

Aşa cum polenul, uşor, dar aducător de fructe, este împrăştiat de vânturi potrivnice la mari distanţe, dar reuşeşte totuşi să găsească floarea unde se va zămisli fructul viitor, finalul de veac XVII a dus departe două voci ale spiritului românesc al căror timbru a găsit totuşi calea de a ajunge până la noi. Cei doi s-au numit Mihail Halici şi Nicolae Milescu Spătarul. Primul se născuse la Caransebeş şi a fost rectorul Liceului reformat de la Orăştie. Vorbea

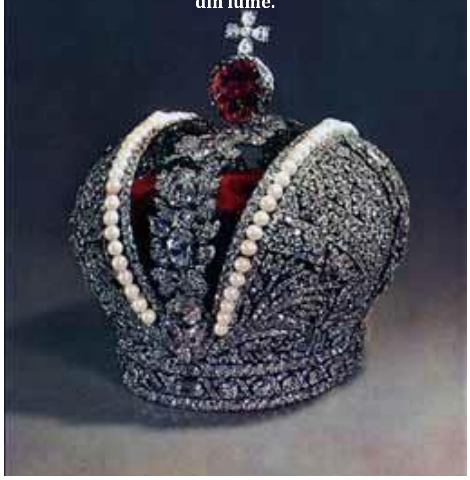
latina ca pe o limbă vie, a scris ode în limba română cu metrică latină. Este un precursor al Şcolii Latiniste din Transilvania. Lui îi aparţine *Dictionarium valachico-latinum*, cunoscut de cercetători şi drept *Anonymus Caransebiensis*, primul dicţionar de acest fel din cultura română, scris de autor spre a demonstra descendenţa preponderent latină a românilor. Poate mai interesantă decât scrierile, i-a fost viaţa. La un moment dat Halici a părăsit şcoala unde era profesor şi a plecat în lume. Este primul călător ro -

XIV.
CARMEN PRIMO & VNI-GENITVM
Linguæ Romano-Rumanæ,
Homericus
Fortunâ & Auspiciis Impenetrabilis Dacici Argonautæ,
Praenobilis Domini
FRANCISCI PARICII, Papensis &c.
Veteris oculissimique in Illustri Enyedinâ,
Haliciastri: natum.
[illegible]
Condidit ex improviso, Amiculus Pariciaster
MICHAEL HALICIUS, Nob. Romanus
Civis, de Caransebes

mân care a optat pentru cunoaşterea altor civilizaţii mai mult decat pentru sedentarism. Nici nu se ştie pe unde a pierit... Nouă ne-a lăsat această timpurie *Odă* făcută în limba română, pentru prima oară în istoria civilizaţiei româneşti cu alfabet latin, scrisă neîndoielnic de un om cultivat, un umanist al timpului său, un fel de Dosoftei bănăţean, odă care atestă drumurile lui europene: *Cânt sănătate, sărind la voi, Rumanus Apollo,/ La toţi, câţi svânta-n Împărăție şedeți! /De unde cunoştinţe aşteptăm şi știință: ferice/ De Amstelodam, prin hărţi este-n omenie tipar./ Lege dreaptă au dat frumoasa cetate Geneva:/ Eată vine Franciscus, cetăţi Leyda, Paris!/ Prindeți fraţi români, surori, cu cest nou oaspe: nainte/ Frați, fârtaţi, Nimfele iasă curând/ Domni buni, mari doctori, Dascăle şi bunule Doamne/ Cu pace să fiţi, cu pâne şi sare, rugăm.*

Dar un calător mult mai interesant decat acesta a fost Nicolae Milescu Spătarul, plecat în lume de undeva, de pe lângă Vaslui. După ce a absolvit Academia Patriarhiei de la Constantinopol, aceeaşi unde studiase Cantacuzino Stolnicul şi avea să studieze apoi şi Dimitrie Cantemir, s-a întors la Iaşi – era pe vremea lui Vasile Lupu – ca spătar, adică şeful armatei şi al poliţiei Moldovei. Avea să rămână astfel pe vremea lui Gheorghe Ştefan şi a lui Grigore Ghica, dar nu şi mai apoi. Varful nasului şi vârful urechilor i-au fost tăiate, după metoda otomană – şi islamică în sens larg – pentru faptul de

N. Milescu Spătarul- Rubinul adus din China pentru marea coroană imperială a Rusiei, al doilea ca mărime din lume.

a se fi pus împotriva noului domn, cu armată cu tot. S-a pribegit deci. A devenit unul dintre cei mai importanţi militanţi pentru ecumenism, pentru

ECRIT DVN SEIGNEVR MOLDAVE sur la creance des Grecs.
ENCHIRIDION, SIVE STELLA ORIENTALIS OCCIDENTALI SPLENDENS, ID EST, Sensus Ecclesiae Orientalis, scilicet Graecae, DE TRANSVBSTANTIATIONE CORPORIS DOMINI, aliisque controversiis A Nicolao Spadario Moldavo-lacone, Barone ac olim Generali Vallachiae,

N. Milescu Spătarul - *Enchiridion*

alianţa tuturor creştinilor în lupta anti-otomană şi anti-musulmană. După căderea lui Ghica îl aflăm la Berlin, la Curtea electorului Frederic Wilhelm, unde aveau să-l opereze în chip meşteşugit pentru refacerea nasului. De acolo merge la Stettin (Polonia, atunci ţinea de Hamburg), unde se întâlneşte cu fostul său domn, Gheorghe Ştefan, care-l trimite cu misiuni diplomatice la Stockholm şi Paris spre a organiza o campanie antiotomană. În acest interval a tradus în română *Tratatul despre raţiunea dominantă* al lui Josephus Flavius, cu titlul *Despre singurul, ţiitorul gând,* 1664. Limbajul filosofic era inexistent, el l-a creat pentru prima oară. A tradus şi *Vechiul Testament*, 1661–1664, după *Septuaginta* publicată de protestanţi la Frankfurt (textul fundamental al Reformei, adusă şi în Transilvania de Johannes Honterus). Ca un adevărat umanist aflat în linia lui Erasmus, a scris în latină acest *Enchiridion sive Stella Orientalis Occidentali splendens, id sensus Ecclesiae Orientalis, scilicet graece de trans- substantione Corporis Domini, aliisque controversial...* (Manual sau Steaua Răsăritului strălucind în apus, adică părerea Bisericii Răsăritene Ortodoxe despre prefacerea Trupului Domnului şi despre alte controverse...). Lucrarea a fost publicată în versiune latină de Antoine Arnauld şi Pierre Nicole în volumul lor intitulat *La perpetuité de la foi de l'EgIise catholique touchant l'Eucharistie* 1669. Opţiunea pentru ecumenism, care-l făcuse celebru în Europa, l-a făcut pe Patriarhul Dositei al Ierusalimului să-l trimită în misiune în Rusia, la ţarul Alexei Mihailovici, pentru a-l convinge de nevoia de a alinia cele două ortodoxii, slavă şi gre-

Auguste Raffet – *Cea mai frumoasă femeie e o româncă*

Auguse Raffet – *Hora de Sf. Petru* la Giurgiu

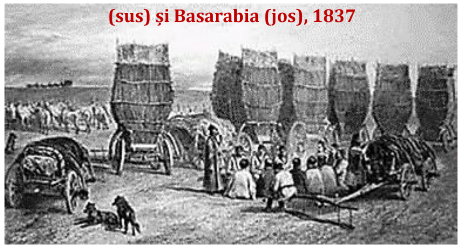
cească, în lupta anti-otomană. Dar acţiunea principală a ruşilor nu era îndreptată contra otomanilor. Ei aveau de susţinut graniţa spre necunoscutul Extrem Orient. Milescu a fost deci trimis de ţar într-o misiune secretă, spre a descoperi punctele slabe ale poten -ţialului inamic chinez. S-a întors cu un *Jurnal* al misiunii, bogat ilustrat de el[21].

A adus un rubin uriaş, astăzi este al doilea ca mărime din lume, care a fost montat şi se află pe coroana imperială a împărătesei Ecaterina a II-a, cea mai scumpă coroană din lume. In continuare avea să scrie cărţi diferite şi să rămână pe pământul Rusiei până la capăt, fără a împlini însă misiunea precisă pentru care fusese trimis. Patriarhul lui Milescu procedase inadecvat: judecase lumea rusească în parametrii şi cu mentalitatea unui bizantin, nepricepând esenţa acelei lumi, formată la alte dimensiuni şi cu alte ţinte de viaţă.

Demersul profund sincer al marelui Milescu n-a rămas fără urmări pentru intelectualii ruşi. În 1988, un istoric de la Moscova, pe nume Mihail S. Demidov, mi-a scris rugându-mă să-i trimit date şi ilustraţii despre viaţa lui

A. Raffet - ilustraţie pentru Anatol Demidov - Iaşi (sus) şi Basarabia (jos), 1837

Milescu la Iaşi. M-a surprins că era cineva interesat, la final de veac XX, la Moscova, de acest subiect. Dar pe urmă am aflat şi de ce. Acest istoric era din familia unui faimos călător rus de la începutul veacului al XIX-lea, Anatol Demidov, care, inspirat şi uimit de amplitudinea minţii lui Milescu, ale cărui scrieri le folosise ca bază documentară pentru călătoriile lui, ajunsese în Ţările Române în cadrul expediţiei ruso-franceze de după *Regulamentele Organice* (1837–1941), însoţit de celebrul gravor francez Auguste Raffet şi lăsase imagini de neuitat. Alți urmași ai familiei Demidov, aflați la Nisa, au dat apoi la iveală arhivele cunoscutului călător, unde se află și desene executate de Milescu în China.

Concluzie despre veacul al XVII-lea

Mintea omenească nu funcţionează exact după normele necesităţilor politice... Nu funcţiona aşa nici în veacul al XV-lea când, de mai multe ori, învăţaţii au apucat-o înaintea vremii lor. După ei abia urma să vină acţiunea de masă, adică trezirea naţiei la viaţa spiritului. La finalul secolului, în 1694, Constantin Brâncoveanu a făcut la Bucureşti, după modelul Renaşterii, mai exact al Universităţii de la Padova (Veneto-Friuli), unde studiase unchiul său, Constantin Cantacuzino Stolnicul, Academia care avea să şcolească speranţele intelectuale ale ţării până în 1818... Identitar, putem afirma că, la sfârşitul veacului al XVII - lea, românii se definiseră în raport cu lumea şi luaseră turnanta europeană. Viitorul mai avea să decidă doar, în ce priveşte literatura, obiectul atenţiei noastre, cum se va finaliza acest lucru.

Cazania lui Varlaam, tipărită 1643. Exemplar al Patriarhiei Române

Varlaam

Numele de mirean era Vasile Moţoc (1585, Boloteşti, Putna – 1657, mănăstirea Secu, Moldova). Varlaam s-a şcolit la Şcoala Domnească de la Trei Ierarhi din Iaşi şi a fost mitropolit al Moldovei (1632–1653). A introdus şi a răspândit tiparul în Moldova, primind tiparniţa din Ţara Românească. A tipă-

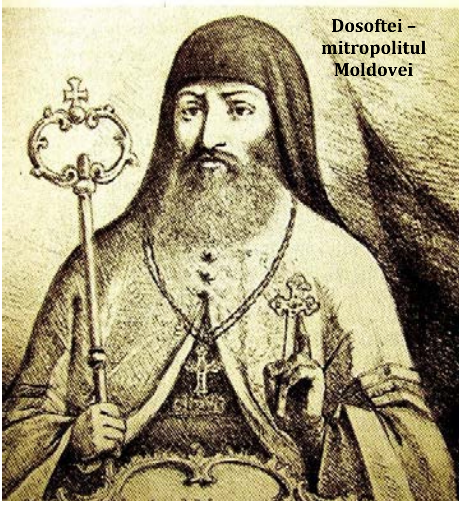
rit *Cazania* (1641–1643), cu o prefaţă a lui Vasile Lupu: *Cuvânt împreună cătră toată semenţia românească.* Predicile acelei cazanii erau pline de pilde morale, în stilul scrierilor vechi venite din Orient și adaptate toate la întregul lumii româneşti. Creşterea culturii neamului în lumina unităţii lui este ceea ce a condus mintea şi mâna mitropolitului Moldovei atunci când a făptuit actele lui de cultură. Era contemporan cu Petru Movilă. A optat şi el pentru păstrarea religiei ortodoxe în condițiile pătrunderii catolicismului dinspre Polonia, iar *Carte românească de învăţătură la dumenecele de preste an* (*Cazania*), 1643, a fost folosită și în Şcheii Braşovului, contribuind la răspândirea lmbii rom âne unitare în toate ţările române.

Dosoftei

Viitorul cărturar, pe numele de mirean Dimitrie Borâlă (26.10.1624, Suceava – 13.12.1693, Zołkiew, Polonia, azi Nesterov, Ucraina) era bu - covinean, ca şi Varlaam, născut deci într-una din „ţările" originare ale poveştilor româneşti. A absolvit și el

Dosoftei – Stihuri la Herbul Moldovei

Dosoftei – mitropolitul Moldovei

Şcoala Domnească de la Trei Ierarhi, fiind influenţat de Varlaam şi s-a călugărit la Probota (1648). A devenit mitropolitul Moldovei (1671–1674; 1675–1686). A făcut politică antiturcească și filo-polonă, considerînd, în spirit ecumenic, că mai degrabă te poţi alătura de un creştin, chiar dacă de alt rit decât al tău, decât de neamul asupritorilor otomani. S-a pribegit în Polonia cu arhivele de documente ale ţării, ajunse apoi la Petersburg (după ce Polonia a fost luată de ruşi. Aflate în prezent la Biblioteca Saltâkov Scedrin sub numele *Opisul Arhivelor Polone.* Nestudiate de cercetătorii români). Pentru filo-catolicismul său a fost excomunicat de patriarhul ortodox al Constantinopolului. A înfiinţat, cu sprijinul Patriarhiei din Moscova, o tipografie la Trei Ierarhi şi a rămas drept creator al versului cult prin traducerea *Psaltirei pre versuri tocmită*, Uniew, 1673, prima traducere în versuri a acestei lucrări în Răsăritul ortodox, pentru care a consultat o ediţie grecească a *Vulgatei* şi *Psaltirea în versuri*

a lui Jan Kochanowski. A mai scris versuri originale la stema (herbul) Moldovei: *Stihuri la luminatul herb a Ţării Moldovei*, care prefaţează *Psaltirea,* 1673. A tradus un fragment din drama *Erofile* a cretanului Chortatzis[22].

Constantin Cantacuzino Stolnicul

Era urmaş al unei faimoase dinastii de luptători ai Bizanţului, atestată încă din veacul al XI-lea, răspândită în lume după căderea Imperiului Roman de Răsărit. S-a născut (1640, Târgovişte – 26.05/07.06.1716, Constantinopol) în Ţara Românească, atunci proiect în desfăşurare al rezistenţei bizantine prin cultură în lungul Dunării și al Carpaţilor. Dinastia jucase un rol activ în istoria Bizanţului vreme de un veac, până în 1453, la căderea Constantinopolului, când a fost o revoltă a Cantacuzinilor care încercau să acceadă la domnie cu sprijin otoman, contra dinastiei Paleologilor. Prima rută de emigrare a înfrânţilor Bizanţului a fost spre Veneţia, aria Veneto Friuli de azi (care, în veacurile al XVIII - XIX, a dat migraţia italiană către România). Urmaşii Cantacuzinilor s-au împărţit în trei ramuri: una grecească și care n-a avut personalităţi însemnate, coborînd până la nivelul de ţărani; una rusească – cea mai notabilă fiind Cantacuzino - Speranski – migrată din Ţara Românească după uciderea Cantacuzinilor şi migrată din nou, după revoluţia rusă din 1917, în America şi Europa Occidentală. În sfârşit, ramura românească a dinastiei a fost foarte însemnată pentru istoria romînilor.

Viitorul cărturar al Ţării Româneşti a studiat la Adrianopol şi la Academia Patriarhiei Ortodoxe din Constantinopol, apoi la Universitatea din Padova (1667). Întors în Ţara Românească, a fost întemniţat de Grigore

Ghica, tocmai întors la domnie. În 1675 a fost trimisul diplomatic al lui Gheorghe Duca (tot urmaş al unei dinastii de împăraţi bizantini) în Polonia. Între 1678–1716 a fost stolnic în Sfatul Ţării Româneşti. A fost unchiul lui Constantin Brâncoveanu, tatăl lui Toma (emigrat în Rusia), al Casandrei (soţia lui Dimitrie Cantemir) și al domnului Șerban Cantacuzino. A întocmit prima hartă a Țării Românești (sistem Merator), a

scris *Istoria Țării Românești întru care să cuprinde numele cel dintâi și cine au fost lăcuitorii ei atunci și apoi cine o au mai descălecat și o au stăpânit și în vremile de acum cum s-au tras și stă* (neterminată). Nicolaus Olahus și Samuel Köleseri au fost printre sursele sale. A comandat cărţi în Olanda, la Veneţia, Sibiu. A lăsat însemnări de călătorie, a contribuit la dezvoltarea culturii prin instalarea de tipografii și traduceri. *Biblia* lui Şerban (1688) s-a tradus la iniţiativa lui. A fost o dublă tentativă încununată de succes: pe de o parte oferea Bisericii Române textul întreg în limba nației, era o trezire identitară ca semn

***Biblia* – prima traducere în românește, 1688**

БИБЛІА

al epocii (sub influența Reformei, ajunsă în Transilvania), pe de alta unifica limba română înșăși după standarde

Stema Țării Românești pe *Biblia* lui Cantacuzino

muntene, fapt incontestabil pe tot parcursul evoluției neamului.

Contribuţia lui culturală - care este și una identitară – trebuie pomenită mereu, ca fundament al înseși existenţei spiritualităţii românești. A fost ucis de otomani ca sfetnic al lui Constantin Brâncoveanu - și el un Cantacuzin după tată, Brancoveni era numele moşiei unde s-a născut și al fiului său, Şerban Cantacuzino, acela care a construit chiar palatul Cotroceni, unde se află și cripta lui de ctitor.

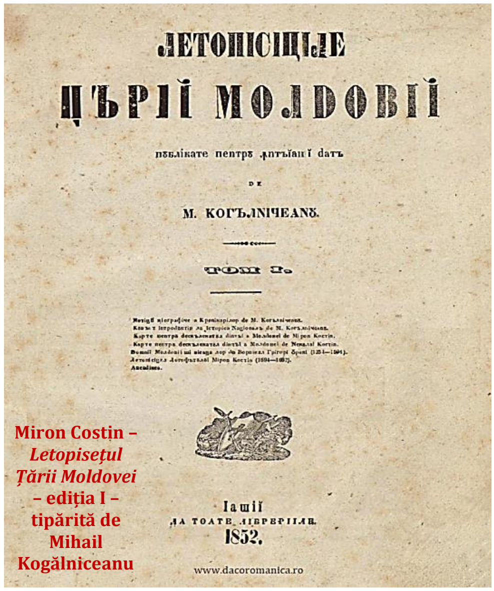
Miron Costin

Miron Costin în fața regelui Poloniei

Învăţatul s-a născut într-o familie de boieri moldoveni (30.03.1633, ? – 1691, Roman). Era din familia Movileştilor după mamă și - după cartea deprinsă acasă s-a dus la Bar, în Polonia (1647), unde a învăţat istoria, filosofia, latina şi greaca. Întors la Iaşi, şi-a încercat norocul spre a deveni

domnul ţării, cu ajutorul prietenilor săi, nobilii polonezi şi catolici[23]. N-a reuşit şi, o vreme, a fost diplomat la Curtea munteană a lui Constantin Şerban. S-a folosit de meşteşugul scrisului spre a ne lăsa mărturie despre viaţa lui şi a locului, aşa cum o vedea şi o înţelegea cu ochii săi de om, de boier şi de moldovean. A devenit cronicar, istoriograf şi poet. Lucrarea cea mai cunoscută este o cronologie: *Letopisețul Țării Moldovei de la Aaron Vodă încoace*, 1675, unde continuă istoria începută în *Hronicul* lui Grigore Ureche, care nu s-a păstrat decât în copii târzii, cu adăugirile (interpolările) celor care-l copiaseră. S-a făcut mesagerul identităţii neamului său, susţinînd expres originea lui latină, în lucrarea *De neamul moldovenilor, din ce ţară au ieșit strămoșii lor,* 1691 şi a publicat, în polonă, pentru ca mesajul lui să ajungă mai direct la Curţile Europei şi la Vatican, *Cronica Moldovei și a Munteniei,* 1677. Ca scriitor a lăsat un interesant poem de meditaţie filosofică, în versuri, în polonă, cu remi-

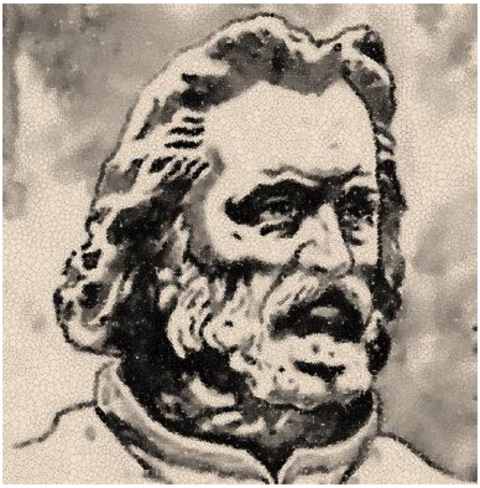
Miron Costin – *Letopisețul Țării Moldovei* – ediția I – tipărită de Mihail Kogălniceanu

niscenţe din Virgil şi Horaţiu: *Viaţa lumii,* 1671–1673. Dar în Evul Mediu calea culturii nu era şi drumul cel mai drept de a te face cunoscut. Pentru ca fusese catolic şi filo-polon, avea să plătească în faţa domnului său şi al Moldovei, Constantin Cantemir. Acesta a pus să i se taie capul, fiindcă avea de apărat chiar creștinătatea ortodoxă a Moldovei, aflată pe linia de hotar dintre religii şi ţări, de-a lungul vremii, ca şi acum.

N. Milescu Spătarul - semnătura

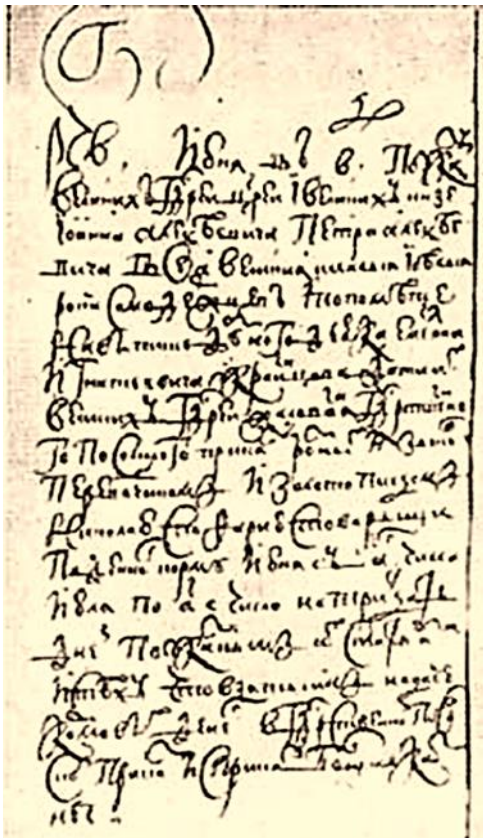

Nicolae Milescu Spătarul

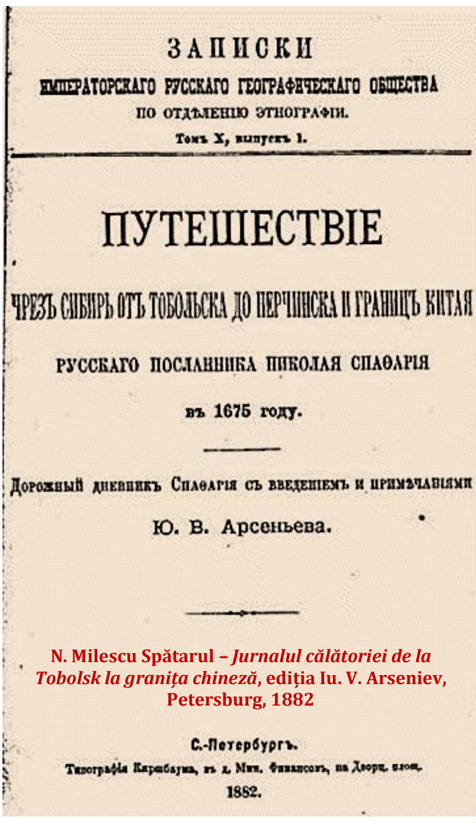
Nicolae Milescu Spătarul – funcționar imperial

Istoricul şi diplomatul moldovean (1636, Mileşti, jud. Vaslui – 1708, Moscova), fiul boierului Gavrilă din Mileşti, a studiat mai întâi la Academia slavo - greco - latină de la Iaşi, apoi la Patriarhia Ecumenică din Constantinopol, fiind trimis de Vasile Lupu. A fost el însuşi unul dintre cei mai importanţi militanţi pentru ecumenism, pentru alianţa tuturor creştinilor în lupta antiotomană şi antimusulmană. Vorbea nouă limbi: română, latină, greacă (veche şi modernă), turcă, franceză, germană, suedeză, rusă. In acest interval de timp a tradus în română *Tratatul despre raţiunea dominantă* al lui Josephus Flavius cu titlul *Despre singurul, ţiitorul gând*, 1664), ca și *Vechiul Testament*, 1661–1664, după *Septuaginta* publicată de protestanţi (curentul Reformei) la Frankfurt în veacul al XVI-lea. N-a rămas nepedepsit pentru abaterea de la linia ortodoxiei româneşti. Domnul Ştefăniţă a pus să i se taie nasul și vârfurile urechilor, bănuind un complot al marelui spătar Milescu (şeful armatei) împotriva lui. După căderea lui Grigore Ghica (la origini istroromâni, Dora d'Istria se numea Elena Ghica) îl aflăm la Berlin, la Curtea electorului Frederic Wilhelm. De acolo merge în Germania (unde a fost operat pentru rectificarea facială) și s-a întâlnit cu Gheorghe Ştefan, care l-a trimis cu misiuni diplomatice la Stockholm şi Paris (unde a fost primit de Ludovic al XIV-lea) spre a organiza o campanie europeană antiotomană. Acolo a scris *Enchiridion sive Stella Orientalis Occidentali splendens, id est sensus Ecclesiae Orientalis, scilicet*

Nicolae Milescu Spătarul – manuscris în limba rusă

graece de transsubstantione Corporis Domini, aliisque controversial... (Manual sau Steaua Răsăritului strălucind în Apus, adică părerea Bisericii Răsăritene Ortodoxe despre prefacerea Trupului Domnului şi despre alte controverse...). Dată spre citire umaniştilor francezi, lucrarea a fost publicată în versiune latină de Antoine Arnaluld şi Pierre Nicole în volumul lor intitulat *La perpetuité de la foi de L'EgIise catholique touchant L'Eucharistie,* 1669, ed. a II-a, 1704, ca răspuns dat pastorului calvin Jean Claude; era prezentată sub titlul: *Ecrit d'un seigneur moldave sur la croyance des grecs*. Era a doua operă românească publicată în Apusul Europei după *Mărturisirea creştină* a lui Petru Movilă. A fost mare spătar în Moldova, apoi trimisul la Poarta Otomană

ЗАПИСКИ
ИМПЕРАТОРСКАГО РУССКАГО ГЕОГРАФИЧЕСКАГО ОБЩЕСТВА
ПО ОТДѢЛЕНІЮ ЭТНОГРАФІИ.
Томъ X, выпускъ 1.

ПУТЕШЕСТВІЕ
ЧРЕЗЪ СИБИРЬ ОТЪ ТОБОЛЬСКА ДО НЕРЧИНСКА И ГРАНИЦЪ КИТАЯ
РУССКАГО ПОСЛАННИКА НИКОЛАЯ СПАФАРІЯ
въ 1675 году.

Дорожный дневникъ Спафарія съ введеніемъ и примѣчаніями
Ю. В. Арсеньева.

С.-Петербургъ.
Типографія Киршбаума, въ д. Мин. Финансовъ, на Дворц. площ.
1882.

N. Milescu Spătarul – *Jurnalul călătoriei de la Tobolsk la granița chineză*, ediția Iu. V. Arseniev, Petersburg, 1882

al Munteniei. În 1671 soseşte la Moscova ca trimis al Patriarhului Ierusalimului la ţarul Aleksei Mihailovici. A fost translator de elină, latină, română și slavonă la Departamentul Soliilor al Ministerului Rus al Trebilor Dinafară (Externe). A scris un *Dicţionar ruso-greco-latin* (1672). A luat parte la campania Azovului a lui Petru cel Mare (1695). N. Milescu a scris în jur de 30 de lucrări, cele mai multe neinvestigate de cercetători (aflate la Arhivele pentru Acte Vechi ale Ministerului Rus de Externe): *Aritmologhion, Povestirea despre Sibile, Cartea aleasă pe scurt despre nouă muze și despre șapte arte liberale, Hrismologhion sau cartea celor patru monarhii* (subiect din aria filosofiei europene a epocii; și Dimitrie Cante-

Desen de N. Milescu Spătarul, Kalgan – China, aflat în arhiva Anatol Demidov, Nisa, publicată în 2000.

mir a scris *Monarchiarum Phisica Examinatio*, adică *Despre examinarea fizică a monarhiilor*), *Povestirea despre zidirea bisericii Sfânta Sofia de la Constantinopol, Genealogia țarilor ruși, Alegerea cațar a lui Mihail Fiodorovici*. Înscris în lupta antiotomană a românilor, a căutat în Rusia sprijin în acest scop, fiind însă folosit în alte sensuri, care priveau construcția Barierei Continentale dintre Asia și Europa lăsată de Bizanț moștenire Rusiei. Trimis de țar ambasador în China (1675), la îm-

păratul Kang Xi, pentru a reuşi să permanentizeze relaţiile diplomatice dintre cele două țări, după ce Rusia își adjudecase teritoriul din lungul fluviului Amur. Milescu a traversat cursul Ieniseiului şi al Amurului, ca şi teritoriul Manciuriei, stabilind cea mai scurtă rută spre Beijing. S-a oprit două luni la Kalgan, unde a făcut desene în stilul şcolii Academiei din Constantinopol, care a fost şi stilul lui Dimitrie Cantemir. A cules date despre viaţa cotidiană în China. Misiunea lui diplomatică n-a avut succes şi s-a întors în Rusia pe aceeaşi rută, în 1677. A scris în rusă un *Jurnal* al misiunii, 1675, descriind cursurile lui Obi, Irtâsh şi Angara. Este primul în istoriografia rusă care a scris despre Baikal (stabilind clar că nu este unul şi acelaşi lucru cu Marea Ohotsk, aşa cum se credea) şi Munţii Altai. Pomeneşte despre insula Sahalin, dar o consideră, în mod greşit, una şi aceeaşi cu Hokkaido. A folosit, în călătoria lui, astrolabul, descoperire iniţială a navigaţiei arabe, însușită de europeni şi care presupunea orientarea după harta Cerului nocturn, adică după constelaţii, dar şi după măsurători matematice. Milescu a scris, în afară de *Jurnalul* misiunii, trei volume de *Călătorii în China* (Cartea în care e descrisă călătoria prin Siberia); *Din oraşul Tobolsk pânăla hotarul Chinei,adică Raportul soliei în China; Descrierea Chinei*), cu adevărat note de explorator şi de geograf. Pe urmele lucrărilor lui Milescu şi folosindu-le (desenele făcute de Milescu la Kalgan de pildă), avea să călătorească în Asia celebrul explorator rus Anatoli Demidov, acela care, incitat de marea anvergură spirituală a înaintaşului său român, a venit şi în Moldova, a stat la Iaşi patru

Auguste Raffet – Mitropolia din Bucureşti, 1837

pe vremea *Regulamentelor Organice*, s-a dus şi în Ţara Românească, scriind şi el note de călătorie despre ţările române şi lăsînd desene legate de viaţa cotidiană a românilor, gravate de Auguste Raffet, care-l însoţea.

Petru Movilă

Petru Movilă ca sfânt

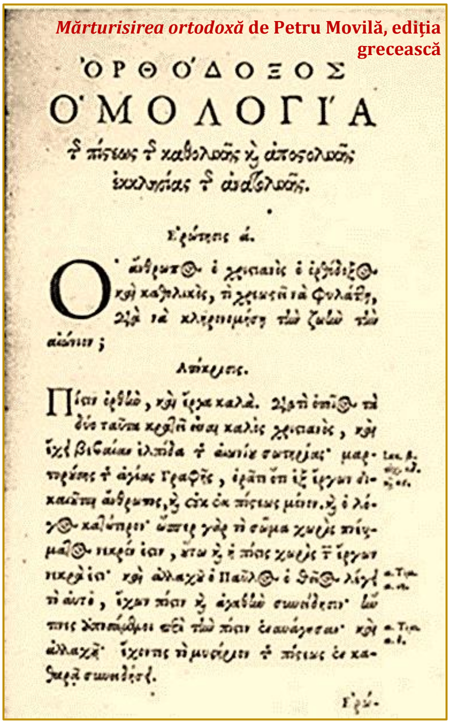
Viitorul mitropolit al Kievului, Haliciului şi Rusiei Mici (adică Ucraina - 1596, Suceava – 22.12.1646, Kiev) aparţinea prin naştere unei dinastii de origine boierească din Moldova şi care a dat mai mulţi domni, cu începere de la finele veacului al XVI-lea.

Blazonul Movileştilor ca şleahtici poloni

Dinastia Movilă vine pe tron după urmaşii târzii ai dinastiei Muşatinilor şi ai lui Alexandru Lăpuşneanu.

Stema Movileştilor ca dinastie moldovenească

Mărturisirea ortodoxă de Petru Movilă, ediţia grecească

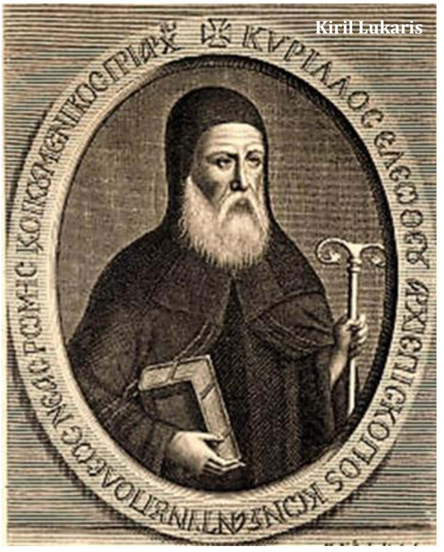

ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ

ΟΜΟΛΟΓΙΑ

τῆς πίστεως τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας τῆς ἀνατολικῆς.

Ἐρώτησις α'.

Primul a fost Ieremia Movilă (1595–1600), urmat de Simion Movilă, fratele său. Mihai Movilă, fiu al lui

Kiril Lukaris

Simion, Constantin Movilă şi Alexandru Movilă, fii ai lui Ieremia, Miron-Barnovski-Movilă, Moise Movilă (1633–1634), fiu al lui Simion. În Ţara Românească au domnit doar Simion Movilă (1601–1602, care, în tentativa de a păstra ideea de unitate promovată de Mihai Viteazul, şi-a alăturat la domnie fiul[24], Gavril Movilă). Fetele dinatiei s-au căsătorit cu nobili polonezi, unde dinastia era cunoscută ca Mohyla. Şi bărbaţii familiei s-au căsătorit cu nobile polone. De pildă Simion M. a avut ca soţie pe Melania Złkiewska.

Movileștii au fost mai ales catolici. Acesta e şi motivul subtextual pentru care ecumenismul creştin a câştigat atât de mult teren pe pământul Moldovei, după cum avea să se vadă şi în cazul lui Nicolae Milescu Spătarul ori al lui Miron Costin. Movileştii au fost ultima familie domnească pământeană în Moldova, după care, din pricina atitudinii lor antiotomane, domnii pământeni au fost înlocuiţi cu domni fanarioţi (greci sau aromâni din cartierul Fanar al Constantinopolului.

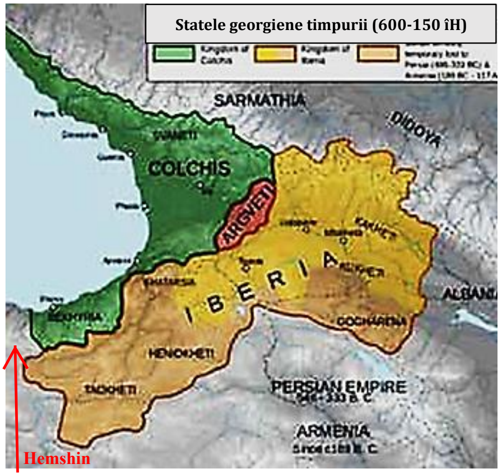
Petru Movilă s-a pribegit în Polonia de copil, împreună cu mama sa şi a învăţat mai întâi carte la Frăţia Ortodoxă din Kiev, apoi la Academia Zamoiska din Zemosč, în Polonia. A studiat teologia, dialectica, retorica, poetica şi gramatica, în spirit aristotelic, dar şi limbile greacă, latină, slavonă, polonă. S-a specializat la Sorbona în latină şi a învăţat franceza. La Ţuţora şi Hotin a deprins meşteşugul armelor. A ales viaţa monahală în 1622 şi a devenit călugăr în 1625 (la 31 de ani) la Lavra Pecerska, în Ucraina. Spaţiul ortodoxiei nu era strict delimitat în Moldova, după cum nu era nici în Ţara Românească. Ea îi cuprindea deopotrivă pe slavii de la sud şi de la răsărit de părţile locuite de români. Ba chiar, a existat ideea fondării unui învăţământ pan-ortodox.

Kiril Lukaris[25] l-a fondat pentru spa-

Mormântul lui Petru Movilă la Lavra Pecerska, Kiev

Ieremia Movilă - frescă la Suceviţa

ţiul ortodoxiei greceşti, iar Petru Movilă a făcut acelaşi lucru pentru spaţiul slav. Ca mitropolit a sprijinit unitatea ortodoxiei răsăritene atât contra otomanilor, cât şi împotriva catolicismului polon, care se extindea către sud. Atitudinea şi acţiunea lui au fost exclusiv culturale şi au favorizat, în mare măsură, dezvoltarea timpurie a exprimării literare la români. Ca urmare a unirii de la Brest-Litovsk, din 1596, a pus bazele unor colegii (Lavra, Bratska) pe baza cărora s-a dezvoltat Academia Duhovnicească de la Kiev, 1633. A sprijinit alegerea ca rege al Poloniei a lui Władisław I, în 1632, care a recunoscut unele din vechile drepturi şi libertăţi ale ortodoxiei: atestarea ca legală a Mitropoliei Ortodoxe a Kievului, cu episcopiile: Lvov, Luţk, Przemsyl şi Mstislav; menţinerea Frăţiilor Ortodoxe din Ucraina; restituirea tuturor bisericilor luate de uniţi (greco-catolici) şi dreptul pentru ortodocşi de a ocupa demnităţi de stat. În privinţa dreptului, adică a judecăţii făcute pentru chestiuni de împărţire a pământului, de transhumanţă şi moşteniri, s-a convenit să se folosească, în toată zona, *Dreptul Valah*, fapt menţionat ca atare în documentele epocii, inclusiv cele polone. În 1631 a înfiinţat la Kiev o Academie după model occidental, cu limba de predare latină, aceasta fiind cea mai veche instituţie de învăţământ superior a slavilor ortodocşi. A creat o reţea de şcoli eparhiale, după modelul lui Chiril Lukaris (pentru spaţiul grec): Kiev, Viniţa, Luţk (locul unde avea să încheie Dimitrie Cantemir *Tratatul de pace* cu Petru cel Mare în 1711, pentru apărarea graniţelor şi armatei Moldovei), ca şi una de tipografii: Kiev, Lvov, Vilna. A inclus spaţiul românesc în acest proces şi i-a

trimis o tipografie lui Dosoftei al Moldovei, ca şi altele la Câmpulung, Govora, Târgovişte. A trimis profesori pentru colegiul greco-slavo-latin (Academia Vasiliană) înfiinţat de Vasile Lupu la Iaşi, acela unde va studia şi Milescu Spătarul. Lucrarea sa de căpătâi, *Mărturisirea ortodoxă*, 1640, în slavonă, a fost cercetată de Sinodul de la Kiev şi de la Iaşi, tradusă în greceşte de Meletie Sirigul şi aprobată de sinoadele de la Alexandria, Constantinopol, Antiohia, Ierusalim, devenind manual de învăţătură al întregii ortodoxii răsăritene. Lucrarea a fost tradusă, încă din veacul al XVII-lea, în 15 ediţii greceşti, slavo-ruse, slavo-sârbe, ca şi în olandeză, germană, engleză, maghiară. Radu şi Şerban Greceanu au tradus-o în româneşte, Buzău, 1691. A mai scris: *Nomocanonul,* 1629; *Evanghelia învăţătoare sau Cazania*, 1637; *Lithos sau Piatra aruncată din praştia adevărului, 1644.* A tipărit *Varlaam şi Ioasaf,* 1638.

A fost canonizat de Bisericile Ortodoxe din Ucraina, România şi Polonia ca sfânt ierarh. Festivităţile au început la Bucureşti, au continuat

la Suceviţa şi la Chişinău şi s-au încheiat la Kiev, cu o sesiune academică şi bisericească.

Antim Ivireanul

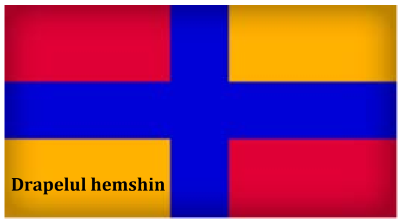
Originar din Georgia, Andrei după numele mic, iar cel de familie nici nu i se mai ştie (1660 – 27.09.1716, Bulgaria), a fost luat rob la Constantinopol de copil. Venea dintr-un spaţiu de veche civilizaţie, chiar spaţiul de formare al limbilor indo-europene, căruia aparţinuseră şi dacii, latinii şi, drept urmare, aparţineau şi românii.

Artele au fost întotdeauna la mare cinste pentru georgieni și armeni, mai ales arhitectura, pictura, bijuteriile, dar şi făurirea armelor şi călăria. Fiind zone muntoase, au fost buni constructori (case, poduri). Georgia se află aproape de Poarta de Fier a Asiei, o parte a ei aparţinea Armeniei, loc de control continental, ca şi Porţile de Fier ale Dunării.

Cel mai probabil Antim era hemshin ca etnie, populație migrată din Munții Hemus (azi Balcani) în veacul al V-lea dH. în Alpii Pontici și care păstrează amintirea fondului său identitar în port

Blazonul lui Antim Ivireanul

Drapelul hemshin

și în obiceiurile de locuire. Dar, mai presus de orice, păstrează culorile drapelului asemănătoare cu ale noastre, iar forma lui cu acela al vala - hilor greci, avînd crucea creștină în centru. Sunt creștini până astăzi. A învăţat la Patriarhia Ecumenică din Constantinopol pictura, sculptura în lemn, caligrafia, broderia, greaca (veche şi modernă), araba şi turca. Acolo s-a călugărit în rit ortodox sub numele Antim. A fost cerut de Constantin Brân - coveanu ca tipograf (1689) şi a învăţat slavona şi româna. A stat la Bucureşti (1689–1690), unde a scos prima tipăritura: *Învăţăturile lui Vasile Macedoneanul către fiul său Leon*, 1691, apoi *Evangheliarul greco-român,* 1693; *Psaltirea,* 1694; *Mărturisirea orto -*

doxă a lui Petru Movilă, 1699; *Ceaslo - vul greco-arab*, 1702. A înfiinţat o tipografie la Snagov, 1694, unde a scos 14 cărţi: şapte în grecește, patru în ro - mâneşte (prima fiind o *Psaltire*), una în slavonă, două bilingve (greacă și ro - mână; greacă și arabă), împrăştiind exemplare în tot Orientul Apropiat, inclusiv printre creştinii copţi. A mai deschis o tipografie la Râmnicu Vâlcea (1705). Alături de Coresi este considerat cel mai de seamă tipograf al Evului Mediu din Ţara Românească. A ctitorit Biserica Antim din Bucureşti, pe care a pictat-o el însuşi. A ajuns mitropolit al Ţării Româneşti (1708). Caterisit datorită domnului fanariot Nicolae Mavrocordat, pentru apărarea standardelor româneşti vechi ale orto-doxiei, a fost condamnat la surghiun şi ucis mişeleşte, pe la spate, pe drumul spre Constantinopol, chiar lângă Du - năre. După 1990 a fost declarat de Biserica Ortodoxă Română Sfânt Ierarh Martir. A făcut xilogravură, miniaturi: *Evangheliile,* ediţia 1693 şi 1697, caligrafie. A lăsat în manuscris două lucrări notabile: *Chipurile Vechiului şi Noului Testament, adică obrazele oa-menilor celor vestiţi ce se află în Sfânta Scriptură, în Biblie şi în Evanghelie* şi *Adunare pe scurt a istoriilor celor ce s-au făcut pe vremea lor*, cu 22 de foi de text, la care se adaugă 50 portrete, 3 schiţe, 8 desene, cu personaje din *Vechiul Testament, Târ*goviște, 1709, manuscris, originalul la Kiev; *Didahiile,* cu 28 de predici la diferite sărbători şi 7 cuvântări ocazionale. *Didahiile* îl așează în rândul celor mai de seamă predicatori creștini din toate timpurile.

E bine

Bibliotecile au traversat, în zona Mediteranei de Est, după incendierea Bibliotecii din Alexandria Egiptului, cel puțin două perioade mari de modificare. După fondarea Imperiului Roman de Răsărit, 330 dH, capitala Bizanț – numită apoi Constantinopol după Constantin cel Mare, împărat cu origini tracice - au apărut în Bizanț Academia și Biblioteca Patriarhiei, iar după Fondarea Veneției de către triburile (v)eneților, venite din Paphlagonia (regat de la sudul Mării Negre) au apărut Universitatea și Biblioteca de la Padova, lângă Veneția, 1222 dH. Invățământul de la Padova și spiritul cercetător al Veneției s-au fondat pe migrația venită din Bizanț, care a adus Renașterea bizantină, făcută de învățații fugiți la căderea Imperiului Bizantin în mâna otomanilor. Ei au adus manuscrise antice și creștine de la Athos, mai ales ale lui Aristotel, le-au tradus din greacă în latină și astfel au pus bazele marii Renașteri din Peninsula Italică, aceea care a făcut să renască întreaga cultură și civilizație a popoarelor Europei.

să știi

DINCOLO DE
OGLINDĂ

Destine paralele, dar nu numai

Veacul al XVIII-lea a fost, pentru cultura şi literatura română, acela al marilor hotărâri care aveau să proiecteze întreg viitorul naţiei, de până în clipa de faţă. Sub aspect cultural, după perioada marilor umanişti ai Renaşterii, a venit aceea a Iluminismului, când raţiunea umană şi individul ca entitate s-au aşezat pe console proprii. Înţelegerea faptului că omul, cu raţiunea lui, e singurul capabil să-şi hotărască, să-şi proiecteze şi să-şi împlinească destinul a fost un pas uriaş pentru întreaga umanitate. Intelectualii veacului al XVIII-lea au făcut să se ivească din apele Timpului conturul încă înceţoşat al naţiunilor, noi entităţi la scara istoriei, aşezate pe linia de plutire abia în secolul al XIX-lea, după laicizarea învăţământului şi apariţia şcolilor publice. Au dispărut pentru totdeauna arderile pe rug ale necredincioşilor, iar pedepsele pentru liber-cugetători ale Bisericii au fost contracarate de forţa marilor mase anonime de oameni, care pricepuseră că ei constituie substanţa popoarelor, că ei sunt autorii destinelor acestora şi că ei ar trebui să aibă dreptul la prosperitate. Revoluţia Franceză, care a încheiat acest veac plin de tumult (1789), a fost doar concluzia acestei înţelegeri fundamentale, dovada şi începutul unei noi Europe şi al unei noi lumi planetare. Tot ceea ce se întâmplase de-a lungul istoriei a început să fie rejudecat, evaluat în parametri noi. Merită deci să vedem în ce fel vocile culturii române s-au racordat la vocile europene, au înţeles semnul marilor schimbări şi le-au făcut pentru propriul lor popor. Veacul al XVIII-lea a fost ultimul în care românii sud-dunăreni (aromânii în principal) şi-au putut face auzită vocea proprie. La Moscopole (în Albania de azi) a apărut o universitate unde se vorbea și se scria aromânește, s-au creat gramatici şi manuale tipărite chiar acolo, după modeul Renașterii grecești post-bizantine care a fundamentat chiar Renaşterea din Italia.

A devenit apoi rolul românilor nord-dunăreni să afirme o limbă română literară, o administraţie unitară, instituţii asemănătoare în toate marile provincii istorice de la nord de Dunăre, pregătind asftel hotărârile veacului următor, acelea care au dus la apariţia statului naţional numit România. Urmează să refacem paşii culturii şi literaturii veacului al XVIII-lea pentru a înțelege astfel cum s-au apropiat intelectualii şi scriitorii români de dezideratele identitare majore ale neamului.

Asemănări metaforice

Dacă admitem că oglinda apei este suprafaţa netedă şi plină de lumină a prezentului, atunci în apele sale stră -

lucitoare putem privi fie aşezaţi pe mal, în faţa ei, să încercăm a vedea ceea ce e dincolo de noi, în viitorul încă neştiut, fie să ne cufundăm în spatele oglinzii şi, uitându-ne, să vedem prin apele ei umbrite de timp ceea ce a fost departe, în trecut. Fiindcă locul în care stă privitorul este la fel de important ca şi ce înţelege el din lucrurile la care se uită, ce poate interpreta punând alături cu mintea sa imagine lângă imagine, pentru a obţine un întreg al lumii tre - cute sau viitoare.

Astfel deci, să ne imaginăm că ne aflăm în secolul al XVIII-lea pe pământul românesc, iar acest veac e oglinda noastră cu ape schimbătoare, de care ne apropiem pentru a privi. Ce putem vedea legat de trecut şi de viitor?

Aşezaţi dincoalo de oglindă, vedem trecutul din care vine veacul al XVIII-lea, putem ghici liniile frânte (refractate, după cum ne învaţă fizica) ale demer-sului celor vechi, care se adună în geometrii variabile, dar compun, fără îndoială, o bună parte a desenului culturii române viitoare, de dincoace de oglidă.

Literatura ca factor identitar

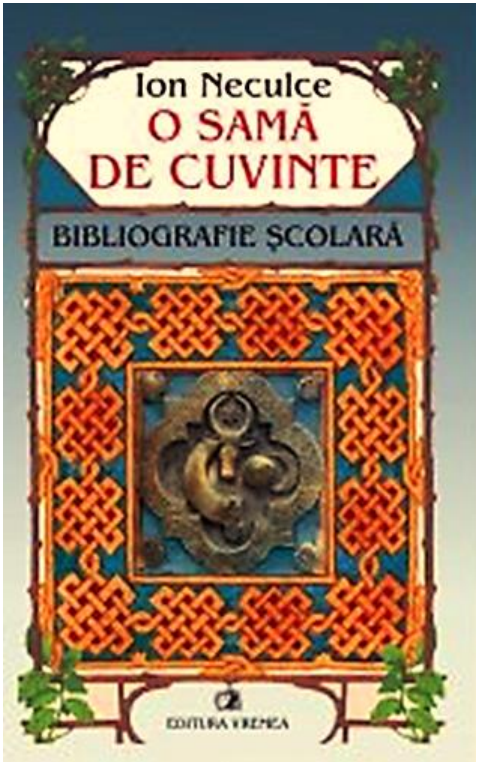
Personalităţile care şi-au continuat viaţa şi au scris deopotrivă la finele veacului al XVII-lea, ca şi la începutul celui de-al XVIII-lea, au transmis cu propria lor fiinţă un mesaj complex. În primul rând trebuie amintit cronicarul Ion Neculce, doar cu un an mai mare decât Dimitrie Cantemir. Avea firea mai îngăduitoare şi spiritul mai dornic de poveşti decât savantul său domn. Prin urmare şi-a încununat cronica aşezînd la început poveştile despre marii oameni din trecut. *O samă de cuvinte*, aşa le-a spus acestor istorii pline de duh şi de învăţăminte. Prin ele este considerat părintele prozei româneşti. Doi mari scriitori, Ion Creangă şi Mihail

Ion Neculce de Vasile Blendea

Sadoveanu, s-au considerat elevii lui într-ale povestitului – îndeletnicire altminteri mai mult decât tradiţională la români – şi cu toţii au dus mai departe genul literar paremiologic: cartea ca învăţătură de comportament în împrejurări diferite. Nu Ion Neculce inventase acest gen. El doar a pus împreună, în faţa oglinzii mişcătoare a veacului, pentru toţi românii, un mod de a povesti venit din profunzimile timpului şi ale Orientului. Astfel, *Floarea Darurilor* sau *Albinuşa*, de origine arameică, *Bertoldo,* de origine indiană, brahmană (dar intrată la noi prin filtrul Renaşterii italiene – tradusă în 1775 în Moldova şi în 1779 la Sibiu) erau cărţi care perpetuau un model de comportament şi ilustrau parametrii de educare ai omului, fiind, deopotrivă, modelul literaturii paremiologice (sintetizată în proverbe) şi al fabulei. Pentru Ion Neculce însă, toate aceste învățăminte se aplicau direct la întâmplările traversate de neamul lui, fiindcă, pare să ne spună cronica sa, oamenii locului fac istoria locului… A folosit vorbirea populară, pe înţelesul tuturor. Iar acest fapt va să fie ţinut minte de urmaşi până târziu, la structurarea limbii române unitare şi literare, când Titu Maiorescu avea să părăsească Academia Română în chip de protest faţă de ignorarea acestui fundament al ţinerii împreună a naţiei. Procedînd astfel, Ion Neculce îşi schimbase locul de privitor şi se uita, neândoielnic, din faţă la oglinda veacului său, gândind la chipurile viitorului şi la căile identităţii româneşti, printre care limba română îi părea cea mai importantă. Acţiunea sa n-a fost singulară. Contemporanul lui, născut la Rădăuţi, Iacov Putneanul, ajuns mitropolit al Moldovei, a susținut învăță-

Ienăchiță Văcărescu de Anton Chladek

mântul în limba română şi reducerea impozitelor luate ţăranilor. Nereuşind, a renunţat la onoarea de mitropolit şi s-a făcut tipograf. A tipărit numeroase lucrări religioase, dar şi un *Bucvar*, 1755 (adică abecedar!), reeditat mai complet la Viena, 1771. A scris *Alfavita sufletească spre folosul de obşte,* o carte de învăţătură pentru cei mulţi, 1756 şi un *Sinopsis, adică Adunare de multe învăţături*, 1757, mergand exact pe calea lui Neculce, dar şi a modelului cultural şi literar venit din trecut, pe filiera orientală. Iar Ienăchiţă Văcărescu, de fel din Târgovişte, dar fiu al unei nepoate a lui Ion Neculce, avea să continue pilda predecesorilor săi scriind *Observaţii sau băgări de seamă asupra regulelor şi orânduielilor gramaticii româneşti*, 1787 şi o istorie după modelul lui Herodot, numită *Istorie a preaputernicilor şi marilor împăraţi otomani*, 1788–1793, devenind astfel urmaş direct al lui Cantemir, care scrisese în latină, între 1714–1715, *Istoria Imperiului Otoman,* mai exact *Istoria Creşterii şi Descreşterii Curţii Otomane*, fiindcă modelul lui fusese european, „Corsi e Ricorsi“, după teoria italianului Giambattista Vico.

Iacov Putneanul

Giambattista Vico

Giambattista Vico (1668–1744) a fost contemporanul italian al lui Cantemir şi Neculce. El a scris *Ştiinţa nouă,* despre experiment ca fond de construire a teoriei şi nu, ca în lucrările iezuiţilor, catolicii dintre care făcea şi el parte, construirea (inventată!) a realităţii pe baza teoriilor. Analiza evenimentelor istoriei i-a permis să formuleze teoria valurilor – Corsi e Ricorsi – Dus şi Întors, conform căreia umanitatea nu merge în timp în linie dreaptă, ci prin cicluri (Vasile Conta le considera tot valuri) care se repetă continuu, cu alte variabile, dar şi cu multe constante.

Faţă de înaintaşii săi, sinteza lui Ienăchiţă Văcărescu este însă cu mult mai compexă: el se înscrie în linia

dezvoltării poeziei româneşti, urmând lui Dosoftei, nu doar pentru cunoscuta poezie *Limba română*, ci şi pentru că a fost primul în istoria literaturii române care a făcut acordul între mişcarea literelor româneşti şi curentele stilistice europene. Este considerat poet anacreontic. Or Anacreon scria o lirică înflorită şi săltareaţă (metrica iambică

şi numeroase epitete ori comparaţii însoţeau fiecare substantiv), fiind considerat cel mai baroc poet al antichităţii greco-latine. Era finalul unei epoci a literaturilor vechi, cu sorgintea în lumile de dinaintea marilor migraţii, lumi aşezate cultural pe o linie care vine mai degrabă din Orient, locul de unde proveneau la origini triburile, decât din Occident, locul lor de destinaţie. Surprinzător însă, deşi Ienăchiţă Văcărescu a procedat aşa în virtutea faptului că lumea creştină românească optase pentru versiunea grecească a ortodoxiei, iar şcoala începuse la noi prin a se face în greceşte, după modelul vechilor academii antice, totuşi acţiunea lui a coincis cu barocul propriu-zis european.

Barocul a fost un curent artistic bazat pe înflorituri, care a excelat în artele plastice (unde a avut şi el o perioadă finală de strălucire numită

Măsuţă rococo

rococo) şi arhitectură. S-a manifestat ca parte de încheiere şi desprindere de Renaştere, anunţând un nou curent: iluminismul. După veacul precedent, când Newton, Descartes, Francis Bacon dezvăluiseră lumii largi ce poate face mintea omenească atunci când se bazează pe ea însăşi şi nu aşteaptă totul de la graţia divină, veacul al XVIII-lea a adâncit acest proces. Voci noi – Immanuel Kant, Voltaire, Goethe, Diderot, Jean Jacques Rousseau au promovat ideea conform căreia totul – mişcarea fizică, fiziologia fiinţei umane, politica, societatea, economia – îşi are propriul set de principii de funcţionare stabilite de Dumnezeu, dar care ar putea fi înţelese de către fiinţele umane prin intermediul raţiunii. Ba chiar, în virtutea raţiunii omeneşti, viaţa individului şi a societăţii se puteau îmbunătăţi. Omul putea acţiona pentru a schimba Lumea! Acesta a fost sensul de bază al iluminismului.

Modelul european iluminist avea să cuprindă şi societatea românească, parte şi ea a Europei vremii. În plus, fenomenul identitar, ca şi conştiinţa apartenenţei la o civilizaţie veche şi unitară, au modelat acest iluminism care a avut, astfel, faţă de restul Europei, nuanţe proprii, puternice şi distincte.

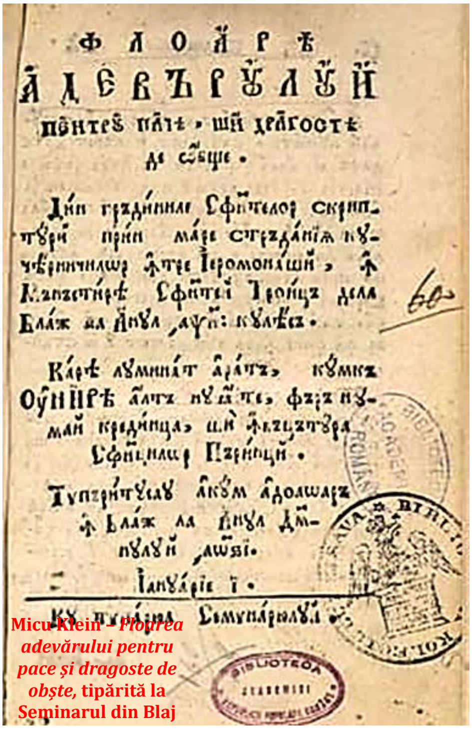
Deşi născut în veacul precedent, Dimitrie Cantemir beneficiase de o educaţie foarte solidă, aflată în acord cu proiecţia Occidentului şi Orientului deopotrivă, deoarece îşi începuse viaţa de învăţăcel ca elev al lui Ieremia Cacavela(s), cretan[26] educat la Oxford şi continuase la Academia Ecumenică a Patriarhiei din Constantinopol, unde studiase, ca şi Nicolae Milescu Spătarul, cu profesori şcoliţi mai ales la Veneţia: ştiinţele naturale, fizica, geografia (cu Meletie de Arta), considerându-se un continuator, în spaţiul fostei Dacii, al lui Francis Bacon şi al olandezului Van Helmont, autor al unei *Fizici*. A scris el

Jean Baptiste van Helmont (prim plan) şi Dimitrie Cantemir (autoportret la 19 ani, plan secund)

însuşi în latină, ca şi ceilalţi umanişti europeni, o *Fizică* şi o *Metafizică*, primele modele de gândire ale unui român în legătură cu aceste domenii. A făcut acest lucru chiar la încrucişarea veacurilor al XVII-lea şi al XVIII-lea, proiectând în apele timpului nu doar „imaginea de nezugrăvit a ştiinţei sacre“ (în spiritul lui Aristotel), ci chiar

marea poartă deschisă către iluminiştii viitori ai neamului său. Pentru că toţi corifeii Şcolii Ardelene, marele curent iluminist al românilor, au plecat şi de la scrierile lui Cantemir atunci când şi-au dezvoltat gândirea despre lume şi despre viaţa societăţii româneşti. Ceea ce nu e puţin lucru. De altfel, considerat

Micu-Klein – *Floarea adevărului pentru pace și dragoste de obște,* tipărită la Seminarul din Blaj

Micu Klein episcop

Prima școală românească (Blaj)

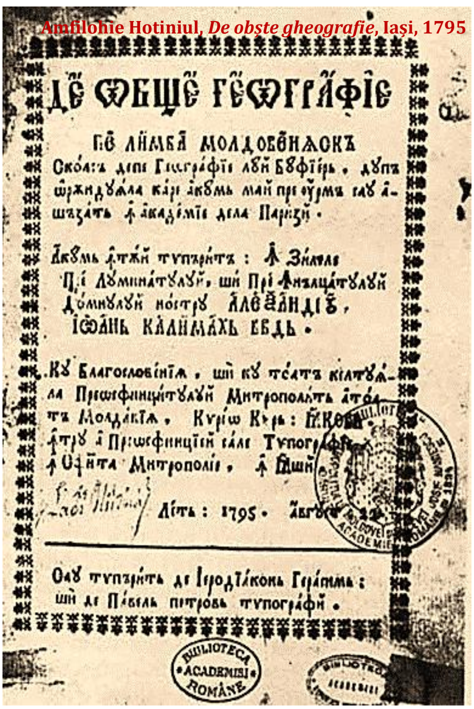
principalul responsabil pentru acest substrat identitar al iluminismului, episcopul greco-catolic Ioan Inochentie Micu-Klein a fost exilat de Papă la Roma până la sfârşitul vieţii. El se făcuse vinovat că mutase episcopia greco-catolică de la Făgăraş la Blaj, în centrul Transilvaniei și în fosta arie a vechii cetăți dacice Sarmisegetuza, spre a trimite un semn de re-centrare identitară a tuturor românilor şi spre a cuprinde întreg fenomenul românesc al provinciei. Pusese în biblioteca episcopală *Hronicul* pro-bizantinului Dimitrie Cantemir (pe care sta scris ca în greaca bizantină *Hronikon*), exemplar cumpărat şi adus de el de la Viena şi trimisese la studii o pleiadă de români transilvăneni, deveniţi apoi cu toţii corifei ai Şcolii Ardelene.

Cel puţin încă două mari procese pregătitoare au dus însă la evoluţia cunoscută a iluminismului românesc: unul s-a exprimat prin continuarea cărturărismului veacurilor precedente, acela care, identitar vorbind, avusese doi poli principali: referinţa la istoria naţiei ca un continuum spaţiu-timp şi

Lexiconul în patru limbi al lui Daniil Moscopoleanul din *Sintagmation*

fundamentarea ei lingvistică - limba română ca parte a noii latinități, adică parte a Europei. Petru Aaron, călugărit cu numele Pavel, episcop greco-catolic originar din familia domnitoare a Mușatinilor din Moldova, școlit de copil cu dascăli francezi, o raritate absolută în epocă, absolvent apoi al Colegiului De Propaganda Fide de la Roma, a considerat o datorie de conștiință să organizeze școlile românești de la Blaj (școala de obște, școala secundară, seminarul de preoți), acesta devenind astfel un important centru cultural al Transilvaniei. A înființat tipografii unde a tipărit în română și latină cărți de cult: *Floarea adevărului*, 1750, apărută și în latină, la Viena, cu titlul *Flosculus veritatis; Bucoavnă,* 1759; *Adevărata mângâiere în vremi de lipsă,* 1761. A folosit izvoare grecești, latine și române. Este considerat astăzi unul dintre fondatorii latinismului ardelean, ceea ce i-a adus replici din partea ortodoxiei, dar, în același timp, unul dintre aceia care a conștientizat neamului româ-

Amfilohie Hotiniul, *De obște gheografie*, Iași, 1795

Cavallioti - - *Introducere în gramatică.* Text aromânesc cu litere grecești, 1760, la Biblioteca Academiei Române

nesc rădăcinile latine, apartenenţa sa la bazinul romanităţii. El punea astfel în umbră, pentru cel puţin două veacuri, una din cele două rădăcini profunde

Biserica Sf. Nicolae din Şchei - fresca intrării lui Mihai Viteazul în Transilvania

ale unităţii românităţii de la nord şi de la sud de Dunăre: apartenenţa la neamul daco-tracic, adică la populaţia de substrat a continentului şi aşeza naţia română în siajul alteia[27]. Fiindcă, fără traci, atestaţi ca civilizaţie dunăreană la 6000 î.H., romanii n-ar fi avut pe cine

Cavallioti - *Introducere în gramatică*. Text aromânesc cu litere greceşti, 1760, Biblioteca Academiei Române

cucerească, pe toată această suprafată de pământ, din 106 dH, astfel încât, urmaşii celor două neamuri vechi, tracii şi latinii, să formeze, cum afirmau iluminiştii, poporul român. Amfilohie Hotiniul, născut în Basarabia, episcop de Hotin, a scris o aritmetică, *Elementi aritmetice arătate fireşti,* 1784, o geografie, *De obşte gheografie,* a prelucrat un tratat italian de ştiinţele naturii, *Gramatica fizicii*, 1790, unde abordează chestiunea absenţei din limba română a terminologiei ştiinţifice. Urmaş spiritual şi el al lui Dimitrie Cantemir, a fost unul dintre primii interesaţi de acordul cultural al spaţiului românesc cu restul Europei. In acelaşi sens, dar cu motivaţii care ţin de condiţia dialectului aromânesc în Balcani, Theodor Cavalioti din Moscopole a scris un *Tratat de logică, fizică şi metafizică*, ms., 1755 (la o jumătate de veac după *Logica* lui Dimitrie Cantemir); o *Introducere în gramatica aromânească*, 1760, Moscopole şi 1770 Veneţia; *Prima învăţătură (Protopiria),* 1770, Veneţia (o carte de citire); *Vocabularul,* prima mărturie scrisă a dialectului aromânesc, Leipzig, 1774, iar elevul său, Daniil Moscopoleanul, i-a continuat lucrarea scriind *Învăţături introducătoare*, unde erau prezentate elemente de matematică, fizică, dar şi un lexicon (*Tetragloson*) în patru limbi: aromână, greacă, albaneză şi bulgară, Veneţia, 1770. Nu putem să nu remarcăm, ca pe un fapt cu totul semnificativ, orientarea către Veneţia[28] a intelectualilor aromâni, în virtutea unităţii originare a neamurilor. Nu altfel a procedat Dimitrie Eustatievici, care şi-a început cariera la biserica Sf. Nicolae din Şcheii Braşovului (aceea pe unde intrase odinioară în Transilva-

nia Mihai Viteazul, apoi tipărise cărţi Coresi) pentru a ajunge director al şcolilor ortodoxe din Transilvania (1786–1796). Contribuţia sa identitară cea mai importantă a rămas *Gramatica românească* (1755–1757).

Ea avea ca model *Elementa gramaticae latinae* (1556) a lui Gregorius Molnar, modelul slavon al lui Meletie Smotriţki şi modelele greceşti ale lui Constantin Laskaris şi Antonios Catiforos, aceia care pro -

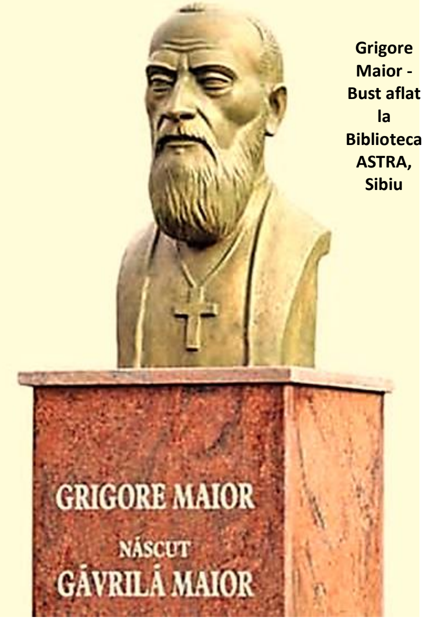

Constantin Laskaris, 1493

movaseră învăţământul pan-ortodox în insulele Mării Egee, Balcani, Mediterana de Est şi zona Dunării, fosta Dacie, marea linie de apărare a Mediteranei însăşi, ca şi marele sanctuar al lumii tracice. A fost sursa lui F. J. Sulzer pentru redactarea *Gramaticii* sale.

Alte lucrări au completat imaginea lui de învăţat care-şi foloseşte raţiunea pentru a ajuta naţia să progreseze: *Ducere de mână sau povăţuire către aritmetică sau socoteală*, 1789; *Scurt izvod pentru lucruri de obşte în scrisori de multe chipuri,* 1792. Dezvoltarea spiritului ştiinţific şi fundamentarea ştiinţifică a limbii române (gramatici, dicţionare bi- sau multilingve, manuale legate de domeniile ştiinţe -

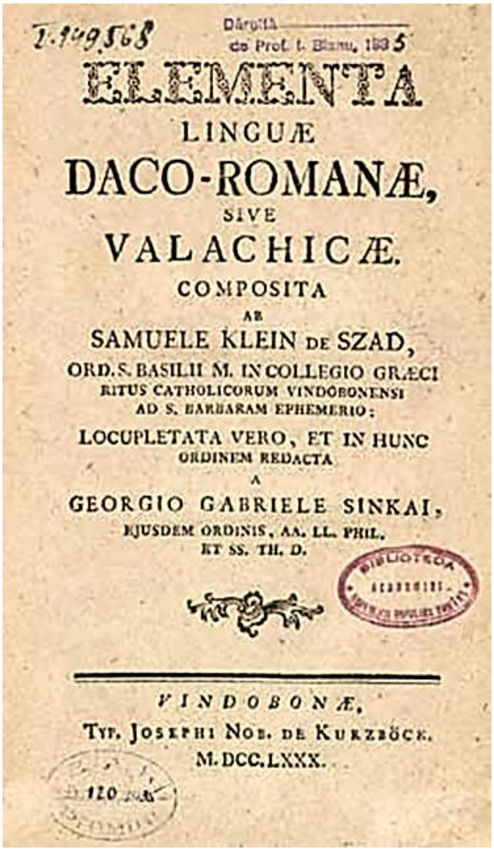

Horea, Cloşca şi Crişan, liderii răscoalei din Munţii Apuseni, 1784, pentru păstrarea dreptului de proprietate a românilor din zonă asupra pământului

Grigore Maior - Bust aflat la Biblioteca ASTRA, Sibiu

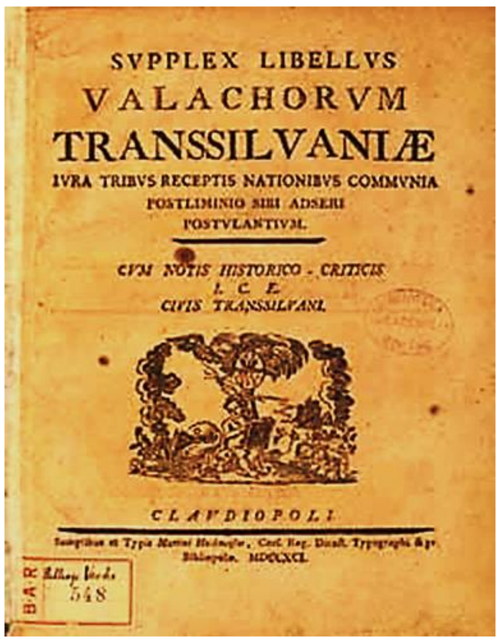
lor preced şi însoţesc, înglobează aceste trasee, dar nu se rezumă la ele.

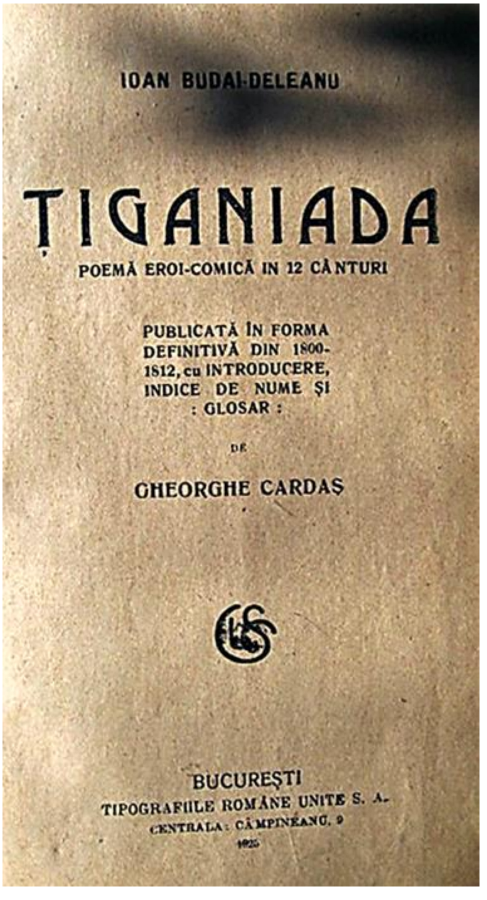
Școala - unitate de măsură a culturii române

ELEMENTA
LINGUÆ
DACO-ROMANÆ,
SIVE
VALACHICÆ.
COMPOSITA
AB
SAMUELE KLEIN DE SZAD,
ORD. S. BASILII M. IN COLLEGIO GRÆCI RITUS CATHOLICORUM VINDOBONENSI AD S. BARBARAM EPHEMERIO:
LOCUPLETATA VERO, ET IN HUNC ORDINEM REDACTA
A
GEORGIO GABRIELE SINKAI,
EJUSDEM ORDINIS, AA. LL. PHIL. ET SS. TH. D.
VINDOBONÆ,
TYP. JOSEPHI NOB. DE KURZBÖCK.
M.DCC.LXXX.

Gh. Şincai şi Samuel Klein - *Elemente de limbă daco-română sau valahă*, 1780

Cea de-a doua parte a veacului al XVIII-lea acoperă doar activitatea primului val al corifeilor Şcolii Ardelene, aceia care aveau să dea seamă despre identitatea şi conştiinţa naţională a românilor din Transilvania şi, ca urmare, asupra conştiinţei naţionale a românilor în sens larg. Majoritatea greco-catolici, educaţi la Colegiul De Propaganda Fide din Roma, au privit însă deopotrivaă către Viena, capitala imperiului sub jurisdicţia căruia se afla pământul transilvan. Prima şi cea mai importantă grijă a lor, în raport cu aceste forţe, a fost întemeierea de şcoli româneşti. Aceasta a fost principala lor cale de atac pentru conştientizarea sentimentului identitar, de fond, al românilor, proiecţie absolut realistă asupra viitorului naţiei, a unor oameni aşezaţi în faţa marii oglinzi a veacului al XVIII-lea. Astfel, deşi călugăr greco-catolic şi episcop, Grigore Maior a organizat învăţământul românesc de masă în satele transilvane, susţinînd laicizarea lui. A instituit ajutorul de hrană, în principal pâine, pentru copiii săraci, ajutor rămas în vigoare, prin fundaţia care i-a purtat numele, până în 1948, la schimbarea de regim politic. Gheorghe Șincai a sprijinit această acţiune şi a mai înfiinţat 376 de şcoli. Clujul şi Blajul aveau şi un învăţământ normal (şcoli de învăţători) şi seminare teologice în limba română. Cei doi aveau

SVPPLEX LIBELLVS
VALACHORVM
TRANSSILVANIÆ
IVRA TRIBVS RECEPTIS NATIONIBVS COMMVNIA POSTLIMINIO SIBI ADSERI POSTVLANTIVM.
CVM NOTIS HISTORICO - CRITICIS
I. C. E.
CIVIS TRANSSILVANI.
CLAVDIOPOLI

IOAN BUDAI-DELEANU

ŢIGANIADA

POEMĂ EROI-COMICĂ IN 12 CÂNTURI

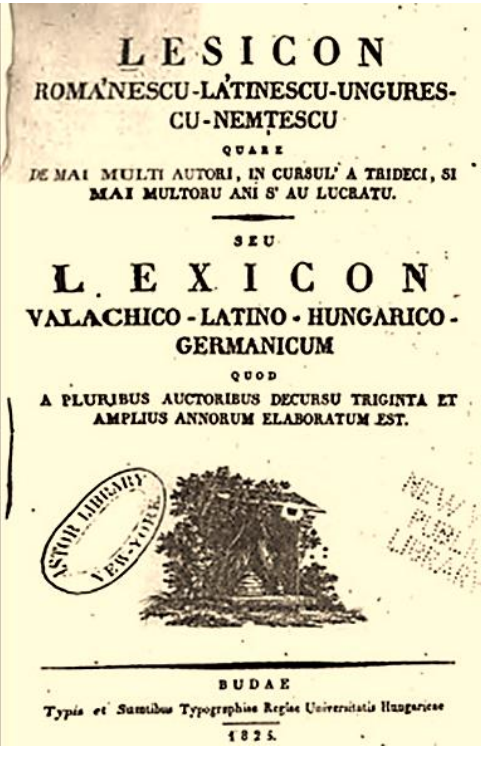
PUBLICATĂ ÎN FORMA DEFINITIVĂ DIN 1800-1812, cu INTRODUCERE, INDICE DE NUME ŞI : GLOSAR :

DE

GHEORGHE CARDAŞ

BUCUREŞTI
TIPOGRAFIILE ROMÂNE UNITE S. A.
CENTRALA: CÂMPINEANU, 9
1925

să plătească fiecare în felul lui acţiunea de trezire a neamului. Grigore Maior, aflat în legătură cu moţii din Apuseni şi amestecat în răscoala lui Horea, Cloşca şi Crişan din 1784, cu doar cinci ani înainte de a izbucni Revoluția Franceză din 1789, a fost silit să părăsească episcopia şi s-a prăpădit după un an, Iar profesorul de la Blaj, Gheorghe Șincai, a părăsit ţara pentru Viena, unde a continuat să ajute la tipărirea cărţilor care aveau să lumineze neamul: *ABC sau Alphavit pentru folosul şi procopseala şcoalelor celor normăleşti a neamului românesc,* 1773; *Îndreptare către aritmetică, întâia parte alcătuită şi întocmită pentru folosul şi procopsala tuturor şcoalelor normăleşti a neamului românesc,* 1775; *Povăţuire către economia de câmp, pentru folosul şcoalelor româneşti celor din Ţara ungurească şi din părţile ei împreunate*, 1775. Împreună cu Samuil Micu şi Petru Maior a lucrat la impresionantul dicţionar în patru limbi, *Lexicon valachico - latino - hungarico - germanicum*, cunoscut sub numele de *Lexiconul de la Buda,* după tipografia unde a apărut, abia în primul sfert al veacului următor. De altfel, acest prim val de savanţi ai Şcolii Ardelene a şi făcut marea tversare a spiritului românesc de la încrucișarea celor două veacuri, al XVIII-lea şi al XIX-lea, pregătind actul fundamental al instituţionalizării culturii româneşti. Gheorghe Şincai, promotorul originii latine a limbii române, al scrierii ei cu alfabet latin, ca şi al folosirii etimologismului (cuvintele să se scrie conform cu originea lor latină, dar să

LESICON
ROMÂNESCU-LÀTINESCU-UNGURESCU-NEMŢESCU
QUARE
DE MAI MULTI AUTORI, IN CURSUL' A TRIDECI, SI MAI MULTORU ANI S' AU LUCRATU.

SEU

LEXICON
VALACHICO-LATINO-HUNGARICO-GERMANICUM
QUOD
A PLURIBUS AUCTORIBUS DECURSU TRIGINTA ET AMPLIUS ANNORUM ELABORATUM EST.

BUDAE
Typis et Sumtibus Typographiae Regiae Universitatis Hungaricae
1825.

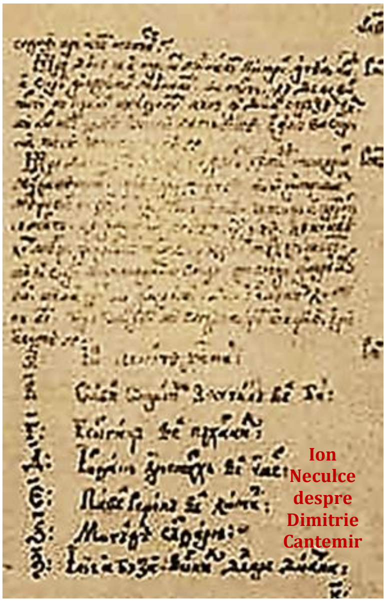
se pronunțe ca în limba română), a mai lăsat *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae* (Elementele limbii daco-romane ori valahe), 1780, precum și o istorie științific scrisă, în descendența lui Cantemir, despre români văzuți cronologic și în conexiune cu neamurile învecinate. Conștiința existenței unei națiuni române în Transilvania, nevoia obținerii drepturilor naționale și cetățenești în contextul existenței sale în marele Imperiu Habsburgic, l-au făcut pe Samuil Micu să scrie celebra suplică (cerere) către împărat *Supplex Libelus Valachorum Transilvaniae* (Suplică referitoare la libertățile valahilor din Transilvania). Era un semn al acelui veac european spre sfârșitul căruia se anunțau schimbări drastice de regim: înlăturarea imperiilor în favoarea republicilor. Revoluția franceză și valul revoluționar de la începutul veacului următor aveau să arunce în aer Europa feudalismului, a cărei existență era bazată pe inegalitatea de clasă.

Nu putem încheia aceastâ scurtă trecere în revistă a veacului în care românii se descoperă, se definesc și își desemnează prioritățile ca națiune europeană fără a spune că, tot atunci, la final de veac, a avut loc și conștientizarea faptului că literatura, ca parte a vieții spirituale a nației, era și parte a unui univers mai larg decât românitatea. Vasile Aaron a fost acela care a desfășurat primul proiect de anvergură al sincronizării literelor românești cu literaturile Europei. Deși a continuat să traducă și să prelucreze marile modele ale antichității (*Metamorfozele* lui Ovidiu, *Bucolicele* și *Eneida* lui Virgiliu), a făcut compilații și a imitat toate marile teme ale literaturilor europene ale veacului: Goethe (curentul Sturm und Drang, care anunța romantismul!), Milton (*Paradisul pierdut*), Tasso (*Ierusalimul liberat*), Klopstock (*Der Messias*) - de altfel, vorbea latina, germana, maghiara, italiana și, evident, româna - tot el a fost acela care, grație prietenului său, Ion Budai Deleanu (autorul primei epopei eroi-comice a culturii române, *Țiganiada*, publicată de Mihail Kogălniceanu în „Magazin istoric" la Iași, 1845), l-a cunoscut pe Veniamin Costache tot de la Iași, au corespondat și au încercat să pună de acord cultura celor două mari provincii: Moldova și Transilvania.

Acestea toate le vedem dacă ne considerăm pe noi înșine așezați când în fața, când în spatele oglinzii veacului al XVIII-lea. Și poate că dincolo de marele desen închipuit în rândurile de mai sus, să fie și altele, picturi de fundal, sugestii trasate cu pensule fine, abia bănuite, dar care se vor face mai clare și vor căpăta culori cu mult mai vii în veacul următor, numit al clasicilor literaturii române. Fiindcă polenul florilor, odată ridicat de vânturile istoriei, va să se așeze acolo unde se zămislesc fructele viitoare.

Ion Neculce

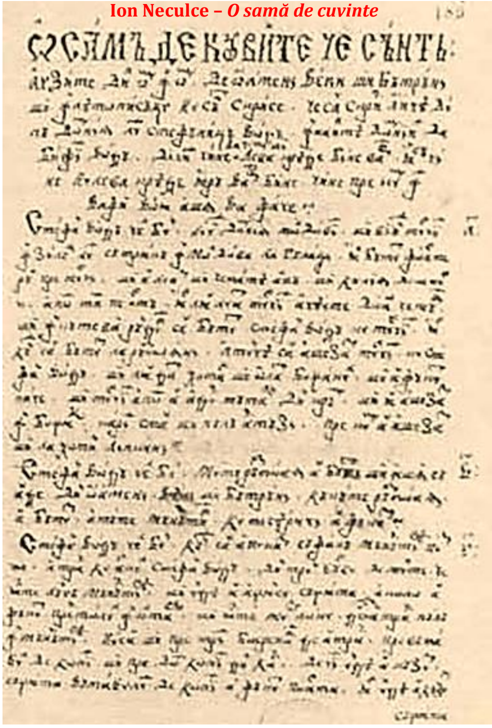
Viitorul mare spătar, adică șef al armatei Moldovei (1672, Prigoreni, Târgu Frumos – 05.02.1745 sau 12.01. 1746, Iași) era rudă cu D. Cantemir (soția sa era din familia Bantaș, ca și mama lui D. Cantemir. Mama poetului muntean Ienăchiță Văcărescu era

Ion Neculce despre Dimitrie Cantemir

nepoata lui Ion Neculce, iar Sofia Nădejde era și ea o Neculce după mamă). S-a refugiat împreună cu armata Moldovei şi cu domnitorul său, Dimitrie Cantemir, în Mala Rosia (Mica Rusie, adică Ucraina) în 1711, după bătălia de la Stănileşti. S-a întors în Moldova (1719) fără armată, rămasă în Transnistria (4000 de oșteni) după un periplu polonez (de fapt în Podolia) şi a fost mare vornic al Ţării de Jos în timpul lui Grigore Ghica al II-lea. A scris *Letopiseţul Ţării Moldavei de la Dabija Voievod până la domnia lui Ioan Mavrocordat Voievod* (1662–1743)· *Cuprinzând şi o samă de cuvinte pentru domni şi pentru ce nu să află în letopiseţele Costineştilor*. Miron şi Nicolae Costin au fost şi pentru el, ca şi pentru Cantemir, marele model cultural. Și *Letopiseţul* lui a fost tipărit pentru prima oară de Mihail Kogălniceanu în 1845 şi este remarcabil atât prin farmecul povestirii, cat şi prin exactitatea informaţiei. Ion Creangă şi Mihail Sadoveanu se considerau urmaşii lui în arta de a povesti.

Ion Neculce – *O samă de cuvinte*

Dimitrie Cantemir

S-a născut în Moldova de Jos (26.10.1673, Fălciu – 21.08.1723, zona

Dimitrie Cantemir – desen filosofic: Treptele Vieţii

caspică, Rusia) dintr-un boier şi oştean moldovean, ajuns domn al ţării: Constantin Cantemir. Credea că se trage, la origini, din spiţa neîmblânzită a hanului tătar Timur Lenk (Chan Temir = Cantemir). A studiat acasă, cu profesorul Ieremia Cacavela(s), născut în Creta, absolvent al Oxfordului, de la

Ruinele Ambasadei Moldovei de la Istanbul de pe vremea lui Dimitrie Cantemir, cartierul Fanar

care a deprins rigorile filosofiei lui Aristotel, apoi la Academia Patriarhiei din Constantinopol, ca elev al lui Meletie de Arta (el însuşi studiase la Veneţia), dar şi cu alţi profesori mari, istoria, geografia, artele, greaca şi latina, persana şi turca, filosofia, muzica (la tambur). A debutat în 1698 la Iaşi cu *Divanul sau Gâlceava înţeleptului cu lumea,* scrisă în româneşte şi greceşte, influenţată de filosofia creştină deprinsă de la profesorul său, Cacavela(s). După o perioadă dedicată filosofiei naturale (în linia olandezului Jean Baptiste van Helmont, cu vaste influenţe orientale, până la chaldeeni) şi

Casandra Cantacuzino, prima soție a lui D. Cantemir și fiica stolnicului Constantin Cantaccuzino

greco-latine, a scris lucrările: *Sacro-Sanctae Scientiae Indepingibilis Imago* (Imaginea de nezugrăvit a ştiinţei sacre), 1700; *Compendiolum Universae Logices Institutionis* (Mic compendiu de logică generală), 1700; *Monarchiarum Phisica Examinatio* (Examinarea fizică a monarhiilor), 1700, influenţate toate de Giambattista Vico şi, în sens mai larg, de momentul european al filosofiei, care se desprindea de comentariile lui Aristotel spre a coborî în lumea experimentelor şi a faptelor de viaţă. Apoi interesul său a fost canalizat către lucrări de istorie (românească şi universală, istoria

Palatul lui Dimitrie Cantemir desenat de el însuși pe Harta Istambulului

religiilor), centrul de atac fiind Imperiul Otoman: *Istoria ieroglifică* (1705), influenţată chiar de Ion Neculce; *Descriptio Moldaviae* (Descrierea Moldo-

Anastasia Trubeţkaia, a doua soţie a lui Dimitrie Cantemir

vei), 1714–1716. A fost ostatic la Constantinopol vreme de 22 de ani. I-a cunoscut pe ambasadorii ţărilor europene la Înalta Poartă şi a fost ajutat de ei în numeroase situaţii de cumpănă. Trebuie spus că a locuit în cartierul Fanar, acela care avea să dea viitorii domni fanarioţi ai ţărilor române. Numele cartierului vine de la românescul (şi aromânescul) fânar, fiind numele unor sate ciobăneşti din Peninsula Balcanică, care trimiteau la Constantinopol foarte mulţi copii la studii, fiindcă acelea erau vremuri prielnice cultivării spiritului. Fanarul era așezat pe locul fostului cartier bizantn B/Vlacherne[29], care a dat cuvântul v(a)lah.

Sultanul Ahmed al III-lea, care a domnit 30 de ani (1703-1730) şi a cărui mamă era din Creta, a sprijinit în mod deosebit dezvoltarea artelor şi a ştiinţelor. Perioada lui a rămas în istoria otomanilor drept Epoca Lalelei (ornament arhitectonic şi artistic predilect). Şi astăzi bancnotele turceşti au laleaua drept

Palatul de la Potlogi făcut de Constantin Brâncoveanu pentru fiii săi – intarsie alb pe alb cu motivul Lalelei, în stilul sultanului Ahmed al III-lea

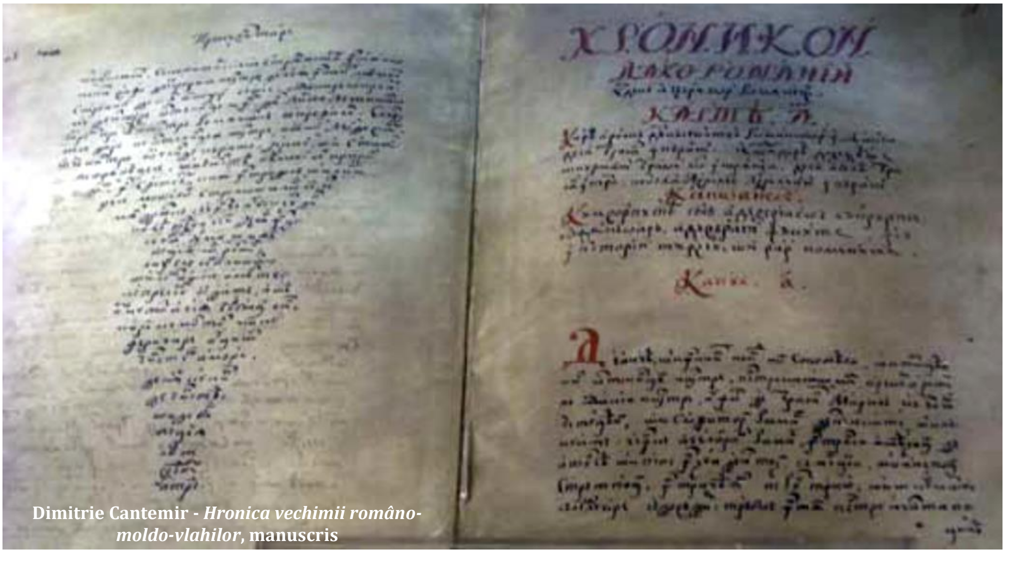
simbol. Constantin Brâncoveanu însuşi, fondator al stilului arhitectonic românesc, n-a scăpat acestei influenţe, construind palatul fiilor săi de la Potlogi cu intarsii la interior alb pe alb, folosind motivul lalelei.

Cantemir a lăsat lucrări de muzicologie turcă (primul sistem scris de notaţie a semnelor muzicale, cuprinzând 33 de moduri, unul fiind modul de control al instrumentului la care cânta, tamburul. Era, de altfel, conteporan cu J. S. Bach), cântece, motiv pentru care a primit rangul de Mare Maestru al muzicii otomane (şi a fost singurul domn român ridicat la rangul de paşă cu trei tuiuri, toţi ceilalti au avut în armata otomană rangul de paşă cu două tuiuri). Prima soţie, Casandra (m. 1713), a fost fiica stolnicului Constantin Cantacuzino. S-a refugiat în Rusia în 1711, după înfrângerea de la Stănileşti, bătălie pentru care otomanii deplasaseră o armată de aproape trei sute de

mii de oameni contra forţelor ruso-moldovene, care numărau mai puţin de jumătate faţă de această cifră. A avut o evoluţie pozitivă în raport cu Petru I, mai ales fiind sprijinit de ambasadorul olandez Colyer la Inalta Poartă şi după căsătoria a doua cu fiica ambasadorului rus în Suedia (unde domnea Carol al XII-lea), contele Alexandr Trubeţkoi. A devenit sfetnic al împăratului pe probleme orientale, a făcut prima tipografie mobilă din Rusia, cu litere din lemn, folosind caractere persane (aflată astăzi la Oxford) şi – în cadrul operei de cartografiere a Rusiei – a făcut, în sistem Mercator, hărţile zonei Mării Caspice (Baku de azi), cucerite de Petru I în războiul din perioada 1722–1723 (originalele în Cabinetul lui Petru I de la Petersburg). A lăsat o teorie a evoluţiei limbilor din trunchiul indo-european, prima hartă a Moldovei (tot în sistem Mercator, 1714, cu 800 de toponime scrise cu alfabet latin), primul dicţionar comparat al limbilor rusă-română-latină. A scris în română *Hronicul a vechimei romano-moldo-vlahilor*, 1719–1722, susţinând unitatea limbii române între graniţele fostei Dacii, lucrare influenţată de Miron Costin; *Historia incrementorum atque decrementorum Aulae Othomanicae* (Istoria creşterii şi descreşterii Curţii Otomane), 1714–1716, lucrare fundamentală a istoriografiei europene a vremii, care s-a tradus în engleză, franceză şi germană chiar în veacul acela); *Kratkoe skazanie ob izokorenenii Brankovanovoi i Kantakuzinîh familii* (Scurtă povestire des-

În loc de semnătură, pe *Harta Moldovei*, D. Cantemir a pus acest desen, al cărui sens genealogic este: Domn fără ţară.
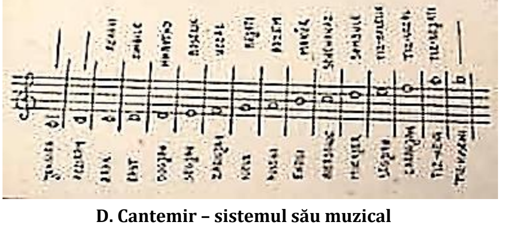

Dimitrie Cantemir - *Hronica vechimii româno-moldo-vlahilor*, manuscris

pre stârpirea familiilor lui Brâncoveanu şi a Cantacuzinilor), 1717–1718; *Kniga sistima muhamedanskoi relighii* (Cartea sistemului religiei mahomedane), 1722, anul tipăririi (toate celelalte lucrări s-au tipărit postum), *Collectanea Orientalia* (Colecţia orien -

Dimitrie Cantemir - gravură de A. Osipov

tală), 1722–1723, cuprinzând texte de investigare arheologică a Zidului Caucazian lăsat de Alexandru Macedon, a vestigiilor persane ale zonei Caspice, precum şi hărţile zonei caspice (a fost publicată în ediţia de *Opere* Dimitrie Cantemir, 8 vol., 1878, editată de Gr. Tocilescu, originalele sunt în arhiva Cabinetului lui Petru cel Mare de la Petersburg). A fost sfetnic al lui Petru I pentru probleme orientale (cu rangul de senator, iar documentele referitoare la această parte a activităţii sale se află în Arhivele Marinei din Petersburg – cel mai probabil datorită faptului că a avut un cuvânt de spus în legătură cu fondarea flotei baltice a Rusiei, din cauza luptelor cu Carol al XII-lea al Suediei – şi n-au fost cercetate deloc. E important de observat că anvergura aripilor spiritului cantemirian se desfăşoară în linia unor mari înaintaşi ai săi: Miron Costin şi Nicolae Milescu Spătarul. În 2004 a fost imprimată pe CD muzica lăsată de Dimitrie Cantemir, interpretată de Linda Burman, acompaniată de Hall&Lux Musica Ihsan Ogzen şi comentată de Owen Right, care cuprinde, pe lângă creaţii proprii (mai ales de dragoste) pentru tambur (instrumentul la care cânta) şi altele, dedicate derviş ilor rotitori, care ţin de dizidenţa alevi a islamismului, fondată de un Comnen devenit sfânt alevi (cu numele Baba Ishak), primele prelucrări de folclor românesc ale istoriei noastre: cântece de nuntă, sârbe.

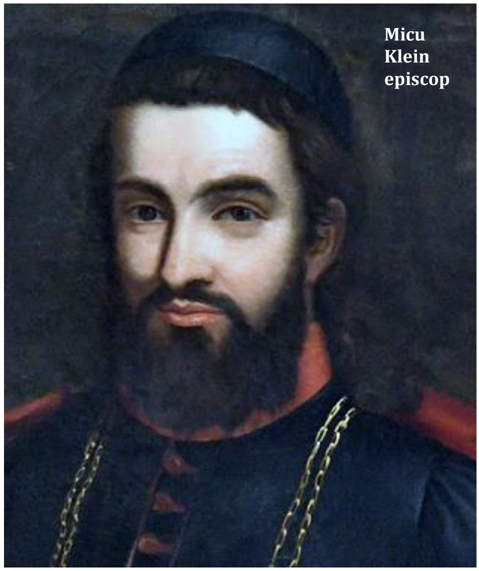

D. Cantemir – sistemul său muzical

Prelucrarea nu poate ilustra exact creaţia originală, deoarece sistemul cantemirian era bazat pe teoria grecească antică a muzicii sferelor, fragmentarea sunetului era asemenea numărului zilelor din an, 365 şi nu, ca în notaţia modernă, formată din note întregi, doimi, pătrimi, optimi, şaisprezecimi. In plus, Cantemir lucra cu 33 de moduri muzicale, unul fiind acela al tamburului, după modelul sonor al căruia fusese alcătuit întregul sistem.

Lucrările de istorie, de istoria limbii şi dicţionarele scrise de Cantemir (capitole în alte lucări) au constituit baza de informare şi de re -

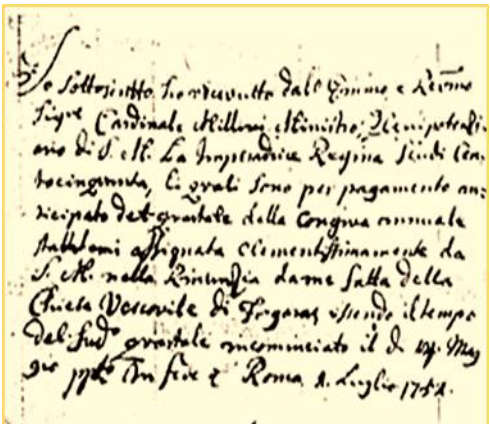
ferinţă a corifeilor Şcolii Ardelene pentru raportarea la spaţiul unitar românesc ca fiind al fostei Dacii. Savanţii veacului său i-au apreciat munca. A fost membru al Academiei din Berlin (din 1714), iar corespondenţa sa cu Leibniz, aflată în arhivele Cabinetului Petru cel Mare de la Petersburg, atestă faptul că este și unul dintre iniţiatorii fondării Academiei Ruse (1725). Fiul său și al Casandrei, Antioh, a devenit unul din fondatorii poeziei ruse moderne.

Micu Klein episcop

Ioan Inochentie Micu-Klein

Ioan Inocenţiu Micu Klein către Cardinalul Millini

Ioan Micu după numele de mirean (24.06.1692, Sadu, jud. Sibiu – 23.09. 1768, Roma) s-a şcolit mai întâi la Cluj, unde a absolvit Filosofia la Colegiul iezuit, apoi a absolvit Teologia la Trnava (în Slovacia). Era greco-catolic, o religie care există numai în Transilvania şi în Ucraina (la bolohoveni, adică valahi) fiind un produs târziu al Vaticanului şi împăratului de la Viena pentru a stăvili numeroasele fricţiuni dintre catolici şi ortodocşi și pentru a-i face catolici pe ortodocși (asa¸ cum se întâmplase și cu polonezii, ortodocși până în veacul al XIV-lea). Noilor adepţi ai greco-catolicismului li s-au promis în schimb drepturi pentru naţiunea română din Transilvania egale cu ale celorlalte naţiuni conlocuitoare. A devenit de tânăr episcop de Alba Iulia şi Făgăraş şi a căpătat titlul nobiliar de baron de la împăratul austriac (1729). Dar, în 1730, ca membru al Dietei (Parlamentul) Transilvaniei, a cerut, aceluiaşi împărat, drepturi civice şi politice pentru românii din Transilvania, aşa cum fusese convenit prin tre-

Comemorarea a 250 de ani de la moartea lui Micu Klein la Catedrala din Blaj

cerea la religia greco-catolică. A scris petiţii pe toată durata vieţii, precizând că altminteri românii greco-catolici pot renunţa la religia adoptată doar pentru a-şi obţine drepturile. A ales Blajul, aflat nu deprte de Alba Iulia (Apulonul dacic), drept centru al vieţii religioase a greco-catolicilor din Transilvania. A descoperit la Viena, l-a cumpărat şi l-a adus la Biblioteca şcolii greco-catolice din Blaj, un exemplar al *Hronicului* lui Dimitrie Cantemir, făcând din el baza documentară pentru susţinerea identităţii româneşti în întreg spaţiul vechii Dacii. Samuil Micu, membru marcant al Şcolii Ardelene, a continuat programul politic, social şi cultural al înaintaşului său. In 1744 a fost exilat la Vatican, la Roma, de unde nu s-a mai întors. Ceea ce a continuat să-anime şi să-l susţină în demersurile sale a fost conșttința apar - tenenţei laidentitatea românească, avînd o cultură și o limbă care crease valori comparabile cu ale celorlalte neamuri din aria geografică a Europei. Postum, în 1924, s-a publicat corespondenţa lui: *Corespondenţa din exil a episcopului Inochentie Micu-Klein*, 1746–1768.

Ienăchiţă Văcărescu

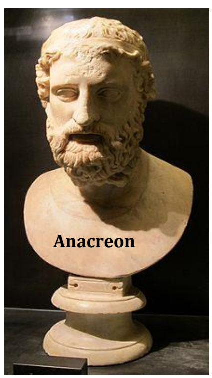
Ienăchiță Văcărescu – statuie la Târgoviște

Ѡбсервáцїи
сáꙋ
бъгъри дѣ сéмъ, асꙋпра регꙋлилоръ
граммáтїчїи рꙋмънéщи
адꙋнáте ши алкътꙋите дѣ дꙋмнѣлꙋи
Їѡннáке Въкърескꙋл
Тимпъритъ акꙋм ꙟтрꙋ ал доилѣ рѫндꙋ.
ꙟн Вїенна Австрїеи.

Ienachiță Văcărescu – *Observații sau băgări de seamă asupra regulilor gramaticii românești*, 1787

Ianache Văcărescu – *Observații sau băgări de seamă asupra gramaticii românești*, 1787

Născut într-o familie de boieri munteni, în fosta capitală a Ţării Româneşti (1740, Târgovişte – 12.07.1797, Bucureşti) viitorul poet se trăgea din neamul postelnicului Ianache Văcărescu, pierit la Constantinopol odată cu domnul său, Constantin Brâncoveanu și declarat sfânt martir al Bisericii Ortodoxe Române. Mama sa, născută Done, era nepoata cronicarului Ion Neculce. Fiii lui au fost Alecu şi Nicolae V., ambii oameni de litere. A fost mare vornic, mare spătar şi mare ban sub mai mulţi domnitori. Sub Alexandru Ipsilanti a fost unul dintre principalii alcătuitori ai *Codului de legi* al Ţării Româneşti. Palatul său de pe Podul Mogoşoaiei (Calea Victoriei), peste drum de actualul Muzeu Naţional de Istorie, adăpostea o bibliotecă mare, cu lucrări rare, aduse de la Viena, Veneţia şi Con - Constantinopol şi multe instrumente muzicale. Vorbea greaca veche şi modernă, turca, araba, persana, franceza, germana şi italiana. El a condus negocierile de pace cu ruşii de la Focşani, în 1772, desemnat astfel de sultan, apoi a fost primit deferent de împăratul de la Viena (1781). A scris lucrări de istorie: *Istorie a prea puternicilor împărați otomani*, tipărită postum (de Alexandru Papiu Ilarian, în 1863), fiind al doilea, după Cantemir, care s-a ocupat de istoria otomană. Â încercat să normeze o limbă română unitară și a scris o gramatică: *Observații sau băgări de seamă asupra regulilor și orânduielilor gramaticii rumânești* (prima unde se află un scurt tratat de versificaţie, carte devenită model pentru Heliade Rădulescu). A scris două dicţionare (turco-român/româno-turc; germano-român/româno-german, netipărite pînă astăzi (aflate la Muzeul Cărţii din Târgovişte), dar, mai ales, a fost fondatorul liricii româneşti ca gen. Modelul său îndepărtat era, ca şi pentru Costache Conachi, poezia anacreontică.

Anacreon

Anacreon a fost un poet al antichităţii 582–485 î.H., din cetatea Teos, în Ionia, pe ţărmul mediteranean al Asiei Mici. După tată se numea Scythianus ori Parthenius, avînd deci rădăcini indo-irani -

ce (foştii parţi[30]). Trebuie menţionat că aceea a fost perioada când ionienii ţineau piept atacurilor persane şi construiau la Pontul Euxin, adică Marea Neagră de azi, colonii de fortificare (Histria, Tomis, Callatis). Anacreon îşi acompania muzical poezia, la liră, ceea ce a dat şi numele genului: poezie lirică. El a fost şi primul poet al istoriei care a folosit metrica şi ritmul pentru construirea versurilor. Ca toţi ionienii era interesat de spaţiul traco-getic şi a scris poezii despre el, deoarece Ionienii se aşezaseră pe locul unde, cu sute de ani înainte, trăiseră tracii, urmaşii pelasgilor[31]).

Ienăchiţă (Ianache) Văcărescu a localizat metrica antică la spaţiul şi strucutra limbii române, a găsit metrica şi ritmul specifice acesteia, inspirat fiind de folclor. Cea mai importantă a rămas pentru urmaşi o poezie-manifest unde Ienăchiţă (Ianache) Văcărescu a localizat metrica antică la spaţiul şi strucutra limbii române, a găsit metrica şi ritmul specifice acesteia, inspirat fiind de folclor. Cea mai importantă e poezia despre datoria faţă de limba romaĥă şi cultura naţională: *Urmaşilor mei Văcăreşti/ Las vouă moştenire/ Creşterea limbii româneşti/ Ş-a patriei cinstire).*

Gheorghe Şincai

Familia Şincai era la origini din satul Şinca Veche de lângă Braşov, sat format din făgărăşeni. Viitorul cărturar s-a născut însă în judeţul Mureş (28.02.1754, Râciu de Campie, azi Şincai – 02.11.1816, Sinea, azi în Slovacia, sat de bucovineni din zona locuită de huţuli[32]).

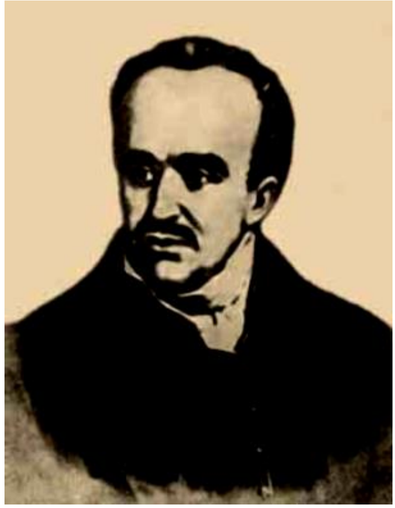
Mihai Eminescu, bucovinean şi el, considera că huţulii sunt la origini daci slavizaţi. Alte surse îi consideră ruteni. Obiceiurile de locuire, ocupaţia preponderent păstorească, portul identic cu al ţăranilor maramureşeni, folosirea buciumului şi ţambalului, linia melodică, indică originile lor vechi. Carpaţii au fost cândva locuiţi la nord de triburi de daci, după cum atestă surse antice, în principal Herodot. Eroul huţulilor este haiducul Alexa (Olexa în ucraineană) Dovbuş.

A devenit istoric şi filolog. A studiat la Colegiul Reformat din Târgu Mureş, apoi la Cluj, Bistriţa, Blaj, Viena şi la Colegiul catolic De Propaganda Fide din Roma (unde a fost şi bibliotecar, avînd

Ioan Bob, primatul Bisericii greco-catolice din Transilvania după Grigore Maior. Toiagul lui e împodobit cu capete de lup, simbol dacic.

Gheorghe Şincai

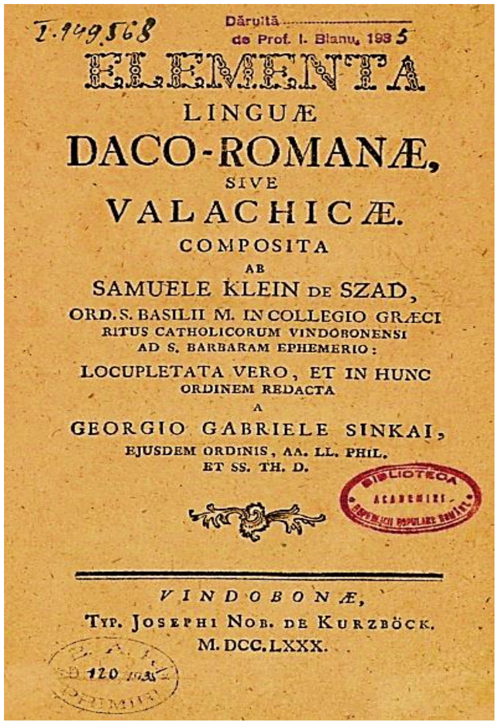
astfel acces la toate documentele colegiului). S-a călugărit cu numele Gabriel (fiind greco-catolic). A devenit prieten la Viena şi Roma cu Samuil Micu. A ajuns profesor la Blaj. Iluminist, reprezentant

ІСТОРІА

БЕСѢРИЧЕЙ РОМѪНИЛѠР.

Petru Maior - *Istoria besearicei românilor,* Buda, 1813

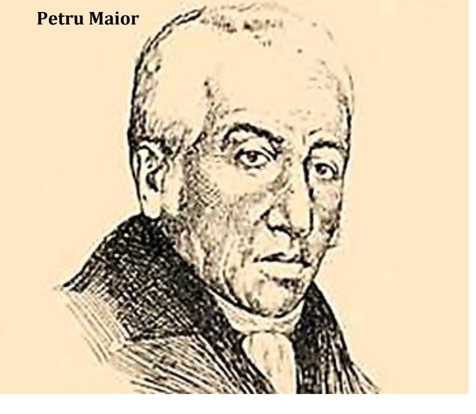
ELEMENTA
LINGUÆ
DACO-ROMANÆ,
SIVE
VALACHICÆ.
COMPOSITA
AB
SAMUELE KLEIN DE SZAD,
ORD. S. BASILII M. IN COLLEGIO GRÆCI
RITUS CATHOLICORUM VINDOBONENSI
AD S. BARBARAM EPHEMERIO:
LOCUPLETATA VERO, ET IN HUNC
ORDINEM REDACTA
A
GEORGIO GABRIELE SINKAI,
EJUSDEM ORDINIS, AA. LL. PHIL.
ET SS. TH. D.

VINDOBONÆ,
TYP. JOSEPHI NOB. DE KURZBÖCK.
M. DCC. LXXX.

Samuel Klein şi Gheorghe Şincai – *Elemente de limbă română sau valahă,* 1780

de marcă al Şcolii Ardelene. A luptat pentru laicizarea învăţământului, ca şi pentru învăţământ în limba română pentru românii din Transilvania. Ca şef al învăţământului românesc al Transilvaniei a dat în folosinţă 376 de şcoli,

fiind închis din ordinul episcopului Ioan Bob (tot greco-catolic, dar care nu susţinea nvățământul laic), ceea ce l-a făcut să renunțe la haina monahală. A fost corector al cărţilor româneşti tipărite la Buda. A scris, în colaborare cu Samuil Micu, *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae* (Elementele limbii daco-romane ori valahe), 1780, prima gramatică tipărită a limbii române şi a rămas cunoscut prin *Hronica românilor şi a mai multor neamuri*, o istorie ştiinţifică, bazată pe documente de arhivă, influenţată de cunoaşterea *Hronicului* lui Dimitrie Cantemir, redactată între 1803 şi 1809 şi tipărită postum, Iași, 1853 – 1854, de Mihail Kogălniceanu. A scris şi manuale şcolare: *ABC sau Alphavit pentru folosul şi procopseala şcoalelor celor normăleşti a neamului românesc*, 1873; *Îndreptare către aritmetică, întâia parte alcătuită şi întocmită pentru folosul şi procopsala tuturor şcoalelor normăleşti a neamului* românesc, 1875; *Povăţuire către economia de câmp, pentru folosul şcoalelor româneşti celor din Ţara Ungurească şi din părţile ei împreunate*, 1875. Ca membru marcant al Şcolii Ardeelene şi al neamului, a optat pentru introducerea alfabetului latin în şcoală.

Petru Maior

Petru Maior

Deşi s-a născut la Târgu Mureş, ca fiu de preot, familia era de la Diciosânmartin, azi Târnăveni (1760, Târgu Mureş – 14.02.1821, Buda). A studiat la Blaj, a continuat cu Filosofia şi Teologia la Roma, la Colegiul De Propaganda Fide, pentru greco-catolici (1774–1779), fiind coleg cu Gheorghe Şincai şi Samuil Micu, absolvind apoi Dreptul canonic şi Pedagogia la Viena (1779–1780). Ştia latina, greaca maghiara, slovaca, italiana, franceza şi germana. A fost profesor de logică, metafizică şi drept canonic la Blaj (1780–1785), protopop la Reghin (a renunţat la canonizare fiindcă a intrat în conflict cu Ioan Bob,

Biblia, ediția lui Ioan Bob., 1795

ca şi Gheorghe Şincai) şi apoi a fost corector al cărţilor româneşti care se tipăreau la Buda (1809–1821). Ioan Bob însuşi, episcop greco-catolic, deşi a luptat pentru interzicerea învăţământului românesc laic şi păstrarea celui religios, a fost un solid om de cultură. La finele veacului, în 1795, a editat monumentala *Biblie* la care se raportează până astăzi toţi greco-catolicii din România. În linia paternă a lui Petru

Maior s-a aflat Titu Maiorescu (al cărui nume, după tată, era la origine Maior). El a moştenit din familie apetitul pentru logică, metafizică şi drept, pregătindu-se în toate aceste domenii. Deşi era prin excelenţă filolog şi istoric, Petru Maior a acţionat constant pentru propăşirea economică a românilor din Transilvania, în special a celor de la sate. Astfel, a tradus şi prelucrat lucrări folositoare precum *Învăţătură pentru prăsirea pomilor*, scrisă de Hainţ Francisc, Buda, 1812; *Învăţătură de a*

Petru Maior - istoria pentru începutul românilor în Dacia

face sirup şi zahăr din mustul tuleilor de cucuruz, după ce s-au cules cucuruzul de pre ei, întocmită de Ioan Nep Neuhold, Buda, 1812, 24 p.; *Disertaţie a lui Ioan Burger M. D. despre zahăr, carele din must de tulei de cucuruz şi de jugastru se face*, Buda, 1813, 28 pagini; *Învăţătură despre agonisirea viţei de vie şi despre măiestria de a face vin, vinars şi oţet, întocmită de autorii Saptal, Rozier, Parmentier şi Dussieux şi întru acest chip scurtată de abatul Ludovic* Mitterpaher, Buda, 1813, 109 pagini; *Învăţătură pentru ferirea şi doftoriia boalelor celor ce se încing prin ţeară şi a celor ce se leagă şi a unor boale sporadice, adică pe ici pe colo îmblătoare ale vitelor celor cu coarne precum şi a cailor, a oilor şi a porcilor*, Buda, 1816, 130 p. A lăsat o operă întinsă. Ca filolog susţinea latinismul limbii române şi unitatea celei de la nordul cu aceea de la sudul Dunării, fiind primul care a cercetat metodic toate dialectele limbii române (*Disertaţie pentru începutul limbei româneşti* şi *Disertaţie pentru literatura cea vechie a românilor*, ambele 1812; *Istoria pentru începutul românilor în Dachia*, Buda, 1812; *Istoria Bisericii românilor atât a cestor dincoace, precum şi a celor dincolo de Dunăre*, Buda, 1813). A promovat adoptarea alfabetului latin şi etimologismul scrierii (*Animadversiones in Recesionem Historiae De Origine Valachorum in Dacia*, Pesta, 1815; *Orto-graphia Romana et Latino-valachica una cum clavi qua penetralia originationis vocum reserantur*, Buda, 1819, cu anexa: *Dialog pentru începutul limbii române între nepot şi unchiu*, o istorie morală după modelul *Învăţăturilor lui Neagoe către fiul său Teodosie*, din Ţara Românească, Buda, 1819 (ultimele două reeditate în *Lesicon românesc-latinesc-unguresc-nemţesc...*, cunoscut şi sub numele de *Lexiconul de la Buda,* 1825, la redac-tarea şi revizuirea căruia a lucrat şi Petru Maior). A luptat pentru drepturile politice şi civile ale românilor din Transilvania, fiind unul dintre redactorii *Supplex Libellus Valachorum*, adresat împăratului de la Viena. Trebuie observat că formaţia şcolară aproximativ unitară a corifeilor Şcolii Ardelene şi climatul unitar de la Blaj au

permis o unitate a demersului lor, apariția unei școli de gândire care a făcut forța ca de berbece a acțiunii ei. Impulsul Şcolii Ardelene a fost unul formativ pentru naţiunea română însăşi. În ciuda faptului că părăsiseră ortodoxia pentru greco-catolicism, corifeii acestei şcoli au fost fondatorii Academiei Române şi ai registrului instituţional şcolar, păstrătorii flăcării identitare în Transilvania. În jurul acestei şcoli s-au aglutinat vechile trasee ale culturii neamului (cronicarii, Miron Costin, Cantemir) şi viitoarele trasee (Maiorescu, din familia greco-catolicului Petru Maior şi Junimea), alcătuind astfel, mai ales prin unire în gânduri, coloana vertebrală a idetităţii noastre în clipa conștietizării ei.

Dinicu Golescu

Cu numele real Constantin Radovici (07.02.1777, Goleşti, jud. Argeş – 05.10.1830, Bucureşti), s-a născut într-un veac plin de evenimente importante şi care avea să facă din el un cărturar. Era fiul marelui ban al Ţării Româneşti Radu G., frate cu Iordache G. şi tatăl fraţilor Nicolae, Alexandru, Radu şi Ştefan G. A absolvit Academia Grecească din Bucureşti. A ajuns el însuşi Mare logofăt (ministrul Justiţiei). A susţinut revoluţia lui Tudor Vladimirescu (1821), mişcare legată de Eteria, prin care grecii încercau să-şi capete independenţa faţă de Imperiul Otoman (ceea ce au şi reuşit, după aproape şapte ani de lupte crancene, inclusiv cu ajutorul aromânilor din Munţii Pindului).

Intelecturalii români ai vremii erau deschişi pe de o parte la mişcările de eliberare ale popoarelor din Balcani,

Constantin Radovici din Golești – *Însemnarea călătoriei mele*, 1826

pe de alta la perspectiva valului revoluţionar care urma să cutremure Europa în 1830 şi a continuat cu acela, mult mai profund, de la 1848. Era răspunsul naţiunilor la tentativa marilor imperii de a păstra controlul asupra continentului şi asupra popoarelor lui, aşa cum fusese înainte de Revoluţia Franceză de la 1789 şi înainte de războaiele napoleoniene.

După înfrângerea revoluţiei lui Tudor, Dinicu Golescu a emigrat la Braşov.

A scris *Însemnare a călătoriii mele, Constantin Radovici din Golești, făcută*

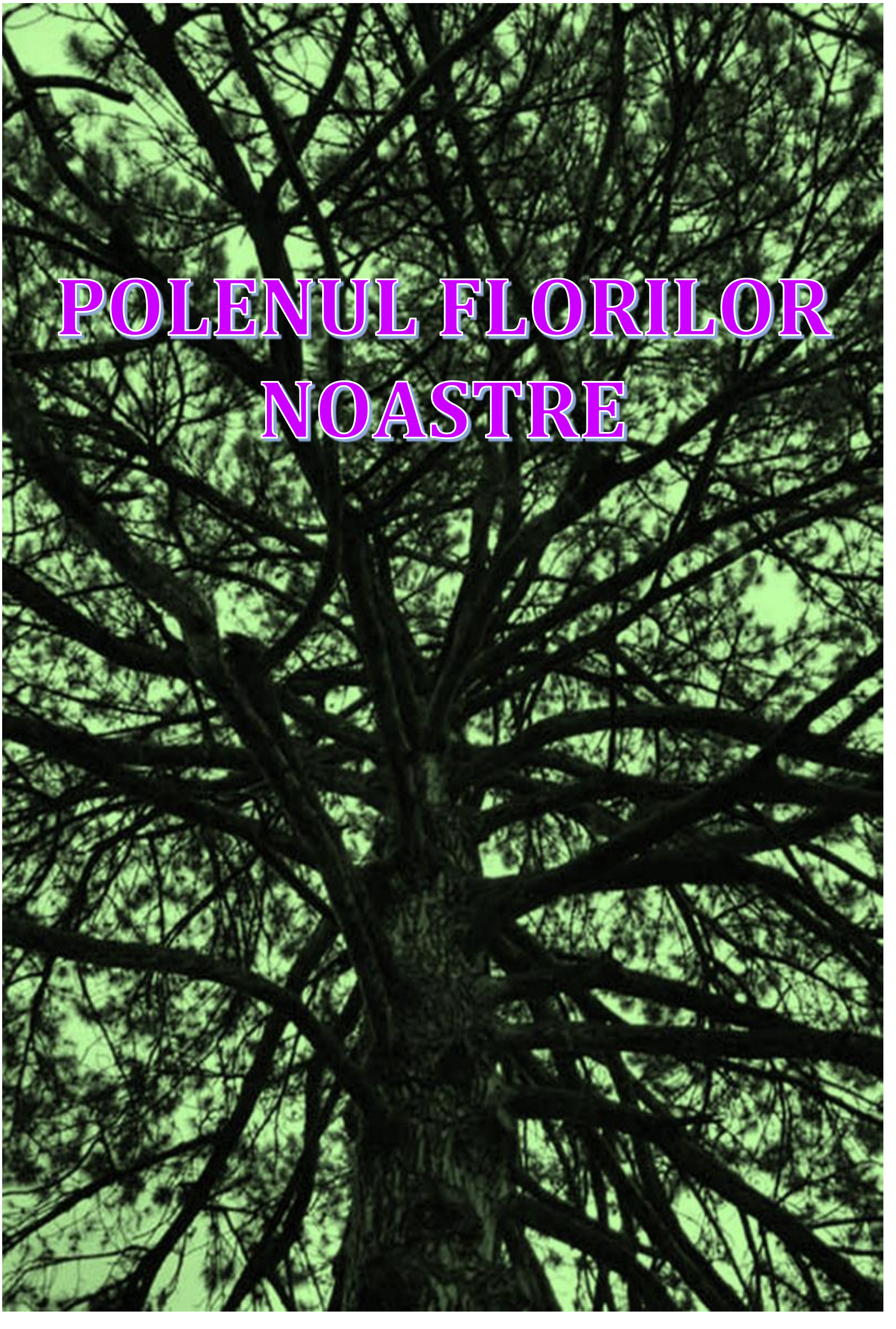

Iustrație – ediția BPT, *Îsemnarea călătoriei mele*

în anul 1824, 1825, 1826, proiect comparativ al stării de lucruri din Europa faţă de aceea din Ţara Românească. Dincolo de exactitatea observaţiilor din registrul vieţii cotidiene, ca şi din registrul, mai larg, al standardelor economice ale lumilor prin care a trecut, Dinicu Golescu sesizează dicrepanţele faţă de ţara lui, starea ei de înapoiere teribilă, pe care şi-o explică prin faptul că presiunea otomană adusese în prim planul vieţii româneşti Biserica drept principal factor de ţinere împreună a naţiei, iar nu educaţia, ştiinţele şi artele, căile de luminare şi dezvoltare laice ale popoarelor moderne. Aşa fiind, a înfiinţat la Goleşti o şcoală unde copiii, indiferent de standardul social al părinţilor, puteau învăța carte laică. A fost membru fondator al Societăţii Literare alături de Mitiță Filipescu și Nicolae Bălcescu (1827), aceea care avea să adăpostească în fapt pe revoluţionarii Frăţiei (numele veacului al XVIII-lea pentru solidaritate). Viteza de circulaţie şi de răspândire a mesajului care să pună împreună naţia contra tiraniei l-a dus la ideea de a fonda o publicaţie. Astfel a apărut primul ziar în limba română: „Curierul românesc“ (1829).

E bine să știi

În veacul al XVIII-lea literatura dialectală a strălucit pentru ultima oară, cu putere, la Moscopole (arom. Voscopoaia), al doilea oraș ca mărime după Constantinopol. Avea o universitate, acorda burse de studii, invita profesori de la marile universităţi europene şi susţinea cu hrană pe elevii săraci din învăţământul public. Avea tipografie proprie. Dar gramtici, abecedare, traduceri în aromâneşte din literatura universală (inclusiv traducerea *Biliei*), dicționare (în două, trei şi în patru limbi), alte cărți se tipăreau şi la Veneţia,Viena, Frankfurt, Moscova. Azi doar ruinele bisericilor mai amintesc de faima sa trecută. Mulţi aromâni aveau să pribegească din Epir în fosta Dacia.

POLENUL FLORILOR NOASTRE

Trunchiul și Ramurile

Secolul al XIX-lea este vara plenară a literaturii române. În marea grădină a civilizaţiei româneşti, seminţele aruncate începînd din veacul al XIV-lea dau roade. Odată cu iluminiştii, polenul spiritului se împrăştie pe deasupra întregii românităţi. Copacul apărut în mijlocul acestei grădini imaginare s-a numit înţelegerea identităţii ca fundament al naţiunii. Constructorii de ţară, de instituţii, de civilizaţie şi de literatură au sprijinit creşterea aceluiaşi trunchi în mijlocul grădinii lor. In veacul al XIX-lea, oricât de depărtate, de pline de muguri, de flori şi de fructe, nenumăratele ramuri au primit seva din acelaşi pământ. Astfel, fiecare, după puterea sa, a dat strălucire întregului.

Două au fost însă momentele de izbucnire a sevelor care hrăneau coroana spaţiului românesc: unul indică maturizarea liniilor de forţă care veneau din trecut, altul formarea unor ramuri noi, graţie deschiderii spre modernitate a întregii Europe, la care România a fost (și este) parte.

Urmaşii Şcolii Ardelene au fondat Academia Română. Temeiul acestui foarte însemnat act cultural a fost unul de două ori identitar: în secolul al XVIII-lea o parte a românilor de rit ortodox din Transilvania au devenit, sub acțiunea Vaticanului şi a împăratului de la Viena, greco-catolici, o religie inventată. Acordul de trecere a românilor la această nouă religie a fost obţinut în schimbul recunoaşterii identitare (dreptul la educaţie în limba proprie, la proprietatea asupra pământului, la ascensiune social-politică în Imperiul Austro-Ungar, care stăpânea Transilvania). Deși românii au respectat acordul, cealaltă parte nu l-a respectat. Astfel, greco-catolicii s-au hotărât să întemeieze la Bucureşti, pentru toţi românii, inclusiv cei din Transilvania și perimetrul Ucrainei de azi (care cuprindea Maramureșul de Nord și Bucovina de Nord, dar și Podolia ș.a.), Societatea Academică Română (1867), devenită în 1879 Academia Română, shimbînd astfel tentativa de dezbinare într-o nouă cale spre unitate a tuturor românilor.

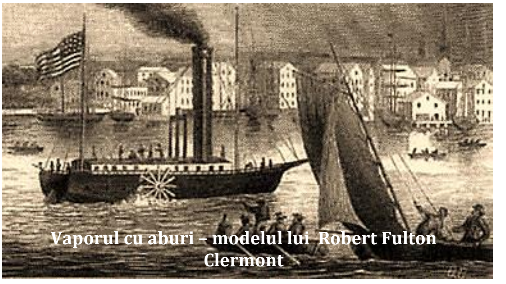
Al doilea impuls de creştere a spiritualităţii româneşti a fost iniţiat de un urmaş al Şcolii Ardelene: Titu Maiorescu. Spirit lucid, format în Germania şi Franţa, francmason laic, a înţeles nevoia tinerei naţiuni de a-şi înfige rădăcinile în solul viitorului. Curentul junimist a adus limba română literară, scrierea fonetică, folosirea unitară a alfabetului latin, şcoala publică și laică, independenţa ţării, adică i-a adus întreaga armătură de protecţie necesară dezvoltării creativităţii proprii. Toate căile literaturii deveneau astfel libere.

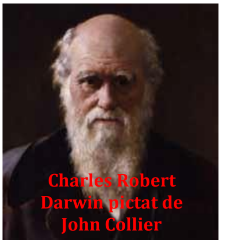
Globalizarea culturii. Primul pas

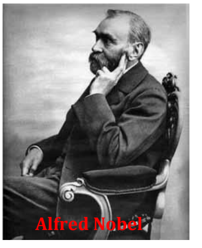
În veacul al XIX-lea populaţia Europei s-a dublat. Iar a marilor capitale, Londra şi Paris, a crescut cam de şapte ori. Acest proces de creştere accelerată era datorat, în principal, dezvoltării ştiinţelor şi invenţiilor, ca urmare a abordării raţionaliste a vieţii (care începuse din veacul precedent). Medicina, fizica, chimia, biologia, geografia şi geologia, tehnologii diverse îşi reunesc contribuţiile spre beneficiul speciei umane.

Locomotiva cu aburi a lui Stephenson

În 1803 apare vaporul cu aburi, în 1805 frigiderul, în 1814 locomotiva cu aburi, în 1821 motorul electric, în 1830 maşina de cusut, în 1831 revolverul, în 1844 telegraful Morse, în 1859 Charles Darwin formulează teoria evoluţiei speciilor vii, în 1866 Nobel produce dinamita, în 1877 apare fonograful, în 1879 becul electric, în 1887 automobilul, în 1892 fotografia color, în 1895 radiografia Roentgen şi motorul Diesel, în 1898 telecomanda.

Vaporul cu aburi – modelul lui Robert Fulton Clermont

Charles Robert Darwin pictat de John Collier

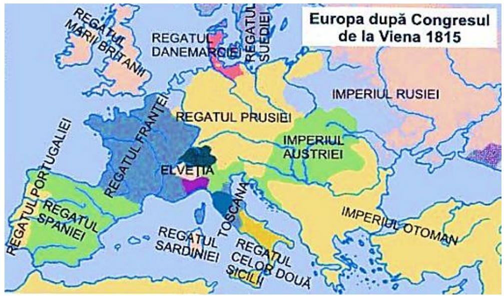

Alfred Nobel

Personalităţi ale bătrânei Europe, dar şi ale Americii de Nord, lucrează pentru depăşirea condiţiei omului î însuşi, aşa cum fusese el definit până atunci de religii, filosofii, situaţii politice şi sociale, vecinătaţī. Ideea de identitate patrimonială şi naţională căpăta sensuri şi accepţii noi. Civilizaţiile omeneşti au descoperit, fiecare, că aparţin unei unice grădini planetare şi că, dincolo de polenul florilor proprii, pot avea parte şi de polenul altor flori, adus de vanturi depărtate, pot înmulţi astfel chiar rodul lor identitar.

O altă serie de fapte care deschide popoarele – inclusiv pe cel român – spre conştiinţa apartenenţei la un mare întreg, este dată de iradierea uriaşă a modificărilor politice.

Veacul debutează cu acţiunea fulgurantă a lui Napoleon Bonaparte, care intenţiona să facă din Europa un imperiu în numele Franţei. El încerca astfel să dea un răspuns plauzibil nu doar dispariţiei unor mari imperii

Napoleon (precum Iulius Caesar) pe tronul imperial - de Jean Auguste Dominique Ingres

Simon Bolivar, statuie la Bucureşti în apropierea Casei Americii Latine

(spaniol, portughez şi Sfântul Imperiu Romanic), ci şi extinderii altora: Imperiul Britanic, Germanic, Rus şi creşterii importanţei Americii de Nord. În mai puţin de 15 ani Napoleon I-ul străbate Europa pînă la Moscova şi Mediterana pînă în Egipt și este împins înapoi, fiind înfrânt la Waterloo în 1815. Congresul statelor europene (de restabilire a frontierelor) de la Viena, din 1815, unde marile puteri au fost Austria, Anglia, Franţa şi Rusia, a adus însă nemulţumiri şi mai mari: el a încercat o restaurație după modelul de dinaintea Revoluţiei Franceze - care avusese loc în 1789 - adică era o tentativă de anulare a descoperirii forţei raţiunii omenești, a tuturor descoperirilor tehnicii şi tehnologiei, a tuturor invenţiilor, venea după dublarea populaţiei planetare și propunea întoarcerea la marile latifundii. Pe scurt, Congresul de la Viena a propus lumii o soluţie feudală, unde cei mulţi aveau să fie stăpâniţi de cei puţini şi neproducători de valori... Rusiei i se recunoaşte anexarea Basarabiei, răpită după războiul ruso-turc din 1812. Per total însă, situaţia politică a Europei, stabilită prin Congresul de la Viena, nu părea o soluţie viabilă şi nici n-a fost. S-au înfiinţat, ce-i drept, rangurile diplomatice, valabile până astăzi, iar relaţiile internaţionale au căpătat noi

dimensiuni. Valul revoluţiilor însă nu putea fi oprit. El a început cu decembriştii ruşi în 1825, a continuat cu revoluţiile europene în 1830 şi a ajuns la dezvoltare plenară cu revoluţiile din 1848. Astfel avea să se cutremure din

1848 la Paris de Horace Vernet

temelii această „Nouă Europă“ şi această „Nouă Ordine“ propusă de Sfânta Alianţă a marilor puteri, unde politica se afla pe un braţ al balanţei, iar pe celălalt, în echilibru, se afla nu religia, ci Biserica în calitatea ei de instituţie suprastatală. Nu e de mirare deci că Sfânta Inchiziţie a decedat şi ea în 1834, spulberată de furtuna uriaşă a nemulţumirilor lumii europene, care acoperea pas cu pas orizontul...

Europa Naţiunilor şi exprimarea valorilor culturii

Procesul identitar atinge şi el parametri planetari. Secolul al XIX-lea a fost numit Secolul Naţiunilor.

Popoarele Americii Latine conştientizează apartenenţa lor comună pe de o parte la vechile civilizaţii andine, distruse de conchistadorii spanioli, pe

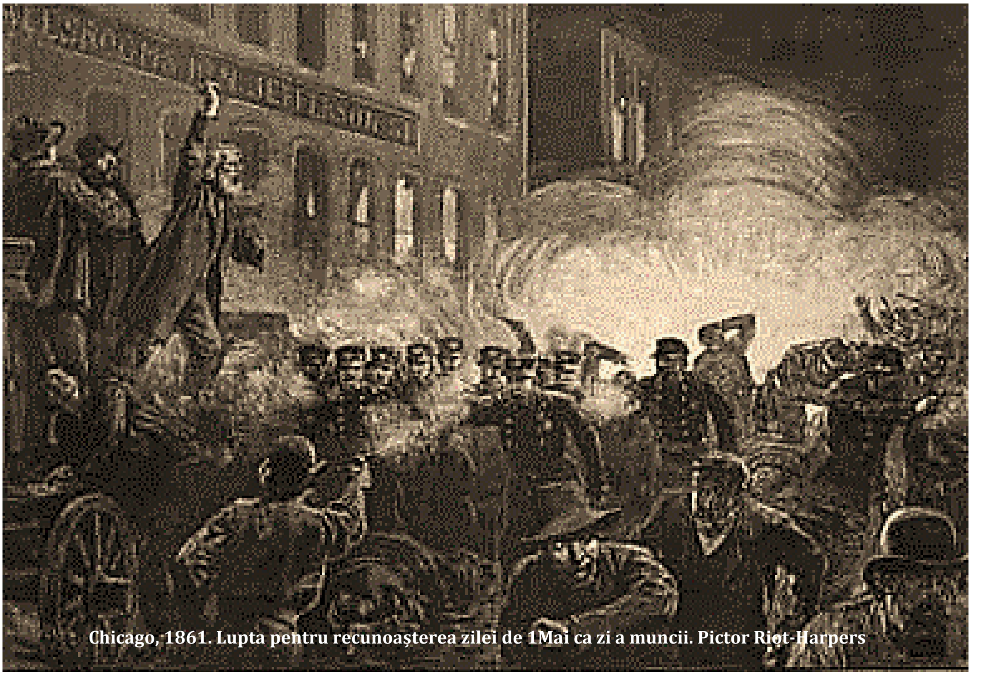
Primul Parlament românesc. Al. I. Cuza, 29 februarie 1860, Bucureşti

de alta faptul că flamura latinităţii le acoperea deopotrivă. Astfel, pe când Napoleon pleca pe insula Sf. Elena spre destinul lui de exilat, Simon Bolivar unea Columbia, Venezuela şi Ecuadorul într-un singur stat, încercând să scuture jugul colonial spaniol. Acolo însă, ca şi în bătrâna Europă, aceia care nu voiau să revină la feudalism fiindcă deveniseră pe deplin conştienţi de faptul că sunt singurii producători de bunuri ai lumii, ei, care sunt polenul ce fecundează toate civilizaţiile omeneşti, îşi cer drepturile cuvenite pentru ceea ce fac: dreptul la muncă plătită şi la ziua de muncă de 8 ore,

Simboluri ale Francmasoneriei

ziua de 1 Mai ca zi a muncii, egalitatea în drepturi a femeilor cu bărbaţii, abolirea sclaviei şi egalitatea în drepturi a tuturor etniilor. Se întâmpla în America de Nord. Toate acestea consolidează apariţia sindicatelor muncitoreşti şi conştiinţa dife-

Chicago, 1861. Lupta pentru recunoașterea zilei de 1Mai ca zi a muncii. Pictor Riot-Harpers

renţelor dintre clasa muncitoare şi ţărănime pe de o parte, proprietarii mijloacelor de producţie, adică burghezie şi latifundiari pe de alta. Veacul al XIX-lea a fost veacul confruntărilor dintre toate aceste forţe - ajunse, şi în Europa, în prim planul istoriei. Ca urmare a revoluţiilor se

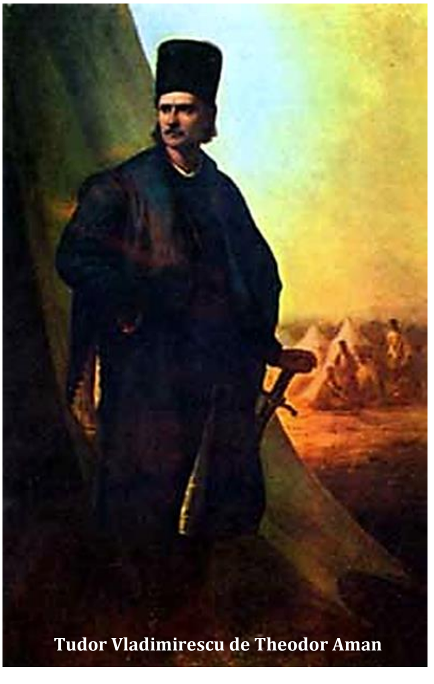
Regulamentul Organic al Moldovei, 1846. Tipografia revistei Albina

multiplică mişcările de protest şi apare parlamentarismul, cu pluralismul său politic. Apar partidele politice şi libera concurenţă în registrul economic şi comercial. Alături de burghezie intră pe scena istoriei, prin creşterea industrializării, o clasă nouă: clasa muncitoare.

Nu este deloc de ignorat locul francmasoneriei în desăvârşirea mutaţiilor politice din secolul al XIX-lea. Francmasoneria[33] a apărut în secolul al XVI-lea în Marea Britanie şi s-a manifestat ca un club elitist, al celor (de pretutindeni şi indiferent de etnie) care încercau, prin metode morale, alianţe spirituale, sentimente de toleranţă şi simpatie faţă de nedreptăţiţii vremurilor, să echilibreze balanţa Binelui şi a Răului în societăţile omeneşti. Dar amplitudinea mişcărilor de protest, ca şi fenomenul lor de masă, au împins francmasoneria la acţiune. Numeroase personalităţi ale

masoneriei se mişcă pe harta Europei încercînd să acopere rupturile de echilibru şi contribuind la apariţia unor noi instituţii, la dezvoltarea învăţământului, ştiinţelor şi artelor. În veacul al XIX-lea, al naţiunilor, toate drapelele tricolore ale noilor state care apar pe harta bătrânului continent au origine francmasonă.

Deşi aflată încă sub jugul Imperiului Otoman (al Islamului, am spune azi), Europa de Sud-Est, printre care şi românii, reacţionează intens la semnalele schimbărilor europene. Sunt reinstaurate domniile pământene, privilegiu pierdut de ţările române în

Tudor Vladimirescu de Theodor Aman

primul sfert al veacului al XVIII-lea. Revoluţia lui Tudor Vladimirescu, 1821, începută în acelaşi timp cu Eteria (revoluţia de independenţă faţă de otomani a grecilor, care devin liberi după şapte ani de lupte crâncene) este urmată de perioada *Regulamentelor Organice*, prima constituţie a Ţărilor Române, făcută după model rusesc. Transilvania rămâne sub ocupaţie habsburgică din 1848 până în 1851.

Armatol valah din Grecia

Opţiuni româneşti la provocările veacului

Al. I. Cuza – foto de G. Schiavoni, Muzeul Unirii, Iaşi

Această stare de lucruri cerea reacţii pe măsură, capabile să apere naţia însăşi de dispariţie prin nerecunoaşterea identităţii sale ca neam. Răspunsul a fost unirea Principatelor Române din 1859 şi întemeierea României Mici, din

România Mică, 1859

păcate recunoscută de Puterile Garante doar pentru perioada conducerii lor de către Al. I. Cuza. Constituţia, parlamentarismul, apariţia partidelor politice, a scrierii cu alfabet latin (1860) atestă existenţa unei intelectualităţi româneşti gata să preia sarcina conducerii noului stat. Aducerea unei dinastii străine (1866) a rezolvat greaua problemă a permanentizării statului în Europa şi a permis dezvoltarea structurilor instituţionale (de învăţământ şi cultură, legislative, economice, militare şi social-politice) capabile să-l susţină în viitor.

Tânărul stat român a reuşit să-şi obţină independenţa în 1877, luptînd alături de Rusia contra Imperiului Otoman, la Vidin, Rahova şi Plevna în Bulgaria, zone locuite şi de români, care se răsculaseră încă din 1876 spre a sprijini acţiunea de eliberare a României. Toţi românii aflaţi în afara graniţelor României Mici au trimis participanţi la marea acţiune a obţinerii independenţei: Banatul, Transilvania, Bucovina, Basarabia. Sentimentul apartenenţei provinciilor la aceeaşi entitate românească nu dispăruse, iar acesta a fost semnul gândirii unitare a tuturor românilor asupra limbii şi identităţii lor.

Sediul AGIR, arh. Mihai Cristofi

Universitatea din Iaşi, arhitect Louis Blanc (occitan din Tarn)

Societatea românească a veacului al XIX-lea a înfăptuit cel mai profund şi mai hotărât viraj din întregul parcurs al istoriei sale. Distincţia între oamenii de ştiinţă şi creatorii din domeniul ar -

Şcoala de poduri şi şosele, Bucureşti

telor, prefigurată încă din veacul precedent, se diversifică şi capătă demarcaţii noi.

Universitatea din Bucureşti - arh. Al. Orăscu

Academia Română

Ateneul Român

Facultatea de Medicină din Bucureşti

Primul Teatru Naţional din Bucureşti, pe locul Hotelului Novotel de azi

Pe parcursul unui veac, Şcoala de Poduri şi Şosele, Mine şi Arhitectură (1864), devine Şcoala Politehnică. În primul sfert al veacului XX ea are secţiile: Construcţii, Electromecanică, Mine şi Metalurgie, Chimie Industrială. La 1860 ia fiinţă Grădina Botanică din Bucureşti, la 1870 apare Şcoala de Agricultură şi Silvicultură de la Herăstrău, Şcoala Naţională de Medicină şi Farmacie din 1857, Societatea Română de Geografie din 1875, iar cea de Medicină Veterinară din 1883. Şcoliţi în Franţa, Germania, Austria sau Rusia (era veacul lui Timiriazev, Mendeleev, Lobacevski), apar primii specialişti de marcă în domeniul matematicii, fizicii, chimiei, geologiei, agriculturii, tehnicii şi medicinei. Trebuie să remarcăm, ca un lucru unic pentru spaţiul euro -

peran, aria foarte largă de şcolire a specialiştilor români la ora astrală a fundamentării naţiunii înseşi.

În domeniul artelor şi literaturii apar Societatea Literară (1827) înfiinţată de Ion Heliade Rădulescu, facultăţi la Universitatea din Iaşi (înfiinţată în 1860) şi cea din Bucureşti (înfiinţată în 1864), Conservatorul de Muzică şi Declamaţie din Bucureşti (1864) şi Filarmonica Română (1866), Societatea Academică (1866), devenită Academia Română (1867), Ateneul Român (1888), Societatea Arhitecţilor din România

C.D. Rosenthal - *România revoluţionară*

(1891) cu Institutul Societăţii (1892), numit apoi Şcoala Superioară de Arhitectură (funcţionează separat din 1897). În nici o altă ţară europeană spiritele naţiei n-au cunoscut, înţeles şi promovat domenii ale cunoaşterii (ştiinţifice ori artistice) pe baza unui evantai atât de larg. Capacitatea de a înţelege deopotrivă modul de gândire şi valorile ştiinţifice ale unor lumi atât de diferite, aşezate între Moscova şi Londra, Hamburg şi Atena, pentru a le putea aplica la necesităţile spiritului românesc, a fost de la începuturi un principiu formativ chiar al identităţii noastre ca neam.

Nicolae Grigorescu - *Car cu boi*

Jean François Millet - *Culegătorii de boabe*

Literatura română a produs în veacul al XIX-lea cele mai mari valori la care ne putem raporta până astăzi, la începutul mileniului al III-lea. De aceea scriitorii acestei perioade sunt numiţi clasici ai literaturii române, deşi, din punctul de vedere al stilului folosit, ei sunt mai ales romantici sau realişti. Poate ar trebui menţionat, înainte de a ne lăsa învăluiţi de polenul florilor acestei veri plenare a culturii române, că ne aflăm în faţa unui copac cu ramuri care se împletesc, se separă una de alta şi se reunesc iar, pentru a desena

Absolvenții Liceului din Blaj în 1877 (10 din 15). Rândul de sus: Micu, Muntenescu, Enea Hodoș, Florian, Valeanu, Brânzeu. Rândul de jos: Folea, Buzdugan, profesorul Gherman, Iosof, Marian.

arabescul complicat al valorilor literare românești. Iar în jurul acestui copac virtual cresc florile culturii, care-și trag seva întinzându-și rădăcinile departe și ținând între firele lor nevăzute chiar

Eugène Delacroix - *Libertatea conducînd poporul*

pămantul întreg al acestei țări. Tot acest complex, metaforic exprimat aici, ne indică felul în care scriitorii au înțeles să se apropie de viața naturii și a se-menilor pentru a ne lăsa nouă mesajul lor cel mai de preț: cărțile. Aleea cea mai mare și mai plină̆ de flori se numește Romantismul.

Romantismul a debutat în Europa imediat după Congresul de la Viena (1815) și a fost cea mai importantă formă de protest a spiritului față de măsurile restrictive ale politicienilor care duceau lumea înapoi, în trecut. Romantici au fost scriitorii care au văzut în trecutul istoric semințele fără de preț ale viitorului, aceia care au văzut sufletul omenesc pâlpâind plin de speranță și de candoare la marile lumini ale zilelor verii, când polenul cunoașterii, venit de la mari depărtări, se lasă ușor deasupra florilor și produce mari schimbări în grădinile veacului.

Mihai Eminescu, un romantic, a ră - mas cel mai mare scriitor pe care-l avem, iar faptul că-l considerăm astfel până acum dovedește că sufletul românesc însuși e înclinat spre roman-

Editori ai ziarului "Adevărul" în 1897 (de la stânga, sus: Russe Admirescu, Ioan Bacalbașa , C. Bacalbașa; de la stânga, jos: Constantin Mille, V.I. Pella, C. Balaban)

tism. Acest mod de a privi lumea, tolerant și aplecat spre iubire de oameni, face parte nu doar din identitatea literaturii, ci exprimă și o parte însemnată a identității națiunii române. O altă alee largă a grădinii culturilor veacului al XIX-lea se nu-mește Realism. El apare cam de la ju-mătatea veacului, după revoluțiile de la 1848, ca urmare a nevoii oamenilor de a evalua clar ce se întâmplase, ce opțiuni de viață le oferea viitorul, în lungul cărui drum trebuie să-și clădească viața lor literară. Vocile cele mai pertinente ale secolului au fost Ni -

colae Filimon, Ioan Slavici, I. L. Caragiale, Anton Bacalbaşa, Constantin Mille. Între aceste două căi mari ale literelor secolului al XIX-lea se ţes o mulţime de cărări mai mici, absolut fiecare scriitor combină după firea şi voia sa modalităţile de a face literatură. Inventatorii unor modele noi apar tot spre sfârşitul acestui veac. Specializarea scriitorilor a devenit atât de mare, sincronizarea cu lumea europeană atât de vie, încât inovaţia merge spre interferenţa artelor.

Scriitorii sunt cei care, privind tablourile pictorilor impresionişti, se gândesc să scrie aşa cum se picta, în tuşe suprapuse (aşa cum picta Nicolae

Grigorescu de pildă), astfel încât personajele se compun nu de la început şi definitiv, ci se descoperă pe măsura lecturii, continuu şi adesea contradictoriu. Abia veacul XX va duce la strălucire impresionismul românesc. Tot aşa parnasianismul, simbolismul şi diverse alte modernisme.

Trecutul şi viitorul la frontiera literaturii române

Ceea ce trebuie să observăm înainte de a încheia acest scurt excurs asupra determinărilor culturii secolului al XIX-lea, este chiar povârnişul abrupt, panta ameţitoare pe care veacul aşează grădina noastră literară. El începe cu iluminismul, dar spiritele naţiei folosesc toate colţurile inteligenţei omeneşti pentru a urca pieptiş spre luminişul de sus, unde creaţia românească se va alătura celei universale. Baza de susţinere, piatra dură a muntelui care permite acest urcuş, o formează în continuare etnografia şi folclorul. Când n-au fost în mod expres culegători de folclor (Petre Ispirescu, Athanasie

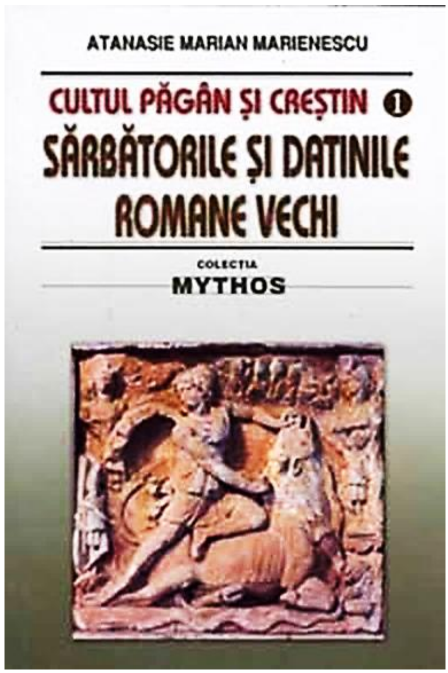
Aron Pumnul

Marian Marienescu, Simion Florea Marian, Th. T. Burada, Ion Pop Reteganul, Iuliu Alexandru Zanne, Andrei Bârseanu, Elena Didia Odorica) sau teoreticieni ai relaţiei strânse dintre folclor şi literatura română cultă (Alexandru Lambrior, Dan Dimitrie, Enea Hodoş), scriitorii l-au folosit ca pe o substanţă a mesajului lor literar (Anton Pann, român din zona shopi[34] venit din sudul Dunării, Pantaleon pe

Membrii fondatori ai Societății Academice Române, devenită Academia Română, 1867

numele real), Vasile Alecsandri. Subtextual, deşi neexprimat în formulările teoretice ale vremii, acest lucru înseamnă totuşi o raportare mereu prezentă la identitatea celor mulţi, consumatorii potenţiali de litera-

tură cultă, ei, care erau în acelaşi timp, cum fuseseră întotdeauna, creatorii poveştilor şi poeziilor populare. Aceastui demers de păstrare a identităţii i se alătură un altul - şi el prezent de la începuturile formării intelectualităţii româneşti: studiul limbii române.

Gh. Asachi, Iaşi – prima zi de şcoală

Filologii care-şi continuă activitatea din veacul trecut, ori o încep chiar în acest veac, folosesc instrumentul lingvistic pentru a produce naţiei întregi declicul de conştiinţă, înţelegerea faptului că, prin chiar acest întreg, românii constituie un singur popor. Samuil Vulcan, Diaconovici-Loga, Iordache Golescu, George Ioanid, Theodor Aaron, Heliade Rădulescu, Timotei Cipariu, Aaron Florian, Teoctist Blajevici, August Treboniu Laurian, Aron Pumnul (profesorul lui Eminescu la Cernăuţi), Vincenţiu Babeş, Alexandru Cihac, Ion C. Massim, B. P. Hasdeu, Alexandru Lambrior, Ion Budai-Deleanu, Nicolae Densusianu, Ioan Nădejde, Al. I. Philippide, Ion Bogdan, Sextil Puşcariu sunt toate voci ale provinciilor româneşti care se aud în aceeaşi mare grădină a culturii române. Împletite, vocile lor ne îndeamnă să întredeschidem poarta spre o acţiune care, deşi strict cărturărească, are meritul de a fi pus împreună toate esenţele şi toată

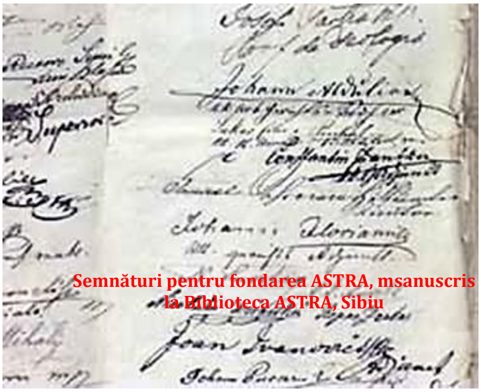

ştiinţa pe care naţia o acumulase până în acel moment. Este chiar semnul că mesajul atâtor voci fusese înţeles şi intelectualii români dădeau seamă despre nivelul şi standardele culturii. Toate aceste acţiuni care sunt în principal urmarea iluminismului veacului precedent, dar şi a rădăcinilor multi-seculare ale culturii române însăşi, au avut drept urmare tentativa de răspândire în proporţie de masă a tuturor formelor de cunoaştere şi de

acţiune asupra naturii şi mediului socio-uman.

Învăţământul românesc a cunoscut în veacul al XIX-lea o dezvoltare uriaşă. Este vorba despre primii enciclopedişti ai acestui popor: Diaconovici Loga, Dim. Cozacovici (aromân), Heliade Rădulescu, Timotei Cipariu, Eftimie Murgu, George Bariţiu, Ion C. Massim, Aron Densusianu, Ion Budai-Deleanu, B. P. Hasdeu.

Semnături pentru fondarea ASTRA, msanuscris la Biblioteca ASTRA, Sibiu

Eftimie Murgu

Timotei Cipariu

Învăţământul românesc a cunoscut în veacul al XIX-lea o dezoltare uriaşă în comparaţie cu veacul precedent. Au apărut universităţile de la Iaşi şi Bucureşti, colegii în toate oraşele însemnate ale provinciilor româneşti (număr aici şi Braşovul, Timişoara), iar şcolile s-au răspândit până în mediul sătesc. Moise Nicoară (Transilvania), ca şi Coriolan Bredi-ceanu (Banat, principalul susţinător, între alţii, al lui Traian Vuia) au finanţat bursieri din banii lor proprii. Gheorghe Lazăr a venit de la Sibiu la Bucureşti şi a predat la colegiul numit azi Sf. Sava, cu limba română ca limbă de predare. Biblioteca lui, dăruită şcolii, a fost baza viitoarei Biblioteci Naţionale a României. Gheorghe Asachi a avut în Moldova o acţiune asemănătoare, introducînd, alături de arte, ingineria în preocupările elevilor săi. După el a urmat Ion Ghica. Învăţământul religios începe să se separe de cel laic.

Arcul de triumf ridicat la Salonic de împăratul roman Galerius, origini ţărăneşti în Dacia Ripensis. Se văd statuile a doi daci. 17 împăraţi romani şi peste 20 bizantini au avut origini traco-dacice.

Biblioteca ASTRA - medalie jubiliară faţă/verso

Apare Societatea Literară Română (fondatori Gh. Asachi, Heliade Rădulescu, Ion Ghica, Mihail Kogălniceanu), prefigurând şi pregătind, prin conşti-

inţa apartenenţei Moldovei şi Ţării Româneşti la aceeaşi arie de cultură, Mica Unire de la 1859. O puzderie de societăţi apar în provinciile româneşti, strângand între firele dese ale plaselor lor pământul şi seminţele rodului viitor: ASTRA (fondatori Timotei Cipariu, George Bariţiu, Andrei Bârseanu), Junimea (Titu Maiorescu, P. P. Carp Th. Rosetti, Vasile Pogor, Iacob Negruzzi), Societatea Transilvania (fondator Andrei Şaguna), Societatea pentru Cultura şi Literatura Română în Bucovina (fondator Artemie Berariu-Ieremievici), Societatea Filologică Română (fondator Alexandru Hâjdău), Orientul (fondator Zamfir Rally Arbore), Liga pentru Unitatea Culturală a Tuturor Românilor (fondator Ioan Slavici). Saltul către aşezarea instituţională la nivel de stat unitar, deşi format doar din două provincii istorice, Moldova şi Ţara Românească, se produce în acelaşi secol al XIX-lea: Societatea Academică, devenită Academia Română, Societatea Filarmonică, Ateneul Roman (1888). Scriitorii sunt piatra de temelie a întemeierii statului român, iar acest lucru urma să capete semnificaţii majore în veacul viitor. Astfel, putem spune despre literatura secolului al XIX-lea că a parcurs aproape ca o săgeată drumul de la baza muntelui până în vârf. Condeierii ei au alergat pe toate aleile grădinii purtînd făclia aceleiaşi speranţe: înscrierea lor, a neamului şi ţării lor, pe orbita europeană. Nici o altă parte a culturii române n-a contribuit atât de mult ca litertatura la desăvârșirea acestui proces. Toate diversificările, specializările în aria literaturii atestă acest fapt. Este parcurs şi drumul pentru satisfacerea culturii de masă, de la formula editură care îngloba mai multe colecţii (nu prea bine definite) – tipografie - librărie (George Ioanid, Heliade Rădulescu, Dimitrie Iarcu, V. Socec, Leon Alcalay, Nerva Hodoş) la coordonarea progra-melor susţinute de traduceri din literatura universală (Ioan Barac, Iordache Golescu, Moise Nicoară, Iancu Văcărescu, Ionică Tăutu, George

Editura şi Librăria Socec, Iaşi - refacută în perioada interbelică

Bariţiu, Vasile Alecsandri, Dora d'Istria, Iosif Vulcan, Constanţa Dunca-Şchiau, Heliade Rădulescu, Grigore N. Lazu, colecția Biblioteca pentru toţi, Eugeniu Carada, Aron Densusianu, Pompiliu Miron, D. C. Ollănescu-Ascanio, George Coşbuc, Frédéric Dame) la apariţia, fundamentarea programatică și diversificarea presei: „Foaia duminicii" (Ioan Barac), „Albina românească" Gh. Asachi), „Foaie pentru minte, inimă și literatură" (Th. Aaron), „Curierul românesc" (Heliade Rădulescu),

E. Hodoş - Tipografia şi librăria arhidiecezană din Sibiu

„Organul luminărei“ (Timotei Cipariu), „Romînia“ (Aaron Florian), „Propaşı˘rea“ (Costache Negruzzi), „Magazin istoric pentru Dacia“ (Aug. Treboniu Laurian, Nicolae Bălcescu), „Gazeta de Transilvania“ (George Bariţiu), „Arhiva

românească“ (Mihail Kogălniceanu), „Revista Carpaţilor“ (Gh. Sion), „Convorbiri literare“ (Titu Maiorescu, Iacob Negruzzi), „Bucovina“ (Gh. şi Alecu Hurmuzaki), „Deşteptarea“ (Constantin Morariu), „Basarabia“ (Ioan Nădejde), „Contemporanul“, „Revista socialistă“, „Critica socială“, „Lumea nouă“ (ultimele 4 reviste conduse de Ioan Nădejde şi C-tin Mille), „Şcoala şi familia“ (Andrei Bârseanu), „Literatură şi ştiinţă“ (C. Dobrogeanu Gherea), „Transilvania“ (publicaţie a ASTRA), „Adevărul“ şi „Dimineaţa“ (C-tin Mille), „Moftul Român“ (I. L. Caragiale, Anton Bacalbaşa), „Vatra“ (G. Coşbuc, I. L. Caragiale, I. Slavici), „Sămănătorul“ (G. Coşbuc, Al. Vlahuţă), „Viaţa literară“ (G. Coşbuc), „Revista bibliografică“ (Nerva Hodoş), „Archivu pentru filologie şi istorie“ (Timotei Cipariu), „Adevărul“ (Al. Beldiman, Anton Bacalbaşa, Traian Demetrescu, C-tin Mille), „Glasul Bucovinei“ (Sextil Puşcariu), “Cimpoiul“ (Frédéric Damé), „Amicul copiilor“ (Zamfir C. Arbore şi Victor

Diaconovici Loga. *Ortografia sau Dreapta scrisoare*

Crăsescu, apoi de B. P. Hasdeu). Ultimul şi cel mai important proces întâmplat în literatura româna˘ veacului al XIX-lea a fost diversificarea genurilor literare. Apar basmul cult (Ioan Barac, Miron Pompiliu, Mihai Eminescu), romanul (Nicolae Filimon, Dim. Bolintineanu, C. Stamati Ciurea, Constanţa Dunca Şchiau, Ioan Slavici, Duiliu Zamfirescu, C-tin Mille), schiţa (I. L. Caragiale, Anton Bacalbaşa), nuvela (Gh. Asachi, Iraclie Porumbescu, C. Stamati Ciurea, Nicolae Gane, Ioan Slavici, D. C. Ollănescu-Ascanio, I. L. Caragiale, B. Şt. Delavrancea), teatrul (comedia, drama, feeria: Gh. Asachi, Nicolae Filimon, Alecu Russo, Vasile Alecsandri, C. Stamati Ciurea, B. P. Hasdeu, Iosif Vulcan, I. L. Caragiale, B. Şt. Delavrancea), Al. Odobescu, Nicolae Xenopol), critica literara˘ (Alecu Russo, Vincenţiu Babeş, Al. Odobescu, Titu Maiorescu, C. Dobrogeanu-Gherea, Raicu Ionescu-Rion), eseul (Al. Odobescu, Nicolae Xenopol).

În pragul veacului XX românii aveau un stat naţional, chiar dacă el nu cuprindea toate provinciile istorice locuite majoritar de vorbitori ai limbii române, o cultură europeană altoită pe trunchiul unor vechi tradiţii şi o literatură capabilă, alături de învăţământ, să educe tânăra naţiune pentru a

produce noi valori, capabile s-o susțină în viitor.

Constantin Diaconovici-Loga

Dintr-o familie de olteni de la Tismana după bunic, așezată la Vârșeț, viitorul cărturar s-a născut tot în Banat, dar la

ENCICLOPEDIA ROMÂNĂ

ASOCIAȚIUNII PENTRU LITERATURA ROMÂNĂ

ȘI CULTURA POPORULUI ROMÂN

Dr. C. DIACONOVICH

TOMUL I.

Caransebeș (01.11.1770, Caransebeș – 12.11.1850, Arad). Era fiul lui Gheorghe, pictor de biserici, primul din familie care și-a luat numele de Diacon(ovici). A făcut Dreptul la Pesta și a fost unul dintre cei mai mari și mai constanți susținători ai românilor din Ungaria. El a deschis la Pesta prima școală românească. Tot el a avut inițiativa înființării unei societăți a femeilor române din Pesta. Când, în sfârșit, a luat ființă o școală normală în limba română (Preparandia de învățători) la Arad, s-a dus acolo, împreună cu Dimitrie Țichindeal, Iosif Iorgovici și Ioan Mihuț. A fost profesor de „gramatică și concept romanesc" (de identitate, am spune astăzi), după ce fusese, ani la rând, revizor al cărților la tipografia din Pesta. A încercat să țină independentă mitropolia românească atât de influențele sârbești, cât și de acelea grecești. A devenit director al școlii românești grănicerești de pe teritoriul regimentelor bănățene de

graniță (1830–1850). A lăsat una dintre primele gramatici romanești: *Ortografia sau dreapta scrisoare,* 1818; *Gramatica românească pentru îndreptarea tinerilor*, Buda, 1821, ca și scrieri referitoare la tipar: *Chiemare la tipărirea cărților românești,* Buda, 1821; *Despre organizația școalelor preparande din districtul milităresc*, 1841 (în *Epistolariul românesc*). A făcut *Enciclopedia Română* (A-C), publicată sub egida Asociațiunii pentru Literatura

Casa memorială Ioan Barac din Alămor

Română şi Cultura Poporului Român. Pentru prima jumătate a veacului al XIX-lea Diaconovici-Loga este cel mai însemnat om de cultură al provinciei sale care ilustrează conştiinţa apartenenţei la spiritul românesc în întregul lui, ca entitate distinctă, alături de celelalte care vieţuiau în Peninsula Balcanică şi în sud-estul Europei.

Ioan Barac

La naştere se numea Ioan Popovici (1776, Alămor, jud. Sibiu – 12.07.1848, Braşov). A absolvit studiile juridice la Cluj. A fost învăţător în Şcheii Braşovului, alături de Radu Tempea (al cărui ginere a fost) la celebra şcoală românească unde a fost magistu şi Anton Pann şi, în acelaşi timp, a fost „magistratual translator“ al Primăriei din Braşov. Ştia latină, germană, maghiară, iubea folclorul şi poezia. A fost şi redactor la periodicul din Braşov, „Foaia duminicii“, 1837. Meritul cel mai de seamă al lui Ion Barac este acela de a fi forjat o limbă română curată, bazată pe folclor, ceea ce era în opoziţie evidentă cu linia Şcolii Ardelene şi de a fi tradus, nu strălucit, dar în versuri fluente, piese de rezistenţă ale literaturii universale: *O mie şi una de nopţi. I storii arabiceşti sau Halima,* 8 vol., 1 836 - 1840. A scris un basm alegoric în versuri despre cucerirea Daciei de către Traian: *Istoria lui Arghir şi Elena cea frumoasă şi pustiită crăiasă,* 1801, adaptare făcută în stilul basmului românesc, după maghiarul Gyergyai Albert, apoi *Risipirea cea de pe urmă a Ierusalimului,* prelucrare în versuri după Fla-Flavius Josephus, 1821, *Tragedia lui Samson în cinci perdele* (după o versiune germană a scrierii lui L. A. Riccoboni, 1859*), Ulisses sau Istoriile lui Odisefs* (o versiune din 1816 a unei prelucrări maghiare după Homer, tipărită fragmentar abia în 1877, în re - vista „Albina Carpaţilor”). Ca şi Vasile

P. VIRGILII MARONIS
OPERA,
cum integris commentariis
SERVII. PHILARGYRII. PIERII.
ACCEDUNT
SCALIGERI ET LINDENBROGII
Notae ad
CULICEM. CIRIN. CATALECTA.
PANCRATIUS MASVICIUS.
TOM. II.
LEOVARDIAE,
Excudit FRANCISCUS HALMA, D.D. Ordinum

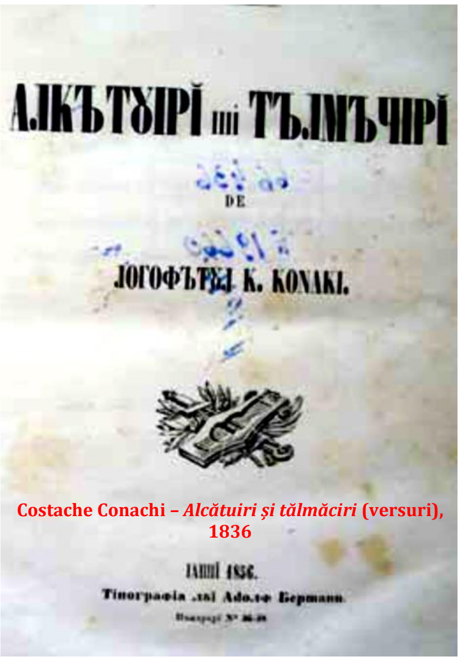
Volum al lui Ion Barac aflat azi în biblioteca Colegiului Gh. Lazăr, Sibiu

Alecsandri, a instituit prelucrarea motivelor teatrale după modele cunoscute, dar folosind peisajul local şi numele româneşti pentru personaje: *O paradigmă a leneşului Pipelea Gâscariul* după Ludas Matyi.

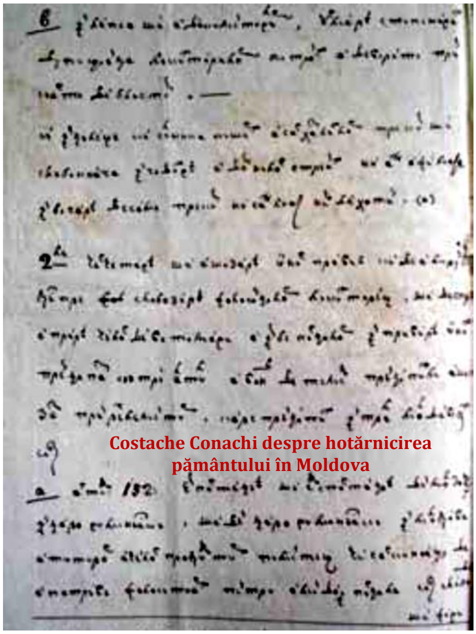
Costache Conachi

Considerat de unii cercetători (Gh. Sion) de origine sud-dunăreană, ar fi de neam răzeşesc din Moldova după alții (14.09.1778, Ţigăneşti, Galaţi – 04.02. 1849, Ţigăneşti, jud. Galaţi). S-a născut oricum acolo unde Dunărea fluvială devine maritimă. Viitorul poet a fost educat de francezul (republican, deci refugiat) Fleury în spiritul sobrietăţii clasice, dar şi cu certe influenţe anacreontice şi ale poeziei lui Francesco Petrarca, precursor al

Costache Conachi – *Alcătuiri și tălmăciri* (versuri), 1836

Costache Conachi despre hotărnicirea pământului în Moldova

Renaşterii italiene, maestrul sonetului. La Şcoala Domnească din Iaşi a deprins cultura moralistă şi sobră a vremii, şi-a înţeles rostul de om de cultură în patria sa, numită Moldova veacului al XVIII-lea. Ştia slavona, turca, franceza şi greaca. Mare boier, a deţinut numeroase funcţii importante: agă (şeful poliţiei) la Iaşi, vistiernic (ministru de Finanţe), mare logofăt (ministrul Justiţiei). A fost şi contracandidatul lui Mihail Sturdza la tronul Moldovei. Iluminist şi conservator, a menţionat faptul că românii locuiesc pe tot teritoriul fostei Dacii. Ca unul din redactorii *Regu-*

lamentului Organic - Constituţia din 1832, a reuşit să introducă în el capitolele ce pun bazele viitoarei uniri a Principatelor. Ca scriitor a fost un moralist de factură clasică. Precum Ienăchiţă Văcărescu, a lăsat un tratat de versificaţie românească: *Meşteşugul stihurilor româneşti.* A scris poezie neonacreontică, petrarchistă, cu rezonanţe preromantice: *Poezii * Alcătuiri şi tălmăciri*, postum, 1856. Meritul său cel mai mare şi pentru careîl pomenim până astăzi este faptul că a intuit omul de dincolo de raţiune, stratul profund, sensibil şi aducător de surprize al subconştientului, ceea ce precede cu mult folosirea de către literatură a acestei părţi a fiinţei. Prin aceasta anunţă romantismul. Şi-a încercat pana şi în teatru, anunţându-l pe Vasile Alecsandri cel din comedii: *Giudecata femeilor, Amoriul şi toate harurile.* A tradus *Henriade* de Voltaire, un fragment din *An Essay on Man* de A. Pope, precum şi *Privire politicească a Evropii,* toate din anul 1825. A prelucrat din Marmontel[35] *Istoria lui Velisarie* (Belisarie).

Gheorghe Lazăr – statuie în fața Universității din București

Academia Grecească din București, dărâmată și, vizavi, noua Universitate, 1864

Gheorghe Lazăr

Născut cu numele Gheorghe Eustratie Lăzăroae, fiu de ţărani (05.01.1782, Avrig, jud. Sibiu – 17.09.1823, Avrig), avea să devină cel mai de seamă pedagog român al veacului. După liceul piarist din Cluj, a absolvit – ca bursier – studii de Teologie, Filosofie, Drept, Pedagogie, Literatură, Matematică, Inginerie, Ştiinţe Militare, Medicină la Viena. Din 1816 a venit la Bucureşti şi a profesat la Colegiul Sf. Sava (1818), având patru trepte de studiu, incluzînd Dreptul și Filosofia. Biblioteca lui, donată Liceului românesc Sf. Sava, a constituit primul fond al viitoarei Biblioteci Naţionale a României, ale cărei rafturi erau din bârnele Podului Mogoșoaiei, făcut de Brâncoveanu, ca și prima formă a școlii Sf. Sava. A predat

matematica şi filosofia (era un kantian). Activitatea lui Gheorghe Lazăr se înscrie în perioada de deşteptare identitară de după revoluţia lui Tudor Vladimirescu, moment care prevesteşte anii 1830 şi 1848, ai revoluţiilor… A scris manuale, a trimis bursieri la Pisa şi Paris, prelungind în acest fel tradiţiile Academiei greceşti, dar punînd, în

Din biblioteca lui Gh. Lazăr – *Indreptarea legii,* 1652.

acelaşi timp, bazele învăţământului în limba română, orientat spre Europa. La 1822 era director al şcolilor româneşti din Bucureşti. Principala sa operă este activitatea pedagogică. A lăsat discursuri în care-şi expune principiile: *Cuvânt la înscăunarea mitropolitului Dionisie*, 1819; *Apel de subscriere pentru publicarea unui curs de matematică*, 1822.

RAPPORT
SUR
LÉTAT DE LINSTRUCTION PUBLIQUE
EN
MOLDAVIE
POUR L'ANNEE SCOLAIRE 1839/1840
PAR
LE REFERENDAIRE AGA G. ASAKY.

Gh. Asachi – *Relaţie de starea învăţăturilor publice în Moldova pe anul şcolar 1839/1840*

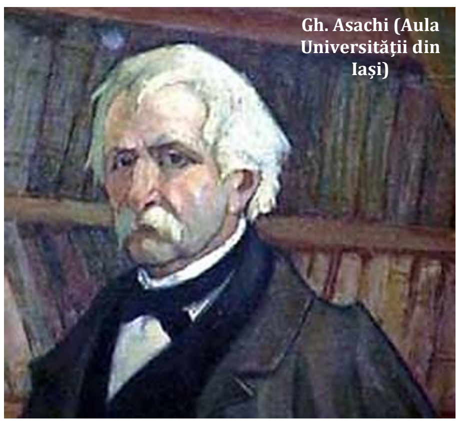

N° 10.
JASSY, FEVRIER 1837.
ABEILLE MOLDAVE
GAZETTE POLITIQUE ET LITTERAIRE

"Albina românească". 1837

Gheorghe Asachi

Viitorul învăţat s-a născut la Herţa, din părinţi de origine transilvăneană (01.03.1788, Herţa – 12.11.1869, Iaşi). Tatăl său, preot la Hotin, Lvov şi Iaşi, a fost iluminist ca formaţie şi a tradus din Young şi Bernardin de Saint Pierre. Soţia lui a fost vieneză şi au avut o fiică,

Gh. Asachi (Aula Universităţii din Iaşi)

Hermiona, căsătorită cu istoricul francez Edgar Quinet. Asachi a studiat la un colegiu din Lvov (1796–1803), apoi la Viena și Roma, urmând în paralel şi un curs special de inginerie (a fost inginer hotarnic, s-a dus în Italia, unde a vizitat Toscan̂a (fosta Etruria), Calabria și Veneto-Friuli. (de unde l-a adus pe pictorul G. Schiavoni). El a descoperit la Lvov, în 1833, manuscrisul *Ţiganiadei* lui Ioan Budai-Deleanu, reintegrînd epopeea în circuitul valorilor naţionale.

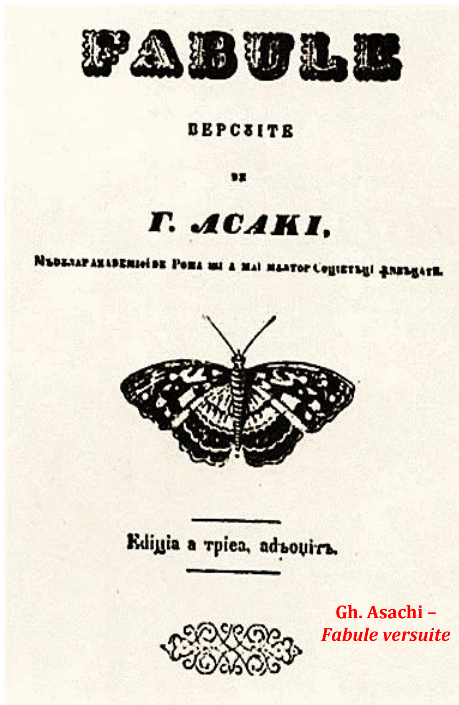
Pe când se afla sub stăpânire polonă se numea Lvov, numele german și francez este Lemberg (ca şi Lemberg pe Mosela, în Franța. Lvov e capitala provinciei Galiţia, nume care indică locuirea de către triburile celţilor numite gali. Azi se aflã între hotarele Ucrainei (Lviv). În veacurile al XV-lea şi al XVI-lea legăturile Moldovei cu Lvovul (Liovul) erau încă foarte puternice, amintirea faptului că acolo fusese, în veacurile al XI-lea – al XIII- lea, un voievodat rutean[36] încă nu pierise din amintirea moldovenilor.

Şi-a continuat studiile la Viena (1805–1808), pe vremea când oraşul fusese ocupat de Napoleon, unde a făcut astronomie şi matematică cu J .T. Burg. Între 1808 – 1812 își desăvârşeşte pregătirea artistică la Roma (având profesori pe Michele Keck, Antonio Canova) şi pregătirea umanistă (mai ales în domeniul artei plastice). A dedicat un sonet zborului cu aerostatul întreprins de d-na Blanchard, publicat

Gh. Asachi – *Fabule alese* (după Esop), 1834

în „Giornale del Campidoglio", 1811. Intors în Moldova, după *ce Tratatul de la București,* 1812, dintre Rusia și Imperiul Otoman, consfinţise cedarea Basarabiei către Rusia[37] (deși provincia nu aparținea Imperiului Otoman), a fost numit referendar la Departamentul Trebilor din Afară (Ministerul de Externe). În acelaşi an a înfiinţat, pe lângă Şcoala Domnească de limbă greacă din Iaşi, o clasă de inginerie hotarnică, unde a predat matematică, geodezie,

Gh. Asachi – *Fabule versuite*

arhitectură după manualele alcătuite de el însuşi. A fost organizatorul învăţământului laic şi românesc din Moldova. La propunerea lui s-a deschis, în 1814, primul curs de Drept (preda juristul Chr. Flechtenmacher). Tot el a pregătit prima reprezentaţie teatrală în română (Iaşi, 27 decembrie 1827) şi a iniţiat organizarea Conservatorului Filarmonic Dramatic (1836). A iniţiat, de asemenea, publicaţii bilingve, de propagandă externă: „Albina românească“, prima gazetă în română din Moldova cu ştiri externe (1829-1835; 1837-1850) şi „Spicuitorul moldo-valah“/„Le Glaneur moldo-valaque“ (1841), jurnal ştiinţific, literar şi industrial. A fost agent diplomatic la Viena (1822–1827). A susţinut *Regulamentul Organic* şi n-a fost unionist, spre deosebire de fiica lui, Hermiona. Ca literat a fost clasicist şi moralist. A scris sonete în manieră petrarchistă: *Poezii,* 1836, fabule (localizări după Esop, Krîlov şi La Fontaine), balade, poeme fantastice care-l premerg pe B.-P. Hasdeu: *Turnul Butului,* 1863, fiind influenţat de preromantism. A mai scris drame, nuvele istorice. Format în perioada Risorgimento-ului, a înţeles importanţa formării conştiinţei naţionale pentru patria sa, în contextul în care pe harta Europei se defineau identităţile naţionale. A acţionat în acest sens toată viaţa, neadmiţînd faptul că jumătatea veacului al XIX-lea aducea mari schimbări, datorate efortului modernizator de după revoluțiile de la 1848, când toate naţiunile europene şi-au definit ariile valorice şi priorităţile identitare. A fost membru al Academiei din Roma.

Anton Pann

AntonPann

Poetul şi muzicianul se numea la naştere Antonie Pantaleon-Petroveanu (1796, Sliven, Bulgaria – ?.11.1854, Bucureşti) şi era, ca origine, român de la sud de Dunăre.

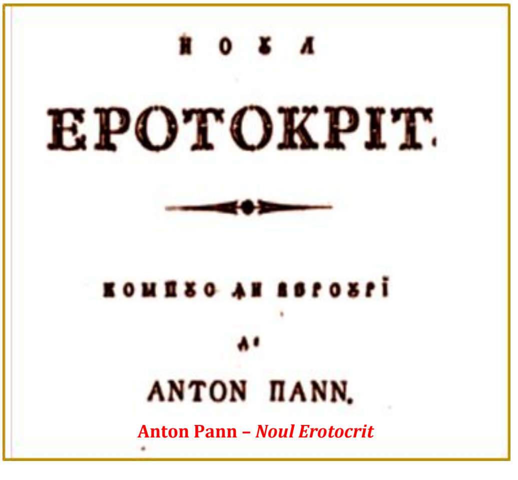

Sliven este centrul administrativ al regiunii cu acelaşi nume din Bulgaria, euroregiunea Shop (vezi nota nr. 34). Şi astăzi se desfăşoară anual, în oraş, Festivalul Sărăcăcianilor, entitate balcanică valahă foarte veche. Zona aparține regiunii etnografice Shopluk, locuită de shopi, adică valahi, urmași ai triburilor de traci sapaei din Regatul Odrisiei. Balcanologul J. K. Jireček considera că shopi au un umor cu totul special și o înclinație către paremiologie.

Şcoala lui Anton Pann din Şcheii Braşovului

A copilărit la Chişinău, unde a fost cântăreţ de biserică, apoi a venit la Bucureşti şi a cântat la biserica Olari, pregătindu-se în paralel şi la Sf. Sava. După înfrângerea revoluţiei lui Tudor Vladimirescu se refugiază la Braşov, unde îl cunoaşte pe Ioan Barac, cu ajutorul căruia devine profesor de muzică la şcoala din Şchei. Din 1843, revenit la Bucureşti, a devenit proprietar de tipografie. A tipărit lucrări de cult şi lucrări proprii, de teorie muzicală: *Gramatica melodică*, 1843. Preferinţa sa a mers către culegerea cântecelor de lume: *Îndreptătorul beţivilor* şi a poeziilor şi poveştilor populare: *Poezii populare,* 1846; *Culegere de proverburi* sau *Povestea vorbii*, 1847; *Nezdrăvăniile lui Nastratin Hogea,* 1853; *Culegere de poveşti şi anegdote,* 1854. A rămas cunoscut pentru prelucrarea originală a motivelor orientale şi balcanice, în versuri, într-o bună limbă românească, bazată pe cunoaşterea folclorului. Spiritul lui Anton Pann era românesc în sens larg, cuprindea deopotrivă repere ale identităţii românilor de la sud şi de la nord de Dunăre, de la sud şi de la nord de Carpaţi, de la est şi de la vest de Prut. A compus muzica pentru poezia *Un răsunet* de Andrei Mureşanu, cunoscută azi sub numele *Deşteaptă-te române* şi devenită *Imnul Naţional al României* după 1989. In Casa Mureşenilor din Braşov se află singurul

Anton Pann – *Noul Erotocrit*

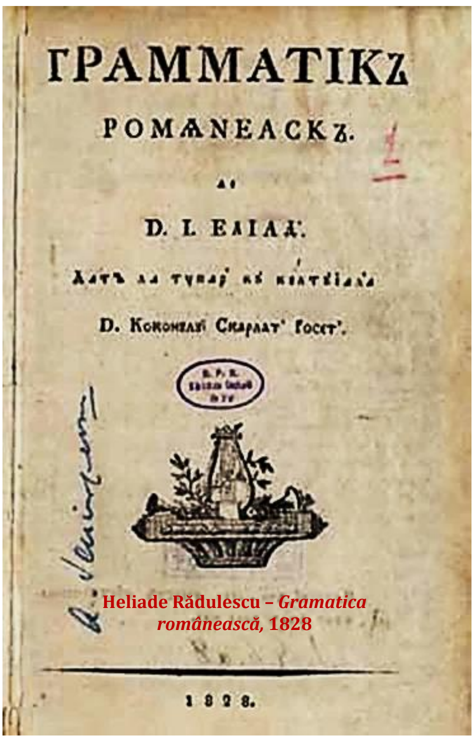

Ion Heliade Rădulescu
Statuie în faţa Universităţii din Bucureşti

portret al lui Anton Pann desenat chiar în timpul vieţii autorului.

Ion Heliade-Rădulescu

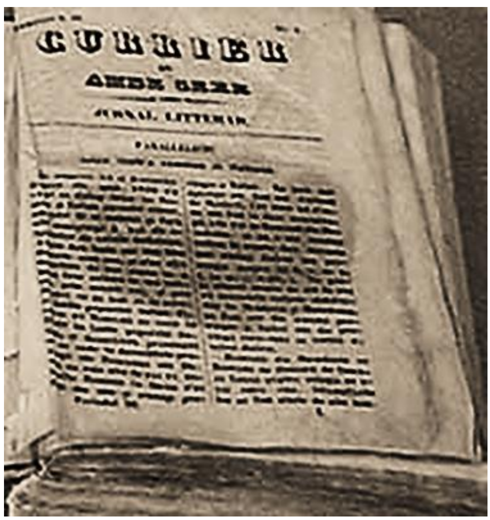
Viitorul scriitor, filolog şi filosof (06.01.1803, Târgovişte – 27.04.1872, Bucureşti) era fiul unui căpitan şi al unei fete de negustor sud-dunărean, născută Danielopol. A citit româneşte abia de la nouă ani, învăţând limba după traducerile lui Ioan Barac. A absolvit Academia Domnească (grecească) avîndu-l dascăl pe Vardalah, de la care a învățat filosofia iluministă, ca şi clasicismul francez. A continuat la Sf. Sava, unde a devenit apoi profesor. A fost unul dintre iniţiatorii Societăţii Literare (1827), care prevedea transformarea şcolii Sf. Sava n colegiu. A editat „Curierul românesc" (1829), primul ziar în română din Ţara Românească și a pus bazele unui aşezământ tipografic și editorial (1830), principala tipografie unde și-a tipărit lucrările și Grigore Alexandrescu. A fost membru fondator al Societăţii Filarmonice (1833). A editat „Gazeta Teatrului Naţional" (1835–1836), apoi „Curier de ambe sexe"

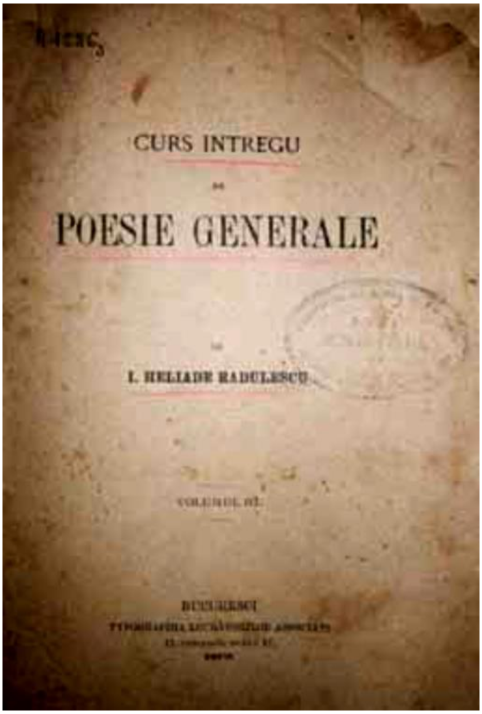

Heliade Rădulescu – *Gramatica românească,* 1828

Heliade Rădulescu - *Manual pentru învăţători,* 1861

CURS INTREGU

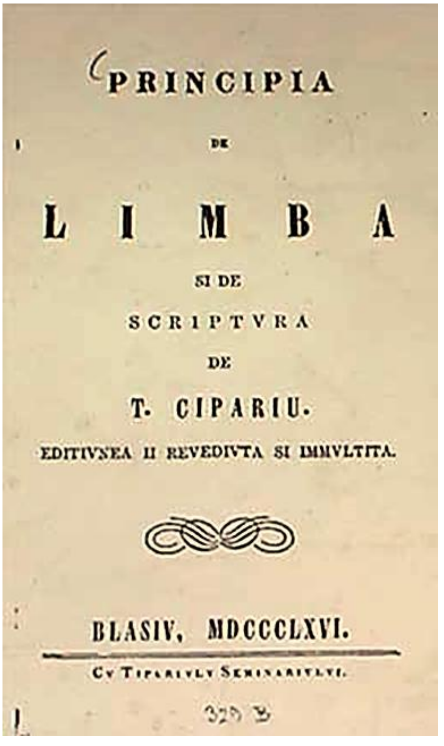
POESIE GENERALE

I. HELIADE RADULESCU

(1837) şi a devenit membru al Guvernului Provizoriu la 1848, fiind moderat ca opţiune (de aceea nici n-a fost exilat după înfrângerea revoluţiei, ca ceilalţi paşoptişti). A fost un bun filolog, interesat de standardizarea limbii române literare. În 1828 a tipărit la Sibiu *Gramatica românească*. A scris poezie lirică, meditaţie preromantică: *O noapte pe ruinurile Târgoviştei*; elegie: *Dragele mele umbre*; poem autobiografic: *Serafimul şi heruvimul*; a cântat marele spectacol cosmic: *Anatolida* sau *Omul şi forţele*, 1840 (inspirat de Byron, poetul englez care murise în 1824 la Missolonghi, luptînd pentru independenţa Greciei). A scris de asemenea satire şi fabule politice: *Muştele şi albinele*; o epopee: *Mihaiada* (despre Mihai Viteazul), de asemenea în linia literaturii greceşti antice a scris capodopera sa poetică, mitul folcloric *Sburătorul*, 1843, poem preromantic, care, mai târziu, va da titlul revistei şi cenaclului lui E. Lovinescu. A teoretizat pe marginea poeziei: *Curs întreg de poezie generală*, 4 vol., 1868–1880, afirmând principii neoclasice. Ca prozator a lăsat scrieri satirice în maniera fiziologiilor: *Domnul Sarsailă autoriul*. A fost preocupat de lingvistica romanică şi comparată, domeniu în care a evoluat de la fonetism la italienism: *Paralelism între dialectele român şi italian*, 1869. A lăsat un tratat de filosofie: *Equilibru între Anthitesi* sau *Spiritul şi Materia*, 1859–1869. Prin ansamblul activităţii sale se poate spune că a sesizat necesitatea a ceea ce Eminescu a înfăptuit: orientarea culturii române dinspre Orient spre Occident. In acest sens contribuţia sa cea mai importantă este proiectul Bibliotecii Universale (1846), avînd ca model proiectul Le Panthéon Littéraire al lui Louis Aimé Martin. Heliade îşi propunea 230 de traduceri în română, în zece ani, ale capodoperelor literaturii universale. A fost membru fondator al Societăţii Academice (1867), preşedinte al Academiei (1867–1870).

Timotei Cipariu

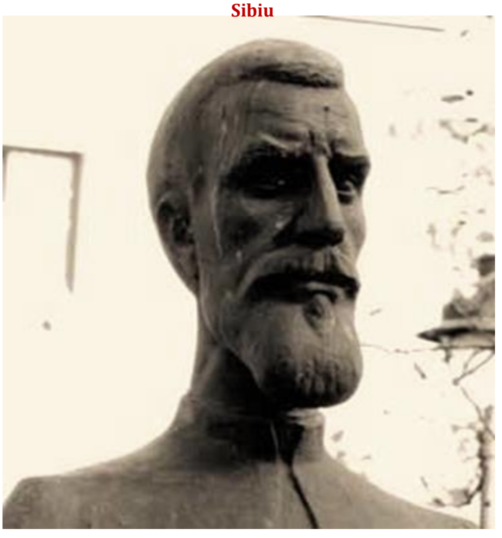

PRINCIPIA
DE
LIMBA
SI DE
SCRIPTVRA
DE
T. CIPARIU.
EDITIVNEA II REVEDIVTA SI IMMVLTITA.
BLASIV, MDCCCLXVI.

Urmaș al unei familii venită din Moldova, cu numele Țipar. Cipariu însuși (21.02.1805, Pănade, jud. Alba – 03.09.1887, Blaj) a fost fiu de țărani. Viitorul filolog iluminist și cleric greco-catolic a absolvit filosofia și teologia la Blaj. Știa ebraică, arabă, siriacă, greacă, latină, persană, turcă, germană, engleză, maghiară, italiană și spaniolă. La Blaj s-a hirotonisit preot și a rămas până la sfârșitul vieții profesor, apoi director al gimnaziului și inspector al școlilor orașului. A condus și tipografia Seminarului Teologic din Blaj. A luat parte la mișcarea de revendicare națională și socială a românilor din Transilvania, devenită pregnantă cu prilejul revoluției de la 1848 (când a fost membru în Comitetul revoluționar și deputat). Îi citise pe Voltaire, Jules Michelet, Feuerbach. A fost unul dintre pionierii ziaristicii românești din Transilvania prin periodicele înființate și conduse de el: „Organul luminărei“ (1847, devenit, în 1848, „Organul Naționale“), primul ziar romanesc cu litere latine, „Învățătorul poporului“ (1848), „Archivu pentru filologie și istorie“ între 1867 și 1870 și în 1872 – prima revistă românească de filologie. A colaborat la „Foaia pentru minte, inimă și literatură“ din Brașov cu studii, eseuri, versuri și traduceri. A fost membru fondator și primul vicepreședinte (1861–1866), apoi președinte (1877–1887) al societății ASTRA. A fost unul dintre întemeietorii filologiei românești și alcătuitorul primei antologii sistematice a monumentelor vechi de limbă: *Elemente de limba română după dialecte și monumente vechi,* 1857; *Chrestomatia* sau *Analecte literarie din cariile mai vechi și mai noue românești, tipărite și*

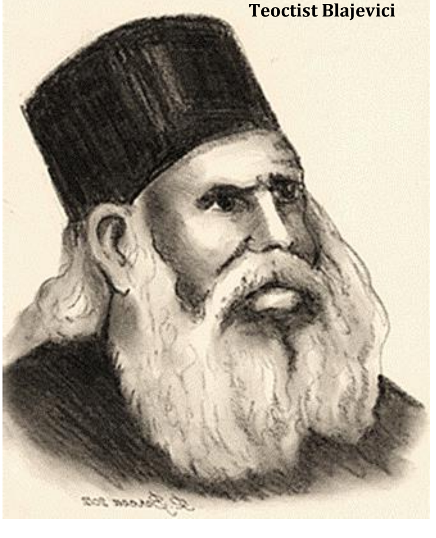

ELEMENTE
DE LIMBA
ROMANA
DUPA
DIALECTE SI MONUMENTE VECHI
DE
TIM. CIPARIU
CANONICU GR. CATOLICU ETC.
BLASIU
CU TIPARIULU SEM. DIECESANU
MDCCCLIV.

Timotei Cipariu - Bust de Gabriel Abrihan la ASTRA, Sibiu

manuscrise, începând de la secolul XVI până la XIX, 1858. Ca opţiune filologică a aparţinut şcolii latiniste. A scris *Gramateca limbii române*, 1868, Premiul Societăţii Academice Române. Personalitate reprezentativă a culturii româneşti, posesor al celei mai bogate biblioteci particulare din Transilvania, preţioasă prin rarităţile ei şi care azi face parte din inventarul Bibliotecii Filialei Cluj a Academiei Române.

Teoctist Blajevici

Membru fondator al Societăţii Academice Române (1866).

Teoctist Blajevici

Bucovinean după naştere (23.02. 1807, Tişăuţi, jud. Suceava – 27.09/ 09.07.1879), viitorul cărturar şi preot a studiat Teologia la Cernăuţi. Şi-a început cariera ca preot la Storojineţ. A devenit apoi rector al Institutului Teologic din Cernăuţi. A devenit mitropolit al Bucovinei şi Dalmaţiei (1877–1879).

Este pentru prima dată în istoria Bisericii Româneşti când două spaţii atât de depărtate geografic, precum Bucovina, aflată în nord-estul Carpaţilor Albi şi coasta Dalmaţiei, aflată la Marea Adriatică, adică în sud-vestul peninsulei Balcanice, sunt puse sub ascultarea aceluiaşi mitropolit. În Dalmaţia se află istroromâni (nativi), aromâni veniţi din Munţii Balcani, Rodopi şi Pind pe căile transhumanţei şi pentru a-şi vinde produsele, meglenoromâni refugiaţi din Meglen (satele de meglenoromâni se aflau în lungul Vardarului, numit de greci

Arii valahe

Axios, curs de apă care a făcut întotdeauna calea comercială dintre Marea Egee şi Marea Adriatică (Via Egnatia). Pe aceeaşi rută lanţul Munţilor Alpi se uneşte cu acela al Balcanilor. Triburile tracilor, apoi macedonenii, apoi grecii şi bulgarii au controlat această rută). Pentru Biserica românească chestiunea era şi mai importantă, mai ales după Războiul de Independenţă, deoarece la Marea Egee se deschide Peninsula Chalcidică (mărginită de o mare des -

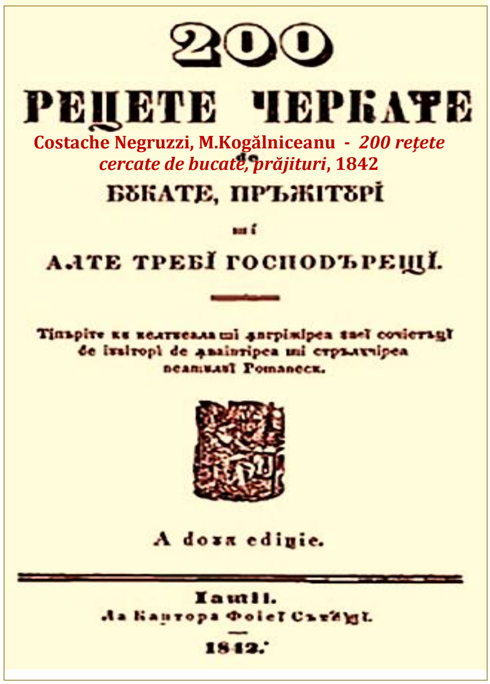
Athosul în Peninsula Chalcidică, regiunea Trakia din Grecia

deschisă, numită Marea Traciei), unul din cele trei braţe ale ei fiind Athosul, loc funamental al ortodoxiei răsă-ritene şi româneşti, azi ţine de re-giunea Trakia din Grecia. Este interesant de observat, în aceeaşi ordine de idei, că Bucovina şi Dalmaţia sunt două margini de românitate: de nord-est şi de sud-vest.

A scris versuri cu tentă moralistă (cu pseudonimul Teoctist Şoimul), dar s-a ocupat în mod special de acele standarde ale limbii române care să ofere o perspectivă unitară tuturor vorbitorilor, indiferent de provincia unde locuiau. A publicat o gramatică a limbii române, *Theoretische-praktische*

Palatul Mitropoliei din Cernăuţi. Patrimoniu UNESCO

Grammatik der Daco - Romanischen Sprache (Gramatica practico-teoretică a limbii daco-romane), Lemberg-Cer-năuţi, 1844 (Lemberg este Lvov), utilă pentru toţi cititorii din Bucovina, indi-ferent de etnie. Este o tentativă remarcabilă de fundamentare a limbii rom ne standard pe baza dialectului dacoroman. La finalul gramaticii au-torul tipăreşte o culegere de anecdote, fabule şi istorioare, de proverbe şi texte literare menite să ilustreze speci -

200

РЕЦЕТЕ ЧЕРКАТЕ

БУКАТЕ, ПРЪЖІТУРІ

ші

АЛТЕ ТРЕБІ ГОСПОДЪРЕЩІ.

А доуа едіціе.

Ешіі.

1842.

Costache Negruzzi, M.Kogălniceanu - *200 reţete cercate de bucate, prăjituri*, 1842

ficul limbii române, marea ei capacitate de a modela spiritul şi societatea românească.

Costache Negruzzi

Prenumele său real era Constantin - (1808, Trifeşti – 20.08.1868, Trifeşti, Iaşi) şi a devenit Costache în limbajul deferent al moldovenilor. Origini sud-dunărene. Un unchi al său din Thessalia a lucrat la proiectul primei *Constituții* a Greciei, Epidaur[38], 1822 (președintele Greciei era Kapodistria, cu origini în Peninsula Istria și care, înainte de acel moment, fusese guvernatorul Basarabiei).

Avea să iubească şi el rotunjimile cuvântului şi să fie scriitor. A fost tatăl lui Iacob N. Şcolit greceşte, a învăţat limba română după *Istoria pentru începutul românilor în Dachia* de Petru Maior. A fost postelnic şi mare vornic. Redactor la "Propăşirea" (1844),

АПРОДУЛ ПУРІЧЕ
АНЕКДОТ ІСТОРІК
К. НЕГРУЦЦІ
ЕШІ
ЪН ТИПОГРАФІА АЛБІНЕІ
1837.

C. Negruzzi – *Aprodul Purice*

Aprodul Purice, anecdot istoric, **de C. Negruzzi, 1837**

revistă iniţiată de Mihail Kogălniceanu, prietenul său. Împreună se duceau la moşia lui Negruzzi de la Hermeziu şi „cercau reţete" de bucate moldoveneşti, în pregătirea revoluţiei de la 1848.

A debutat foarte devreme, cu traduceri adunate sub titlul: *Zăbăvile mele în Basarabia în anii 1821, 1822, 1823 la satul Şărăuţii, din raiaua Hotinu*. A scris proză cu suculente observaţii realiste: *Aprodul Purice*, 1837; *Alexandru Lăpuşneanu*, 1840; *Muza de la Burdujăni*, 1851; *Păcatele tinereţelor,* 1857 ş. a. A tradus din greacă, franceză şi rusă. Colaborator la publicaţiile lui Gh. Asachi şi Ion Heliade-Rădulescu, a

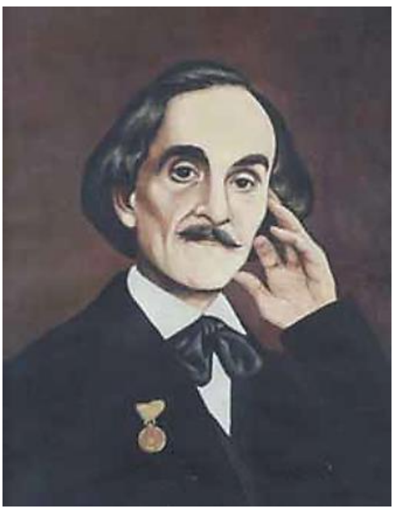

Costache Negruzzi, Casa memorială, Trifeşti

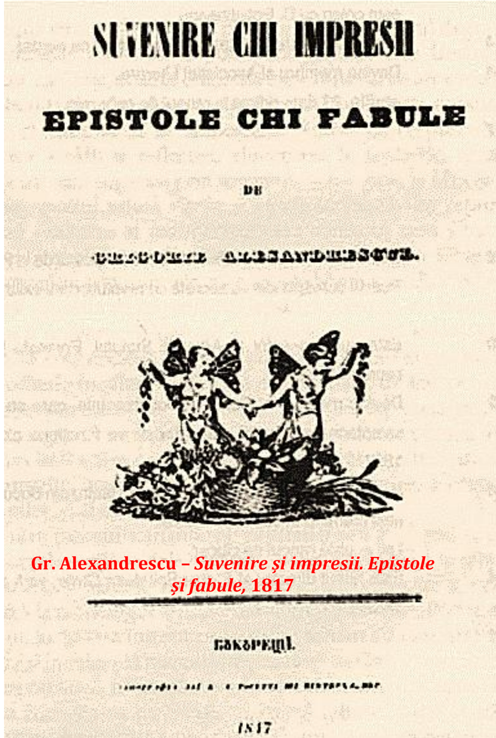

Mormântul lui Costache Negruzzi, sat Hermeziu, com. Trifești

pledat pentru o limbă română unitară și a susținut unirea românilor sub flamura aceluiași stat. Membru fondator al Societății Academice Române (1867). Lespedea lui se află și azi în curtea bisericii din Hermeziu, comuna Trifești.

Grigore Alexandrescu

SUVENIRE CHI IMPRESII

EPISTOLE CHI FABULE

DE

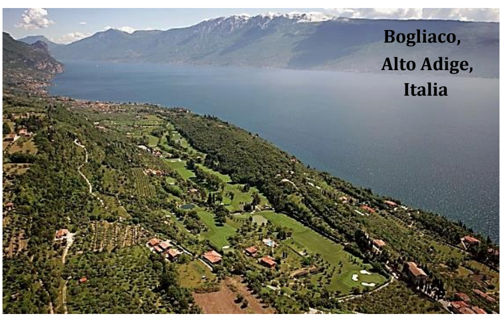
Gr. Alexandrescu – *Suvenire și impresii. Epistole și fabule,* 1817

Și el sud-dunărean după mamă (22.02.1810, Târgoviște – 25.11.1885, București), nu iubea matematica și a devenit poet. A învățat greaca modernă încă din copilărie, împreună cu Vasile Cârlova, de la dascălul Rafail. Tragedia și comedia greacă antică a fost printre pasiunile tinereții sale. A studiat la București la clasa de literatură a profesorului J. A. Vaillant (1831), unde a fost coleg cu Ion Ghica, apoi la colegiul Sf. Sava (profesori: Eufrosin Poteca, Petrache Poenaru). A ajuns director al Arhivelor Statului din București. Posesor al unei bogate culturi clasice, a debutat ca poet la „Curierul românesc" al lui Heliade Rădulescu, în 1832 și și-a tipărit toate cărțile la tipografia acestuia. A fost pașoptist moderat (ca și modelul său cultural, Heliade Rădulescu) și a fost arestat după ten -

tativa din 1840 de răsturnare a domnitorului Alexandru D. Ghica. Spirit reflexiv şi lucid, a consacrat în literatura română elegia, epistola, satira, meditaţia şi fabula (toate mode - le cu originea în antichitatea greco-latină, dar erau cultivate intens şi de preromanticii francezi). În lirica erotică a fost influenţat de Lamartine. A cultivat intersul şi mândria de a fi român – într-o perioadă când și înˆ restul Europei sentimentul identitar aprindea adevărate focuri de artificii – prin promovarea marilor modele ale trecutului (*Umbra lui Mircea la Cozia, Mormintele*). Principalele volume de versuri: *Poezii*, 1838; *Su - venire şi impresii, epistole şi fabule,* 1847; *Meditaţii, elegii, epistole, satire şi fabule,* 1863. A tradus din Florian (*Eliezer şi Neftali*, 1832), Tasso (primele trei cânturi din *Ierusalimul liberat,* 1882) ş. a. A scris proză: *Memorial de călătorie,* 1863. După 1860 și-a pierdut minţile şi n-a mai scris nimic.

Cezar Bolliac

Era de fel din Bogliaco, Alto Adige, Italia după tată şi valah sud-dunărean după mamă (25.03.1813, Bucureşti – 25.02.1881, Bucureşti). Rădăcina lingvistică bol-, de la tracul bolinthos – bou este extrem de veche și apare și azi

Bogliaco, Alto Adige, Italia

în zonele nu străromâne, ci străvalahe (pelasgo-tracice): **Bogli**aco, **Bol**ia (**Bol**ya – al cărei nume l-a luat familia de matematicieni **Bol**yai), **Bol**intin, **Bol**intineanu, **Bol**ogna (cultura Villanova – 3000 îH, apoi cea etruscă, peste care au venit latinii). Și sufixul –ac

Cezar Bolliac de Theodor Aman

la numele proprii este extrem de vechi pe continent: Occitania (Balz**ac**, Chir**ac**, Cogn**ac**, Armagn**ac**), în Carpații Albi. A crescut în familia stolnicului Petrache Peretz, cu care s-a recăsăto- rit mama lui. A absolvit Colegiul Sf. Sava ca elev al lui Heliade Rădulescu şi a fost recomandat Societăţii Filarmo- nice de profesorul lui şi de Ion Câmpi- neanu. A fost membru al societăţii se -

C. Bolliac – *Harta României*, 1855 (înainte de Mica Unire)

crete Frăţia (francmasonă) din 1848, secretar al Guvernului Provizoriu alături de Nicolae Bălcescu. A militat pentru eliberarea ţiganilor robi. După înfrângerea revoluţiei de la 1848 se refugiază la Braşov, unde scoate publicaţia „Espatriatul". Pleacă apoi la Constantinopol, Atena şi Paris, continuînd să militeze pentru cauza Principatelor Române. Revenit în țară în 1857, susţine alegerea lui Al. I. Cuza. A fost un pasionat de arheologie, fiind membru al Societății de Geografie, ca și al Société Géographique Comparée din Paris. A fost director al Arhivelor Statului (1864) şi deputat (ales în 1869). Ca scriior a fost poet şi publicist în linia romantismului francez şi englez, dar şi cu certe influenţe ale iluminismului românesc. A redactat „Buciumul" (1857) şi alte publicaţii. A scris versuri social-umanitare, filosofice şi erotice, în stilul patetic romantic: *Din poeziile lui Cezar Bolliac*, 1843; *Colecţiune de poezii vechi şi noui,* 1857, proză influențată de J.-J. Rousseau, Byron, Ossian. De altfel, desene romantice cu chipul lui circulau chiar de pe când trăia. A mai scris cronici dramatice şi muzicale. A studiat poezia populară și a fost un precursor al criticii literare, fiind interesat mai ales de chestiunea limbii române literare ca mijloc cultural de unificare a naţiei în jurul marilor idealuri naționale.

Ion Ghica

Scriitorul Ion Ghica (12.08.1816, Bucureşti – 22.04.1897, Ghergani, Dâmboviţa) era din familia lui Ion Câmpineanu, paşoptistul, după mamă și istroromân după tată.

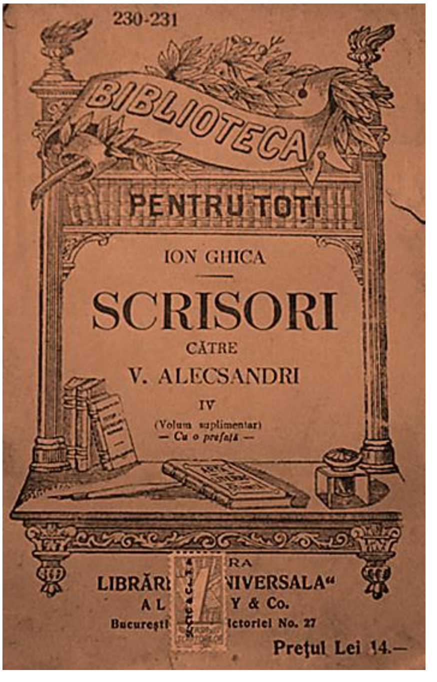
Ion Ghica (așezat) și Vasile Alecsandri

Ghica a fost o dinastie de origine istroromână (așa cum Vasile Lupu provenea din Epir) şi care a dat pe unii dintre domnii fanarioţi ai principatelor române; o scriitoare din familie, Elena Ghica, şi-a luat pseudonimul Dora d'Istria, adică dor de Istria... Coasta Dalmaţiei, unde se aflã şi Albania, are în componenţă migraţie aromână venită prin transhumanţă, meglenoromână - fugită din calea islamizării, dar şi istroromână, coborâtă din Peninsula Istria. Mitul Istrosului (numele tracic al Dunării) este, ca și al fluviului Saraswati, din India, unul identitar. Așa cum Saraswati a găzduit formarea civilizației indiene, Istrosul a trimis în lume triburile tracilor. Ambele fluvii aveau două guri (mitologice) de vărsare, adăpostind între ele arealul formării identitare. Istrosul ar fi avut o gură de vărsare la Adriatica și alta la Pontul Euxin (de unde toponimele

Istria – peninsulă la Adriatica și Histria - colonia Miletului la Marea Neagră). Monedele tracice înfățișau acest mit, ca și simbolul generic al corbului, existent cu mult înainte de apariția latinilor ca neam. În ce priveşte domniile fanariote, o bună parte dintre cei care au domnit în ţările române nu erau greci, ci români grecizaţi, cu deosebire aromâni: Mavrocordat, Suţu). Otomanii au fost foarte grijulii cu păstrarea liniştii în Balcani, mai ales că voiau să-i islamizeze şi preferau să ţină populaţia sub ascultare dîndu-i impresia autoguvernării. Pe de altă parte, acești domni au păstrat identitatea românească a fostei Dacia Magna, un spaţiu de refugiu al tuturor vorbitorilor de limba română, indiferent de dialect. Primul domn al dinastiei a fost Gheorghe Ghica (Moldova, 1658–1659; Țara Românească 1659–1660). Lui i-au urmat Grigore Ghica (Ţara Românească 1660–1664; 1672–1673), Grigore al II - lea Ghica (Ţara Românească 1733–1735, 1748–1752; Moldova 1735–1739, 1739, 1741, 1747–1748), Matei Ghica (Ţara Românească 1752–1753), Scarlat Ghica (Ţara Românească 1758–1761, 1765–1766), Alexandru Ghica (Ţara Românească 1766–1768), Grigore al III-lea Ghica (Moldova 1764–1767, 1774–1777, Ţara Românească 1768 – 1769), Grigore al IV-lea Ghica (Ţara Românească 1822–1828), Alexandru Ghica (Ţara Românească 1834–1842), Grigore Alexandru Ghica (Moldova 1849–1853, 1854–1856). În sfârşit, Ion Nădejde era un Ghica după mamă. Prietenul lui Ion Ghica, Vasile Alecsandri, era valah macedonean după mamă, din Cozani.

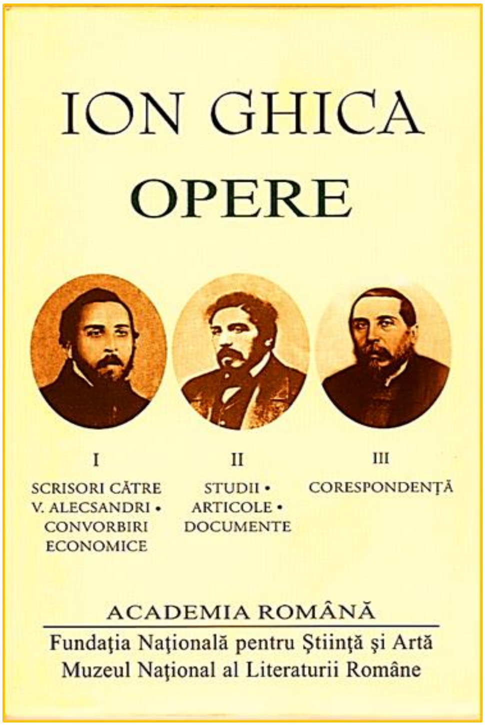
Drahmă din Trakia cu simbolurile Istrosului şi tracilor

Stema dinastiei Ghica

A învăţat limba română după lucrările lui Ion Heliade-Rădulescu (și el aromân), profesorul lui de la Colegiul Sf. Sava. A plecat la Paris şi a făcut inginerie (specialist în mine), audiind şi alte cursuri la Conservatorul de Arte şi Meserii. A fost pozitivist în linia lui Auguste Compte în materie de ştiinţe şi filosofie. Paşoptist, prieten cu Bălcescu, adversar al lui Heliade Rădulescu, fostul său profesor. I-a audiat pe Jules Michelet, Edgar Quinet (căsătorit cu fiica lui Gheorghe Asachi, Hermiona), Adam Mickiewicz, Ch. Fourier, cu toţii mesianici în susţinerea identităţilor naţionale ca parte fundamentală a formării Europei Naţiunilor. A fost profesor la Academia Mihăileană (de geometrie descriptivă, geologie, mineralogie). A elaborat un proiect de reformă a învăţământului începînd de la sate. A fost agentul Guvernului Provizoriu Revoluţionar (la 1848) la Constantinopol şi guvernator al insulei Samos (fusese una din cele cinci insule sacre ale tracilor) după aceea întors îî ţară în 1858, a fost ministru de Interne şi prim-ministru şi a participat la coaliţia care l-a detronat pe Al. I. Cuza. Membru al Societăţii Academice Române (1874), de mai multe ori preşedinte al Academiei (1876–1878; 1879–1882; 1884–1887; 1890–1893; 1894–1895), ambasador la Londra (1881). A scris la îndemnul lui Vasile Alecsandri (care era şi el, în acel moment, ambasadorul ţării la Paris) şi s-a remarcat în stilul epistolar. Lucrări: *Omul fizic şi intelectual,* 1866; *Convorbiri economice,* 1869; *Pământul şi omul,* 1884; *Scrisori către Vasile Alecsandri,* 1887; *Amintiri din pribegia de după 1848,* 1889.

Dimitrie Bolintineanu

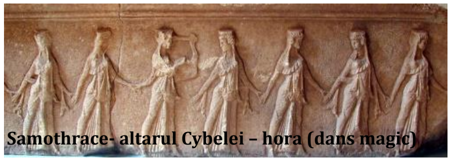
Viitorul poet (1819 sau 1825, Bolintinul din Vale, jud. Ilfov – 20.08.1872, Bucureşti) a studiat la Liceul Sf. Sava, fiind coleg cu Ion Ghica, Gr. Alexandrescu, N. Bălcescu. A fost trimis cu bursa Asociaţiei Literare la Paris, unde a studiat la Collège de France cu Jules Michelet, Edgar Quinet, Adam Mieckiewicz, Saint-Marc Girardin. După revoluţia de la 1848, pentru care se întoarce în ţară, îl aflăm în exil la Paris, unde semnează, alături de alţi emigranţi români, *Protestări ale românilor din Valahia,* adresată guvernelor Franţei, Angliei, Austriei şi Prusiei. I s-a permis să se întoarcă în ţară în 1857, după ce călătorise la Constantinopol şi prin Asia Mică şi locuise o vreme în insula Samos, unde Ion Ghica era bei.

Samosul a fost una din primele destinaţii ale migraţiei triburilor dinspre Asia Mică (din zona de formare a tuturor limbilor numite indo-europene) spre Peninsula Balcanică, încă din Epoca Bronzului.

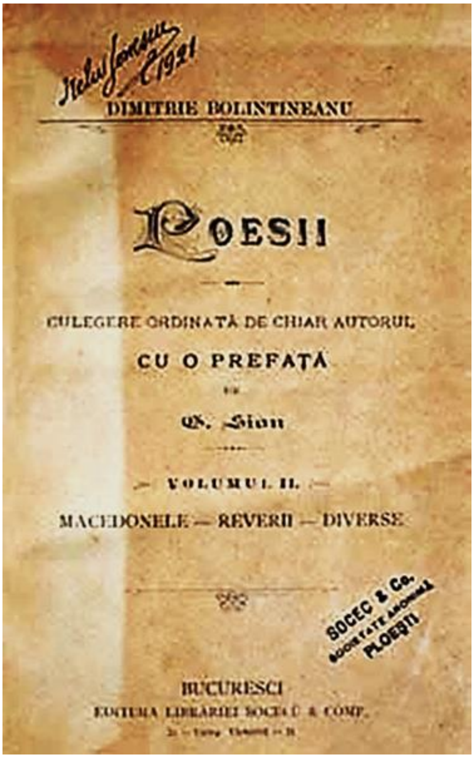
Marea Trakiei, insula Samothrace, reg. Trakia din Grecia – Sanctuarul Marilor Zei

Samothrace- altarul Cybelei – hora (dans magic)

Au urmat Samothrace (Samosul tracic), Peninsula Chalcidică (unde se află Athosul și unde se născuse Aristotel), apoi Peninsula Balcanică, nordul Dunării şi Carpaţii (Marea Egee se numea Carpathicum). Insula Samothrace adăpostește Sanctuarul Marilor Zei tracici, de formă circulară, unde se îngropau magii, ca și numeroase detalii de civilizație și mitologie, printre care una din primele atestări arheologice ale dansului magic numit în toate limbile hora. Întotdeauna, în vremuri de restrişte pentru români, care sunt la origini traci (și dacii erau traci), amintirea începuturilor revine cu exactitate şi forţa de acoperire a marelui interval de timp, ca şi de spaţiu, păstrează relativa conştiinţă şi unitate de referinţe a neamului în totalitatea lui.

Unionist, a fost ministru în timpul domniei lui Al. I. Cuza şi redactor al ziarului „Dâmboviţa" (1858). A scris poezie lirică de orientare romantică, sentenţioasă, muzicală, celebrînd libertatea şi patriotismul. A cultivat meditaţia, balada, poemul epic byronian: *Conrad,* 1867, satira politică legenda istorică: *Legende sau basme*

DIMITRIE BOLINTINEANU

POESII

CULEGERE ORDINATĂ DE CHIAR AUTORUL

CU O PREFAȚĂ

DE

G. Sion

— VOLUMUL II. —

MACEDONELE — REVERII — DIVERSE

SOCEC & Co.
SOCIETATE ANONIMĂ
PLOEȘTI

BUCURESCI
EDITURA LIBRARIEI SOCECŬ & COMP.

naționale în versuri, 1858, evocarea exotică de tip hugolian și senzuală: *Florile Bosforului*, 1866. A scris romane de moravuri: *Manoil*, 1855, însemnări de călătorie, drame și monografii istorice. I-a apărut în Franța culegerea de versuri *Brises d'Orient,* 1866, pentru care Th. de Banville l-a considerat parnasian, dar, pentru literatura română figura lui este a unui preromantic optimist.

CUVÎNT

asupra

PROIECTULUI

de

ORGANISAREA MILITARA

ROSTIT DE

D. M. KOGALNICEANU

Președinte alŭ Consiliului de Miniștri

în

Ședința Adunărei de la 7 Fevruarie 1864

Discursul lui M. Kogălniceanu despre organizarea militară a țării, după muterea la București a capitalei Principatelor Unite, 1864

Mihail Kogălniceanu

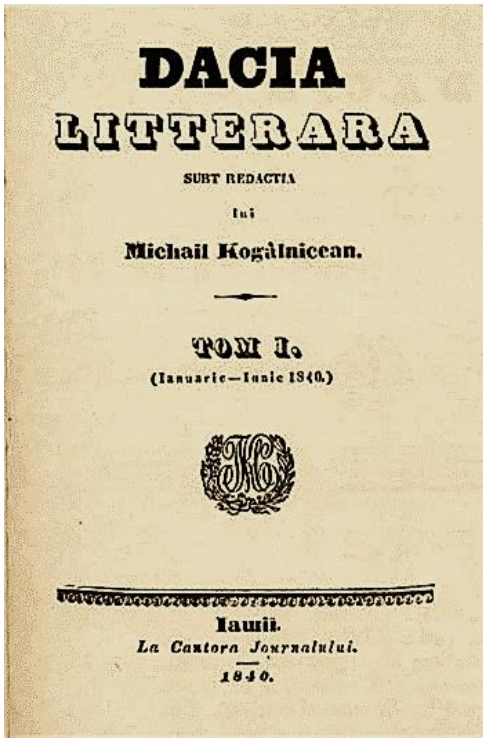
Primul născut (06.09.1817, Iași – 20.06.1891, Paris) dintre cei zece frați, viitorul istoric, scriitor, era după mamă dintr-o familie genoveză ajunsă la Cetatea Albă. A deprins slovele, ca și Alecsandri, de la dascălul maramureșean Gherman Vida, apoi a absolvit pensionul francezului Victor Cuénim din Iași. A fost cu fiii domnitorului Mihail Sturdza la pensionul de la Luneville, Franța, apoi la un pension din Berlin,

unde i-a audiat pe Alexander von Humboldt, L. Ranke ş. a. A publicat, la nici 20 de ani, studiile *Moldau und Wallachei. Romanische oder Wallachische Sprache und Literatur* (Moldova şi Valahia. Limba şi literatura română sau valahă), *Histoire de la Valachie, de la Moldavie et des Valaques transdanubiens*, texte care atestă, din partea istoricului, conştiinţa unităţii limbii române formată atât la nordul, cât şi la sudul Dunării şi tentativa de a ilustra, pe de o parte, unitatea românească a

***Letopiseţele Ţării Moldovei* tipărite a M. Kogălniceanu**

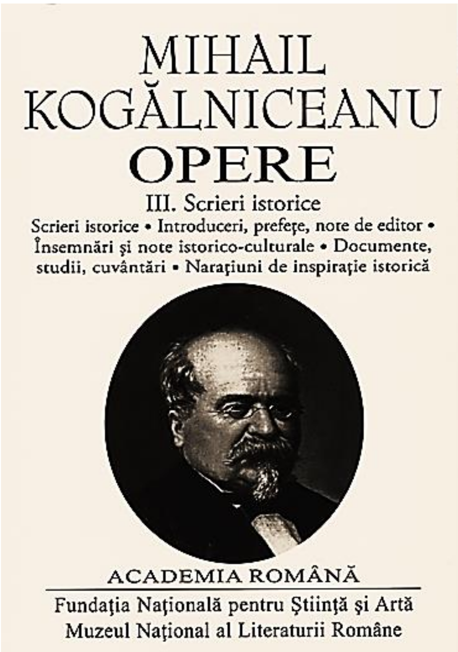
tuturor dialectelor, iar pe de alta aceea de a înlătura confuziile clădite de unii istorici cu privire la cuvântul valah. În 1839 redactează „Foaea sătească a prinţipatului Moldovei“, iar în 1840 a anunţat apariţia a 6 tomuri din *Letopiseţele Valahiei şi Moldaviei* şi, în acelaşi an, a pregătit apariţia unei publicaţii de documente intitulată „Arhiva românească“. Publicaţia a apărut în 1841. A jucat un rol important în Revoluţia de la 1848 şi în lupta pntru Unirea Principatelor. La nouă ani după Revoluţia de la 1848 participă ca deputat de Dorohoi la Adunarea ad-hoc de la Iaşi, unde este chemat să se pronunţe în privinţa Unirii Prin-

cipatelor. Sfetnic al domnitorului Al. I. Cuza, ministru, apoi prim-ministru al României în perioada 1863–1865, a avut un rol hotărâtor în adoptarea unor reforme cruciale. Ca ministru de Externe în 1867 şi în perioada 1877– 1878, şi-a legat numele de actul proclamării independenţei de stat a României. A fost

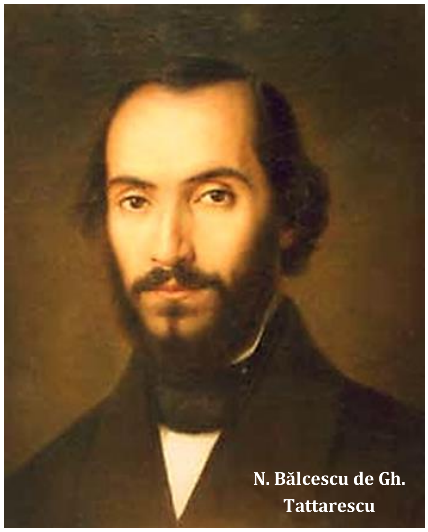
fondator al publicaţiilor „Dacia literară“ (1840), „Propăşirea. Foae ştiinţifică şi literară“ (1849) şi „Steaua Dunării“ (1855– 1860). Ca scriitor a publicat proză autobiografică, istorică şi satirică: *Iluzii*

pierdute, Trei zile din istoria Moldovei, Fiziologia provinţialului la Iaşi (care apropie demersul său, stilistic şi tematic, de acela al lui Vasile Alecsandri), romanul *Tainele inimei* (neterminat). Membru al Societăţii Academice Române (1868), vicepreşedinte (1886–1887) şi preşedinte al Academiei Române (1887–1890), preşedinte al Secţiunii sale istorice (1891).

Nicolae Bălcescu

Născut pe moşia Bălceşti (29.06.1819, Bălceşti – 29.11.1852, Palermo, Italia), al cărei nume şi-l păstrase mama sa şi după căsătoria cu pitarul Barbu sin Petre, a început să înveţe carte acasă, cu un dascăl grec.

N. Bălcescu de Gh. Tattarescu

Acest lucru era obişnuit în perioada aceea, când spaţiul românesc rămăsese încă puternic ancorat în problematica balcanică, a odiseii luptei de eliberare a grecilor şi a tuturor celorlalte neamuri creştine de sub puterea Imperiului Otoman.

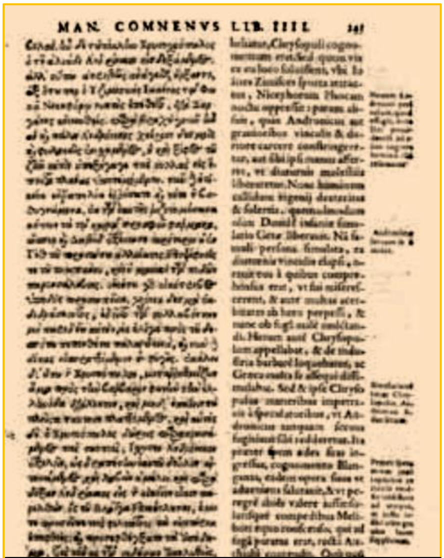
Bălceşti, ca şi **Balc**ani, **Balc**, **Balş**, **Bal**aş, **Balica** (Miron Costin era Balica după mamă), **Bals**sa în Occitania, numele real al lui **Bal**zac, care a fost pseudonim ş.a. au o rădăcină lingvistică ce aminteşte de migraţiile foarte vechi (neolitice) în zonă dinspre Asia, peste Poarta ei de Fier a Asiei

cum o numea Dimitrie Cantemir (aflată la îmbinarea dintre Munţii Caucaz şi Marea Caspică), tra-

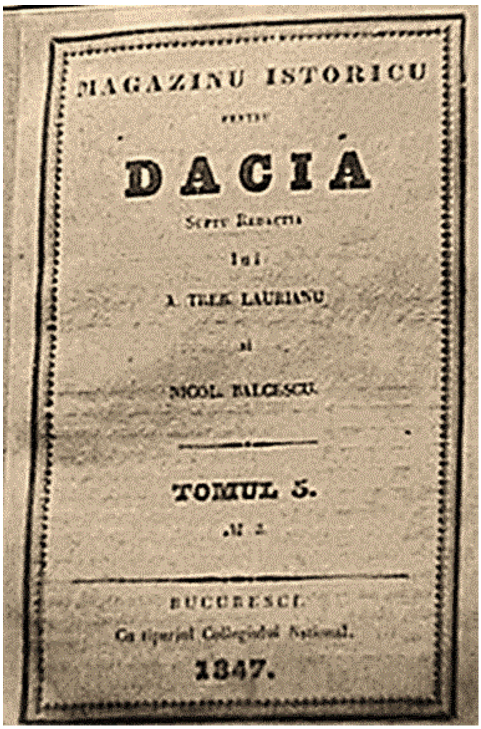

versând apoi Asia Mică. **Balc**kh e vechiul nume al Bactrianei (care e cuvântul grecesc, după originarul iranic, Baktria), cetate şi regat antic aflat pe pământul Azerbaidjanului de azi, cucerită de Alexandru Macedon. Toponime şi nume proprii amintesc la noi de aceste origini ale migraţiei dinspre Asia spre Europa[39]. Acest fundal cultural foarte vechi şi greu detectabil, a alcătuit motivaţia subconştientă a entităţii cvasi-unitare a Ţaratului româno - bulgar condus de valahii Petru, Asan şi Ioniţă Caloian (dinastia Asăneştilor), ţarat care a existat în intervalul 1185–1258 şi a luptat contra absorbţiei bizantine. Atunci dinastia valahă a obţinut recunoaşterea ca regat de către împăratul Bizanţului şi de către Papa de la Roma.

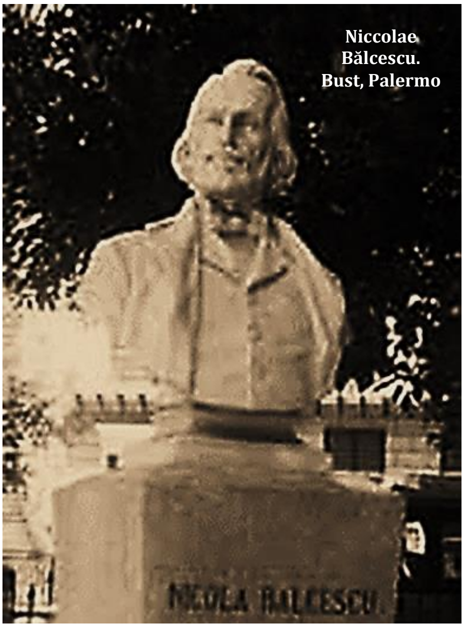
A studiat la Colegiul Sf. Sava, unde i-a avut colegi pe Gr. Alexandrescu, D. Bolintineanu, Ion Ghica, iar ca profesor pe Eftimie Murgu. În 1840 a organizat, împreună cu Ion Ghica şi Christian Tell, societatea secretă (francmasonă) Frăţia,

MAN. COMNENVS LIB. IIII.

Nicetas Choniates -*Imperii Graeci historia*, ediţia lui Hieronymus Wolf, retipărită în 1593 - despre Petru si Asan, referinţa la geţi

MAGAZINU ISTORICU
PENTRU
DACIA
SUPT REDACTIA
lui
A. TREB. LAURIANU
şi
NICOL. BALCESCU.
TOMUL 3.
BUCURESCI.
1847.

care a iniţiat mişcarea revoluţionară de la 1840 a lui Mitiţă (Dimitrie) Filipescu. A tipărit, în „Magazin istoric pentru Dachia" (scos de el în colaborare cu August Treboniu Laurian, în 1845), lucrările *Puterea armată şi arta militară la moldoveni în timpurile mărirei lor* şi *Despre starea soţială a muncitorilor plugari în Principatele Române în deosebite timpuri.* Ambele sunt lucrări cu adevărat ştiinţifice, foarte atent documentate, aşa cum istoriografia românească de până la el nu mai avusese. În plus, Bălcescu, la fel ca şi

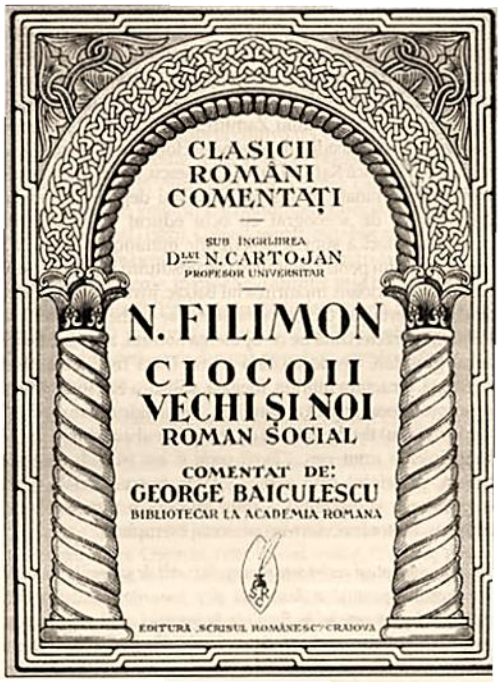

Niccolae Bălcescu. Bust, Palermo

Kogălniceanu, pe care l-a întâlnit la Paris în 1846, era pe deplin conştient de marea turnantă a veacului în care trăia, aceea a generalizării importanţei maselor în facerea istoriei şi în constituirea statelor naţionale europene. A fost unul dintre promotorii revoluţiei de la 1848, deţinînd funcţia de secretar al Guvernului Provizoriu alături de Cezar Bolliac. După înă - buşirea revoluţiei, deşi bolnav de tu-

Memorialul Nicolae Bălcescu. Topoloveni, jud Argeş

berculoză, a fost exilat fără dreptul de a se mai întoarce în ţară. În 1850 a publicat *La Question économique des Principautés Danubiennes* (Chestiunea economică a Principatelor dunărene), folosită de Karl Marx în *Capitalul* ca sursă. Lucrarea sa cea mai cunoscută, care l-a consacrat ca istoric şi scriitor, este *Românii supt Mihai-Voievod Viteazul*, 1849–1852, publicată postum de către Al. I. Odobescu, 1878, important monument de limbă română literară şi documentare ştiinţifică şi principalul motiv de inspiraţie pentru

CLASICII ROMÂNI COMENTAŢI

SUB ÎNGRIJIREA DLUI N. CARTOJAN PROFESOR UNIVERSITAR

N. FILIMON

CIOCOII VECHI ŞI NOI

ROMAN SOCIAL

COMENTAT DE: GEORGE BAICULESCU BIBLIOTECAR LA ACADEMIA ROMANA

EDITURA „SCRISUL ROMÂNESC" CRAIOVA

piesa de teatru a lui Camil Petrescu - *Bălcescu.* Locul unde s-a născut, în judeţul Argeş, este astăzi traseu de pelerinaj, iar în locul unde a decedat, la Palermo, în Sicilia, este venerat şi azi marele revoluţionar român, părintele istoriei ştiinţifice româneşti.

Nicolae Filimon

Rămas orfan de mic, fiindcă tatăl, paroh la Biserica Enei, s-a prăpădit de

holeră, viitorul scriitor (06.09.1819, București - 19.03.18654, București) a învățat carte cum a putut, mai întâi la Biserica Enei, apoi în casa lui Scarlat Bărcănescu, din familia ctitorilor Bisericii Enei, unde a deprins să cânte, ajungând cântăreţ în strană.

Biserica Enei, edificată din 1611, a căzut pradă proiectelor modernizatoare ale epocii Nicolae Ceauşescu şi a fost demolată în 1977, în ciuda protestelor Patriarhiei Române, ca şi a enoriaşilor.

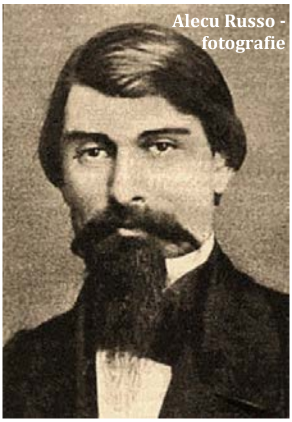

Biserica Enei, 1977

A studiat apoi muzica la Societatea Flarmonică și a fost angajat flautist în trupa operei italiene din Bucureşti. A fost pitar, membru al Comisiei Documentale, şef al Secţiei Istorice şi Aşezămintelor din Cadrul Arhivelor Statului, cronicar muzical. Nicolae Filimon inaugurează în cultura română seria intelectualilor ajunși la această condiție prin muncă, fără avere și relații de familie. A înţeles deci bine raportul dintre omul simplu şi boier, falia care începuse să se vadă în Europa încă de după Congresul de la Viena din 1815. Și-a urmat instinctul atunci când s-a apucat de scris şi ne-a lăsat moştenire primul roman modern al literaturii române: *Ciocoii vechi și noi sau Ce naşte din pisică şoareci mănâncă.* A văzut dispariţia unei clase sociale venită din istorie,

boierimea și apariția uneia noi, conștientă de rolul ei pe scara istoriei: țărănimea. Aceasta e linia literară pe care vor merge în veacul său Ioan Slavici și Duiliu Zamfirescu, iar în veacul XX Liviu Rebreanu, Petru Dumitriu, Marin Preda și Ion Druță. Și-a publicat și memoriile de călătorie de după drumuri în Italia și Germania: *Memorii artistice, istorice și critice,* 1859–1860. A murit de tuberculoză.

Alecu Russo

Alecu Russo - fotografie

S-a născut în familia unui proprietar de moșii și negustor de cereale (17.03. 1819, Strășeni, Basarabia – 05.02. 1859, Iași), pe nume Iancu Rusul (numele terminate în –ul sunt mai ales transnistrene. Mulți purtători provin din armata Moldovei, ajunsă acolo cu Dimitrie Cantemir și Ion Neculce, după înfrângerea de la Stănilești, 1711). A învățat carte mai întâi acasă, cu un dascăl grec, apoi a fost trimis în Elveția, la Vernier.

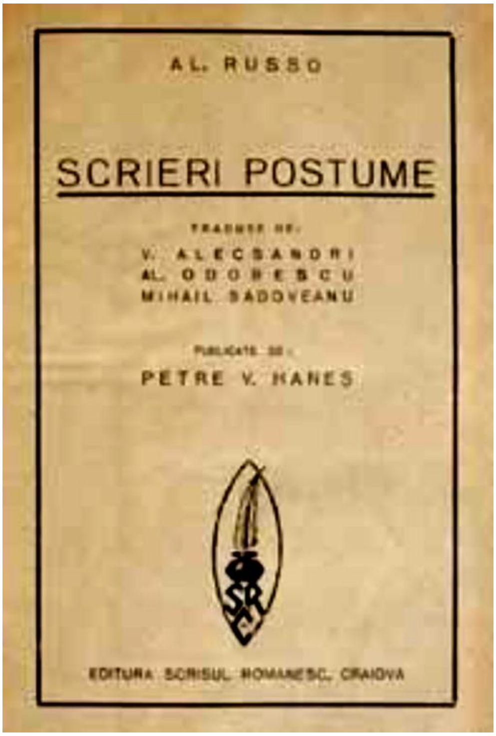

Vernier este lângă Geneva (în zona romanșă), inițial colonie a Liguriei: Genova. Ligurii vin dinspre Calabria, colonizată inițial de tracii dardani. Ligurii fondează, în drumul spre nord, mai întâi Modena, cu numele Mutna, apoi Liguria, capitala Genova (unde s-a născut Cristofor Columb - Kurumbu în ligură), care a avut colonii la Marea Neagră.

A început să scrie poeme în franceză, după stilul și semnul veacului său, în care circulau idei revoluționare și mesianice. S-a stabilit la Piatra Neamț, dar pana lui ascuțită din piesa *Jignicerul Vadră sau Provincialul la Național* i-a atras domiciliul forțat la Soveja, în Munții Vrancei. Ca pașoptist a scris și a semnat două documente programatice pentru soarta Moldovei: *Prințipiile noastre pentru reformarea patriei* și *Proclamația Partidului Național către români.* Între 1849 și 1851 s-a exilat, călătorind la Viena și Paris. A revenit apoi la Iași, unde a îndeplinit mai multe funcții, dar, în principal, a practicat avocatura. A cules, în spirit romantic, folclor (*Poezia poporală*), încercând să teoretizeze pe marginea lui și a literaturii ca fenomen cultural: *Critica criticii*. A scris teatru în stil Alecsandri: *Băcălia ambițioasă*, 1846; memorii: *Amintiri*, 1855, impresii de

de călătorie, versuri. Nicolae Bălcescu a afirmat că Russo este autorul *Cântării României,* 1850, ceea ce Russo n-a negat. Totuşi asupra paternităţii ei părerile sunt împărţite: sau Nicolae Bălcescu, sau Alecu Russo. A murit de ftizie, ca Bălcescu.

AL. RUSSO

SCRIERI POSTUME

TRADUSE DE:
V. ALECSANDRI
AL. ODOBESCU
MIHAIL SADOVEANU

PUBLICATE DE:
PETRE V. HANEŞ

EDITURA SCRISUL ROMANESC, CRAIOVA

ROMÂNIA LITERARĂ.

Vasile Alecsandri

Marele scriitor a venit pe lume (21.07.1821 sau 14.06.1818, Bacău – 22.08.1890, Mirceşti) ca fiu al sulgerului Vasile A. şi al unei mame de origine macedo-română, Cozoni la naştere (din Cozani, Macedonia). Ca şi prietenul său din copilărie, Mihail Kogălniceanu, a învăţat mai întâi acasă, cu dascălul maramureşean Gherman Vida, apoi la pensionul lui Victor Cuénim din Iaşi. Şi-a trecut bacalaureatul la Paris, s-a înscris la Medicină, dar a abandonat-o pentru Drept, pe care, de asemenea, nu l-a terminat. După o şedere de patru ani la Paris (1834–1838), a călătorit în Italia, Germania, Anglia, Spania (aici în compania lui Prosper Merimée), Austria, Crimeea, Turcia, Grecia, insulele Ionice, Africa de Nord. În Italia, unde călătorea cu amicul

Teatrul Naţional din Iaşi, 1840

Elena Negri

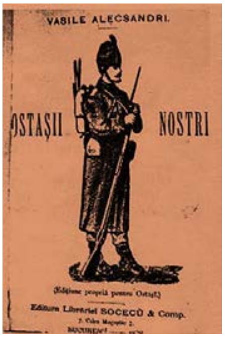
lui, Costache Negri, se îndrăgosteşte de sora acestuia, Elena, din păcate bolnavă de ftizie (tuberculoză), pe atunci nevindecabilă. A girat, în 1840, conducerea Teatrului Naţional din Iaşi, alături de M. Kogălniceanu şi C. Negruzzi. Călătorind prin zona de munte a Moldovei, 1842–1843, descoperă folclorul şi culege poezii populare. A aderat la mişcarea paşoptistă (poemul *Deşteptarea României* e scris înainte ca ţara să se numească România), tot aşa cum revista apărută în 1855 se numea "România literară". După înfrângerea revoluţiei se refugiază la Braşov şi scrie *Protestaţie în numele Moldovei, a Omenirei şi a lui Dumnezeu*. A publicat în „Foaie pentru minte, inimă şi literatură“ *Hora Ardealului*, la 14 iunie 1848, dată devenită aniversare UNESCO (din 1998). Poezia sa celebrează unitatea spirituală a tuturor românilor, adică a tuturor dialectelor limbii române, fie de la nord, fie de la sud de Dunăre. A deţinut diverse funcţii (comis, spătar, postelnic, vornic (1859), după Unire ambasador la Paris, ministru de Externe. Premiat la Montpellier, la propunerea lui Mistral (francez, el însuşi scriitor occitan, a scris în langue d'oc, laureat al Premiului Nobel în 1904 pentru *Lou Tresor dóu Félibrige,* dicționar al limbilor romanice unde, pentru română, a fost ajutat de Vasile Alecsandri), de către Juriul Felibrilor, la concursul Societăţii Limbilor Romanice, pentru *Cântecul Gintei Latine*, 1878.

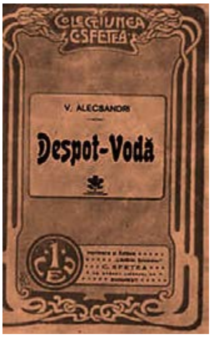
Occitania se află în sud-estul Franței și acoperă zona numită azi Languedoc. Capitala departamentului e Toulouse, la origini Tolosa. Există atestări de locuire pelasgică. Limba occitană, care are și astăzi vorbitori dialectali, seamănă în mare măsură cu româna. Există o teorie susținută de mai mulți istorici, printre care germanul Theo Venemann, conform căreia, la origni, celții – care au intrat în componeța poporului francez – sunt migrați spre vestul continentului din interiorul arcului carpatic, adică din Transilvania. Occitania se învecinează cu Cataluña. Mistral a eviden -

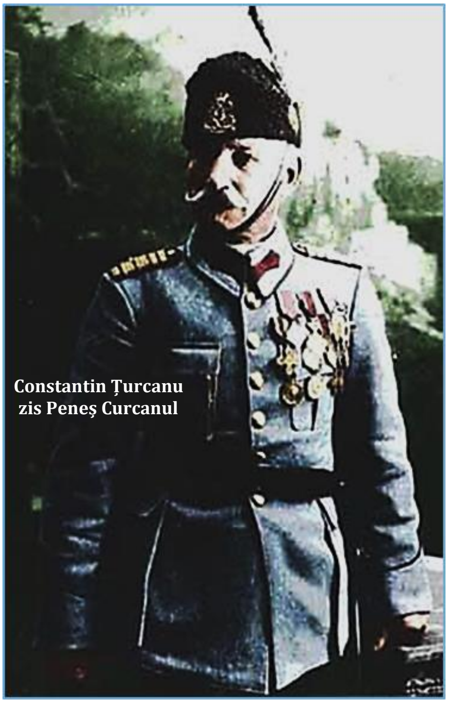
țiat asemănarea de origini dintre occitană și română. Prin Occitania trece un râu numit Olt până în veacul al XIX-lea, când numele lui a devenit Lot. Au fost occitani: Jacques Chirac, Georges Pomidou, Edmond Rostand, François Mauriac, Balzac, Rabelais, Louis de Funés ş.a.

La propunerea lui Ion Ghica, şi el sud-dunărean la origini, a fost premiat în 1881 cu Marele Premiu al Academiei Române pentru drama *Despot Vodă*, 1879. A fost un deschizător de drumuri pentru literatura română. A cules, în stil romantic, folclor: *Poezii populare ale românilor,* 1866 şi l-a făcut cunoscut peste hotare. Ca poet a fost influenţat de motivele populare, aşezînd astfel chiar fundamentul liricii româneşti îñ sens larg: *Doine*, 1840–1862; *Lăcrămioare*, 1845–1847; *Suvenire,* 1853; *Mărgăritărele*, 1852–1862; *Pasteluri,* 1867–1869; de cele istorice: *Legende,* 1864–1875; *Ostaşii noştri*, 1877–1878, 1875; inspirate de Războiul de Independenţă, de personaje şi întâmplări adesea reale. Poemul intitulat *Peneş Curcanul* de pildă are la bază existenţa unui voluntar ţăran, pe care V. Alecsandri doar l-a făcut cunoscut lumii. Ca director al Teatrului Naţional

din Iaşi a promovat dramaturgia originală, scriind el însuşi comedii: *Iorgu de la Sadagura sau Nepotu-i salba dracului*, 1844; *Păcală şi Tândală,* 1857; *- în Iaşi sau Două fete ş-o neneacă*, 1850; *Chiriţa în provincie,* 1852; *Fântâna Blanduziei,* 1883; feerii: *Sânziana şi Pepelea,* 1880. Multe dintre comedii sunt prelucrări după Molière, J. Fr. Reg-

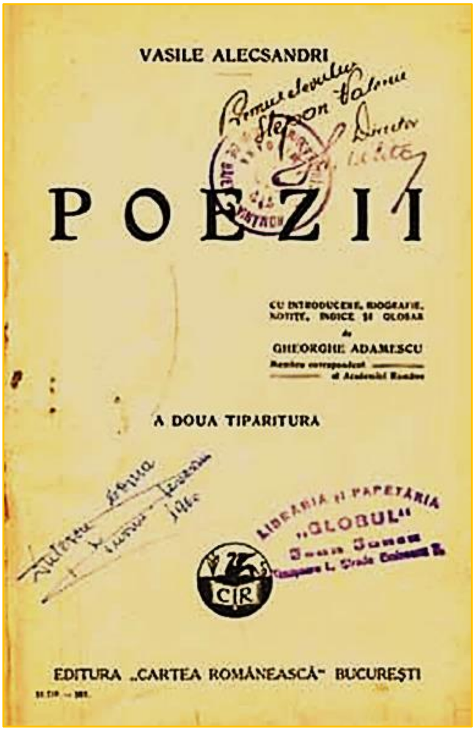

Constantin Ţurcanu zis Peneş Curcanul

nard, Eugène Labiche, Eugène Scribe, A. Rolland, Jules Sandeau, E. A. Duvert ş. a. Dramele stau sub semnul romantic (cele istorice) sau clasic: *Ovidiu*.

A scris proză realistă: *Iașii în 1848, Balta Albă, Istoria unui galbân ş-a unei parale* ş. a. şi memorii de călătorie: *Jurnal de călătorie în Italia*, 1847; *Călătorie în Africa* ş. a. A desfăşurat o bogată activitate de animator cultural, colaborand la cele mai diverse publicaţii, de pe întreaga arie a românităţii: „Albina românească“, „Da -

cia literară", „Zimbrulŭ și Vulturulŭ", prima revistă unionistă a Moldovei, „Steaua Dunării", „Revista română", „Convorbiri literare", „Columna lui Traian", „Revista contimporană", „Literatorul" ș. a. A lăsat un foarte bogat

epistolar și o notabilă *Grammaire de la langue roumaine*, 1863, unde susținea principiul fonetic în ortografie, ca și Titu Maiorescu. I s-au tradus lucrări încă din timpul vieții în franceză (1853) și engleză (1854, traducător E. C. Crenville Murray). Spirit atent la schimbarea vremurilor, constructiv în registrul instituțional, a reacționat în spațiul creației, deși uneori descriptiv și superficial, la dramele neamului. Ca scriitor face trecerea de la literatura premodernă la cea modernă. A fost considerat personalitatea centală a Junimii chiar de către junimiști. Membru fondator al Academiei Române (1867).

Alexandru Odobescu

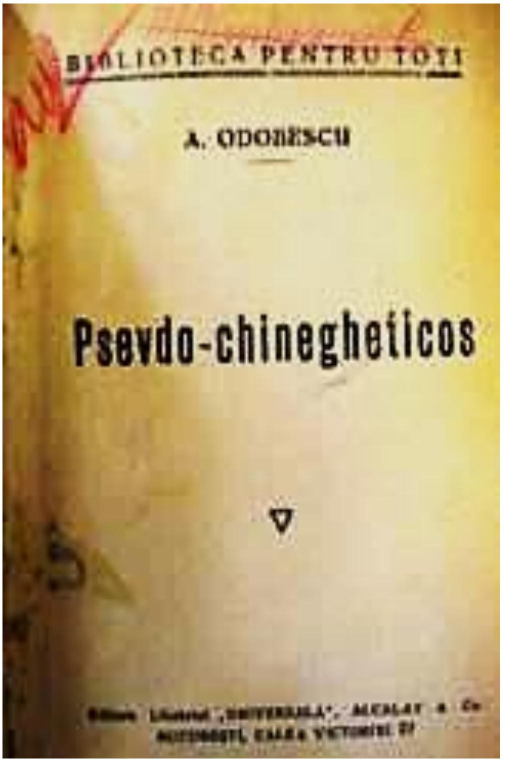

A fost fiul (23.06.1834, Tămădău, jud. Călărași – 10.11.1895, București) generalului Ioan O. (șeful oștirii române la 1848, acela care a asediat și arestat Guvernul Provizoriu revoluționar) și al Catincăi, aromâncă (părinții ei fuseseră Caracaș și Filitti). Scriitor, arheolog și om politic. A fost elev al Colegiului Sf. Sava, în urma unui examen dat cu Petrache Poenaru, urmașul lui Gheorghe Lazăr; aici a avut colegi pe Theodor Aman, viitorul mare pictor și pe Alexandru Sihleanu. A studiat la Collège de France din Paris, unde a avut profesori pe Alfred Dumesnil, ginerele lui J. Michelet și pe Edgar Quinet, soțul

Hermionei Asachi, fiica lui Gheorghe Asachi. A redactat la Paris revista „Junimea română“ cu Gh. Creţeanu şi Dimitrie Florescu; n ea a publicat articolul *Muncitorul român*, remarcabil prin îndrăzneala ideilor şi prin compoziţia sa, care îi evidenţiază spiritul progresist, democratic. S-a înscris la Facultatea de Litere din Paris, pe care n-a terminat-o, neprezentandu-se la examenul de licenţă. Într-un moment când mişcarea arheologică ia un deosebit avânt, o urmăreşte, cum făcuse şi Gh. Asachi în Italia, dar în relaţie directă cu promotorii francezi (Guizet, Prosper Merimée). A fost în România ministru al Cultelor şi Instrucţiunii Publice (1863–1864). Este autorul unui tratat de istorie a arheologiei (*Istoria arheologiei*, 1877) şi al uneia dedicate teza-

urului dacic de la Pietroasa descoperit în perioada profesoratului său (*Le Trésor de Petrossa*, 3 vol., 1887–1900). A sprijinit plecarea lui Gr. Tocilescu la arhivele ruseşti pentru alcătuirea ediţiei de *Opere* – Dimitrie Cantemir, 8 volume. A publicat studii de folclor despre cântecele Europei răsăritene (*Cântecele poporane ale Europei răsăritene, mai ales în raport cu ţara, istoria şi datinile românilor*, 1861; *Răsunete ale Pindului în Carpaţi*), ambele puse sub semnul identitar al românităţii în integralitatea ei, de la nord şi de la sud de Dunăre. A publicat studii de istorie literară dedicate literaturii din secolul al XVIII-lea (*Poeţii Văcăreşti, Mişcarea literară din Ţara Românească în secolul XVIII*). Este autorul unor romane istorice (*Mihnea Vodă cel Rău, Doamna Chiajna,* 1860) şi volume de eseuri (*Câteva ore la Snagov*, 1909; *Fals tratat de vânătoare. Pseudokynegeticos*, 1874). Format la şcoala clasicismului francez şi la aceea a antichităţii greco-romane, om de bun gust, unul dintre fondatorii arheologiei la noi, scrie o proză admirabilă prin eleganţă. S-a opus fanteziilor etimologice ale Academiei fondată de corifeii Şcolii Ardelene. A fost directorul Şcolii Normale Supe -

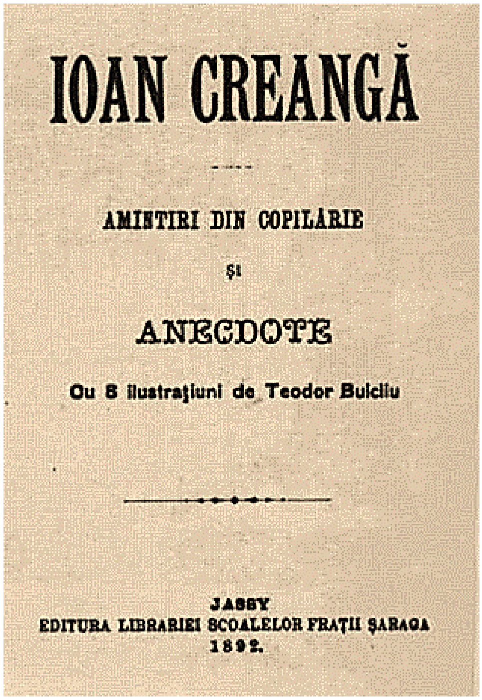

rioare din Bucureşti (1891). A publicat manuale şcolare, printre care şi unul de gramatică. Membru al Societăţii Academice (1870). Secretar general al Academiei Române (1879–1881).

Ion Creangă

A fost cel mai mare fiu – din opt – al lui Ştefan a Petrei (01.03.1837 sau 10.06.1839, Humuleşti, jud. Neamţ – 31.12.1889, Iaşi), iar mama sa era Creangă după naştere şi, în amintirea ei, fiindcă l-a trimis să înveţe carte, viitorul scriitor a ales să poarte acest nume. A făcut Şcoala Normală Vasile Lupu din Iaşi, condusă de Titu Maiorescu, apoi Teologia la Iaşi. A fost diacon şi învăţător. A scris prima aritmetică şi primul abecedar cu alfabet latin din Moldova. Prietenul său, Mihai Eminescu, l-a dus la cenaclul Junimea. Este până astăzi cel mai mare maestru al stilului oral paremiologic (deci folosind ziceri și proverbe), aflat în linia marii proze româneşti, de la Ion Neculce la Mihail Sadoveanu. Modelul său de literatură, ca şi al lui Nicolae Filimon, este al omului ridicat din rândurile marii mase anonime doar prin forţa

IOAN CREANGĂ

AMINTIRI DIN COPILĂRIE

ŞI

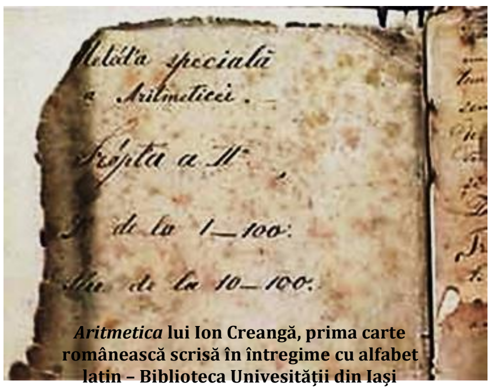
ANECDOTE

Cu 8 ilustraţiuni de Teodor Buiciu

JASSY

EDITURA LIBRARIEI SCOALELOR FRAŢII ŞARAGA

1892.

Aritmetica lui Ion Creangă, prima carte românească scrisă în întregime cu alfabet latin – Biblioteca Univesităţii din Iaşi

talentului său. Foarte bun prieten cu Mihai Eminescu, petreceau împreună în curtea casei lui Creangă din Iaşi, ɑbojdeuca" lui, zile pline de poveşti. A atins recunoaşterea tuturor prin faptul

că scrierile sale poartă marca spiritului românesc în esenţa lui. Veacul al XIX-lea, acela care a fost, pentru toată Europa, al ridicării marilor mase de truditori la conştiinţa valorii lor în

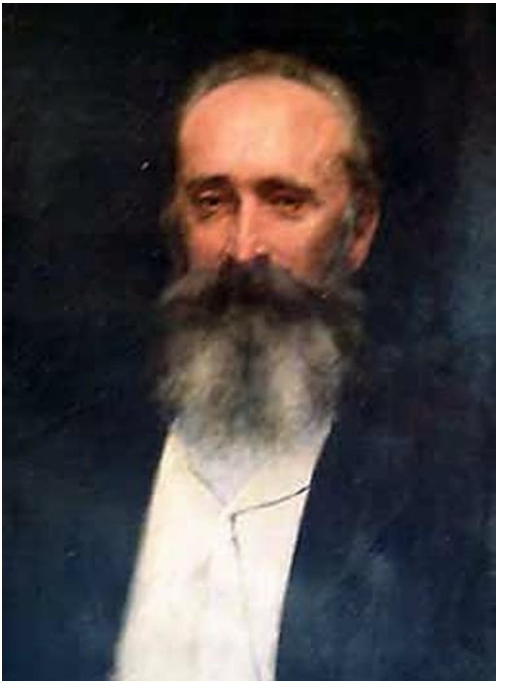

Din casa de la Humulești

facerea istoriei omeneşti, l-a ajutat şi pe Ion Creangă să ne trimită prin timp, nouă, urmaşilor săi, acest mesaj al esenţelor identităţii româneşti, aşa cum izbucneau, în plină lumină, la suprafaţa istoriei. A scris poveşti centrate pe universul rural, menite să fie material didactic pentru copiii de vârstă şcolară: *Punguţa cu doi bani*, 1875; *Capra cu trei iezi; Povestea lui Harap Alb,* 1877; *Ivan Turbincă; Dănilă Prepeleac*; evocări ale universului copilăriei: *Amintiri din copilărie; Anecdote*, 1881–1888. Este considerat un Rabelais al românilor. Membru post-mortem al Academiei Române (1948).

B. P. Hasdeu

S-a născut (26.02.1838, Cristineştii Hotinului, Bucovina de Nord, azi în Ucraina – 25.08.1907, Câmpina) într-o familie foarte veche de boieri bucovieni şi care căpătase de la polonezi ranguri nobiliare. S-a numit la naştere Tadeu, ca şi tatăl său, dar a ales prenumele Bogdan după unul din fondatorii Moldovei, iar Petriceicu după Ştefan Petriceicu Vodă, despre care spunea că s-ar fi înrudit cu familia lui. După mamă era polonez. A făcut colegiul la Viniţa, Rovno şi Kameniţa, urmând destinul de profesor al tatălui său.

Toate trei localităţile se află în actuala Ucraina, regiunile Viniţa (vinăria mică) şi Hmelniţki, aflate în

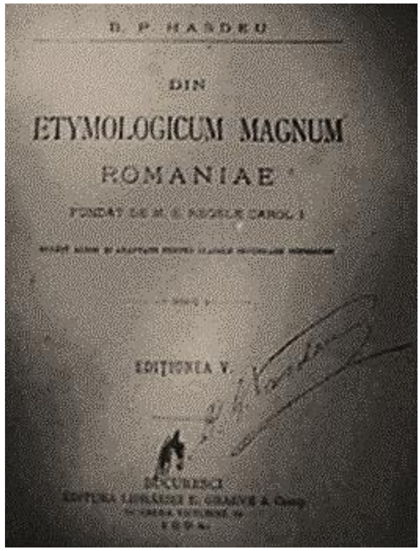
provincia istorică Podolia, care avea capitala administrativă la Kameniţa (traducere slavă după o Petrodava, deoarece Herodot menţiona zona ca

fiind locuită de daco-geţi). Localitatea se afla în lungul rutei antice dintre varegi (vikingi) şi greci (Drumul Chihlimbarului), a fost ocupată de tribul viking Rus, venit dinspre Suedia de azi, fondator al Rusiei kievlene şi acela care avea să dea numele Rusiei ca entitate (slavii provin din sciţi+vikingi). Dinastia Rurikizilor care a condus Rusia a fost de origine vikingă. Teritoriul a constituit apoi partea de est a Galiţiei poloneze. În veacul al XIV-lea Bogdan Hmelniţki, hatman, fondator al Ucrainei ca stat, a condus o răscoală

Bogdan Hmelniţki (fiul său, Timuş, a fost soţul Ruxandrei, fiica lui Vasile Lupu, domnul Moldovei)

a cazacilor pentru eliberarea Podoliei de sub dominaţia polonă şi revenirea ei de la catolicism la ortodoxie. Polonia a devenit catolică după cruciadele Cavalerilor Teutoni (catolici germani). În Polonia se mai păstrează biserici ortodoxe de secol XIV.

B.P. Hasdeu între cele doua Iulia, soţia şi fiica, la Amsterdam

Nº 4 APRILE 1877. Nº 4

COLUMNA LUI TRAIAN

REVISTĂ MENSUALĂ

D-LUI B. P. HASDEU

ANUL VIII.

SUMAR:

Veḑi pagina din dos.

BUCURESCI

NOUA TIPOGRAFIA A LABORATORILOR ROMANI

A audiat, la Universitatea din Harkov, cursuri de Drept, Filologie şi Istorie, fără a absolvi ceva. A intrat în armata rusă, dar a continuat să citească mult, din Kogălniceanu, Giambattista Vico, Gheorghe Asachi, Ion Heliade Rădulescu, Dimitrie Bolintineanu, Dante, Molière, Goethe, Byron, Sainte-Beuve, Puşkin, Lermontov, Gogol. A devenit scriitor, lingvist, folclorist, istoric. Încă

de la începuturi se poate afirma despre B. P. Hasdeu că a fost aşezat, din punct de vedere cultural, la intersecţia unor căi regale ale veacului al XIX-lea, într-o arie care i-a permis să vadă şi să folosească deopotrivă, în demersurile lui, ceea ce ofereau culturile rusă, polonă, germană, franceză şi română. Pasionat de documente istorice, caută în arhive dovezi ale vechimii neamului şi începuturilor limbii române. Poate fără să fi fost explicit formator de identitate, prin substanţa şi ţinta tuturor scrierilor sale, indiferent de domeniu, B. P. Hasdeu a definit aria identităţii româneşti ca loc al geografiei spirituale a Europei de Est. Nimeni după el n-a mai putut nega ori avea îndoieli în legătură cu acest loc şi această arie. Nicolae Iorga avea să folosească din plin sugestiile înaintaşului său întru istorie. Era o fire tumultuoasă şi romantică. De aceea a fost adversar nu doar al lui Titu Maiorescu, dar şi al exactităţii lui ardeleneşti. După o perioadă ieşeană, se mută la Bucureşti ca profesor la Universitate. Unionist, antidinastic. A fondat şi condus publicaţii satirice: „Aghiuţă", „Satyrul"; istorice: „Columna lui Traian", „Arhiva istorică a României"; literar-culturale: „Revista nouă". A scris versuri romantice de inspiraţie socială şi fantastică: *Poezie*, 1873; *Sarcasm şi ideal*, 1897; proză de notaţie realistă: *Duduca Mamuca*, 1863 sau de evocare a trecutului: *Ursita,* 1876; dramă: *Răzvan Vodă,* 1867 şi comedie. Ca lingvist este considerat unul dintre primele spirite ştiinţifice care a folosit metoda comparativ-istorică: *Principie de filologia comparativă ario-europeană,* 1875 (se ocupă de originile indo-europene şi ariene ale limbii şi neamului) şi formulează argumentat teoria circulaţiei cuvintelor: *Cuvente den bătrâni,* 3 vol., 1877–1881, Premiul Academiei. A proiectat un vast dicţionar al literaturii

române, din care au apărut doar primele două fascicole, *Etymologicum Magnum Romaniae,* 1886–1898 şi a realizat prima anchetă dialectală prin corespondenţă) din România. A fost unul dintre fondatorii folcloristicii comparate la noi, studiind geneza motivelor populare active în literatura romaña̤ cultă. A publicat documente slavone, ruseşti, sârbeşti şi polone privind istoria Ţărilor Române. Ca istoric a fost influenţat de A. Comte, H. Buckle, Ch. Darwin, H. Spencer, A. R. Wallace. A călătorit în căutare de documente istorice în Serbia, Ungaria, Transilvania, Polonia, Anglia, Franţa, Elveţia, Austria, Germania ş. a. Admirator al lui Nicolae Bălcescu, a scris după modelul acestuia monografia *Ioan Vodă cel Cumplit,* 1865 şi *Istoria critică a românilor*, numai primele două volume, 1873, concepută ca un răspuns la teoriile lui Rössler. Membru al Societăţii Academice (1867), vicepreşedinte al Academiei Române.

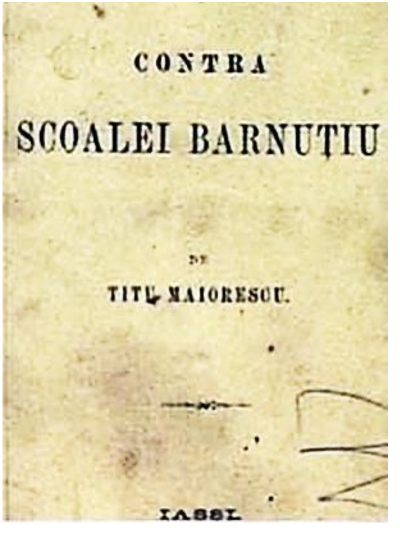
Viaţa personală a lui Hasdeu trebuie menţionată în mod deosebit pentru implicaţiile pe care le-a avut asupra firii şi scrierilor sale. Căsătorit cu o Iulia, a avut o fiică, botezată tot Iulia, care a absolvit foarte de timpuriu (la 13 ani) Sorbona la Paris şi a început să scrie în stilul *Jurnalelor* Mariei Bashkirtseff.

Castelul lui Hasdeu de la Câmpina

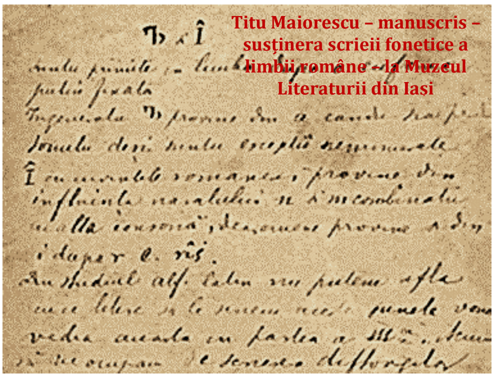
Bolnavă de ftizie (tuberculoză), a pierit înainte de a mai scrie şi altceva. Neconsolat pe veci, tatăl s-a retras la Câmpina, unde a construit un castel pe care i l-a dedicat şi unde credea că are cu fiica sa întrevederi reale, că stabilise o punte spre Lumea de Dincolo.

Titu Maiorescu

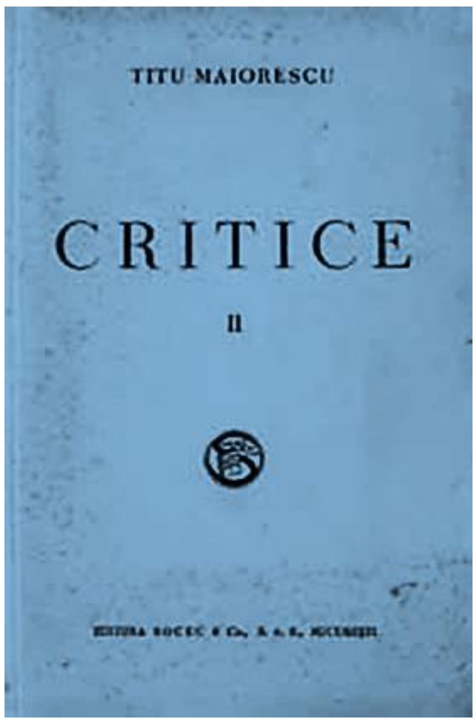

Fiul (15.02.1840, Craiova – 18.06. 1917, Bucureşti) lui Ioan M., din neamul lui Petru Maior şi Timotei Cipariu, viitor critic şi teoretician literar, politician de frunte al ţării, a început şcoala la Craiova, dar, după înfrângerea Revoluţiei de la 1848, familia a plecat la Bucureşti, Braşov şi Sibiu, iar de acolo la Blaj şi din nou la Braşov. S-a înscris la gimnaziul românesc din Braşov şi a plecat, după un an, la Viena, unde tatăl ssău avea un post. A fost extern, apoi intern la Academia Theresianum, terminînd ca şef de promoţie. Ştia germană, franceză, engleză, latină, greacă, italiană. Cânta la flaut. A început Filosofia la Univer -

Titu Maiorescu – manuscris – susținera scrieii fonetice a limbii române – la Muzeul Literaturii din Iasi

sitatea din Berlin, a continuat la Giessen, unde şi-a luat doctoratul cu teza *Einiges Philosophische in gemeinfass*lii *-cher Form* (Ceva filosofie pe înţelesul tuturor),1860. A continuat la Sorbona, obţinînd licenţa în Drept, 1861, cu teza *De jure Dotium – Du régime dotal*. În 1862 a fost numit profesor la Universitatea din Iaşi, rector în 1863 (la 23 de ani!), primul din Romania care a introdus practica seminarizării studenţilor. A fost şi director la Gimnaziul Central din Iaşi, director al Şcolii Normale Vasile Lupu, unde a iniţiat practica pedagogică. Ion Creangă i-a fost elev la Şcoala Normală. Împreună cu P. P. Carp, Iacob Negruzzi, Vasile Pogor şi Theodor Rosetti a înfiinţat Societatea Literară Junimea, una din cele mai importante pentru cultura română, din 1867 dotată şi cu revista „Convorbiri literare“. Conser - vator moderat ca opţiune politică, a creat o dizidenţă a ideologiei: Conservatorii Junimişti[40]. La Cenaclul Junimii s-au remarcat M. Eminescu, V. Conta, Ion Creangă, I. Slavici, A. D. Xenopol.

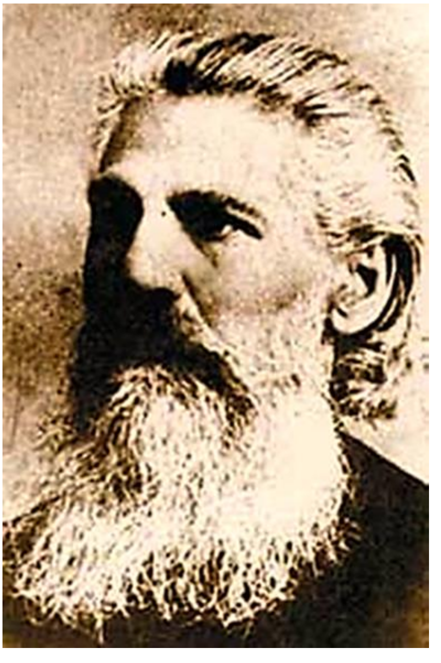
Vasile Alecsandri era considerat senatorul de vârstă şi modelul Junimii. Societatea a acordat burse de studii lui Alexandru Lambrior, Gheorghe Panu, Gh. Dem. Teodorescu, Spiru Haret, C. Meissner ş. a. A avut opozanţi de marcă: Dobrogeanu-Gherea, B.-P. Hasdeu, Al. Macedonski ş. a. S-a aşezat împotriva curentului etimologizant şi latinist al Academiei Române promovat de membrii săi fondatori proveniţi

din Şcoala Ardeleană. Maiorescu a fost membru fondator al Academiei (1867). Deși ardelean după origine, n-a ezitat să-și dea demisia din acest for din cauza latinismului altor membri fondatori, figuri de vârf ale Școlii Ardelene. A promovat scrierea cu alfabet latin şi cu reprezentare fonetică a cuvintelor limbii române, după graiul muntean al dialectului daco-român. Aceste deziderate s-au înfăptuit[41] şi aceasta este limba română literară de până astăzi. A fost profesor la Universitatea din Bucureşti, ministru de Externe, de Justiţie şi prim-ministru (în perioada Războiului de Independenţă), a prezidat Conferinţa de pace de la Bucureşti (1913), prin care România a câştigat Cadrilaterul. A promovat spiritul critic al culturii române: *O cercetare critică asupra poeziei române de la 1867*; *Limba română în jurnalele din Austria; Critice,* 3 vol., 1867; *Direcţia nouă în poezia şi proza română*, 1871–1872. A formulat teoria formelor fără fond în cultura română, pledînd pentru un sistem de instituţii care să reflecte necesităţile reale ale momentului istoric. E. Lovinescu avea să se considere urmaşul lui, ca şi principalii critici literari ai perioadei socialiste a literaturii române. A fost influenţat de Shopenhauer, Herbart şi Feuerbach. Vicepreşedinte al Academiei (1880–1884, 1886–1887), preşedinte al Secţiunii Literare (1890–1891, 1893–1894, 1902– 1904, 1907–1909).

Simion Florea-Marian

Transilvănean la origini (01.09.1847, Ilişeşti, jud. Suceava – 11/24.04.1907, Suceava), viitorul folclorist a absolvit Teologia la Cernăuţi. A fost preot în diverse sate din Moldova, ajungând apoi profesor de religie la Gimnaziul greco-

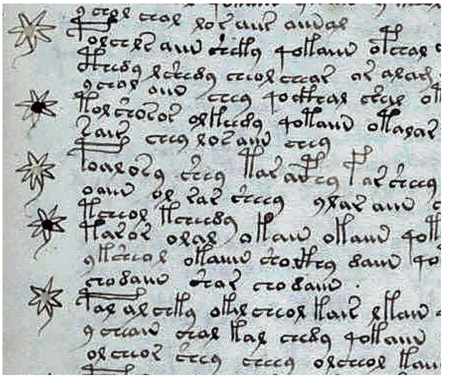
ortodox din Suceava (1893–1907) şi protopresbiter (1903). La început culegerile sale n-au depăşit zona regională: *Poesii poporale din Bucovina*, 1869; *Tradiţii poporane române din Bucovina,* 1895, apoi sfera de cuprindere s-a lărgit la toată ţara: *Poesii poporale române,* 2 vol., 1873; *Ornitologia poporană română,* 1883, Premiul Academiei; *Descântece poporane române,* 1886; *Nunta la români,* 1890; *Naşterea la români,* 1892; *Păsările noastre şi legendele lor,* 1895; *Sărbătorile la români,* 3 vol., 1898–1901); P*oesii poporale despre Avram Iancu,* Suceava, 1900; *Păsările noastre şi legendele lor. Legendele ciocârliei. Legendele rândunicii,* 1923 ş.a.

Casa memorială S. Florea Marian din Ilişeşti

A lăsat în manuscris *Botanica populară română,* 12 volume. În acest fel, Simion Florea-Marian a atins chiar miezul limbii şi literaturii române, stratul lor originar, demers cu totul notabil prin amplitudinea lui şi prin insistenţa culegătorului de folclor de a face vizibilă, pentru cititorii săi, chiar coloana vertebrală a neamului, identiatea lui profundă şi unică pentru tot spaţiul spiritualităţii româneşti. A fost membru al Academiei Romane (1881), membru în Societatea Geografică Română şi Societatea Istorică Română de la Bucureşti, în Comisia Centrală pentru Conservarea Monumentelor Istorice din Viena, membru de onoare al mai multor societăţi culturale (România Jună din Viena, Junimea din Iaşi şi Dacia din Cernăuţi etc.).

Tratatul *Voinik* – scriere nedescifrată

Tratatul de medicină balcanică *Voinik;* scriere nedescifrată; Biblioteca Congreselor SUA

Medicina antică a tracilor, bazată pe plante şi bitum, a fost celebră în toată lumea veche. Numeroase referinţe şi tentative de inventariere, sub formă de dicţionar, a termenilor botanici şi medicali în scrierile antice atestă acest lucru. Mai presus de orice trebuie menţionat tratatul numit *Voinik* (la fel ca şi acordul dintre valahi şi otomani care dădea libertate de trecere a ciobanilor valahi prin oricare dintre zonele montane ale Imperiului Otoman), copiat veacuri la rând şi transmis ca un reţetar medical secret, ba chiar scris într-o limbă nedescifrată până astăzi. Cantemir pomeneşte încă, în *Istoria Imperiului Otoman*, celebritatea medicilor iliro-traci, deveniţi valahi, inclusiv a chirurgilor şi descrie o operaţie la care a asistat.

Ioan Slavici

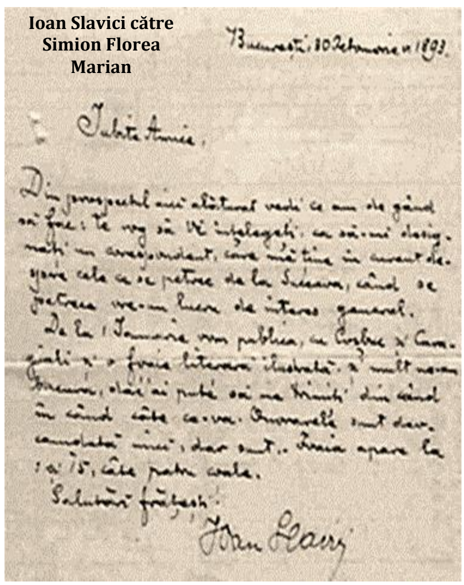

Ioan Slavici - fotografie

Casa memorială Ioan Slavici, Şiria

Viitorul maestru al prozei româneşti s-a născut (18.01.1848, Şiria, jud. Arad – 17.08.1925, Crucea de Jos, jud. Vrancea) într-o familie de oameni simpli, dar şcoliţi (tatăl era cojocar). A început Liceul maghiar din Arad, a continuat la Liceul piarist din Timişoara şi l-a absolvit la fără frecvenţă susţinînd bacalaureatul la Satu Mare. A studiat Dreptul la Budapesta şi Viena, dar nu l-a terminat. S-a împrietenit cu Mihai Eminescu, acela care l-a şi descoperit ca scriitor şi l-a dus la Cenaclul Junimea, unde Titu Maiorescu i-a oferit o bursă de studii. A făcut practica avocăţească la Arad şi

Ioan Slavici către Simion Florea Marian

a organizat acolo, după modelul Junimii, prelegeri populare pe teme ştiinţifice şi culturale. S-a mutat la Bucureşti în 1874, ca secretar al Comisiei pentru *Documentele Hurmuzaki*, funcţie pe care a deţinut-o trei decenii, ceea ce i-a adus recunoaşterea ştiinţifică, fiind ales membru corespondent al Academiei Române (1882). A fost preşedinte al Societăţii România Jună. A fost şi profesor de liceu, redactor la „Timpul“, alături de I. L. Caragiale şi Mihai Eminescu. Fondator al Ligii pentru Unitatea Culturală a Tuturor Românilor şi al revistei “Vatra“, împreună cu G. Coşbuc şi I. L. Caragiale. De altfel, există scrisoarea trimisă lui Simion Florea Marian prin care Slavici îşi anunţa intenţia de a veni la Suceava, unde-şi avea casa folcloristul şi de a-i cere colaborări pentru viitoarea revistă. Ca şi Titu Maiorescu, a fost împotriva etimologismului scrierii limbii române
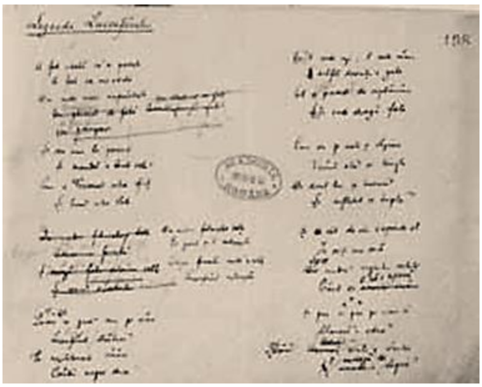

Afiş de film

şi a militat pentru unitatea ei fundamentată, bazată pe literatura populară (*Gramatica limbii române,* 1814; *Aşezarea vorbelor în româneşte,* 1815; *„Păsăreasca“ de azi,* 1822). A scris proză, remarcându-se mai ales prin nuvelele pline de substanţă: *Popa Tanda*, 1875; *Budulea Taichii*, 1880; *Moara cu noroc*, 1880, după care s-a turnat, în 1956, filmul cu acelaşi nume; romane: *Pădureanca, Mara*, 1894, după care, de asemenea, s-au turnat filme. Liviu Rebreanu s-a considerat continuatorul lui în linie directă. Foarte serios ca prozator şi bine dotat ca jurnalist de articole social-politice, Ioan Slavici n-a scăpat de necazurile pe care tocmai aceste date ale vieţii sale i le-au adus. La izbucnirea Primului Război Mondial a fost arestat la Bucureşti (în România Mică) findcă era supus austro-ungar (deoarece Transilvania ţinea de Imperiul Austro-Ungar, aflat în conflict cu România). I s-au confiscat manuscrisele şi a trebuit să apeleze la primul ministru pentru a-i fi returnată partea a doua a *Gramaticii limbii române,* la care tocmai lucra. A făcut închisoare între 1916 şi 1920. S-a retras apoi în judeţul Vrancea, unde a şi murit.

Mihai Eminescu

Bucovinean, născut Mihai Eminovici (Iminovici - probabil de la iminei, un fel fe opinci din piele, 15.011850, Ipoteşti, jud. Botoşani – 15.06.1889, Bucureşti) Tatăl, Gheorghe, era administrator de moşie fiindcă ştia carte. Ca şi mama lui Ion Creangă, mama lui a ţinut mult ca fiii ei să înveţe carte. Din 10 copii născuţi, cei mai mulţi au pie-

M. Eminescu – *Luceafărul* –
manuscris, Biblioteca Acdemiei Române.

rit. Au trăit ca oameni maturi 3.

Mihai, al şaptelea născut, a făcut şcoala primară şi gimanziul (ca elev al lui Aron Pumnul) la Cernăuţi, apoi a început studiile de filosofie la Viena (1869–1872) şi a continuat la Berlin (1872 –1874), dar nu şi-a luat licenţa. Cu ajutorul lui Titu Maiorescu a ajuns director al Bibliotecii Centrale din Iaşi, revizor şcolar, ziarist. Membru marcant al Societăţii Junimea, i-a adus la cenaclu pe Ion Creangă, Ioan Slavici şi I. L. Caragiale. Acest gest era definitoriu într-un sens pe care, prin lipsa cone-xiunilor legate de reorientarea profundă a culturii europene şi române din veacul al XIX-lea, analiştii noştri nu l-au luat în consideraţie. Eminescu şi toţi amicii pe care el i-a dus la cenaclu veneau din lumea oamenilor simpli. Acolo se născuseră şi acolo li se formase mentalitatea de oameni şi de viitori intelectuali, de acolo provine, ca fundament, clasicismul literaturii ro-

Veronica Micle – foto la Muzeul Literaturii din Iaşi

Ediţia princeps

mâne, marea cotitură şi marea deschidere modernizatoare a neamului. Accesul la izvoarele profunde, vii şi multiple ale civilizaţiei populare a reaşezat naţia în parametrii săi europeni, a făcut-o capabilă să reziste tuturor intemperiilor veacului XX. Datorăm acest lucru felului în care Eminescu, Maiorescu, Caragiale, Creangă, Slavici şi câţi alţii ca ei, din veacul al XIX-lea, au înţeles marea cale identitară a spiritului românesc. Eminescu a modernizat limba literară şi a deschis orizonturi metaforice noi literaturii şi culturii române, înfăptuind o sinteză originală între spiritualitatea românească şi marile direcţii ale culturii europene. El instituie, alături de Creangă, Caragiale şi Slavici, conceptul de scriitor profesionist, ridicat prin forţa talentului său, fără altă avere decât aceea a creaţiei sale, aşa cum se

Mihai Eminescu de Peter Jecza, Timişoara

prefigurase încă prin literatura lui Nicolae Filimon. Eminescu a scris lirică de dragoste şi socială, începînd sub înrâurirea paşoptistă şi evoluând spre romantism. Îndrrăgostit de Veronica Micle, care-i împărtăşea iubirea, deşi era căsătorită, a făcut din ea muza tuturor poemelor sale. Istoria, existenţa, iubirea, lupta, moartea fac obiectul versurilor sale în poeme precum: *Venere şi Madonă, Epigonii, Împărat şi proletar, Memento Mori, Scrisorile I-III*. Romanul poetic postum *Geniu pustiu* conturează chipul răzvrătitului: profet şi demon. A fost influenţat de mitologia românească şi balcanică, de vechile culturi orientale, de romanticii germani, de filosofia lui Schopenhauer în texte ca: *Strigoii, Sărmanul Dionis, Făt-Frumos din Lacrimă, Floare albastră, Luceafărul* – capodopera sa poetică. A mai lăsat proiecte dramatice (teatru istoric), a cules folclor. A fost un polemist acerb şi un bun gazetar de orientare junimistă (conservatoare, a lucrat la ziarul „Timpul" în perioada sa bucureşteană). A avut o contribuţie decisivă la reorientarea culturii române dinspre Orient spre Occident. În timpul vieţii i-a apărut un singur volum: *Poesii,* 1884. Ediţia completă de *Opere,* 16 vol. (1939–1989) a fost lucrată de Perpessicius (vol. I - VI) şi un colectiv

coordonat de Dimitrie Vatamaniuc, din care au făcut parte Petru Creţia, Marin Bucur (vol. VII–XVI, postume) ş. a. A fost tradus în foarte multe limbi. Exegeze despre: G. Călinescu – *Opera lui Eminescu*, 5 vol. (1934–1936); D. Popovici – *Eminescu în critica şi istoria literară română* (curs litografiat); Rosa del Conte (nota bene, născută în Liguria) – *Eminescu o del assoluto*, 1962; Allain Guillermou (Nota bene născut în Occitania) – *La génèse intèrieure des poésies d'Eminescu,* 1963; Ladislau Gáldi – *Stilul poetic al lui Eminescu,* 1964. Este considerat cel mai important poet naţional, definitoriu pentru spiritualitatea românească. Re - gina Elisabeta (era Carmen Sylva ca pseudonim literar) l-a recompensat cu Ordinul Bene Merenti, refuzat de poet. Membru de onoare post–mortem al Academiei (1948). Românii îl consideră cel mai mare poet al neamului, un simbol identitar și nici un fel de contestare pronunţată de-a lungul vremii n-a mai putut schimba acest lucru.

I(on) L(uca) Caragiale

Viitorul scriitor s-a născut într-un sat de câmpie (30.01.1852 Haimanale, azi I. L. Caragiale, Prahova - 22.06.1912, Berlin, Germania).

Se zicea despre el că ar fi grec la origini. În fapt, un sat de macedo-români cu numele Caragiali a existat în Macedonia grecească la graniţa cu Bulgaria. Cara - adică muntos - era în perioada medievală caracterizarea generică pentru valahii sud-dunăreni și nord-dunăreni (Valahiei i se spunea și Muntenia, deși cuprindea Câmpia Română). Numeroşi aromâni au Cara- în faţa numelui propriu-zis: Cara-ion, Cara-mitru, Cara-gheorghe, Cara-giani (gionli în aromână înseamnă tânăr). Faptul că numele proprii au semnificaţie ca substantive comune,

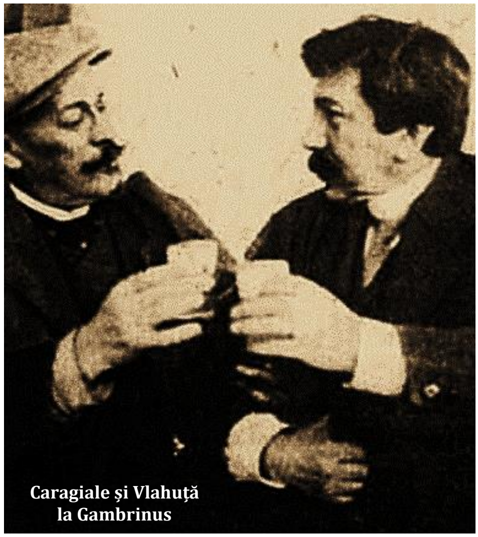

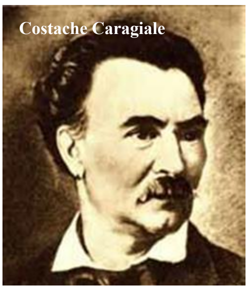
Casa memorială din satul I. L. Caragiale

Bust la Academia de Artă Teatrală şi Cinematografică, Bucureşti

ca şi bogăţia de nume provenite din porecle, atestă vechimea neamului, fiindcă în perioada triburilor acestea au fost criterii pentru desemnarea rudeniei, pentru ţinerea împreună a tribului. Majoritatea personalităţilor care au pus fundamentele teatrului şi actoriei în România provin de la sud de Dunăre: Ralu Caragea, Aristia, Maria Filotti, familia Caragiale, familia Nottara, Nicolae Iorga, Andrei Şaguna, Emanuel Gojdu, Octavian Goga, Al. Davila, Toni Bulandra, Mihai Fotino, Ion Caramitru au toţi origini aromânești. Ca și mulți alții.

Caragiale și Vlahuță la Gambrinus

Costache Caragiale

A urmat clasa de mimică şi declamaţie (1868 – 1870) a unchiului său, Costache Caragiali. A luat parte la revoluţia de la Ploieşti a lui Candiano Popescu (1870). A fost adus la Junimea bucureşteană de Eminescu (1878) şi a devenit în acelaşi an redactor la ziarul „Timpul", împreună cu Eminescu şi Slavici. A editat publicaţii satirico-umoristice: „Claponul", 1877; „Calendarul Claponului", 1878; „Moftul ro-

Spectacol de televiziune după schițele lui I. L. Caragiale

Al. Davila şi I. L. Caragiale

mân", 1893, împreună cu A. Bacalbaşa şi revista „Vatra" (1894–1896) împreună cu Ion Slavici şi George Coşbuc. A cunoscut şi a fost prieten cu mai toţi scriitorii români ai vremii. A ridicat dramaturgia românească la un prestigiu european - Eugène Ionesco se declara, în *Notes et contrenotes*, elevul său în materie de teatru - fiind creator al unor tipuri memorabile şi al unor formulări devenite proverbiale în limbajul uzual. A scris comedii: *O noapte furtunoasă*, 1879; *Conu 'Leonida faţă cu reacţiunea,* 1880; *O scrisoare pierdută,* 1884; *D-ale carnavalului,* 1885 şi o dramă: *Năpasta,* 1890, care a generat un proces literar în urma acuzaţiei de plagiat a lui Caion (avocatul lui Caragiale a fost B. Şt. Delavrancea). Volumele *Teatru*, 1891 şi *Năpasta* au fost respinse de la Premiul Academiei (de B. P. Hasdeu). A publicat *Proză și Schițe*, 1896; *Momente*, 1901, unde satirizează, ca în teatru, moravurile politice ale micii burghezii. A scris şi nuvele psihologice: *O făclie de Paşti,* 1892 şi fantastice: *Kir Ianulea*, prelucrare după *Belfegor Arcidiavolo* de Machiavelli şi *Abu Hassan,* prelucrare după *O mie şi una de nopţi*. S-a ridicat împotriva celor care au înăbușit în sânge răscoala de la 1907 în "Die Zeit", în articolul cu titlul *1907.* Membru post mortem al Academiei (1948). După revoluția din 1989 a existat un partid politic, Partidul Liber Schimbist (1990–1993), care se reclama de la Caragiale (preşedinte fondator Şt. Cazimir, exeget al operei lui Caragiale) şi exista Academia Caţavencu, fundaţie şi publicaţie satirico-umoristică (fondator poetul Mircea Dinescu). Trei descendenţi ai lui I. L. Caragiale – Iorgu, Luca Ion şi Mateiu – s-au remarcat în literatura română, dar nici unul cu forţa de penetrare a timpului ca tatăl lor. Prin faptul de a fi distins liniile arhetipale ale personalităţilor româneşti, atât în manifestările de suprafaţă, cât şi în motivaţiile psihologice, damaturgul Caragiale a străbătut fulgerător şi irevocabil toată distanţa de la clasicismul moraliştilor veacului al XVI-lea, la psihologia abisală a veacului XX. Nimic nu i-a putut sta în cale şi creaţia lui este permanent evocată ca un reper de cititorii neamului său, atât în clipe de bucurie sau de tristeţe, cât şi în marile momente de cumpănă, când puterea de a înţelege întreg orizontul naţiei este absolut necesară.

Alexandru Macedonski

A fost o personalitate complexă, de veşnic revoltat (14.03.1854, Bucureşti - 24.11.1920, Bucureşti), care s-a exprimat ca scriitor.

Viitorul poet aparţine unei familii de origine macedoneană, ca și Caragiale (familia Mincio, de valahi sud -

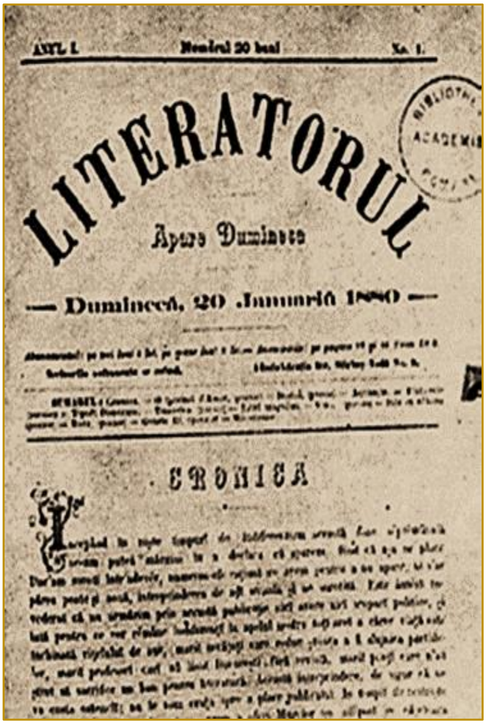
dunăreni), după cum arată şi numele. Primul cunoscut a fost un Dimitrie M., care s-a născut într-una din localităţile sudice ale Bulgariei (Sliven, Karnabat, Iambol), plaiul Ceatal Tepe/Ceatal Balkan, prin 1780–1782. În documentele epocii figurează alături de fratele său Pavel (probabil gemeni), iar părintele lor, viteazul Ştefan Min -

Drapelul Eteriei. În partea de jos drapelul aromânilor din Munții Pindului

cio Voievod, cunoscut în toată Bulgaria, descindea din neamul căpităniilor rămase în Macedonia. La declanşarea războiului ruso-austriaco-turc (1787), o mare parte a populaţiei ortodoxe din Balcani s-a refugiat în nordul Dunării, în Valahia şi Moldova (alte refugii / bejenii au avut loc în timpul celorlalte războaie imperiale, din 1806–1812, 1828–1829, 1853 – 1856). Astfel, Ştefan Mincio M., împreună cu fiul său, Stoian, s-au încadrat ca ,,volintiri" în corpul aşa-zişilor cazaci valahi ai armatei ruse de sub conducerea contelui A.P. Rumianţev. În 1806 Dimitrie M. şi fratele său Pavel, care participaseră, mai înainte, la răscoala antiotomană a sârbului Karagheorghevič, se încadrează în regimentul de cazaci valahi reînfiinţat la cererea ruşilor de către Constantin Ipsilanti, domnitorul fanariot al Ţării Româneşti (1806–1807). Dimitrie şi Pavel M. participă la mişcarea lui Tudor Vladimirescu, de care erau apropiaţi prin vechi afaceri şi camaraderie militară din războiul 1806–1812, dar şi cu Iordache Olimpiotul, şeful Eteriei. Fraţii M. ajung cu paşaport fals la Hotin, în Basarabia (1821), unde ruşii, considerându-i periculoşi, i-au arestat (1822 - 1823). Mai târziu, serdarul Dimitrie M. (a avu2t un fiu, tot Dimitrie, ministru al lui Al. I. Cuza), care, alături de Nicolae Bălcescu, Eftimie Murgu, Marin Serghiescu, C. Telegescu, Jean A. Vaillant ş.a., participă la constituirea Societăţii Secrete Frăţia (frncmasonă), condusă de Dimitrie /Mitică Filipescu, alături de Nicolae Bălcescu. Era nepotul lui Dimitrie M. serdarul şi fiul cel mare al lui Dimitrie M., ministrul de Război al lui Cuza.

La 16 ani a colindat singur prin Austria, Italia, Elveţia. În 1872 a debutat cu volumul *Prima verba.* Complexul său genialoid i-a creat un spirit de opoziţie: antidinastic, antijunimist, antieminescian. A fost o vreme liberal, în 1880 a scos „Literatorul", revistă literară care a avut în jurul ei cenaclul cu acelaşi nume. Aici a fost promovată poezia simbolistă, s-au format şi au publicat Tudor Arghezi, Ştefan Petică, Ion Pillat, George Bacovia, Adrian Maniu, Tudor Vianu ş. a. Deşi apărută cu întreruperi, revista a fost expresia unui curent literar înnoitor. Macedonski a încercat să se impună şi în

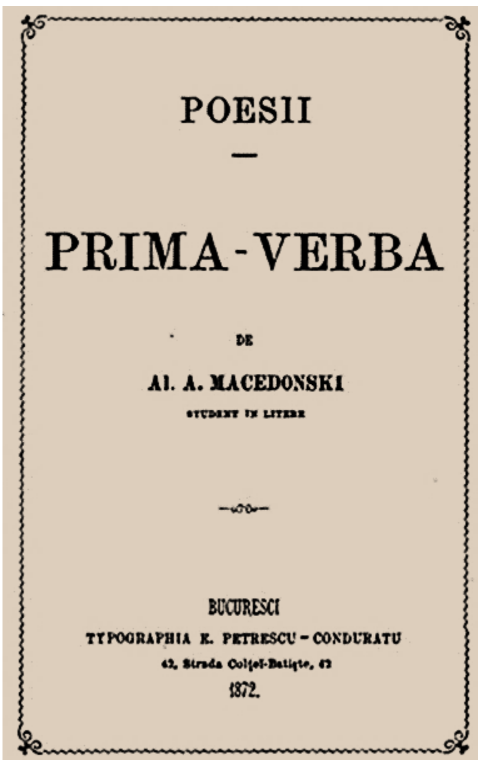

ANUL I. Numĕrul 20 bani No. 1.

LITERATORUL

Apare Duminica

— Duminecă, 20 Januariŭ 1880 —

CRONICA

POESII

—

PRIMA-VERBA

DE

Al. A. MACEDONSKI

STUDENT IN LITERE

BUCURESCI

TYPOGRAPHIA K. PETRESCU-CONDURATU

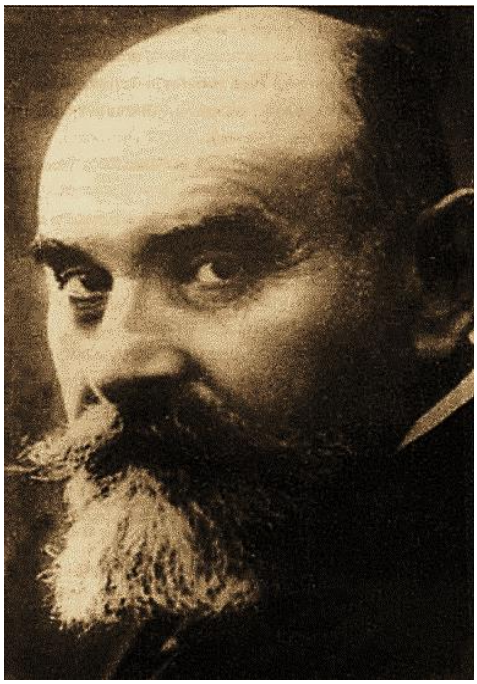
42, Strada Colţei-Batişte, 42

1872.

literatura franceză: *Bronzes,* 1897; *Le Calvaire du feu* (Calvarul focului), 1906; *Le Fou?* (Nebun?), teatru, 1913. A continuat să publice versuri la Bucureşti: ciclul *Nopţilor* şi al *Rondelurilor*. A scris proză: *Thalassa,* articole teoretice despre poezie şi numeroase pamflete.

Deşi n-a fost recunoscut de contemporani din cauza caracterului său dificil, a rămas pentru posteritate drept unul dintre poeţii modernizatori, aflat la confluenţa romantismului, parnasianismului şi simbolismului.

Constantin Dobrogeanu-Gherea

Solomon Katz, în Ucraina Mihail Nikitici Kass (21.05.1855, Slavianka-Ekaterinoslav, azi în Ucraina – 07.05.1920, Bucureşti) şi-a luat numele de critic literar Constantin Dobrogeanu-

Cristian Rakovski, Leon Troţki, C. Dobrogeanu- Gherea, Bucureşti,1913

Gherea odată cu refugiul în România din calea Ohranei ţariste, care nu încuraja acţiunile sale socialiste. A absolvit gimnaziul la Ekaterinoslav, un loc al Rusiei profunde şi bine aşezate de veacuri, apoi a plecat la Harkov, unde a audiat cursurile Facultăţii de Ştiinţe. A intrat, ca student, în cercurile narodnice, care afirmau doctrinar necesitatea de a ridica „norodul", masele populare la lumina culturii pentru a salva astfel sufletul rusesc. Fugit la Iaşi, Bucureşti, în Elveţia, continuă să trimită peste graniţa rusă materiale incendiare, semn al aderenţei sale la doctrina socialistă. E prins, arestat, colindă prin diverse închisori, până la Oceanul Îngheţat de Nord. De acolo a evadat şi a reuşit să revină în România. A fost unul dintre membrii marcanţi ai Partidului Social Democrat Român, un critic literar prodigios, cunoscut pentru polemica sa literară şi social-politică dusă cu Titu Maiorescu.

A obţinut cetăţenia romaâă graţie susţinerii exprese a lui Maiorescu, atunci prim-ministru. Acest fapt, privit pe fundalul mişcărilor politice din zona strategică a României, ne indică valoarea viziunii politice a lui Titu Maiorescu (prim ministru), felul cum a simţit viitorul şi hotărârea cu care a optat pentru el. Gherea i-a cunoscut pe Leon Troţki [42] şi Cristian Racovski [43]

1906. Anul 1. Mai. No. 3.

Viaţa Romînească

Directori: C. STERE şi P. BUJOR

SUMAR

IAŞI

1906

imediat după Războaiele Balcanice. A contribuit la fundamentarea mişcării socialiste la Iaşi prin publicaţii înfiinţate de el: „Basarabia", 1879; „România viitoare", 1880, „Contemporanul", 1881. A învăţat foarte bine limba română şi a debutat în publicistică în 1883, continuând să susţină amplificarea stângii româneşti mai ales pe cale jurnalistică: a scris pentru „Revista socială", „Drepturile omului", „Munca", „Critica socială", „Democraţia socială", „Lumea nouă", „Socialismul".

Primul semn ideologic al virajului pe care-l lua societatea românească la sfârşitul secolului al XIX-lea a fost apariţia curentului poporanist, sub

influenţa narodnicismului rusesc. Poporanismul i s-a datorat lui Constantin Stere (jurnalist basarabean născut la Soroca şi ajuns la Bucureşti). Curentul afirma că baza civilizaţiei româneşti e dată de clasa ţărănească. Stere a întemeiat cu Paul Bujor, în 1906, revista "Viaţa românească", singura publicaţie literară românească - secretar general a fost G. Ibrăileanu (armean la origini) -care apare neîntrerupt până astăzi. Deci, prin apelul la baza sa de masă, conform ideologiei curentului, societatea îşi poate regenera valorile. Poporanismul a avut succes fiindcă s-a sprijinit pe curentul de stânga preexistent - prima publicaţie social-democrată, „Telegraful român“, apăruse în 1865, „Lucrătorul român" al fraţilor Gheorghe şi Ion Nădejde în 1872 – şi în al doilea rând fiindcă în 1906 a apărut revista sa proprie de promovare culturală, „Viaţa românească". În 1862 a apărut Partidul Social-Democrat al Muncitorilor din România, unde fraţii Nădejde şi C. Dobrogeanu Gherea erau membri. Lui îi datorăm faptul de a fi pus lumea românească în echilibru, prin apariţia celui de-al doilea braţ al balanţei istoriei, acela al stângii, alături de braţul mai vechi, al dreptei politice româneşti. Odată cu trecerea la Partidul Liberal a unora dintre membrii PSMDR („trădarea generoşilor“, 1899), Gherea s-a îndreptat către marxişti. Trebuie menţionat faptul că, în acest interval de timp au avut loc răscoale ţărăneşti în anii: 1888, 1893, 1894 şi 1907.

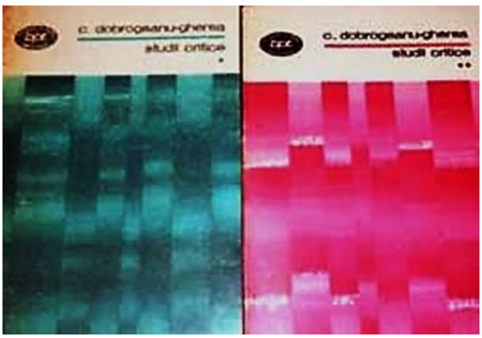

Prieteniei cu Paul Zarifopol (şi el cu rădăcini aromânești, ca și Caragiale), ginerele lui Gherea, i-a datorat marele dramaturg însuşi

Familiile general P. Cernovodeanu, Paul Zarifopol şi C. Dobrogeanu-Gherea

înţelegerea profundă a mişcărilor ţărăneşti atunci cînd a scris articolul *1907*. Poporanismul a rămas direcţia culturală a social-democraţiei româneşti, a ideologiei de stânga în sens larg. Calea liberă deschisă de marii intelectuali ai literaturii acestui curent, prin accesul talentelor venite direct din marea masă necunoscută şi puternică a neamului, s-a amplificat astfel. Volutele veacului XX, acela în care românii şi-au pierdut elitele de cel puţin două ori, la schimbările de regim, n-au mai putut anula ceea ce fusese făcut prin apariţia acestei balanţe a veacului precedent, (deşi "Viaţa românească" nu mai este o publicaţie de stânga), al XIX-lea, pentru ca lumea românească să capete o faţă nouă.

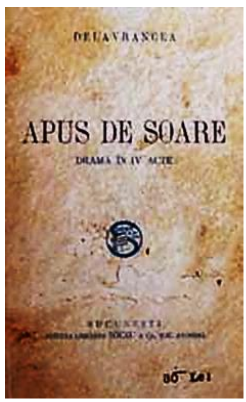

Cu lucrarea sa, *Neoiobăgia,* Gherea devine unul dintre părinţii sociologiei din România. Fiul lui, Alexandru Gherea, este unul dintre fondatorii Partidului Comunist Roman (1921). A fost adept al narodnicismului şi este considerat părinte al sămănătorismului, jucând totodată un rol activ în mişcarea poporanistă. Articolul său fundamental rămâne *Asupra criticii.* Lucrări: *Neoiobăgia (Studiu economico-sociologic al problemei noastre agrare),* 1910; *Personalitatea şi morala în artă; Tendenţionismul şi tezismul în artă; Decepţionismul în literatura română; Cauza pesimismului în literatură şi viaţă; Asupra criticii metafizice şi celei ştiinţifice; Asupra esteticii metafizice şi ştiinţifice; Idealurile sociale şi arta; Asupra mişcării literare şi ştiinţifice; Munca creatoare şi munca-exerciţiu; Dl. Panu asupra criticii şi literaturii.* Membru post-mortem al Academiei Române (1948).

Barbu Ştefănescu Delavrancea

Numele real, la naştere, a fost Barbu Tudorică Albu, ca elev Barbu G. Ştefănescu (11.04.1858, Bucureşti – 29 04.1918, Iaşi) - scriitor, orator şi avocat. Este tatăl pianistei şi scriitoarei Cella D., precum şi al arhitectei Henrieta (Riri) D., una dintre primele femei-arhitect din România. Își va semna operele cu varianta definitivă Barbu Delavrancea (ortografiată „de la Vrancea“ mai întâi, după acel ţinut de mare originalitate etno-culturală de unde se trăgea bunicul dinspre tată, acela care l-a şi crescut, Gheorghe Tudorică Albu de la Sohatu), Focșani, în Munții Vrancei, ți -

Al. Vlahuță, V. A. Urechia, B. Șt. Delavrancea, 1889, Arhiva Bibliotecii V. A. Uechia, Galați

nutul unde Al. Odobescu a descoperit faimosul tezaur de la Pietroasa. Bursier la Liceul Sf. Sava, învaţă cei mai de seamă profesori ai Capitalei din acea vreme (D. A. Laurian, Anghel Demetriescu, Vasile Ştefănescu, de la care a luat, în semn de supremă apreciere, numele de familie). A studiat la Facultatea de Drept (1877–1882). După un scurt popas la Paris (1882 - 1884), pentru a-şi desăvârşi studiile juridice, a publicat în 1885 volumul de nuvele *Sultănica*. Reîntors în ţară, a colaborat la „România Liberă“, numărîndu-se printre redactorii ei apropiaţi, alături de prietenii și colegii săi de generaţie, Al. Vlahuţă și Duiliu Zamfirescu. A publicat, pe rând, *Șuier, Fanta-Cella, Iancu Moroi, Răzmiriţa, Palatul de cleştar* şi *Odinioară*, care anunţau cu pregnanţă un nume nou în literatura română, *Tudose* (1887). Îl cunoaște pe I. L. Caragiale, căruia îi consacră un admirabil portret şi îl va apăra, ca avocat, în procesul legat de paternitatea dramei *Năpasta*, proces intentat lui Caragiale de Caion, care pretindea că dramaturgul l-a plagiat. A făcut cunoştinţă cu Titu Maiorescu şi cu V. Alecsandri ca trimis al „României Libere“ la banchetul Junimii, la Iaşi. Din

SERIA II.—ANUL III. No. 536 — Ediția a treia — DUMINICĂ 17 AUGUST 1897

NUMĂRUL 10 BANI

EPOCA

ABONAMENTELE

MANUSCRISELE NU SE ÎNAPOIAZĂ

REDACȚIA
No. 3 — STRADA CLEMENȚEI — No. 3

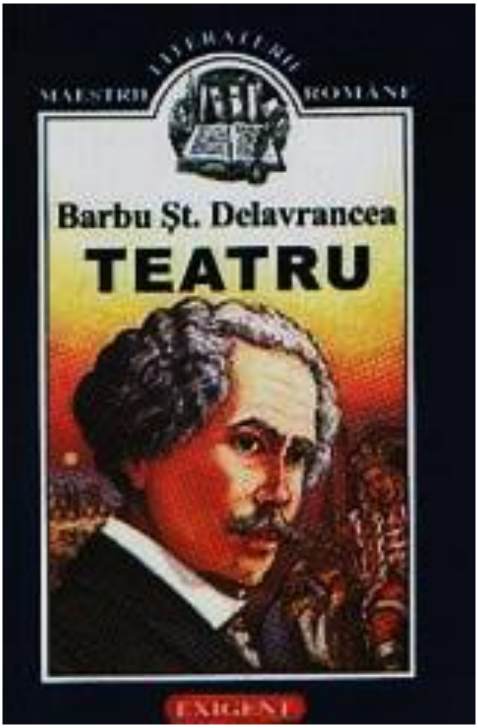
TELEFON

NUMĂRUL 10 BANI

ANUNCIURILE

Un număr vechiŭ 30 bani

ADMINISTRAȚIA
No. 3 — STRADA CLEMENȚEI — No. 3

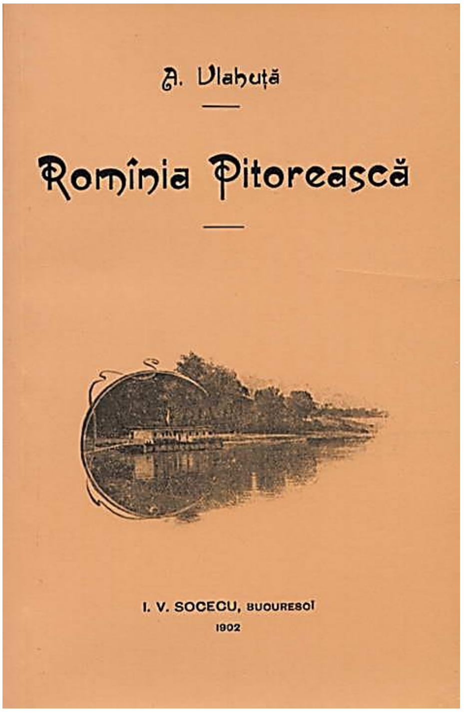
1885 a publicat la ziarul „Drepturile omului“, iar mai târziu la „Literatură şi ştiinţă“, revistă condusă de C. Dobrogeanu-Gherea. Scriitorul a luat parte, de asemenea, la înfiinţarea ziarului “Epoca“, al cărui prim-redactor va fi de la 16 noiembrie 1885 pañă la 23 ianuarie 1886, printre colaboratori aflîndu-se Al. Vlahuţă şi Anghel Demetrescu. A publicat aici, printre altele, două ar - articole semnificative: *Cum suntem guvernaţi* şi *Fiii poporului şi sărăcia poporului,* fiind prezentată, pe un ton patetic, starea de înapoiere şi de mizerie a celor sărmani. Prin dezbaterea acestor probleme rurale sunt dezvăluite primele note ale pamfletarului şi ale politicianului de mai târziu. Continuîndu-şi colaborarea la „Lupta“, ziar condus de Gheorghe Panu, gazetarul a probat o bună conduită critică. În 1888 s-a angajat cola - borator la ziarele „Democraţia“ şi „Voinţa naţională“, unde s-a remarcat prin numeroase articole. A făcut şi critică dramatică („Epoca“, 1886), a polemizat cu Maiorescu într-o serie de articole ce vor demonstra multiple în - însuşiri intelectuale (*O familie de poeţi*). E prezent în aproape toate domeniile artei şi ale vieţii publice, încercându-şi talentul în numeroase direcţii. La 19 aprilie 1887 tipăreşte revista „Lupta literară , în paginile căreia apare prima variantă a nuvelei *Hagi-Tudose.* Printre colaboratori îi descoperim pe Al. Vlahuţă, C. Mille, P. Ispirescu şi Artur Gorovei. Direcţia de stânga a vieţii social-politice româneşti îşi face astfel simţită prezenţa în marea literatură. Delavrancea este scriitorul care a făcut

Tramvaiul lui Barbu Şt. Delavrancea. Caricatură de când era primar al Capitalei

în chipul cel mai pregnant trecerea de la romantism (trilogia pieselor istorice: *Apus de soare, Viforul, Luceafărul*) la realism. Între piesele istorice şi drama ţărănimii a ales, în cele din urmă, să fie autorul celor umiliţi. Îl prevesteşte astfel pe Liviu Rebreanu. Atras de copleşitoarea personalitate a lui B. P.

Hasdeu, devine redactor la „Revista nouă“, condusă de acesta. Devine redactorul permanent al ziarelor „Democrația“ și „Voința națională“. Ajunge în ultimul an al secolului al XIX-lea (1899) primar al Bucureștilor și introduce tramvaiul electric, ceea ce îi atrage critici din partea opoziției. Membru al Academiei Române (1913) și vicepreședinte al Academiei Române (1915–1918). Retras la Iași din cauza celui de-al doilea război mondial, moare dezamăgit, înainte de a vedea înfăptuirea României Mari.

Alexandru Vlahuță

Al Vlahuță, Victor Eftimiu, G.Coșbuc și Octavian Goga (așezat)

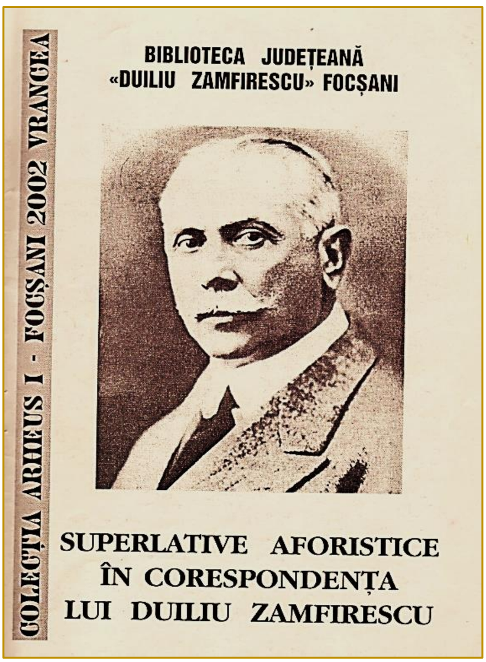
Viitorul scriitor (05.09.1858, Pleșești, azi Alexandru Vlahuță, jud. Vaslui - 19.11.1919, București) a urmat timp de un an cursurile Facultății de Drept din București, pe care le-a părăsit din cauza situației materiale precare, devenind institutor și apoi profesor la Târgoviște. Din 1884 până în 1893 a funcționat ca profesor la diverse instituții de învățământ bucureștene: Școala Normală a Societății pentru Învățătura Poporului Român, Azilul Elena Doamna, Liceul Sfântul Gheorghe. În 1888 a fost revizor școlar pentru județele Prahova și Buzău. Editează revista „Vieața“ (1893 - 1896), apoi „Sămănătorul“ (1901), împreună cu George Coșbuc. Din 1901 a funcționat ca referendar la Casa Școalelor. Cea mai cunoscută lucrare a sa este *România pitorească*, 1901, rod al călătoriilor prin țară. A mai scris nuvele, ca și un roman, *Dan*, 1894. Numeroase versuri, influențate de lirismul eminescian, au rămas publicate în reviste. Un colegiu din Rm. Sărat și un liceu din Bârlad îi poartă astăzi numele.

Duiliu Zamfirescu

Scriitorul era din familia viitorului arhitect Ion Mincu (aromân) de la Focșani după mamă și fiu de arendaș după tată (30.10.1858, Plăinești, jud. Râmnicu Sărat, azi Dumbrăveni, jud. Vrancea – 03.06.1922, Agapia, jud.

Neamţ). A urmat clasele primare şi gimnaziale la Focşani, iar liceul şi Facultatea de Drept la Bucureşti (licenţiat în 1880). A fost judecător la Hârşova şi Târgovişte. În 1883 a devenit membru al Junimii. În 1885 a intrat prin concurs la Ministerul de Externe şi a colaborat la „Literatorul“ lui Macedonski, ca şi la ”România liberă“ a lui D. Aug. Laurian. După trei ani de la intrarea la Externe, îmbrăţişând cariera diplomatică, devine secretar de legaţie la Roma până în 1906. A mai lucrat la Atena, Bruxelles, a fost membru în Comisia Europeană a Dunării, preşedinte al Camerei Deputaţilor.

Dunărea este cel mai lung fluviu al Europei, axul continentului, îl străbate de la NV către SE, izvorăşte din Munții Pădurea Neagră din Germania – izvoarele de numesc Breg şi Brega – un “el“ şi o “ea“ – cuvintele sunt de substrat pre-indo-european - şi se varsă în Marea Neagră la Sulina, printr-o deltă. În antichitate se numea Istros şi a fost fluviul de care se leagă mitologia triburilor de traci. Deoarece

Tabula Traiana la Porțile de Fier ale Dunării

Dunărea la Cazane

Duiliu Zamfirecu – fotografie de diplomat

a unit popoare numeroase, fiind o cale de acces navigabilă, tot atât cât a favorizat viaţa datorită câmpiilor mănoase din lungul apei, Dunărea a prilejuit, dintotdeauna, migraţii şi lupte pentru controlul ei. Tracii au stăpânit din cele mai vechi timpuri - imemoriale - Porţile de Fier dintre Munţii Balcani şi Munţii Carpaţi. Acela a fost şi primul punct strategic râvnit de romani. Impăratul Traian a construit Tabula Traiana, care există şi astăzi, chiar la Porţile de Fier. Prin consens al riveranilor, Comisia Europeană a Dunării se află la Sulina şi astfel s-a încercat liberalizarea accesului prin această importantă poartă fluvială, fapt salutar în perioa - da de pace relativă a veacului al XIX-lea. În România se află două din trei porţiuni ale Dunării: de Mijloc şi de Jos. Dunărea de Jos începe la Galaţi şi ține până la vărsarea în mare.

Dunărea la Porţile de Fier

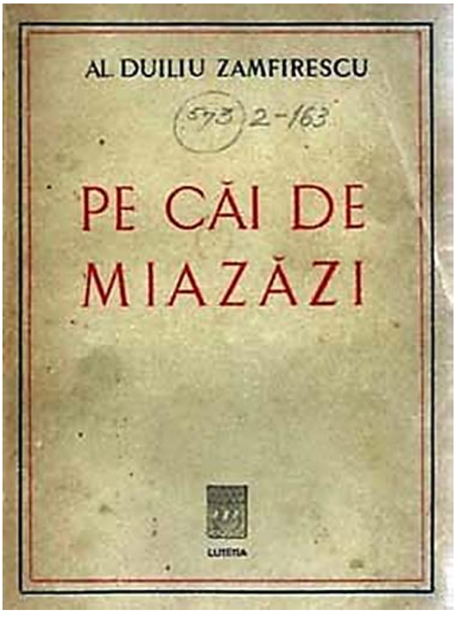

Sulina – Comisia Europeană a Dunării

Pe această porțiune pot intra pe fluviu vase maritime de mare tonaj. După al doilea război mondial Comisia Europeană a Dunării şi-a mutat sediul de la Sulina la Belgrad. Gh. Gheorghiu-Dej a reuşit mutarea ei înapoi la Sulina, un oraş multietnic de numai 4000 de locuitori, cu şapte Biserici (culte diferite), oraş în care se poate ajunge numai pe apă. Este remarcabil că un scriitor ca Duiliu Zamfirescu şi-a asumat răspunderea, în zorii veacului XX, de a participa la activitatea acestei importante comisii continentale.

După război a fost ministru de Externe în guvernul Averescu. A scris versuri, proză scurtă, piese de teatru, dar cea mai importantă contribuţie a sa la literatura română o reprezintă romanele din ciclul Comăneştenilor (*Viaţa la ţară, Tănase Scatiu, În război, Îndreptări, Anna sau ceea ce nu se poate*), 1884–1911, care contrapune clasa vechilor boieri celei mai noi, în ascensiune, a arendaşilor. Este influenţat de naturalismul european, curent literar care anunţa marile deschideri sociale ale realismului, dar îl tratează în sens propriu, cu aplicare la dina-

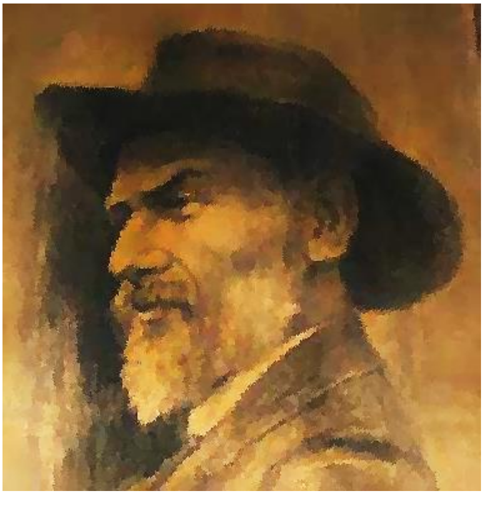
mica societății românești, cutremurată exact în acei ani de marile răscoale țărănești dintre 1888 și 1907. Ciclul e său este primul din literatura noastră

asemănător ciclului lui Émile Zola, *Les Rougon-Macquart*. Lui i se adaugă primul roman epistolar din literatura noastră, *Lydda*. Purcească din experiența literară lăsată de Nicolae Filimon, proza lui Duiliu Zamfirescu – deși apără poziția marilor proprietari de pământ acuzându-i pe intermediarii arendași de răul făcut țăranilor – o anunță, prin luciditatea viziunii asupra stării de lucruri din țară, pe aceea a lui Liviu Rebreanu. A fost președinte al Uniunii Scriitorilor (1916–1917), membru (1908) și vice- președinte al Academiei Române (1918–1919).

George Coșbuc

Născut într-o familie de preoți din ta tă-n fiu (20.09.1866, Hordou, azi Coșbuc, jud. Bistrița-Năsăud – 09.05. 1918, București), a absolvit liceul la Năsăud și s-a n scris la Universitatea din Cluj, la Facultatea de Filosofie și Litere. A fost mai întâi redactor la „Tribuna“ (1884, Sibiu), chemat acolo de Ioan Slavici, acela care l-a și prezen-

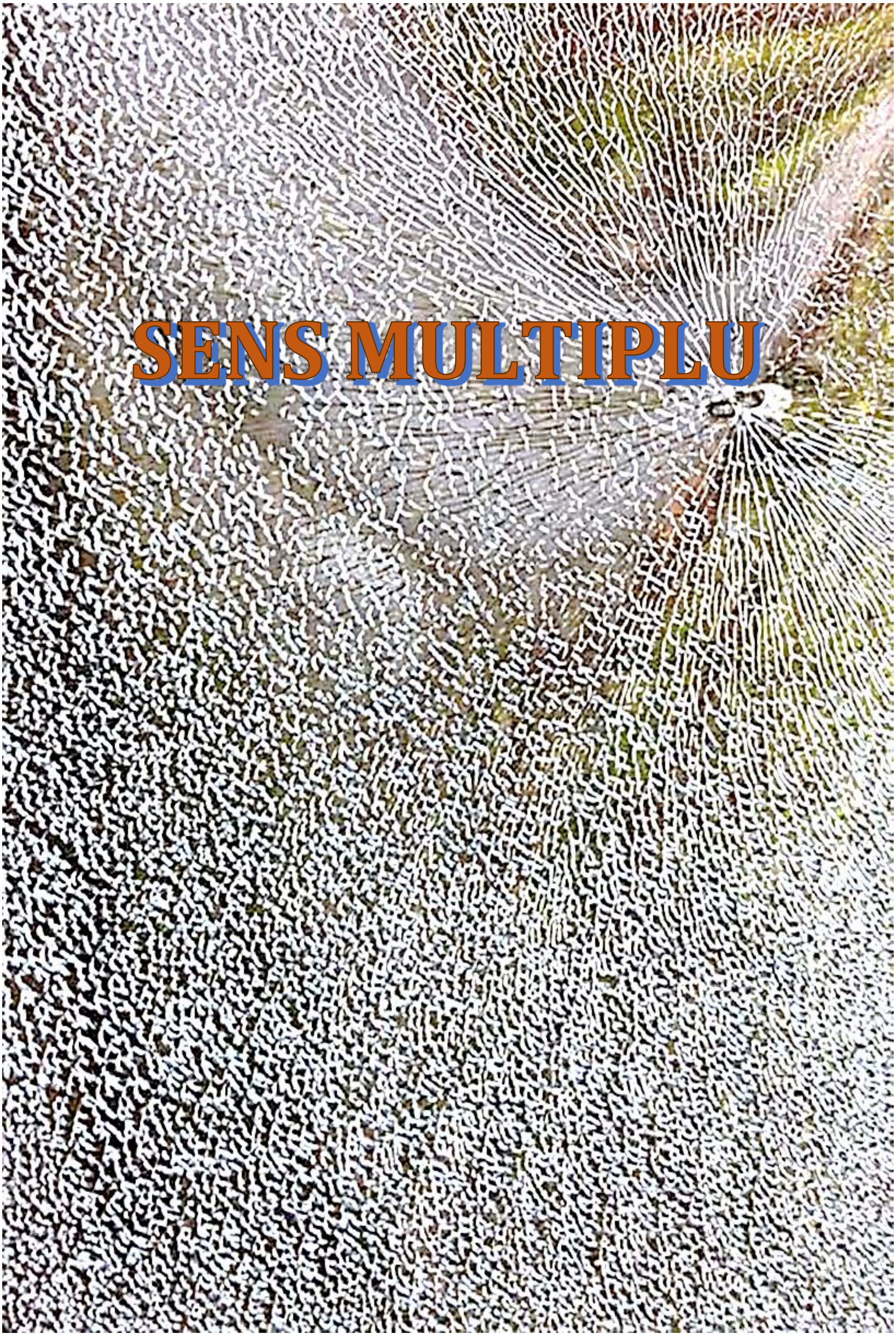

tat lui Titu Maiorescu la Junimea. Iar Maiorescu l-a adus la Bucureşti. Nu s-a simţit însă pe deplin apartenet nici la Cenaclul Junimea, nici n-a colaborat prea intens la „Convorbiri literare“. Ca şi ceilalţi scriitori români ai acestui veac veniţi din masa necunoscută şi profundă a naţiei, oameni simpli formaţi prin ei înşişi, inclusiv aceia care aparţineau Junimii, Coşbuc şi-a continuat destinul şi a reuşit astfel performanţa de a da o strălucire unică izvoarelor culturii populare. Cunoscător de greacă şi latină, a fost traducător al lui Dante în română - *Divina Comedie*, 1924–1932, publicată postum), al *Odiseii* lui Homer, al *Eneidei* lui Virgiliu, Premiul Academiei, al lui Byron – *Mazeppa*, 1896; al lui Kalidāssa – *Sakuntala*, 1897; epopeile care vin din cultura Indiei din mileniul I î.H. - *Mahabharata* şi *Rāmāyana,* 1897 ş. a. A şlefuit versificaţia românească, i-a găsit ritmuri noi, care îmbină tradiţia populară şi pe aceea a antichităţii latine. Ca şi ceilalţi scriitori pe care-i numim astăzi clasici ai literaturii române, n-a dat nimic de la el, nu s-a pliat după imperativele mişcărilor politice, ci şi-a păstrat verticalitatea până spre sfârşitul vieţii. A întemeiat şi condus în colaborare reviste: „Vatra“ cu I.L. Caragiale şi I. Slavici, 1894), „Sămănătorul“ (1901, cu Al. Vlahuţă), „Viaţa literară“(1906) ş. a. Poezia sa, de factură neoclasică şi folclorică, în linia tradiţionalismului românesc, evocă universul rural în momentele majore ale ciclului vieţii: *Draga mamei,* baladă, 1866; *Fulger,* poveste în *versuri, 1877; Blestem de mamă, 1885; Fata craiului din cetini,* 1886; *Balade şi idile*, 1893; *Fire de tort*, 1896 ; *Cântece de vitejie*, 1904, *Balade*, 1913 şi parodii în versuri. Membru al Academiei 1916).

E bine să ştii

Inventatorul stiloului a fost Petrache Poenaru (10.01.1799, Beneşti, Vâlcea – 02.10.1875, Bucureşti). Şi-a înregistrat invenţia la Paris (1827), unde studiase matematica şi unde a plecat din nou după înfrângerea revoluţiei lui Tudor Vladimirescu (pe care-l susţinuse), spre a face topografie. Brevetul avea numele *Plume portable sans fin, qui s'alimente elle-même avec de l'encre* (pană portabilă care se alimentează singură cu cerneală la nesfârşit). A revenit profesor de matematică la liceul la Sf. Sava din Bucureşti şi a fondat apoi Colegiul din Craiova. A scris manuale pentru elevi şi a promovat ideea unui învăţământ unitar şi egal pentru toţi copiii din România. Ca director al Eforiei Şcoalelor Naţionale s-a ocupat de fondarea şi creşterea numărului de biblioteci şcolare.

SENS MULTIPLU

Jocul de oglinzi

Veacul XX începe cu prerogativele unui mare întreg. Mişcarea fiecărei părţi produce rezonanţe şi distorsiuni asupra întregului. În comparaţie cu veacul al XIX-lea, oglinda secolului XX pare fragmentată nu doar pe orizontala drumurilor de alergare ale popoarelor, ci și pe verticala raportării la propria lor continuitate identitară.

În ce-i priveşte pe români, suportă şi ei cele două mari crize economice: din deceniul al III-lea, care s-a finalizat cu al doilea război mondial şi de la finalul secolului, care a anunţat sfârşitul sistemului politic socialist. Fiecare dintre cioburi dă iluzia că este chiar realitatea la care s-ar raporta creaţia. Războiul civil din Spania a împărţit în două Europa, care credea că-şi aflase liniştea după Pacea de la Trianon (1919). În ce-i priveşte pe români, au avut parte de Marea Unire (1918), dar dialectele sudice au fost private de recunoaşterea dreptului la cultivarea identităţii. Creaţia literară (aceea care foloseşte limba maternă) a produs modificări în registrul mental pentru toţi cititorii. Dialectul daco-român, adică limba literară vorbită la nord de Dunare, în Voivodina, Bucovina de Nord și Moldova a continuat să producă efecte de civilizaţie şi de cultură românească, deşi canalizate doar pe sensuri de mers care promovau ideologia socialistă şi aparţineau realismului socialist. Abia în a doua parte a veacului, după războiul rece, s-au făcut auzite voci divergente, iar ele au fost recunoscute drept valori identitare fără nici o analiză a „bucăţilor de oglindă” de la care se reclamau (naţionalismul, legionarismul, dogmatismul de orice fel). Instituţiile şi mijloacele mass media au primit şocul acestor mari modificări care schimbau chiar fundamentul de existenţă al statelor.

Dispariţia socialismului – o moarte anunţată ca final al unei mari crize economice – și extinderea Uniunii Europene (cu vocație continentală) n-a produs însă atât de sperata reluare a unităţii tuturor ţintelor de civilizaţie ale Europei și ea traversează o severă criză identitară, de sfârșit a marii epoci numită Europa Națiunilor. Marile diferenţe (de la țarăla țară), de percepţie a civilizaţiei, a economiei, a culturii, a standardelor de viaţă, rezistenţa la nou şi la vechi deopotrivă, totul cu sens identitar, ţin la limita de jos capacităţile şi valorile unui continent care a fost, veacuri la rând, model planetar și încă nu e limpede dacă el va rezista identitar, prin opțiunile sale, șocurilor viitorului.

Falia dintre model şi marile mase de oameni - între care creatorii sunt doar o categorie, iar literații o subcategorie a acestora – continuă să împartă în cioburi mereu mai mărunte marea oglindă a finalului de veac XX și de început a mileniului al III-lea...

Coordonate generale

Ca şi veacul anterior, acela al apariţiei şi structurării Europei Naţiunilor, veacul XX a adus o creştere semnificativă a populaţiei continentului. Ea a fost consolidată prin descoperiri şi invenţii menite să satisfacă necesarul de consum al marilor mulţimi, nu doar al celor puţini şi aleşi.

Chiar expresia „bunuri de larg consum“ aparţine secolului XX. De pildă, numărul specialiştilor care lucrau în aceste domenii „ale bunurilor şi serviciilor“ a crescut de la 8000 în 1910 la cinci milioane în 1990 numai în Europa Occidentală. A apărut (în SUA) principiul fundamental al standardizării produselor. Trebuie să menţionăm că maşina de spălat, aspiratorul şi maşina de ras au apărut în 1901, detergenţii în 1916, în 1905

The New York Times.

LINDBERGH DOES IT! TO PARIS IN 33½ HOURS; FLIES 1,000 MILES THROUGH SNOW AND SLEET; CHEERING FRENCH CARRY HIM OFF FIELD

COULD HAVE GONE 500 MILES FARTHER

Gasoline for at Least That Much More; Flew at Times From 10 Feet to 10,000 Feet Above Water.

au apărut oţelurile speciale şi anestezia operatorie, înainte de primul război mondial au apărut aviaţia, telegrafia fără fir, radioul, producţia de masă a automobilului (Ford, 1909). Frigiderul datează din 1913. Primul sfert al veacului XX, prin urmare după primul război mondial, când a apărut pe harta Europei şi România Mare, se

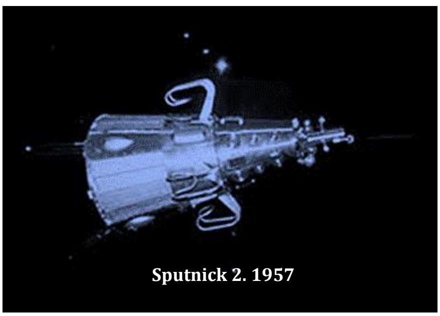

Europa în 1924. Cu linie punctată – Marea Barieră Intercontinentală

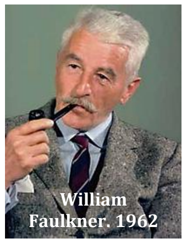
încheie cu inventarea microfonului şi a televiziunii, ca şi cu reuşita epocală a pilotului Lindbergh, care traversează Atlanticul, în avion, fără escală. Din anii '30 datează banda magnetică,

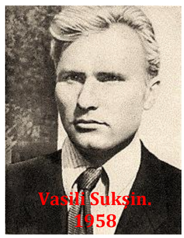

Sputnik. Primul satelit artificial. 1957

Sputnick 2. 1957

Sputnik 2 Laika. 1957

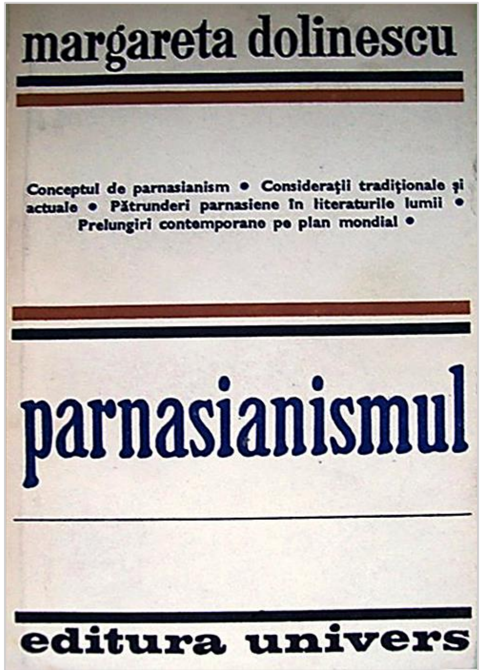
discul de 33 de turaţii şi cafeaua instant. Apar apoi, înainte de al doilea război mondial, sondajul de opinie, pixul cu pastă, nailonul şi, imediat după război, bomba atomică. Şi dacă primul război mondial nu oprise ritmul geometric multiplicat al invenţiilor şi descoperirilor, nici al doilea război mondial n-a reuşit s-o facă. La terminarea lui au apărut ordinatorul şi filtrul de cafea. Prin anii '50 apar televiziunea în culori şi bomba cu hidrogen... Descoperirea structurii ADN datează din 1953, iar bateria solară apare în 1954. Datarea în arheologie prin metoda înjumătăţirii carbonului 14 este folosită din 1955 şi, tot în plin război rece, este aruncat pe orbita planetară primul satelit (1957). Ideologic, Europa şi lumea întreagă se împart în două unităţi distincte: lumea capitalistă şi lumea socialistă. Fiecare dintre ele încearcă să-şi demomstreze superioritatea în faţa celeilalte pe toate căile, inclusiv a culturii şi literaturii. Apar scriitori noi de ambele părţi, manometre sensibile ale presiunii în creştere: americanul William Faulkner (Premiul Nobel, 1949) şi rusul Vasili Şukşin (actor şi scriitor) sunt contemporani, iar alienarea ca unitate de măsură a celor două entităţi principale aflate în conflict - SUA şi URSS - face parte din esenţa demersului lor literar. Măsurarea Timpului (terestru şi cosmic), atenţia pentru parcursul trecut al umanităţii,

William Faulkner. 1962

Vasili Şukşin. 1958

ca şi pentru viitorul ei, devin obiective conştientizate de majoritatea civilizaţiilor omeneşti. În anii ’60 apar laserul, ecranul cu cristale lichide şi este descoperit efectul de seră care generează schimbarea climei planetare. La finalul acelui deceniu se naşte Internetul.

Toate, absolut toate aceste descoperiri şi invenţii vizează marile mulţimi ale ţărilor civilizate, viaţa umană în sens larg, ceea ce ne face să pricepem că informaţia se internaţionalizează, nu mai poate fi controlată ori ţinută secretă. Ba chiar, din raţiuni comerciale, există interesul ca ea să circule şi să poată aduce astfel bani. Ideea de profit ca zeu suprem aparţine tot acestui veac. De aceea câştigă teren băncile şi mass media, apar conceptele de „produs“ şi de „promovare“ a lui, precum şi cartea de credit. Apar concediile plătite, programul de muncă de 8 ore se generalizează, săptămâna de lucru este la începutul veacului de 6 zile, dar la sfârşitul lui, graţie tehnologizării şi luptei sindicale, doar de 4 zile şi jumătate.

Întreaga avalanşă de schimbări care modifică chiar percepţia individului despre el însuşi ca entitate şi despre el ca apartenent la un grup (de profesie, educaţie, ideologie, regiune, grup etnic, familie, naţiune etc.) trebuie corelată cu marile modificări ale registrelor social-economice şi politice ale veacului XX. Dacă punem între paranteze ceea ce a însemnat continuare şi dezvoltare a parametrilor culturali ai veacului precedent (de pildă, în zona literaturii, dezvoltarea romanului ca gen, continuarea unor curente precum parnasianismul, simbolismul ş. a.), trebuie să observăm că aceste modificări de registru socio-economic şi politic ţin de la primul război mondial şi până la mişcările care au dus la dispariţia lagărului socialist. Adică proiectează în ochii noştri „un veac mai

Drapele naționale

scurt" decât o sută de ani[44]. Acest perimetru „mai scurt" de timp e definit prin asemănări care fac din drumurile şi sensurile lui de mers o coeziune vizibilă prin ocheanul analizei, ca şi când o lovitură de gong primită pe un sens de mers şi-ar împrăştia ecoul pretutindeni, pe toate celelalte sensuri. O întâmplare sau un accident de parcurs se repercutează asupra întegului. Tot veacul vibrează consonant, în toate civilizaţiile naţiunilor, la exploziile izbucnite undeva, pe un drum lăturalnic. Umanitatea, civilizaţia şi cultura veacului XX au caracteristicile unui întreg, chiar dacă uriaș și greu de identificat. Dar care sunt parametrii acestui întreg?

Cafenea din Paris, 1960

Cel mai scurt secol

Primul şi poate cel mai însemnat parametru, deşi nu tocmai vizibil fără ocheanul puternic al analizei de fond, pare să fie modificarea principiului după care funcţionează relaţiile dintre state. Dacă principiul echilibrului de forţe, afirmat de Franţa şi impus în Europa încă din veacul al XVIII-lea, mai ales legat de conflictul continental al

1960. București. Începe construcția magazinului Eva

creştinilor cu Imperiul Otoman, dar şi de stăpânirea punctelor de control ale planetei (porţi, trecători, pasuri montane) a generat apariţia imperiilor coloniale (Franţa, Rusia, Olanda, Belgia, Spania, Portugalia, Italia, Germania), nu înseamnă că el mai este acceptat în veacul XX. Ţările, popoarele (din Africa, Extremul Orient, Australia, India) incluse în aceste imperii se trezesc la conştiinţa de sine şi-şi realizează starea de subordonare (economică, politică, dar şi culturală – adică identitară). Pe scurt, în raport cu presiunea „de la centru“ a forţelor coloniale (Puterile Europei dominau o treime din suprafaţa planetei), apare lupta de independenţă „de la margini“ a acestor popoare, în principal pentru apărarea identităţii de neam, dar şi a folosirii chiar de către

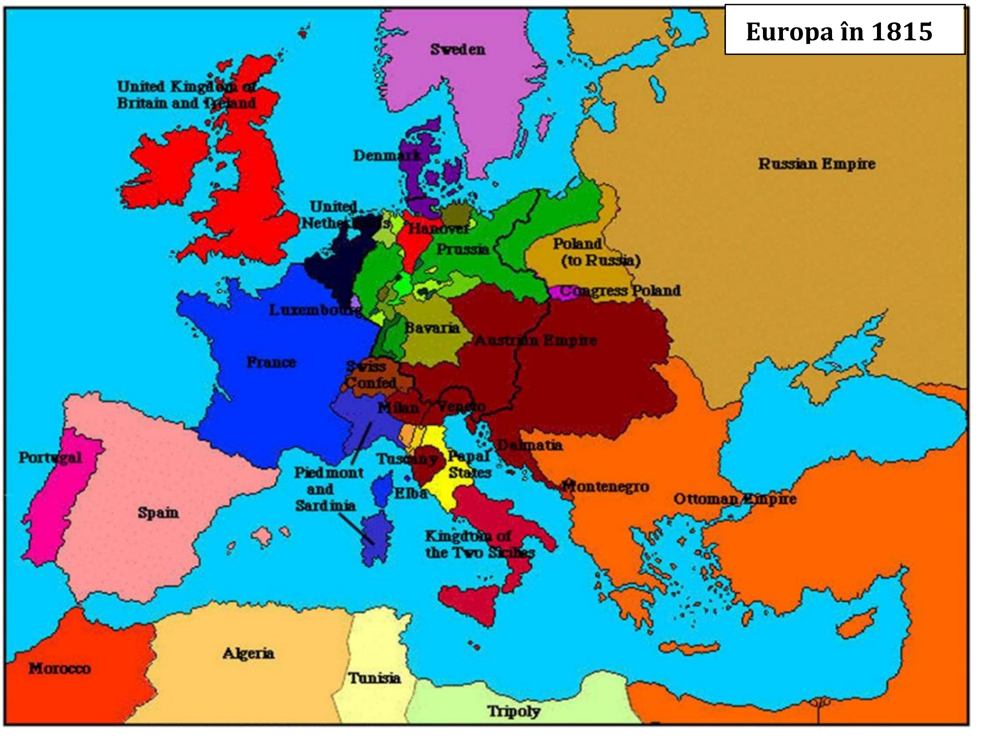

Înainte şi după Războaiele Balcanice

respectivele popoare a resurselor naturale din respectivele spaţii, precum şi a produselor rezultate din ele. Drumul cu sens unic, care ducea de la centru spre margine, se aprinde de flăcări numeroase. Marginalii vor şi ei să atingă centrul, să trăiască la fel şi explorează acest nou sens de mers. Traficul câştigă în intensitate: nu doar misionarii (catolici şi protestanţi) merg în ţările coloniale spre a le duce binefacerile religiei în locul credinţelor care făceau identitatea multiseculară a acelor popoare (iar mase mari de oameni din Europa năvălesc spre noile spaţii pentru a-şi putea face viaţa lor proprie – până la primul război mondial 50 de milioane de europeni au plecat de pe continent, adică de două ori şi jumătate cât populaţia României de azi), ci şi peisajul Europei se colorează cu africani, indieni, amerindieni, oameni din Extremul Orient veniţi să experimenteze pe cont propriu modul de viaţă al Centrului european. Marile migraţii au fost expresii firave ale circulaţiei umane planetare în comparaţie cu ceea ce s-a întâmplat în secolul XX. Şi asta pe fondul unor conflicte cu mare putere de generalizare, care fac din acest secol perioada cea mai dramatică a omenirii şi cu pierderile de vieţi omeneşti cele mai numeroase din toată istoria umanităţii.

Înainte de primul război mondial au fost războaiele balcanice (1912,

Primul război mondial - mobilizarea la intrarea României în război

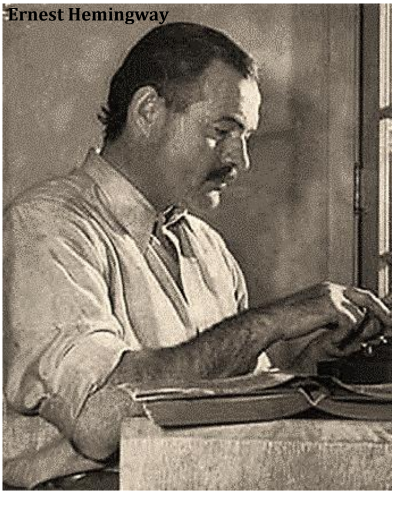
Europa în 1815

1913), o tentativă regională de stabilire a graniţelor, la care România a fost parte şi a câştigat Cadrilaterul. Ele s-au desfăşurat pe ruinele Imperiului Otoman, pentru mărirea statelor balcanice, în condiţiile în care Junii Turci luptau pentru modernizarea în stil european chiar a ţării lor. Efectul acestor lupte dintre părţi, care s-au soldat cu un sfert de milion de morţi, a fost declanşarea primului război mondial, deoarece Austro-Ungaria, Rusia, dar şi celelalte puteri europene, nu doreau state puternice în sud-estul Europei, capabile să-şi controleze singure destinul. Serbia a fost atacată de Imperiul Austro-Ungar în 1914. Conflictul se generalizează astfel: Rusia cere mobilizarea generală pentru a-i sprijini pe sârbi; Germania, aliata Austro-Ungariei, atacă Rusia în solidar cu Austro-Ungaria; Serbia declară război Germaniei, iar Franţa şi Anglia Austro-Ungariei; Japonia declară război Germaniei (şi astfel războiul devine din european, mondial), Turcia intră în conflict contra Franţei, Marii Britanii şi Rusiei (Antanta sau Tripla Înţelegere), iar SUA contra Germaniei, Austro-Ungariei şi Turciei (Puterile Centrale). Acest război a redus populaţia planetei cu zece milioane de oameni. În urma lui patru imperii devin istorie: Otoman, German, Austro-Ungar şi Rus (unde minarea puterii politice a fost forţată de marile nemulţumiri interne, soldate cu Revoluţia din octombrie 1917, condusă de V. I. Lenin). Nu mai numărăm aici starea de război civil evidenţiată în numeroase state pe fondul acestui conflict, dar trebuie să observăm că idelologiile îmbracă forme accentuate, care împart şi justifică parcursul unor întregi colectivităţi într-un sens ori altul al

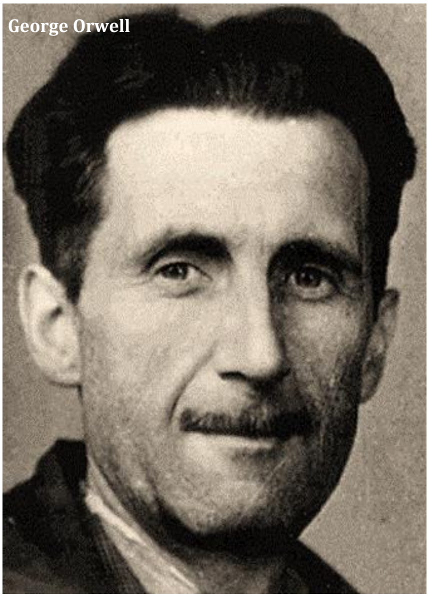

Congresul internaţional al ţărilor participante la primul război mondial

marelui drum al istoriei. Cel mai evident pentru această exacerbare a fost Războiul civil din Spania (1936–1939). În principal, el s-a datorat ascensiunii forţelor de stânga la putere, mai ales că imperiul colonial spaniol dispăruse. Reforma agrară din 1933, care dădea pământ celor săraci, iniţiată de republicani şi socialişti, a trezit reacţia tuturor forţelor conservatoare. Conflictul deschis declarat în 1936 s-a internaţionalizat, brigăzi din mai multe ţări europene, dar şi din SUA, au luptat atât de partea stângii, cât şi a dreptei. Scriitori notorii au luptat pe frontul Războiului civil din Spania: Ernest Hemingway din SUA

şi George Orwell din Marea Britanie, ambii de partea stângii, sunt doar două exemple. Acest război, soldat cu victoria dreptei, dar şi cu 300.000 de victime, a adus pentru prima oară în lumea europeană ideea de conflict ideologic (după ce tipul acesta de conflict fusese promovat la nivel naţional de revoluţia rusă), a împărţit lumea între republicani şi regalişti. Primii vor înclina balanţa spre comunişti, ceilalţi spre fascism. Ambele braţe ale acestei balanţe au funcţionat, practic, la fiecare mişcare, ca nişte praştii uriaşe, ale căror proiectile s-au implântat în spaţiul

civilizaţiei şi culturii ţărilor europene. Ştiinţa, tehnologia, dar nu în ultimul rând artele şi literatura devin ţinte ale acestor proiectile ideatice. Participanţii la marele trafic al culturii şi civilizaţiei, din toate ţările, dar, mai cu seamă, din acelea prinse direct în conflict, devin ţinte predilecte. Astfel - ideatic vorbind - s-a adâncit falia care

a pregătit spiritele pentru al doilea război mondial...

Controlul societăţii după metodele veacului trecut este un scop pe care politicienii şi ideologii îl împlinesc inclusiv graţie radioului, presei şi televiziunilor, care încearcă astfel, folosindu-i adesea pe oamenii de cultură drept vedete, să manipuleze marile mulţimi, devenite incontrolabile din cauza numărului mare de căi posibile pe care le oferă contextul socio-economic. La orizontul veacului se ridică un val uriaş de nemulţumiri cu privire la tentativele de control încercate asupra mulţimilor, inclusiv folosind pârghii economice.

Am ajuns astfel la al doilea parametru important al analizei noastre: falia apărută în secolul al XX-lea între ideologiile de stânga şi de dreapta, mai ales în perioada războiului rece, când marele întreg planetar rămâne unul de interes marginal pentru cele două blocuri sistemice ale modelului de ţară. Subtextual, trebuie să înţelegem că această scindare este rezultatul luptei pentru păstrarea puterii ori pentru accesul la ea. Pe de o parte fostele imperii, pe de alta ideea de Europă a Naţiunilor, pe de o parte tentativa de restaurare a graniţelor şi zonelor de influenţă asupra fostelor colonii, pe de alta numărul uriaş de opţiuni, vocaţii, descoperiri, tot ceea ce a schimbat stilul de trai şi mentalitatea marilor mase de oameni de pretutindeni, în ciuda tentativelor exprese de manipulare a lor, totul deci se situează într-o stare conflictuală din ce în ce mai evidentă. Pe scurt, este vorba tot despre anularea ori păstrarea efectelor pe care le adusese lumii Revoluţia Franceză de la 1789 . . .

În termeni generali, revoluţia se defineşte în veacul XX prin ceea ce duce lumea de la drepata spre stânga ideologică, iar contrarevoluţia prin ceea ce o duce de la stânga la dreapta. Pe numeroasele drumuri, sensuri de mers, direcţii ale primei jumătăţi de veac XX, oamenii şi naţiunile se opresc pline de confuzie văzând

braţele a ceea ce numeam uriaşa balanţă a stângii şi dreptei care acoperă încet, dar sigur, mişcarea peisajului urban, universalist şi democratic al Europei Naţiunilor, unde nu se circulase niciodată dintr-o ţară în alta cu vize şi paşapoarte... Al doilea război mondial a început pe fundalul acestor conştientizări şi proiecţii, cu efective militare de ţară şi opţiuni capabile să internaţionalizeze rapid conflictul european. Ceea ce se punea în discuţie de această dată era chiar rolul central al Europei în civilizaţia planetară, admiterea ori nu a două modele de stat pe acelaşi continent. Marea criză economică reevalua inclusiv capacitatea bătrânului continent de a rămâne actantul şi controlorul principal al traficului civilizaţiei planetare. Dacă această criză (1929–1933, anul ascensiunii lui Hitler la putere) aduse-se în discuţie chiar modelul european de civilizaţie, răspândit până atunci în lume, al parcursului intercontinental de bunuri şi de valori (inclusiv

Al II-lea război mondial. Frontul de Est, 1942–1945

Al doilea război mondial. Intrarea Armatei Române în Sibiu

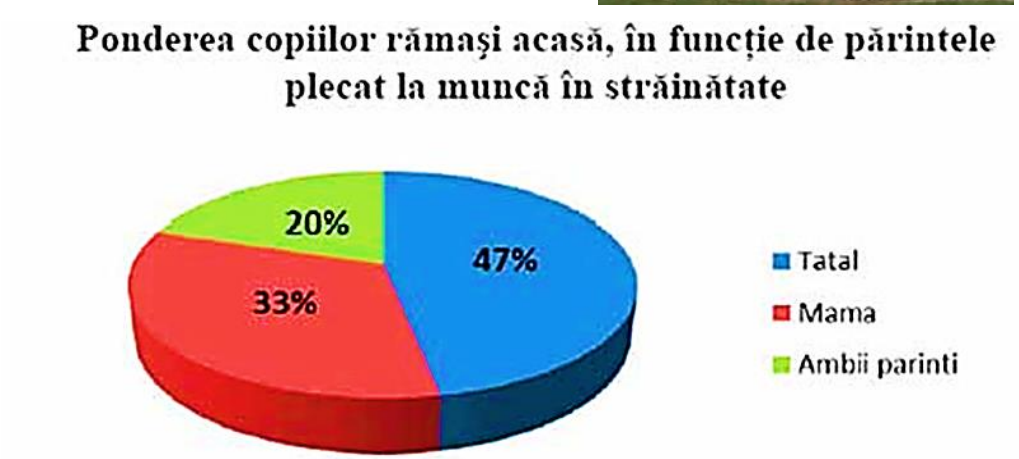
unităţi de acces spre păstrarea controlului unora asupra altora (numărăm inclusiv marile companii modurile lui de promovare) pe şosele cu sens unic de mers (să exporţi doar produse finite, după ce ai importat doar materii prime), acum intervin tentaţii şi impulsuri noi. Pe lângă pârghiile economice inter-state, ca supranaţionale), intervine în marele joc un aspect spiritual: religia. Creştinismul şi islamismul în principal, dar nu numai, sunt percepute ca factori identitari mai ales de către minorităţile etnice care trăiesc în spaţiul majoritar al altor naţiuni ori religii. Ca urmare conflictul se desenează mereu mai clar. El duce la izbucnirea celui de-al doilea război mondial, cu puţin înainte de jumătatea veacului XX şi în acelaşi an când luase sfârşit Războiul civil din Spania. Acest război a distrus şaizeci de milioane de vieţi omeneşti şi 70% din infrastructura industrială a Europei, învingătorii au cerut daune uriaşe celor învinşi pentru refacerea standardelor antebelice, modelul şi controlul căilor de circulaţie planetare au revenit SUA şi URSS. Lumea, în întregul ei, şi-a schimbat Centrul, raporturile dintre el şi margini au devenit cu totul altele. Statele Europei Occidentale îşi unesc forţele spre a rezista mai bine avansului acestor coloşi. În 1954 ia fiinţă Comunitatea

Cărbunelui şi Oţelului, prima formă a Uniunii Europene de astăzi. Două mari blocuri militare însă, NATO şi Tratatul de la Varşovia, au consfinţit irevocabil falia uriaşă a veacului XX apărută în interiorul Europei şi al civilizaţiei umane, ca şi existenţa a două modele de stat, de conducere (şi control) al societăţii. Controlul asupra sensurilor de mers pe marile drumuri ale economiilor naţionale şi asupra civlizaţiei în sens larg redevenea astfel posibil, în fiecare dintre cele două arii.

În registrul spiritual hard rockul a dus la apariţia a ceea ce s-a numit în SUA New Wave, iar în Franţa La Nouvelle Vague, noul val, resimţit în muzică, apoi în cinematografie, artele plastice şi, în final, în literatură ca o cuprindere a sub-culturii (cultura de underground, de club de noapte) în aria culturii şi civilizaţiei omeneşti. Aceia care fuseseră veşnic respinşi de la accesul la marile drumuri ale culturii încercau astfel, în deceniul 7–8 al veacului, să-şi ia revanşa. Dar Lumea pierduse iremediabil polenul marilor grădini, parfumul indicibil al florilor răsărite din amestecul de voci şi culturi, pierduse dreptul de a circula liber pe planeta Pământ. Ţările socialiste chiar numeau „lagăr“ încercuirea în care trăiau. Organizaţia Naţiunilor Unite, ca şi Comunitatea Cărbunelui şi Oţelului au fost primele tentative postbelice de cartelare pentru recâştigarea sensului multiplu, a căilor democraţiei, în Europa postbelică.

Veacul al XX-lea a debutat în România cu marea răscoală ţărănească

1907 **- Monument de Naum Corcescu, Bucureşti**

România Mare – regiuni istorice

de la 1907, semn clar al disjuncţiei repartizării bunurilor între cei mulţi, dar săraci şi cei puţini, dar bogaţi. Faţă de restul Europei, România se resimţea după lunga noapte otomană şi de apartenenţa unor teritorii ale sale la imperii care dispăruseră (în 1812 Basarabia revenise Imperiului Rus, dispărut după 1917). Din acest motiv aborda mai lent laimotivul anunţat al veacului în lumea europeană.

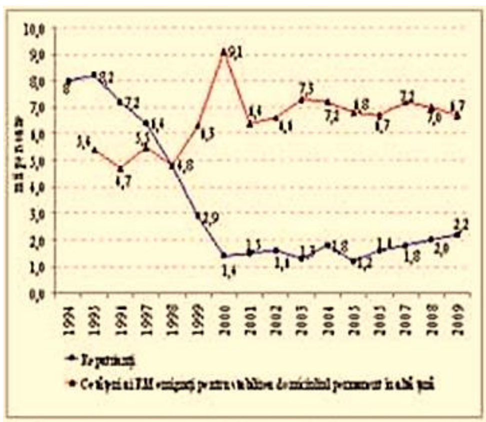
După primul război mondial statul naţional român a atins graniţele care i-au adus numele de România Mare. În 1918 Transilvania şi Basarabia au intrat, în sfârşit, în componenţa statului, iar în 1919 armatele sârbeşti s-au retras, în sfârşit, din Timişoara (din Banatul Românesc, deoarece Banatul Sârbesc i-a revenit în continuare).

Perioada interbelică a fost, pentru identitatea românească, a doua mare perioadă de glorie, epoca de aur a „noilor clasici“, capabili să dea liniile directoare ale unor programe culturale definitorii pentru spiritualitatea românească în întregul ei. În schimb, în urma celui de-al doilea război mondial, România a pierdut Basarabia, Bucovina de Nord, Bugeacul, Cadrilaterul. Ele au soarta învinsului faţă de învingător. Dacă deportările au încetat după moartea lui Stalin (1953), schimbul de

Drapelul RPR şi RSR (1952-1965)

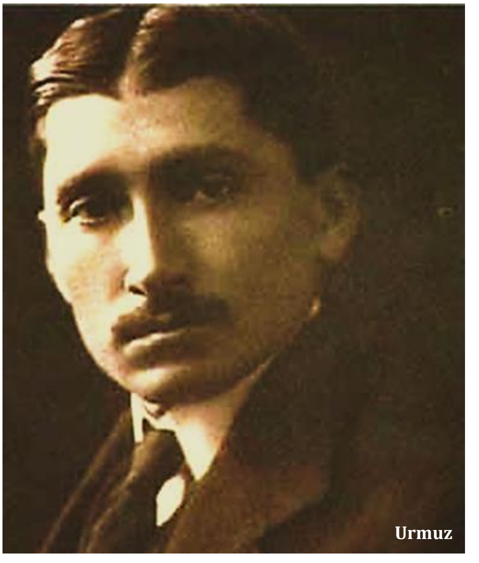
populaţii, menit să modifice raportul dintre majoritate şi minorităţi, a continuat în aceste zone. Conectarea acestor provincii la bazinul culturii române a slăbit şi s-a limitat la evocarea perioadei de aur a culturii clasice. Cea mai bună şi mai sigură cale de păstrare a apartenenţei la identitatea culturii române a rămas folosirea limbii române şi apelul, veşnic viu, la bazinul culturii populare. În ciuda tuturor tentativelor de aplatizare, de pierdere în uriaşul univers al întâmplărilor veacului XX, românii au păstrat fără greş standardele identitare ale acestor zone şi au produs valori menite să reafirme continuu apartenenţa spirituală la un întreg cultural şi de civilizaţie distinct în lumea europeană a secolului XX. Portul popular şi poezia populară au fost adevărate axe spirituale ale neamului, care n-au cedat în faţa nici unei tentative de modificare prezentă într-un veac sau altul.

În ce priveşte reflexul ideologiilor majore ale veacului (de stânga şi de dreapta) pe pământul românesc, el s-a soldat, în registrul uman, cu o emigraţie uriaşă faţă de numărul total al românilor. Au plecat spre Europa de Vest şi SUA (în principal) cei care se considerau apartenenţi ai regimului dispărut în urma celui de-al doilea război mondial. S-a schimbat drastic, în a doua parte a secolului, raportul dintre populaţia urbană şi cea sătească. Bucureştiul a crescut de două ori şi jumătate, iar celelalte oraşe de câte 4–5 ori. După schimbarea împărţirii administrative a ţării (de la 17 regiuni la 41 de judeţe), au apărut numeroase oraşe noi. Industrializarea a devenit o chestiune prioritară, învăţămîntul de 7, apoi de 8 şi de 10 ani a fost obligatoriu şi gratuit pentru absolut toţi copiii. După 1989, căderea – şi în România – a sistemului socialist i-a făcut să migreze, cu aceleaşi destinaţii preferenţiale ca după al doilea război mondial, pe cei care se considerau în continuare adepţii socialismului. Au reapărut analfabetismul, viaţa culturală s-a diversificat în universuri mici, după caracteristicile grupului care străbate un sens sau altul de pe marile drumuri posibile ale lumii. Liberalizarea forţei de muncă şi integrarea ţării în structurile UE a schimbat raportul de forţe între românii rămaşi în ţară şi aceia care trăiesc în afara graniţelor. Situaţia e valabilă deopotrivă pentru teritoriul celor două state româneşti, dar şi pentru Voivodina, comunităţile din Ungaria, Ucraina. Cei peste 15 milioane de români aflaţi în afara graniţelor României şi Moldovei, trebuie să spunem fără nici o umbră de îndoială, afirmă valori identitare, direcţii de mers pe căile veacului care nu pot fi şi nu trebuie ignorate. Atât prin masa lor aproape echivalentă cu a celor dintre graniţele ţării, cât şi prin sincronizarea cu noile culturi de adopţie, ro-

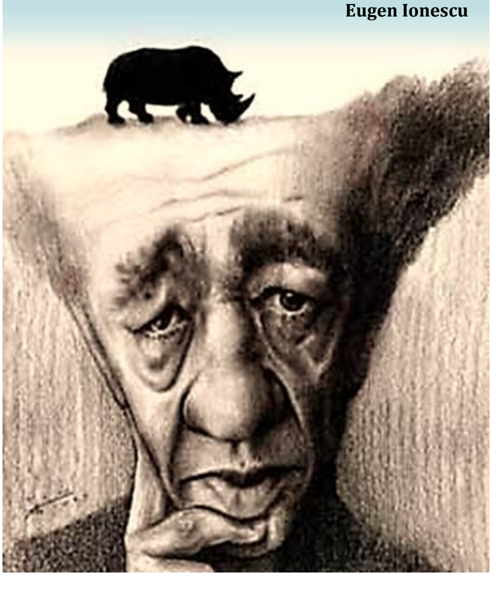
Dinamica plecărilor cetăţenilor Republicii Moldova cu traiul permanent peste hotare şi repatrierea în Republica Moldova

mânii aflaţi dincolo de hotarele statelor româneşti ne fac să înţelegem că identitatea nu ţine doar de puterile statului ori de şansele pe care le oferă exclusiv solul natal, ci şi de capacităţile spiritului fiecărui om.

Urmuz

Două schimbări de regim

Cultura română a veacului XX a urmat cateva linii majore, care i-au asigurat, pe de o parte, continuarea drumurilor veacului precedent, păstrarea sentimentului identitar, al unităţii spirituale a naţiei prin apelul la marele bazin al culturii populare, iar pe de alta prin inovare, în acord cu celelalte civilizaţii şi culturi ale lumii (în principal europene). Diferenţele de ritm şi de parcurs ale „călătorilor" români de pe toate aceste trasee sunt datorate unor factori adesea extra-culturali. Marile evenimente ale secolului XX, care tindeau să scoată de pe calea ei chiar bătrâna Europă ca model planetar, să schimbe, cu alte cuvinte, raporturile dintre Centrul european şi periferiile planetare, nu sunt de ignorat nici pentru spiritul românesc. În primul rând, tot ceea ce făcuse farmecul şi gloria culturii clasice a veacurilor trecute, este perceput ca valoare elitistă şi, ca urmare, este negat cu putere. În locul clasicismului, romantismului, realismului, ba chiar impresionismului, simbolismului, apare literatura absurdului, însoţită de cortegiul multipu al unor curente care au în comun tendinţa de spargere a canoanelor şi de eliberare a unei forţe care nu fusese considerată până atunci, după judecata raţiunii umane, parte sau expresie a întregului spiritual al

Eugen Ionescu

omului: subconştientul (cel individual, analizat de Freud şi cel colectiv, analizat de Carl Jung). Astfel apar suprarealismul, dadaismul, abstracţionismul, avangarda cu toate valurile ei, care împing cultura către stânga ideologică, futurismul, ermetismul. Ceea ce au în comun aceste curente este de-structurarea, anularea efectelor mentale ale culturii de tip „vechi", reformarea (în termenii calculatorului

Dumitru Mociornița

Dimitrie Gusti

chiar reformatarea) unei tipologii umane mai complete, mai întregi (conştient+subconştient, adică raţiune +intuiţie), mai capabile să ofere răspunsuri viabile marilor provocări ale veacului. Această tentativă de de-

REVISTA
FUNDAŢIILOR REGALE

CRONICI

Nichifor Crainic

structurare şi apoi de re-structurare în alţi parametri a fost în general percepută ca o alianţă culturală cu stânga ideologică europeană. Urmuz, Tzara, Şt. Roll, Saşa Pană. Totuşi, forţa unei naţiuni reunite şi echilibrul adus de înţelegerea valenţelor continuităţii în afirmarea identităţii de neam, au dus la

Muzeul Satului, Bucureşti

apariţia unor instituţii capabile să se implice în proiecte de anvergură. Fundaţiile Regale în primul rând au susţinut toată armătura culturii române prin programe de reevaluare a trecutului şi de afirmare a noilor valori, inclusiv prin instituţii de cultură noi şi prin burse acordate celor merituoşi, chiar dacă proveneau din familiile simple, de la ţară. Muzeul Satului, ca şi mişcarea de investigare socială a lui Dimitrie Gusti, fortificarea învăţământului superior românesc, nu doar umanist, ci şi tehnic şi ştiinţific, au contribuit în plus la imaginea unei ţări rotunde, dezvoltate de jur împrejurul unui ideal care făcea din România parte egală celolalte ţări ale Europei Naţiunilor. De pildă afirmarea unui mare industriaş ca Mociorniţa, copil de ţăran, n-ar fi fost posibilă în secolul al XIX-lea. Chiar şi ideologic, situaţia culturii române nu diferă de întâmplările din Europa primei jumătăţi de veac XX: stânga şi dreapta devin fiecare mai puternică, mai ancorată în susţinerea diferenţelor dintre cele două părţi.

Tristan Tzara de Tihanyi

Dar a existat şi o tentativă, exclusiv românească de acroşaj explicit al sentimentului naţional la stânga ideologică. El s-a numit poporanism, rădăcinile lui vin de la sfârşitul veacului al XIX-lea, marcat de toate răscoalele ţărăneşti şi a fost promovat în principal de C. Stere prin revista „Viaţa românească“, singura publicaţie literară din România care apare neîntrerupt din 1906 şi până astăzi, reuşind să traverseze marile falii (de la jumătatea veacului, când schimbarea de regim politic a României a dus practic la nerecunoaşterea valorilor din prima parte a secolului şi ridicarea unor noi pleiade de creatori, apoi din 1989, când s-au produs negări noi, fără reîntregirea peisajului culturii cu toate valorile perioadei socialiste). Activismul din anii celui de-al doilea război mondial,

Arestarea lui Nichifor Crainic!

protocronismul din anii socialismului au încercat să păstreze şi să continue linia identitară a creaţiei româneşti bazată pe promovarea ferventă a trecutului, chiar dacă în detrimentul adepţilor sincronismului cultural (postmoderniştii pro-europeni, dar şi pro-americani). Astfel, spiritul românesc a suportat, în acelaşi veac, de două ori întreruperea majorităţii drumurilor identitare, aruncînd pe marile sensuri de mers ale viitorului generaţii noi de alergători, mereu mai grăbite şi cu respiraţia mereu mai scurtă, fiindcă nu se puteau raporta la bazinul cultural al propriului lor veac, nici la al înaintaşilor lor co-naţionali mai de la începuturi, aşa cum fusese pus în pagină de fondatorii de ţară, ci respirau doar aerul intervalului de alergat, adus de vânturi poate nu întâmplătoare, ci incontrolabile. Fundalul cultural ne spune însă că, la nivelul instituţional, registrele s-au îmbogăţit cu mult în secolul XX faţă de secolul al XIX-lea, ceea ce indică nevoia permanentă de limpezire a atmosferei, de restructurare a întregului spiritual al naţiei. În 1905 a apărut la Sibiu Muzeul ASTRA, cu biblioteca marilor săĭ corifei, în principal ai Şcolii Ardelene. Mihail Dragomirescu, elevul lui Titu

ASTRA Sibiu, Biblioteca - fosta sală de spectacole

Maiorescu, a fondat Seminarul de Literatură (1906), devenit apoi Institutul de Literatură de la Bucureşti. Societatea Filologică Română a fost fondată în 1907 de Ov. Densusianu şi I. A. Candrea. Pan Halippa a înfiinţat la Chişinău, în 1917, Universitatea Populară, în vreme ce I. E. Torouţiu tipărea la Bucureşti Biblioteca Bucovina. Sextil Puşcariu şi Vasile Bogrea au înfiinţat la Cluj, în 1919, Muzeul Limbii Române, iar Ion Bârlea, în 1920, la Sighet, Liga Culturală Maramureş. Petre Ştefănucă, elevul lui Dimitrie Gusti, a înfiinţat Institutul Social din Basarabia (1920). In deceniul al patrulea al veacului Nicolae Georgescu-Tistu a înfiinţat Biblioteca Centrală Universitară şi toată reţeaua de biblioteci ale facultăţilor Universităţii din Bucureşti. Sever Zotta a fondat la Chişinău Societatea de Genealogie, Heraldică şi Arhivistică.

Perioada postbelică a însemnat ridicarea unei însemnate elite româneşti în emigraţie, cu deosebire în Europa şi SUA. Alături de continuatorii din ţară ai demersurilor culturale care marcaseră prima parte a veacului XX, ei încearcă, pe căi diferite, în parametri ideologici diferiţi, să păstreze şi să continue valorile identitare româneşti afirmate în principal de scriitori şi gazetari. Apar astfel Uniuni ale Românilor iniţiate de cei din afara hotarelor: Aron Cotruş este fondatorul Uniunii Românilor din Spania (1945), Asociaţia Românilor din Australia datează din 1951 şi tot în 1951 Sever Pop a înfiinţat la Louvain-la-Neuve, Belgia, Le Centre International de Dialectologie Génèrale, Emil Turdeanu a înfiinţat la Paris, în 1953, Institutul Universitar Carol I, pe care-l considera moştenitor al fostelor Fundaţii Regale. Octavian Bârlea a fondat la Roma Societatea Academică Română şi în SUA Academia Româno-Americană, iar în 1980 a apărut în Israel

Radu Flora

Pan Halippa la Alba Iulia

Acad. Iorgu Iordan

Emil Turdeanu

chiar și Asociația Culturală Mondială a Evreilor Originari din România, ceea ce indică opțiunea pentru un tip formativ românesc...

În țară, controlul politic sever reinstaurat odată cu schimbarea de regim, permite aproape numai opțiunile partinice, afirmat de stânga, dar – ca și în cazul Războiului civil din Spania – întregite uneori cu opțiuni naționaliste. Iorgu Iordan a fost director al Institutului de Filologie din Iași, al celui de Lingvistică din București, membru fondator și președinte al Societății Române de Romanistică, președinte al Comisiei Naționale UNESCO. Mihail Sadoveanu a fost președinte fondator al noii Uniuni a Scriitorilor, D. Panaitescu-Perpessicius a înființat Muzeul Literaturii Române din București (1957), George Călinescu a fondat Institutul de Teorie Literară, Ion Mușlea Arhiva de Folclor din Cluj, Emil Petrovici Asociația Slaviștilor din România și Institutul de Lingvistică și Teorie Literară din Cluj, Iosif C. Vartician a fondat Institutul de Limbă și Literatură din Moldova, Gligor Popi și Radu Flora au inițiat Societatea de Limba Română din Voivodina (Banatul Sârbesc, 1962), Vasile Levițchi - Societatea de Cultură Românească Mihai Eminescu din Cernăuți (1989). Emigrația românească își dă și ea măsura în spațiul culturii, inițiind asociații și instituții menite să afirme continuitatea valorilor românești interbelice, rezistența prin cultură în principal a adepților dreptei ideologice). De altfel, chiar această perifrazaă cu privire la „rezistența prin cultură“ aparține în exclusivitate veacului XX. Trebuie semnalat că ideea însăși de instituție se internaționalizează, ea nu mai este o valență atatului menită să țină sub control un domeniu, ci controlul este deținut doar de apartenenții (proprietarii) instituției respective.

După 1989 această linie a promotorilor fostei rezistenţe din anii războiului rece se mută în ţară, unde ei se pot exprima liber, în vreme ce mulţi dintre adepţii perioadei socialiste pleacă din ţară şi formează o nouă emigraţie. În ţările de adopţie vor întâlni pe aceia fugiţi chiar în perioada

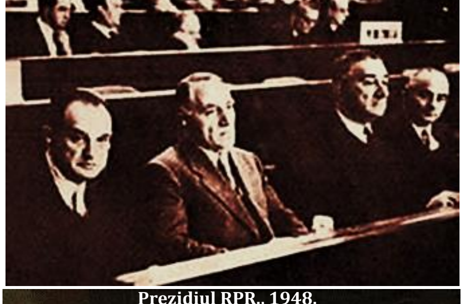

Pavel Gătăianţu

socialistă şi de socialism, adică vor internaţionaliza şi ei un tip de conflict care aparţinuse celor două sisteme sociale. Octavian Paler, Ana Blandiana şi Gabriel Liiceanu fondează la Bucureşti Grupul pentru Dialog Social (1990), Andrei Bantaş înfiinţează în 1992 Uniunea Profesională a Interpreţilor şi Traducătorilor. Preocuparea pentru identitatea culturii române prin susţinerea limbii române rămâne, evident, activă. Emanuel Vasiliu înfiinţează în 1990 la Bucureşti Institutul de Fonetică şi Dialectologie, Valeriu Rusu fondează în 2000 la Chişinău Centrul Academic Internaţional Mihai Eminescu, Victor Crăciun devine preşedinte fondator al Ligii Culturale pentru Unitatea Românilor de Pretutindeni, Costa Roşu este director fondator al Fundaţiei de Etnografie şi Folclor şi Muzeului Satului Românesc din Voivodina, Pavel Gătăianţu - primul preşedinte al noii Comunităţi a Românilor din Serbia, Vasile Barbu fondează la Pancevo, în 1990, Societatea Literar-Artistică Tibiscum, iar Maria Berényi iniţiază Centrul de Cercetări al Românilor din Ungaria.

A doua emigraţie română, aceea din anii socialismului şi de după această perioadă, iniţiază şi ea programe proprii de susţinere a valorilor identitare. Constantin Stoiciu a înfiinţat în 1985 la Montréal editura şi revista „Humanitas“, Cicerone Poghirc a reorganizat în 1980 Centrul Român de Cercetări din Paris etc.

Tudor Vianu, Iorgu Iordan, Mihai Ralea. UNESCO, 1958

Prezidiul RPR., 1948.
Şt.Voitec, M. Sadoveanu, Gh.Stere, C.I.Parhon, Ion Niculi

Aşezarea culturii române pe fundamentul solid al instituţiilor a permis afirmarea unei pleiade de oameni de ştiinţă, tehnologi şi artişti neegalată încă de vreo altă perioadă a istoriei noastre. Victor Babeş, Gheorghe Marinescu, Nicolae Paulescu, Gheorghe Ţiţeica, Grigore T. Po - pa, C. I. Parhon, George Enescu, Mihail Jora, Dinu Lipatti, Marcel Milovici, Constantin Brâncuşi, Camil Ressu, Nicolae Tonitza, Theodor Pallady, Francisc Şirato, Marcel Iancu, Dimitrie Gusti, Mircea Vulcănescu, Lucia Sturdza-Bulandra sunt doar câteva dintre numele mari ale spiritului românesc din diverse domenii ale culturii primei jumătăţi de veac XX.

Cu ei drumurile culturii române se ramifică ori chiar încep drumuri noi. Toate aceste demersuri ţin între marginile lor filigranate solul fertil al sentimentului identitar şi-l fac capabil să producă valorile pe care le moştenim până astăzi, inclusiv în domeniul literaturii.

Al Rosetti şi Camil Petrescu pe Calea Victoriei

Maria Berenyi

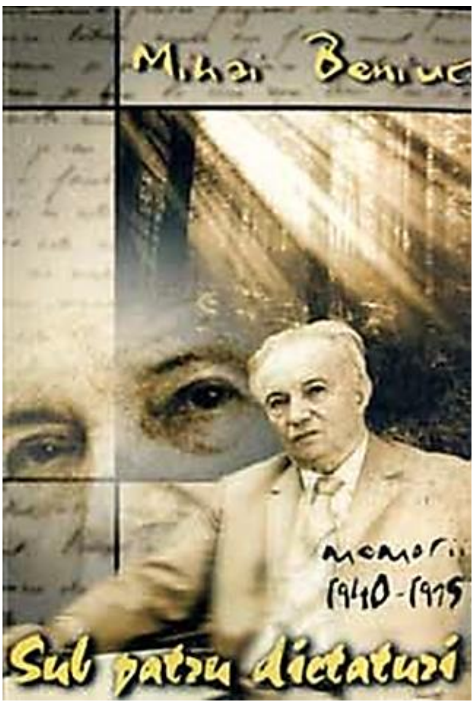
Ion Bianu

Meseria de scriitor

La începutul secolului XX îşi dau încă măsura scriitorii care se afirmaseră la sfârşitul veacului precedent. Ei păstrează o direcţie a continuităţii culturale. Alexandru Vlahuţă, Ion Bianu, Alexics György (Gheorghe Alexici), Arthur Gorovei, Mihail Dragomirescu, David Voniga (din Gyula), Demostene Russo, Pompiliu Eliade, Alexie Mateevici, Mihail Dragomirescu şi alţii continuă linia filologică şi de valorificare a culturii populare în tradiţia marilor clasici ai literaturii române şi, dincolo de ei, a corifeilor Şcolii Ardelene. Odată cu generaţia lui Tudor Arghezi, Mihail Sadoveanu, Gala Galaction, Ion Minulescu şi Octavian Goga îşi face apariţia, şi în literatura română, problematica veacului XX. Proza se dezvoltă, inclusiv în roman, pe câteva linii: evocarea satului românesc şi a problematicii ţărăneşti ca substrat, fundament şi speranţă de regenerare a societăţii înseşi. Era după 1907... Mihail Sadoveanu evocă trecutul îndepărtat, când armonia dintre oameni nu dispăruse, indiferent de apartenenţa lor la un strat social ori altul. Alte texte sadoveniene aduc imaginea târgurilor mici, unde foştii ţărani continuă să lâncezească în noua lor calitate de orășeni mărunți. Gala Galaction şi mai apoi Liviu Rebreanu desenează în tuşe groase şi întunecate disperarea marii societăţi româneşti, în principal ţărăneşti. Romanul *Răscoala* vorbeşte, înî 1932, tot despre 1907... Toate subiectele se dezvoltă urmând linia lui I. L. Caragiale, dar şi prin conexiune cu literatura europeană a vremii. Apare acum pentru prima oară romanul psihologic (Hortensia Papadat-Bengescu), o atestare a întregului fiinţei umane pe care l-a ilustrat veacul XX în toate literaturile europene: unitatea dintre raţiune şi subconştient. Camil Petrescu a dus la strălucire inegalată până astăzi la noi această tematică a profunzimilor omeneşti şi a deschis, practic, calea secundară, dar largă, a problematicii intelectualului în literatura română pe care au urmat-o, prin vocaţie, Alexandru Ivasiuc şi, pentru că avea succes, Marin Preda). Cezar Petrescu este singurul scriitor al perioadei interbelice care-şi propune explicit o panoramă completă a identităţii româneşti făcută pe calea romanului. Modelul lui a fost Honoré de Balzac.

Poezia română din prima jumătate a veacului XX este cel puţin la fel de interesantă ca şi proza prin deschiderile şi înţelegerile pe care le afirmă scriitorii români faţă de veacul în care trăiau. Tudor Arghezi este cel mai important poet al acestui secol, pentru că înţelege locul unde se plasează – ori unde ar trebui să ajungă – spiritul naţiei pentru a putea parcurge, alături de celelalte, şi nu în urma lor, marile şosele ale culturii. Abordează ideea de modernism cu decenţă şi bun gust, fără a pierde din vedere apartenenţa lui la o tradiţie veche, nemodernă, ci clasicistă, dar care trebuia şi ea adusă în prezent, ca parte a intregului identitar. El a simţit polarizarea dintre noile -isme şi linia tradiţională şi a încercat, pe cont propriu, o aşezare mediană, care să poată reuni tradiţionalismele de orice fel cu nevoia de nou şi de schimbare. Alţi poeţi au optat pentru o soluţie sau alta.

Octavian Goga, Lucian Blaga parcurg căile tradiţionalismului, în vreme ce Ion Minulescu, Nicolae Davidescu, George Toparceanu, George Bacovia, Tristan Tzara evoluează cu paşi rapizi şi volute personalizate româneşte pe gheaţa subţire a marelui patinoar european. Pentru prima oară explicit, cu linii sigure, apare discursul secund despre literatură. E. Lovinescu, apoi George Călinescu scriu nu literatură, ci despre literatură şi fac o evaluare necesară a întregului din perspectiva schimbării de regim politic, care se

profila limpede la jumătatea veacului XX. In aerul momentului plutea încă norul uriaş al celui de-al doilea război mondial. Spiritul identitar îşi exprima, neliniştit şi precipitat, consideraţiile asupra a ceea ce făcuse de la î începuturi şi până în pragul schimbării de regim politic al ţării. Fie că aveau sentimentul unei încheieri de parcurs, ori acela al unui nou început de drum, intelectualii români din zona literaturii semnalizează clar marea cotitură a veacului.

Născuţi în acelaşi an 1907, anul marii răscoale ţărăneşti şi dispăruţi amândoi la finalul secolului, Mircea Eliade şi Mihai Beniuc proiectează astăzi, pentru noi, distanţa dinte „vocile“ care aveau ambiţia şi considerau că au şi calitatea să exprime identitatea poporului lor. Situaţia ireconciliabilă dintre ei transcrie registrul românesc al marii

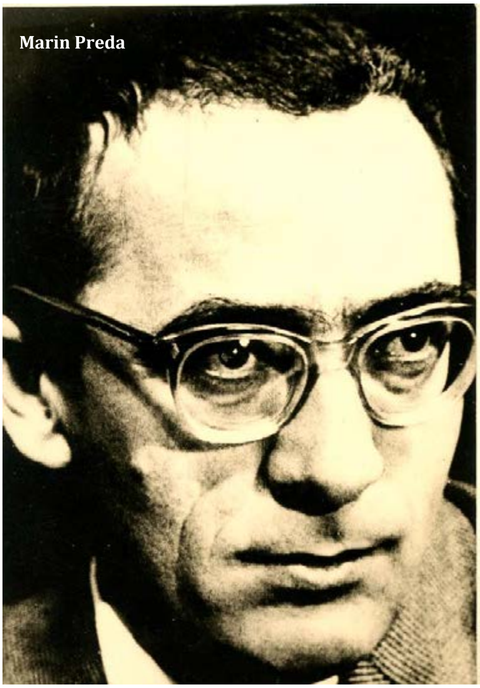

Nae Ionescu, Mircea Eliade, Bucureşti

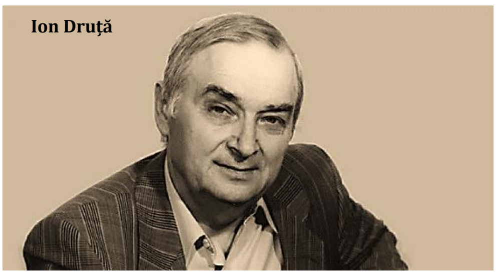
falii ideologice a secolului XX. În plus, apartenenţa spaţiului românesc la zona sovietică a Tratatului de la Varşovia, externalizează dizidenţii şi păstrează în ţară doar vocile adaptate regimului. Acest fapt ar fi putut dezechilibra balanţa internă, dacă ea n-ar fi căutat din nou în universul ţărănesc, ca la începuturi, izvoarele permanenţei identitare. Petru Dumitriu a fost

Petru Dumitriu la Metz, 1999

singurul dintre noii scriitori care a intuit, încă de la jumătatea veacului, marea problematică a continuităţilor şi inovaţiilor în registrul literaturii de după al doilea război mondial. Proiectul lui literar, adus pe masa veacului XX românesc în plin război rece, a fost de fapt un proiect de ţară, un concept despre rolul literaturii în păstrarea identităţii de neam. Chestiunea ţărănimii, a devenirii claselor sociale de după dispariţia marilor latifundii (apariţia şi evoluţia muncitorimii, organizarea ei, dispariţia clasei medii a burgheziei industriale şi intelectuale) sunt privite ca subiecte ale marii literaturi. Linia lui Rebreanu, dar şi a lui Cezar Petrescu (dincolo de care trebuie să vedem modelul balzacian) sunt păstrate astfel active în marele proiect literar al perioadei socialiste. Pentru analiştii fenomenului românesc este vizibil astăzi faptul că toată literatura postbelică de bună calitate se dezvoltă din aceste coordonate prin

Marin Preda, Ion Druţă, Nicolae Breban, Augustin Buzura, Dinu Săraru. Ei accesează în scrierile lor părţi ale acestui întreg proiectat de Petru

Marin Preda

Ion Druţă

Dumitriu. Sadoveanu, balcanismul interbelic, diversele tradiţionalisme îşi au şi ele continuatori: Fănuş Neagu, Ştefan Bănulescu, Slavco Almăjan ş. a. Literatura realismului socialist, izvorâtă uneori direct din documentele de partid cu privire la mersul economiei şi educarea omului nou, atestă, odată în plus, gradul până la care ajunsese – în a doua parte a secolului – controlul şi manipularea intelectualilor (a scriitorilor în cazul nostru). Ea îşi produce propriile aderenţe şi contestări, menite să împingă spre viitor noi generaţii de scriitori, bazate pe noile opţiuni. Noii modernişti (postmodernii), ca şi noii tradiţionalişti (protocronicii) vor fi aceia care fac traversarea literaturii române dincolo de bariera de regim politic de la 1989.

Chiar şi pentru lagărul socialist, cazul României a fost unul special. Perpetuarea mentalităţii centriste, de tip otoman pe de o parte, cea extremist-ortodoxă pe de alta, au evidenţiat faptul că şeful statului (al partidului implicit) era considerat şeful suprem, un Caesar, un fel de echivalent al puterii divine pe pământ, adică, necondiţionat, ceea ce făcea, spunea ori cerea altora să facă avea putere de lege. Acest traseu aplatiza ideea de stânga ideologică, de luptă a ei cu dreapta (numită capitalistă). Astfel, pe de o parte adepţii socialismului, care aderaseră la această doctrină încă din

“Scinteia Poporului”, 23 decembrie 1989

SCÎNTEIA POPORULUI

COTIDIAN POLITIC ŞI SOCIAL

UNIŢI, LA ARME!

IMAGINE SIMBOL

IMPERATIVUL MOMENTULUI

perioada interbelică, au fost dezamăgiţi şi oripilaţi de turnura vieţii politice – şi de implicaţiile ei asupra culturii şi identităţii româneşti – pe de altă parte, chiar intelectualii crescuţi în perioada socialistă, interesaţi de înscrierea ţării lor în circuitul valorilor universale – cum ar fi fost firesc după încetarea războiului rece – s-au descoperit aliaţi contra acestui medievalism prezent în plină contemporaneitate. Apropierea finalului de veac XX a dus, în ambele state române, Moldova socialistă şi România socialistă, la ceea ce s-ar putea numi „încheierea conturilor“ cu lagărul socialist şi proiecţia unor noi căi de acces către lume. Însă ar fi prea simplu să conchidem în acest fel cu privire la scurtul secol al XX-lea din această parte de lume. Întinderea planetară a faliei dintre stânga şi dreapta, volutele revendicative ale vechilor concepţii coloniale, cu tot trendul lor, care înseamnă nevoia stabilirii unor noi căi de control asupra naţiunilor, ne fac să spunem că ocheanul nostru indică, înceţoşat încă, din cauza marii apropieri în timp, perimetrul unde au loc schimbări de profunzime, tentative clare de accesare a unor trasee noi, atât în grădina plină de meandre a culturii, cât şi pe versanţii muntelui întreg, numit civilizaţia umană.

Dar în spaţiul spiritualităţii româneşti, care ar avea atât de multă nevoie

Marea Adunare Naţională din 27 august 1991, Chişinău

de limpeziri menite să-i permită înţelegera drumurilor de urmat, încă nu zărim bine alergătorii. Ei sunt doar siluete în ceaţa densă a primului sfert de veac XXI, nu ne-au spus încotro merg şi nici dacă la capătul cursei ne vor arăta sau nu marea grădină a identităţii româneşti, ori grădinile suspendate ale unor alte universuri.

Garabet Ibrăileanu

G. Ibrăileanu de Şt. Dimitrescu

Născut într-o familie de origine armenească (23.05.1871, Târgu Frumos – 11.03.1936, Iaşi), a copilărit la Roman, a început şcoala la Bacău, a continuat la Roman şi Bârlad. A absolvit Facultatea de Litere şi Filosofie a Universităţii din Iaşi şi, concomitent, Şcoala Normală Superioară din Iaşi. În timpul studenţiei a fost captivat de ideile socialiste şi a rămas un aderent fervent al stângii ideologice toată viaţa.

Garabet Ibrăileanu, *Adela.* manuscrisul ediţiei princeps

S-a format sub influenţa criticii sociologice franceze şi a lui C. Dobrogeanu-Gherea. A devenit critic şi istoric literar. A fost principalul susţinător al poporanismului literar. Profesor la Facultatea de Litere a Universităţii din Iaşi. Trebuie menţionat faptul că a concurat – fără să aibă titlul de docor – pentru acest post contra lui E. Lovinescu, specialist în limba şi literatura latină, care obţinuse titlul de doctor în litere la Sorbona, condus fiind de Emile Faguet. Dar modernismul a pierdut în faţa tradiţionalismului şi Lovinescu a plecat la Bucureşti, unde a fost profesor de liceu toată viaţa, a făcut şi condus cenaclul literar şi revista "Sburătorul".

Poporaniştii. I. Botez, C. Stere, G. Ibrăileanu

Ibrăileanu a fost secretar de redacţie la „Viaţa Românească“ de la fondarea revistei (1906–1933) şi până când această funcţie a fost preluată de Mihai Ralea. El i-a lansat în cursa literelor române pe Mihail Sadoveanu, Ion Agârbiceanu, Gala Galaction, Octavian Goga, Tudor Arghezi ş. a. A definit conceptul de specific naţional şi legea selecţiei valorice în cultură, încercând prima mare sinteză culturală între

Garabet Ibrăileanu, *Scriitori români şi străini*, ediţia princeps

ideile lui Titu Maiorescu şi acelea ale lui Dobrogeanu Gherea cu privire la raporturile creatorului cu societatea. S-a ocupat de literatura română şi teoria literară: *Spiritul critic în cultura românească*, 1909; *Scriitori şi curente*, 1909; *Note şi impresii*, 1920; *Scriitori români şi străini,* 1926; *Studii literare*, 1930. A mai scris proză de analiză: romanul *Adela,* 1933, Premiul Naţional pentru Proză. A fost membru de onoare post-mortem al Academiei Române (1948), iar după *Adela*, romanul său autobiografic, s-a turnat un film.

Sextil Puşcariu

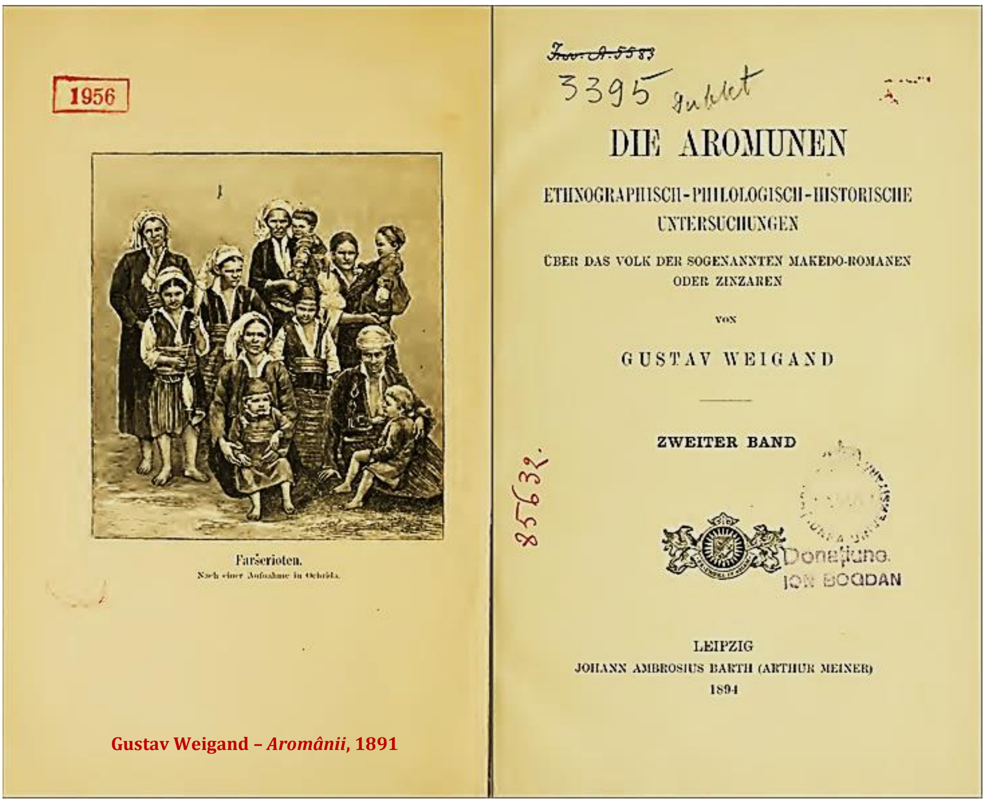
Maramureșan după originea familiei (04.01.1877, Braşov – 05.05. 1948, Bran), a fost al şaselea fiu al lui Ioan P. Urmează studiile gimnaziale şi liceale la Braşov, după care pleacă pentru studiile superioare universitare în Germania, la Leipzig (1895– 1899), apoi în Franţa, la Paris (1899–1901) şi

Linia K. Jireček

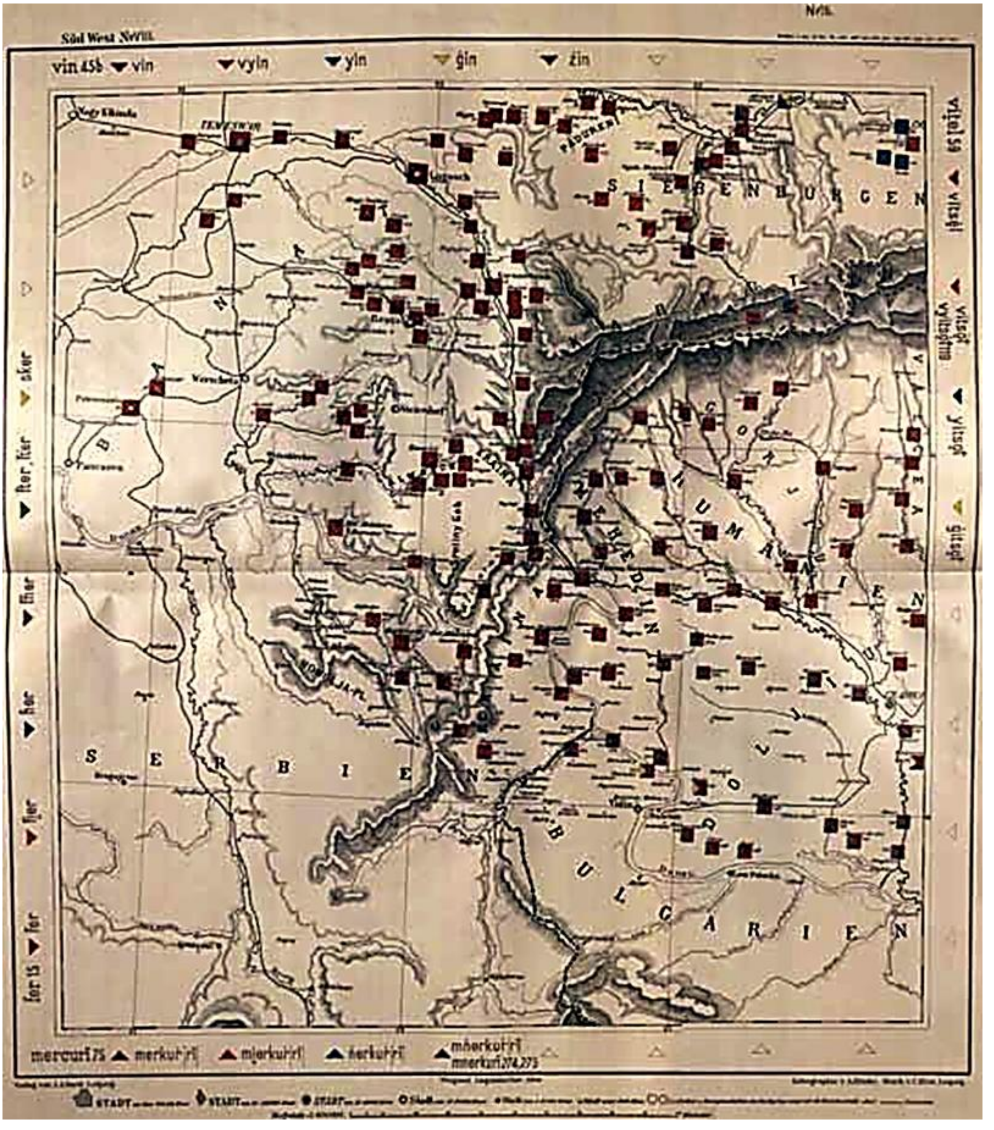
în Austria, la Viena (1902–1904). A fost elevul lui K. Burgmann (indo-europenist), A. Leskien (slavist), Ed. Sievers (germanist), Gaston Paris, Jules Giliéron, K. Jireček (slavist), Meyer-Lübke (romanist). Devine doctor în filosofie al Universităţii din Leipzig în 1899, avându-l conducător ştiinţific pe romanistul Gustav Weigand, apoi devine docent privat pentru filologia românească la Universitatea din Viena (1904–1906).

Gustav Weigand (1860–1930) a fost preocupat în mod deosebit de dialectele limbii române. El a înfiinţat, în 1893, la Leipzig, Istitutul pentru Studiul Limbii Române, a impus denumirea de aromân în locul celei de macedonean, a scris *Die Sprache der Olympo-Walachen nebst einer Einleitung über Land und Leute*, 1888; *Vlacho - Meglen Eine ethnographisch-philologische Untersuchung,* 1892; *Die Aromunen. Ethnographisch - philologisch - historische Untersuchungen über das Volk der sogenannten Makedo-Romanen oder Zinzaren,* 1894/95. A fost membru corespondent al Academiei Române din 1892. Konstantin Jireček (1854–1918) a fost politican şi slavist ceh. Principala lui contribuţie ca specialist a fost desemnarea Liniei Jireček, o linie virtuală care împarte în două, de la Marea Egee la Marea Ionică, Peninsula Balcanică. La sudul liniei populaţiile străvechi au suportat influenţa Greciei antice, la nordul liniei

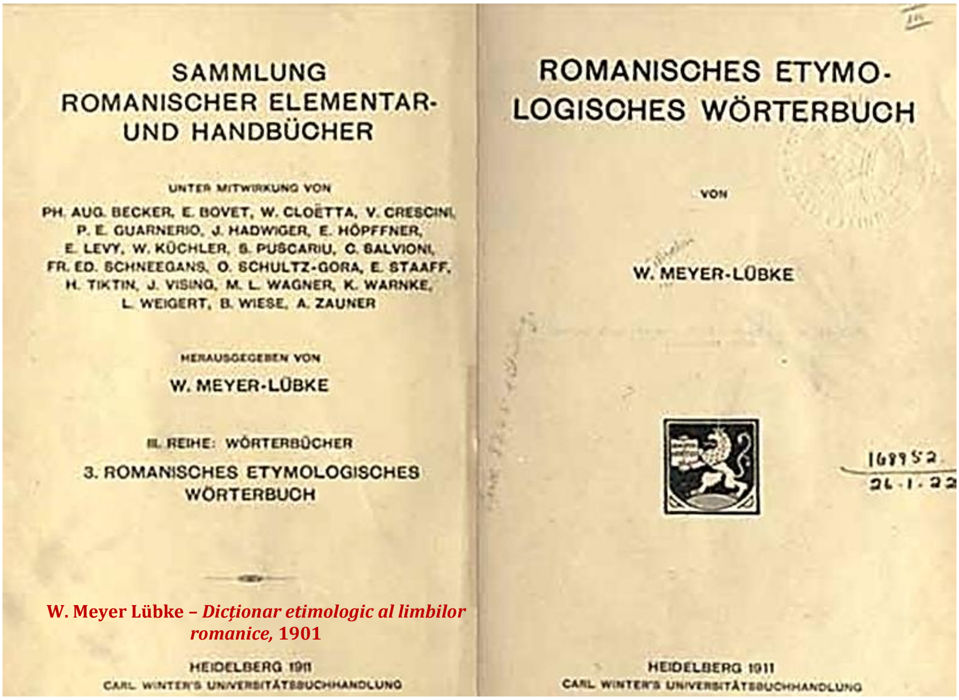

Gustav Weigand – *Aromânii*, 1891

Gustav Weigand. Localitățile româneşti de la nord şi sud de Dunare. Harta

pe aceea a latinităţii. Acest lucru a avut urmări asupra tracilor (mai vechi decât grecii în peninsulă cu cel puțin patru mii de ani) şi a definit viitoarele dialecte sudice ale limbii române. Jules Giliéron (1854–1926) a fost un dialectolog elveţian care a definit ariile lingvistice. Conform teoriei sale, inovaţia în aria lingvistică a unei limbi se face în centrul ei, iar marginile păstrează forme vechi de acelaşi fel. Pentru aria romanităţii, România şi Portugalia sunt margini. Pentru aria limbii române, dialectele sudice, Pontul, precum şi unele forme arhaice din Maramureşul de Nord definesc marginile: de pildă rotacismul, pronunţarea lui r în loc de n intervocalic: bire în loc de bine. Wilhelm Meyer-Lübke (1879–1936), romanist elveţian, specialist în compararea limbilor romanice, a lăsat Dicționarul etimologic al limbilor romanice, 1935 (*Romanisches etymo-*

SAMMLUNG
ROMANISCHER ELEMENTAR-
UND HANDBÜCHER

UNTER MITWIRKUNG VON
PH. AUG. BECKER, E. BOVET, W. CLOËTTA, V. CRESCINI,
P. E. GUARNERIO, J. HADWIGER, E. HÖPFFNER,
E. LEVY, W. KÜCHLER, S. PUSCARIU, C. SALVIONI,
FR. ED. SCHNEEGANS, O. SCHULTZ-GORA, E. STAAFF,
H. TIKTIN, J. VISING, M. L. WAGNER, K. WARNKE,
L. WEIGERT, B. WIESE, A. ZAUNER

HERAUSGEGEBEN VON
W. MEYER-LÜBKE

III. REIHE: WÖRTERBÜCHER
3. ROMANISCHES ETYMOLOGISCHES
WÖRTERBUCH

HEIDELBERG 1911
CARL WINTER'S UNIVERSITÄTSBUCHHANDLUNG

ROMANISCHES ETYMO-
LOGISCHES WÖRTERBUCH

VON

W. MEYER-LÜBKE

HEIDELBERG 1911
CARL WINTER'S UNIVERSITÄTSBUCHHANDLUNG

W. Meyer Lübke – *Dicționar etimologic al limbilor romanice,* 1901

logisches Worterbuch). Prieten cu Gaston Paris (1839–1903), francez, specializat în limba şi literatura franceză veche, a studiat originile comune ale francezei, românei şi, prin extensie, ale limbilor romanice.

Sextil Puşcariu a fost filolog şi lingvist, profesor extraordinar începînd cu anul 1906, titularul Catedrei de limbă şi literatură română timp de zece ani (din 1908) şi decanul Facultăţii de Filosofie de la Universitatea din Cernăuţi în 1918. A avut o contribuţie însemnată la unirea Bucovinei cu ţara în 1918. Iniţiază şi conduce ziarul „Glasul Bucovinei“, apărut la 22 octombrie 1918, cea mai activă şi răspândită publicaţie românească din Bucovina. În primăvara lui 1919 i se oferă postul de ministru al Bucovinei la Bucureşti, dar refuză. S-a mutat la Cluj în 1919. A fost numit comisar general al Consiliului Dirigent privind organizarea Univer-

"Glasul Bucovinei", 1918

Glasul Bucovinei

Cea mai mare sărbătoare a Bucovinei.

Împlinirea visului de aur.

Basarabia—Bucovina—Infu

L. Nistor.

Două zile Mari

Ion Zelea-Codreanu.

Dacoromania

Buletinul „Muzeului limbei române".

Anul I 1920.

Muzeul limbei române.

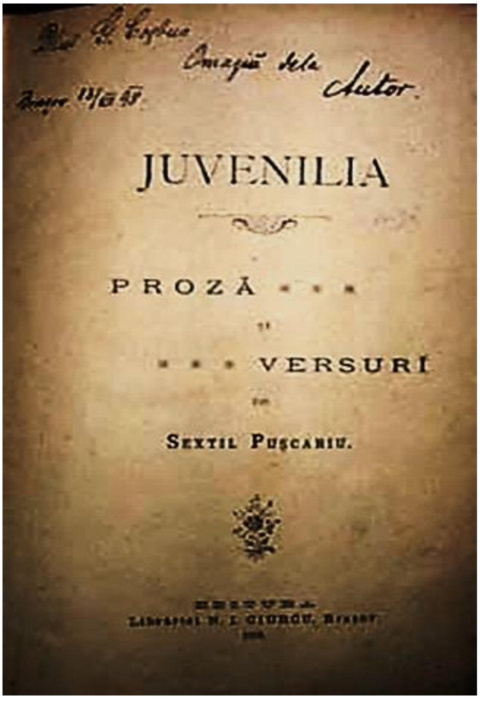
Universitatea română din Cluj şi-a fixat de la inceput planul de activitate cu un întreit scop.

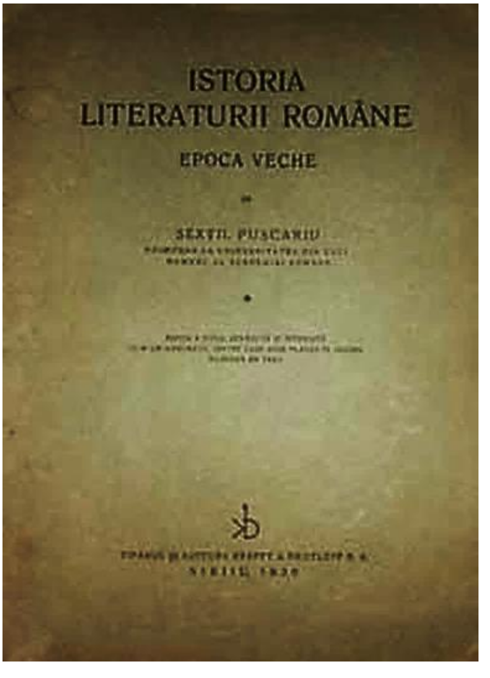
Menirea ei principală este şi va trebui să rămână cea de şcoală superioară, care are să pregătească generaţiile viitoare de muncitori intelectuali, cultivând *învăţământul clasic*. Studenţii acestei Universităţi vor trebui să-şi agonisească din cursurile profesorilor lor, în curent cu rezultatele cele din urmă ale ştiinţei, cunoştinţele temeinice pentru cariera lor viitoare, iar în seminariile, clinicele, institutele şi laboratoriile universitare, în contact nemijlocit cu profesorii lor, cunoştinţele teoretice au să fie aprofundate prin lucrări practice, grupându-se într'un sistem de cugetare ştiinţifică. Pentru studiul limbei şi literaturei române există, la Universitatea din Cluj, afară de cursurile profesorilor de specialitate, seminarul de limba şi literatura română.

Universitatea nu are însă voie să se restrângă la activitatea aceasta şcolară, mai mult reproductivă, care dă elevilor ei rezultatele ştiinţei şi-i introduce în metoda investigaţiilor ştiinţifice, ci ea trebue să fie şi un *lăcaş al cercetărilor originale*.

sităţii Daciei Superioare din Cluj după Unirea Transilvaniei cu România. Devine primul rector român al Universităţii din Cluj. A scris peste 400 de lucrări de mare valoare ştiinţifică. A iniţiat şi a coordonat *Dicţionarul limbii român*e (dicţionarul tezaur al Academiei) şi *Atlasul lingvistic român* (demarat în 1936, pentru care anchetele lingvistice le-au făcut Emil Petrovici şi Sever Pop). A fondat şi a condus revista „Dacoromania" şi a întemeiat, în toamna anului 1919, Muzeul Limbii Române din Cluj, primul institut românesc de lingvistică. A fost unul dintre cei mai mari lingvişti ai României, adevărat şef de şcoală.

Domeniile în care şi-a desfăşurat activitatea: standardele străromânei, limba vorbită înainte de diversificarea dialectelor (dacoroman, aromân, meglenoromân şi istroromîn), dezbaterea problemelor romanităţii şi latinităţii limbii române; cunoaşterea aspectelor normative (ortografie, sistemul fonetic şi fonologic al limbii noastre); fundamentarea lexicografiei şi a geografiei

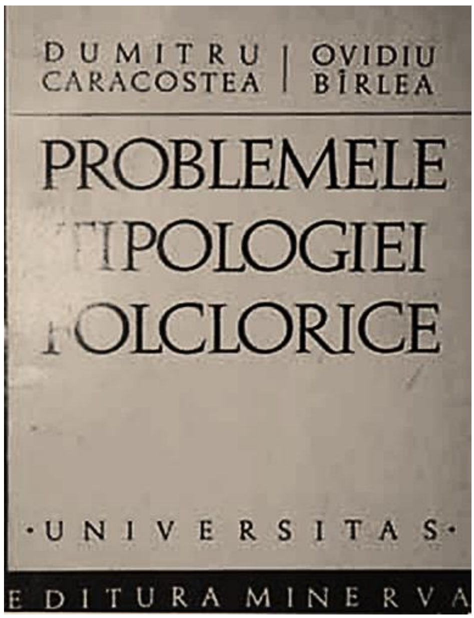

lingvistice româneşti; promovarea unor metode noi de studiere a vocabularului. A aprofundat nume -

roase aspecte ale culturii naţionale, de la filologie la artă, de la istorie la critica lierară, dovedind, pentru toate, nu numai înţelegere, ci şi o mare pasiune. A scris versuri şi schiţe, cronici muzicale şi teatrale, a întreţinut legături strânse cu numeroşi reprezentanţi ai culturii române. A fost membru al delegaţiei României la Liga Naţiunilor de la Geneva (1922– 1925), reprezentantul României la Institutul Internaţional de Cooperaţie Intelectuală de pe lângă Societatea Naţiunilor (1922) şi, începînd cu anul 1936, membru al Comitetului Internaţional de Lingvistică. Lucrări: *Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache.* I. *Lateinisches Element mit Berücksichtigung aller romanischen Sprachen,* Heidelberg, 1905; *Studii istroromâne,* vol. I-III, 1906–1929; *Zur Rekonstruktion des Urrumänischen* (Reconstruirea străromânei), 1910; *Dicţionarul limbii române* (literele A-C, F-L, până la cuvântul lojniţă), 1913–1948 (coordonare); *Istoria literaturii române. Epoca veche*, 1921, dedicată lui Nicolae Iorga; *Limba română,* vol. I, *Privire generală,* 1940; reeditată în 1976; vol. II, *Rostirea,* 1959; *Călare pe două veacuri,* postum, *Ceretări și studii,* 1974; *Brașovul de altădată*, 1977; *Memorii,* postum, *Spiţa unui neam din Ardeal,* postum, Premiul I, Heliade Rădulescu, al Academiei (1905). Membru al Academiei Române (1914).

Dumitru Caracostea

Dumitru Caracostea

Critic, istoric literar şi comparatist (10.03.1879, Slatina – 02.06.1964, Bucureşti). Aromân. Elev al lui Titu Maiorescu şi al lingvistului german Wilhelm Meyer Lubke. Studii filologice la Bucureşti şi specializare la Viena. Profesor la Universitatea din Bucureşti (1930-1944), din 1933 director al Institutului de Istorie Literară şi Folclor pe care l-a înfiinţat pe lângă Catedra de Istoria Literaturii Române Moderne şi

Folclor. În anul 1948, odată cu instaurarea regimului comunist în România, a fost exclus din învăţământ pentru atitudine pro-legionară antebelică. Pe 5 mai 1950 a fost arestat şi ţinut timp de 5 ani la închisoare fără a fi judecat. In penitenciarul Sighet s-a convertit la greco-catolicism prin intermediul preotului profesor blăjean Ioan Vultur. A fost primit în Biserica Română Unită cu Roma prin binecuvântarea episcopului Iuliu Hossu, aflat în aceeaşi închisoare. Şi-a pus problema metodei ştiinţifice în critica literară, anticipând metodele structuraliste de analiză (citează structuraliştii ruşi, mişcarea Opoiaz, apărută în 1915): *Critice literare,* 1943-1944. Studiază folclorul după metode morfologico-geografice: *Problemele tipologiei folclorice*, 1971, postum. Ca istoric literar a fost receptiv la Gestalttheorie şi lucrările lui Ch. Bally, n *Arta cuvântului la Eminescu*, 1938; *Expresivitatea limbii române*, 1942, anticipand, n bună măsură, lucrările stilistice ale lui Tudor Vianu. A lăsat interesante cercetări de comparatistică: motivele Lenore şi Mioriţa în literatura europeană. Activitatea sa literară și științifică s-a orientat îñ două direcţii: studiile de folclor(*Mioriţa în Moldova, Muntenia și Oltenia,* 1924) şi exegeza operei eminesciene. A colaborat la revistele „Convorbiri literare“, „Adevărul literar“, „Flacăra“, „Langue et littérature“, „Revista Fundaţiilor Regale“. Membru al Academiei (1938), exclus în 1948, repus în drepturi în 1990.

Mihail Sadoveanu

Fiu al unui avocat oltean şi al unei moldovence frumoase din Vereşti (05.11.1880, Paşcani – 19.10.1961, Bucureşti), viitorul scriitor şi om politic a fost recunoscut de tată la vârsta intrării la şcoală. N-a fost un elev bun la carte, a rămas şi repetent, n-a terminat liceul. Dar avea un excelent spirit de observaţie, un talent ieşit din comun,

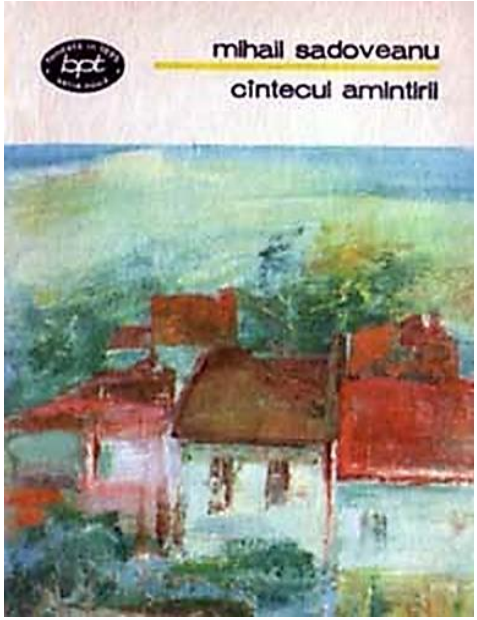
care avea să-l ghideze nesmitit pe toate căile destinului și istoriei româneşti din prima parte a veacului XX. A scris proză ca elev, folosind diverse pseudonime, fiindcă elevilor le era interzis să scrie literatură. Debutează în revista bucureşteană „Dracu'", în 1897. în 1898 a început să colaboreze la foaia „Vieaţa nouă“, alături de Gala Galaction, N. D. Cocea, Tudor Arghezi ş .a ., semnînd cu numele său real, ca şi M..S. Cobuz. S-a stabilit la Bucureşti în 1904. În acelaşi an a debutat editorial cu patru volume deodată – *Povestiri, Dureri înăbuşite, Crâşma lui Moş Precu, Şoimii* – în care manifesta o predilecţie deosebită pentru istorie. In 1910 a fost numit director al Teatrului Naţional din

Iaşi. A colaborat la revista „Sămănatorul“, dar se simţea mai apropiat spiritual de revista „Viaţa românească“ şi de gruparea strânsă în jurul lui Garabet Ibrăileanu. In 1926 a reprezentat Societatea Scriitorilor Ro-

Insemnări ieşene
Revista bilunară
M. SADOVEANU, G. TOPÎRCEANU şi GR. T. POPA
SUMARUL
N. I. Popa
George Lesnea
Paul Gore
Mihai Sturdza
I. St. Bogza
Ion Mitrola
C. Manolache
Al. S.
I. Minea
P. Cr.
Carl R. Moore
Al. Slătineanu
Gr. T. Popa
I. Andrieşcu-Cale
Ioan I. Plăcinţeanu
Margareta Gheorghiu
IAŞI

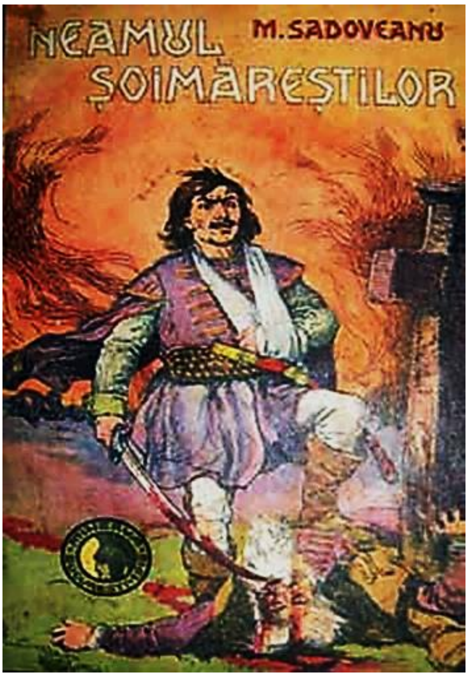
mâni, împreună cu Liviu Rebreanu, la Congresul de la Berlin. In 1936 a scos, cu George Topârceanu, Mihai Codreanu şi Grigore T. Popa, începînd cu luna ianuarie, revista lunară „Însemnări

Insemnele de francmason ale lui Mihail Sadoveanu expuse în casa lui memorială din Iaşi

ieşene“, formidabilă tentativă a intelectualilor ieşeni de a menţine sus drapelul democraţiei româneşti, în aerul mereu mai greu respirabil care anunţa al doilea război mondial. În 1935 a devenit mason şi apoi şeful Lojii Orientului. După 1947 a fost vicepreşedinte al Prezidiului Marii Adunări Naţionale, adică al doilea om în stat. A fost primul preşedinte de onoare al Uniunii Scriitorilor după al Doilea Război Mondial (1949). S-a considerat urmaş al literaturii populare, al lui Ion Neculce şi al lui Ion Creangă. Acestea au fost marile lui modele literare. A reuşit astfel să păstreze neascunsă şi neplecată sub intemperiile vremurilor şi schimbărilor de regim chiar coloana vertebrală a literaturii române şi, odată cu ea, a identităţii de neam. Nici un fel de negare – venită în general dinspre dreapta sau extrema dreaptă ideologică – n-au reuşit să mai întunece acest lucru. Ca şi lui Eminescu, un bucovinean, îi datorăm lui Mihail

Sadoveanu faptul că, la jumătate de veac după dispariţia lui, ştim cu certitudine cine suntem noi, românii de oriunde, ce valori trebuie să păstrăm şi să le ducem mai departe. Lucrări: *Floare ofilită,* nuvele (1905), *Mormântul unui copil* (1905), *Amintirile căprarului Gheorghiţă* (1905), *Vremuri de bejenie* (1906), *La noi în Viişoara* (1906), *Esopia* (1906), *Însemnările lui Neculai Manea,* nuvele (1906), *Oameni și locuri* (1907), *O istorie de demult* (1907), *Duduia Margareta* (1907), *Istoria marelui împărat Alexandru Macedon în vremea*

când era emirul lumii, 5250 de ani (1907), *Povestiri de seară* (1909), *Genoveva de Brabant* (1909), *Cum putem scăpa de nevoi şi cum putem dobândi pământ* (1909), *Cântecul amintirii* (1909), *Apa morţilor* (1911), *Povestiri de petrecere şi folos* (1911), *Bordeenii,* roman (1912), *Un instigator* (1912), *Priveliști dobrogene* (1914),

Neamul Șoimăreștilor, roman (1915), *Foi de toamnă* (1916), *44 de zile în Bulgaria* (1916), *Umiliţii mei prieteni* (1917), *Umbre* (1919), *În amintirea lui Creangă* (1919), *Priveghiuri* (1919), *Povestiri pentru moldoveni* (1919), *Cocostârcul albastru* (1921), *Strada Lăpuşneanu* (1921), *Neagra Şarului* (1922), *Pildele lui cuconu Vichentie* (1922), *Lacrimile ieromonahului Veniamin* (1922), *Oameni din lună* (1923), *Ţi-aduci aminte* (1923), *Războiul balcanic* (1923), *Venea o moară pe Siret* (1924), *Ţara de dincolo de negură* (1926), *Dumbrava minunată* (1926), *Povestiri pentru copii* (1926*), Dimineţi de iulie. Stigletele* (1927), *Demonul tinereţii* (1928), *Hanu' Ancuţei* (1928), *Împărăţia apelor* (1928), *O întâmplare ciudată* (1928), *Olanda, reportaje de călătorie* (1928), *Zodia Cancerului sau Vremea Ducăi-Vodă*, roman (1929), *Baltagul,* roman (1930), *Depărtări,*

roman (1930), *Măria Sa, puiul pădurii,* roman (1930), *Nunta domniţei Ruxandra,* roman (1932), *Uvar* (1932), *Creanga de aur*, roman (1933), *Locul*

Mihail şi Profira (soţia) Sadoveanu în ultimii ani de viaţă ai scriitorului

unde nu s-a întâmplat nimic (1933), *Soarele în baltă sau aventurile şahului* (1934), *Nopţile de Sânziene* roman (1934), *Viaţa lui Ştefan cel Mare,* biografie (1934,) *Trenul fantomă* (1934), *Cele mai vechi amintiri* (1934), *Cuibul invaziilor* (1935), *Povestiri alese* (1935), *Paştile blajinilor* (1935), *Inima noastră* (1935), *Cazul Eugeniţei Costea* (1936), *Ion Creangă,* conferinţă (1936), *Ion Neculce,* conferinţă (1936), *Ţara cangurului* (1937), *Istorisiri de vânătoare* (1937), *Ochi de urs* (1938), *Valea Frumoasei* (1938), *Morminte* (1939), *Fraţii Jderi* (vol. I, *Ucenicia lui Ionuţ*, 1935, vol. II *Izvorul Alb*, 1936, vol. III, *Oamenii Măriei Sale,* 1942), *Divanul persian,* roman (1940), *Cincizeci de ani de la moartea lui Creangă,* conferinţă(1940), *Vechime* (1940), *Ostrovul lupilor* (1941), *Povestirile de la Bradu-Strâmb* (1941), *Anii de ucenicie* (1944), *Fantazii răsăritene* (1946), *Caleidoscop* (1946), *Nada Florilor, amintirile unui pescar cu undiţa* (1951), *Nicoară Potcoavă,* roman (1952), *Aventuri Lunca Dunării* (1954), *Evocări* (1954), *Păuna Mică* (1948), *Mitrea Cocor* (1949), *Mărturisiri* (1960). Devine membru al Academiei Române în 1921, preşedinte al Literare (1935 –1938) şi Secţiei de Limbă, Literatură şi Arte (1948–1961). Erou al Muncii Socialiste (1955). A apărat standardele limbii române. Atunci când s-a publicat în Moldova Socialistă *Mitrea Cocor*, iar redactorul cărţii a fost sancţionat că n-a scris „traducere în limba moldovenească“, i-a telefonat la Moscova marelui lingvist V. Vinogradov (făcuse parte din Opoiaz), care a intervenit în conflict, susţinând - spre onoarea intelectuăţii ruse - că limba vorbită pe ambele maluri ale Prutului este limba română. Spre sfârşitul vieţii a suferit un atac cerebral şi soţia lui,Profira, a încercat sa-ll deprindă din nou cu ceea ce iubise mai mult: cărţile.

Octavian Goga

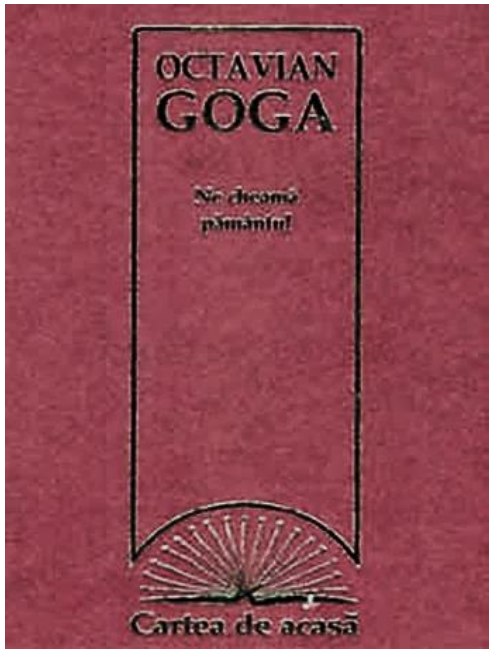
Aromân ca origine (01.04.1881, Răşinari – 07.05.1938, Ciucea), fiu de preot, a făcut şcoala primară în satul natal, iar liceul l-a început la Sibiu şi l-a absolvit la Braşov. A devenit poet şi politician cunoscut. Mason. In 1900 s-a înscris la Universitatea din Budapesta, Facultatea de Litere şi Filosofie, continuându-şi apoi studiile la Berlin, unde a absolvit în 1904. La 1 iulie 1902 a apărut la Budapesta revista „Luceafărul“, publicaţie pentru cultura naţională și unitatea politică a românilor din Transilvania, unde şi-a publicat majoritatea poeziilor. Infiinţarea revistei s-a datorat studenţilor români care activau la Budapesta, în cadrul Societăţii Petru Maior. Majoritatea creaţiilor incluse de Goga în volumul *Poezii* (1905), Premiul Năsturel Herescu al Academiei Române, au apărut întâi în „Luceafărul“. In septembrie 1906 a fost ales secretar literar al ASTRA (de altfel acolo, la Sibiu, a cunoscut-o şi pe viitoarea soţie, Veturia), urmând ca, împreună cu Octavian C. Tăslăuanu, să redimensioneze activităţile celui mai important aşezământ cultural din Transilvania. A adoptat o poziţie critică faţă de exploatarea la care au fost supuşi ţăranii din Romania, prin articole publicate în revista „Ţara noastră“. Ca o consecinţă a acestor atitudini curajoase, a stat în iarna anului 1911 o lună la închisoare, la Szeged, unde l-a vizitat I. L. Caragiale, sosit special de la Berlin, unde se autoexilase[45].

LUCEAFĂRUL

Ardealul în România.

Octavian Goga

“Luceafărul”, 1912

Dupa izbucnirea Primului Război Mondial s-a stabilit în România, continuînd cu tenacitate lupta pentru eliberarea Transilvaniei şi pentru desăvârşirea unităţii de stat. Prim-ministru al României între 28 decembrie 1937 şi 11 februarie 1938, aderent la ideologia naţionalistă. Evenimentul cel mai important din viaţa sa în relaţiile cu Academia a fost alegerea, în 1920, ca membru al acestei instituţii.

In 1924 a primit cel dintai Premiu Naţional de poezie. Vicepreşedinte al Academiei Romane (1929–1932). Scriitorul Octavian Goga a resimţit în profunzime că vremurile tulburi prin care trecea ţara aveau nevoie, în registrul spiritualităţii, de punerea împreună a valorilor româneşti, de această linie de rezistenţă identitară la intemperiile istoriei. A scris despre originea românilor, continuitatea lor neîntreruptă pe vetrele vechii Dacii, necesitatea păstrării, pentru urmaşi, a unui stat naţional unitar. Scrieri: *Poezii,* Budapesta, 1905; ed. Bucureşti, 1907; ed. Sibiu, 1910; *Ne cheamă pământul*, Bucureşti, 1909; *Însemnările unui trecător. Crâmpeie din zbuciumările de la noi,* Arad, 1911; *Din umbra zidurilor*, Bucureşti, 1913; *Domnul notar,* Bucu-

reşti, 1914; *Strigăte în pustiu. Cuvinte din Ardeal într-o ţară neutrală,* Bucureşti, 1915; *Poezii alese,* Bucureşti, 1915; *Cântece fără ţară,* Bucureşti, 1916; *Două morminte*, Bucureşti, 1916; *Poezii,* Bucureşti, 1924; *Mustul care fierbe,* Bucureşti, 1927; *Meşterul Manole,* Bucureşti, 1928; *Precursori*, Bucureşti, 1930.

Tudor Arghezi

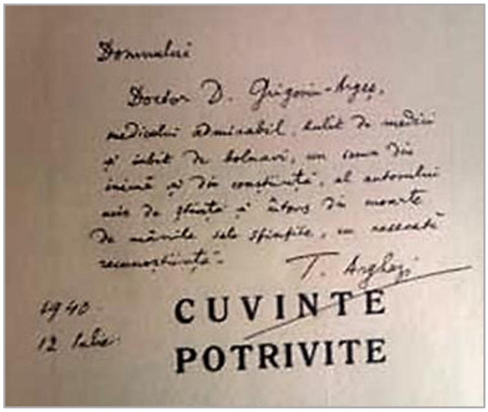
Scriitorul s-a născut cu numele Ion N. Theodorescu (23.05.1880, Bucureşti – 14.07.1967, Bucureşti), iar pseudonimul literar vine – după cum a mărturisit chiar scriitorul – de la numele latinizat al Argeşului (care e cuvânt de substrat): Argesis, pronunţat, în latina clasică Arghesis. La origini familia era din Cărbuneşti, Gorj, Oltenia.

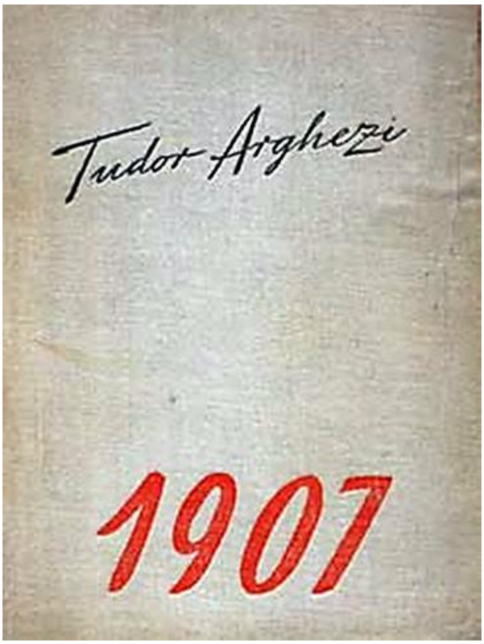

Oltenia este fosta Valahia Veche din vremurile antice şi medievale, spre deosebire de cea din Thesalia,

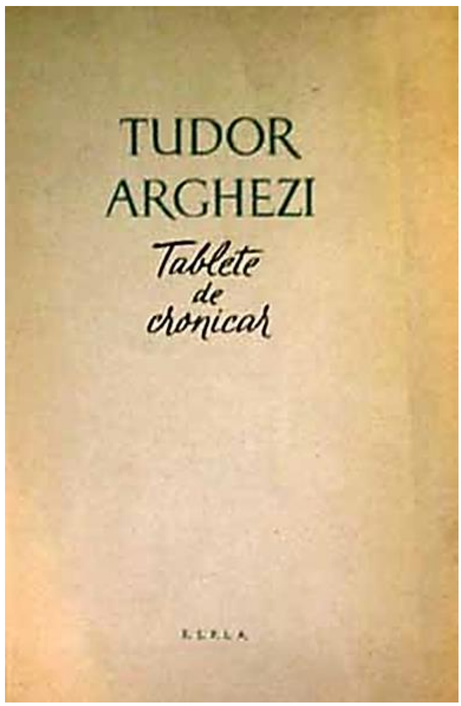

numită V(a)lahia Mare (Megali Vlahia), adică este o vatră originară a formării neamului românesc din triburile de traci - dacii erau doar cei mai numeroşi dintre traci. Este surprinzător să observăm cum, la nivelul secolului XX, ţâşneşte la suprafaţa conştiinţei şi a spiritului această valenţă originară a identității în numele căreia se reface mereu referinţa la identitatea originară.

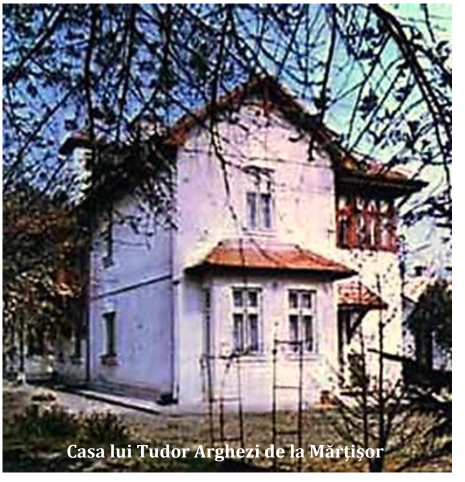

A absolvit liceul Sf. Sava (1891–1896) din Bucureşti. O vreme a fost laborant la Fabrica de zahăr din Chitila (1897), apoi novice la mănăstirea Cernica. Cercurile bisericeşti, graţie prieteniei lui Arghezi cu Gala Galaction, scriitor care era şi faţă bisericească, îl ajută financiar să plece în străinătate (Paris, 1905; bibliotecar la Universitatea Catolică din Fribourg, Elveţia, 1905–1910, unde a învățat pe cont propriu şi la o şcoală de ceasornicari). Întors la Bucureşti, a condus cotidianul „Seara" (1913–1914). Intre 1918 - 1919 a fost închis pentru colaboraţionism. A debutat ca poet la „Liga ortodoxă" a lui Al. Macedonski (de altfel participa la cenaclul acestuia), în 1896, cu versuri simboliste şi instrumentaliste. A desfăşurat o intensă acti-

vitate publicistică, de reținut prin originalitatea limbajului şi virulenţa pamfletară, mai întîi cu numele Ion Th. Arghezi, apoi Tudor Arghezi. A publicat la „Cugetul românesc“, „Adevărul literar“, „Lumea“, „Gândirea“, „Ţara noastră“, „Integral“, „Ramuri“ ş.a. A editat revista „Bilete de papagal“ (1929). Maturizarea poetică a coincis cu exprimarea setei de cunoaştere şi a incertitudinilor existenţiale: *Cuvinte potrivite,* 1927, volum de debut, Premiul Academiei Române. A reabilitat estetica urâtului: *Flori de mucigai*, 1931; a configurat din perspectivă cosmică universul micro-cosmic, casnic şi familial: *Cartea cu jucării*, 1931; *Cărticică de seară*, 1935; *Hore,* 1939, marcînd una din cele mai puternice reacţii moderniste ale poeziei româneşti. Ca prozator s-a făcut remarcat prin pamflete: *Baroane,* 1943; prin încetăţenirea tabletei ca gen: *Tablete din Ţara de Kuty*, 1933; prin schiţele şi portretele consacrate vieţii monahale, lumii politice şi gazetăreşti sau din închisoare: *Poarta neagră,* 1930, şi prin romanele poetice de critică socială: *Cimitirul Buna Vestire,* 1936; *Lina*, 1942 La bătrâneţe a cultivat poezia de ţinută civică și poemul sociogonic: *Cântare omului,* 1956, a continuat dialogul cu timpul şi divinitatea, meditînd cu tristeţe calmă la condiţia umană: *Frunze,* 1961; *Poeme noi*, 1963; *Silabe*, 1965; *Cadenţe,* 1965; *Litanii,* 1967; *Crengi,* 1970, postum. Meritul cultural cel mai de seamă al lui Arghezi, dincolo de toate înnoirile pe care versurile sale le-au adus literaturii române, este acela de a fi păstrat – constituindu-se adesea în model unic – deschiderile culturii române spre lumea europeană, de a fi fost sincron cu mișcările modernizatoare ale Europei într-o vreme când izolarea culturii și literaturii române de inovaţia și experimentul european era lege.

Casa lui Tudor Arghezi de la Mărţişor

Arghezi a păstrat conexiunile păr - ţii cu întregul, adică ale fenomenului românesc cu fenomenul european şi universal. A primit Premiul Naţional pentru Poezie, 1934; Premiul Naţional pentru Literatură, 1946; Premiul de Stat, 1955; Premiul Herder al Universităţii din Viena, 1965. Ca şi lui Mihail Sadoveanu, i s-au făcut funeralii naţionale. A fost tradus în franceză, italiană, spaniolă, germană, maghiară, polonă, cehă, bulgară, greacă, suedeză ş.a. Printre traducători enumerăm pe: Salvatore Quasimodo, Rafael Alberti, Miguel Angel Asturias, Gaston Bachelard, Maria Teresa León ş. a.

Casa lui de la Mărţişor a fost donată de Mitzura Arghezi, fiica sa, unui urmaș al lui Gala Galaction. Este una dintre marile personalităţi literare româneşti ale veacului XX, care asigură continuitatea între cultura interbelică și cea postbelică, permite păstrarea registrelor valorice în perioada războiului rece. Membru al Academiei, 1955.

Alexei Mateevici

Cu numele real Alecu Mateescu (16.03.1888, Căinari, jud. Tighina, fostul Bender – 13.08.1917, Chişinău), era fiu de preot şi a devenit el însuşi preot, absolvind Academia Duhovnicească (înfiinţată cândva de Petru Movilă) la Kiev. A fost profesor la Seminarul de la Chişinău, a luptat pe frontul din Galiţia şi de la Mărăşeşti în 1917 şi a murit de tifos exantematic. A fost poet şi om politic. Militant pentru drepturile românilor, a scris poezii pe care sentimentul puternic şi izvorât din adâncul sufletului le-a făcut adevărate simboluri ale identităţii româneşti. O întreagă provincie se exprimă plenar în versurile, nu multe, dar definitorii şi pline de forţă ale acestui poet: *Limba noastră, Ţara, Mama,* din volumul *Poezii,* 1926, editat de P. V. Haneş. S-a ocupat de folclorul Basarabiei: *Motive religioase în credinţele şi obiceiurile moldovenilor din Basarabia* şi *Bocetele de înmormântare moldoveneşti*, ambele 1911 şi de texte vechi: *Tipăriturile noastre vechi,* 1915. A tradus din Cehov, Puşkin, Lermontov, Alexei Tolstoi ş. a.

Gheorghe Alexici

Alexics György după grafia maghiară (14.09.1864, Arad – 07.02.1936, Budapesta) era român din Banatul Sârbesc. A făcut şcoală românească la Arad, apoi a absolvit Facultatea de Litere a Universităţii din Budapesta. A fost profesor de limba română la Şcoala de Limbi Orientale din Budapesta, apoi la Catedra de limba română a Facultăţii de Litere unde fusese student. A fost lingvist, istoric literar, etnograf. Şi-a început cariera culegând folclor din Banat,

Hunedoara şi Bihor. A făcut-o aplicând principii filologice şi un mod ştiiţific de transcriere, în acord cu transcrierea europeană a vremii. Poveştile

cele mai frumoase le-a tradus în maghiară. S-a ocupat de clasificarea folclorului românesc pe genuri şi specii literare, ceea ce era o noutate pentru domeniu în istoriografia noastră literară. Culegerea folclorului l-a dus la înţelegerea identităţii unice a limbii române din cauza originii ei: *Răsunetul timpurilor - cercetări asupra obârşiei limbii române,* 1896. Atât în cursurile, cât şi în opera ştiinţifică, a folosit totdeauna cele mai noi rezultate ştiinţifice apărute la nivel european. A predat dialectologie română, cursuri despre cele mai vechi documente ale limbii române, s-a ocupat de istoria culturii şi civilizaţiei. Lucrări: *Originea*

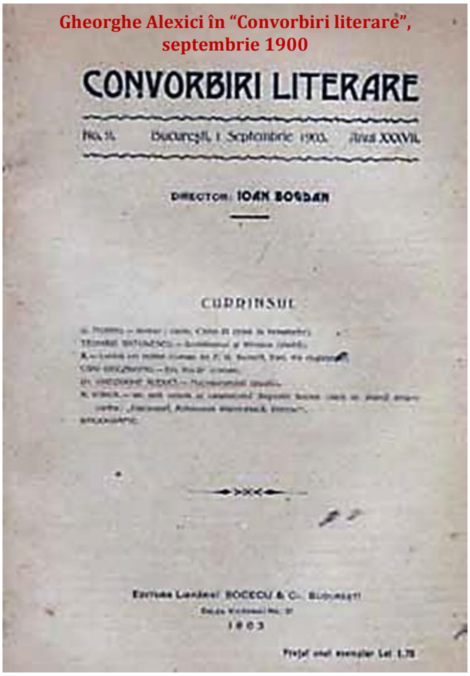

Gheorghe Alexici şi Karl Dietrich, *Descriera istorică a limbii române. Caracteristica limbii şi culturii sale*

şi istoria cuvântului „vlach“; Originea limbii române; Istoria limbii române până în sec. al XVI-lea; Relaţia limbii române cu latina şi celelalte limbi

Gheorghe Alexici în “Convorbiri literare”, septembrie 1900

CONVORBIRI LITERARE

No. 9. Bucureşti, 1 Septembrie 1903. Anul XXXVII.

DIRECTOR: IOAN BOGDAN

CUPRINSUL

neolatine; Categorizarea elementelor străine din limba română; Terminologia creştină a limbii române; Influenţele lingvistice româno-maghiare; Influenţa limbii române asupra limbii maghiare; Influenţa limbii maghiare asupra limbii române; Istoria dicţionarelor româneşti; Poezia populară română; Lucrări critice din aria literaturii şi lingvisticii române; *Explicarea diplomelor slavo-române; Literatura română în secolul al XVI-lea şi al XVII-lea; Cronicari români; Literatura manuscriselor vechi româneşti, Diplomele bulgaro-române; Poezia lui Alecsandri; Poezia lui George Coşbuc; Junimea şi „Convorbiri literare“; Literatura română în sec. al XIX-lea; Istoricul gramaticii române; Fonetica română; Morfologie română; Sintaxa română* şi *Semantica română*. A scris numeroase articole pe teme lingvistice, literare şi etnografice în reviste ştiinţifice maghiare, româneşti, austriece şi germane. Pentru gimnaziile maghiare în care se predă limba română, a scris *Gramatica limbii române pentru maghiari*, 1892, carte apărută în mai multe ediţii. În 1897, la Budapesta, apare lucrarea Polenul trandafirului sălbatic (*Vadrozsapor*), unde cercetează influenţa poeziei populare române, mai ales a baladei, asupra literaturii maghiare. În volumul al doilea al Istoriei literaturii universale (*Egyetemes Irodálomtortenet*), apărut în editura lui Heinrich Gustav la Budapesta în anul 1905, scrie istoria literaturii române, care apare şi în limba germană sub titlul *Geschichte der Rumänischen Literatur*, Leipzig, 1906. Volumul său, Istoria literaturii române, scris în limba maghiară, *Roman irodálom-tortenet*, este recunoscut ca valoros atât de români („Sămănatorul“, 1905), cât şi de partea maghiară („Egyetemes Philologiai Kozlony“, 1905). Cele mai importante scrieri ale sale apărute în limba română sunt: *Texte din literatura poporană română*, vol. I, 1899, vol. II, 1913 şi *Pagini din trecut. Cum s-a propoveduit unirea în părţile bihorene*?, 1903. Studiile sale au fost publicate în „Convorbiri literare“, „Luceafărul“, „Şezătoarea“ şi alte reviste româneşti. Comunitatea românească din Ungaria păstreă vie pâñă astăzi amintirea sa. Lucrări: *Lexicon linguae Hungaricae aevi antiquioris* (Arad, 1888), *Românii* (1905), Cartea de cântece a lui Szégédi Gyorgy în traducere româñă din sec. XVI (*Szégédi Gyorgy enékéskonyve, Szazadbeli roman forditásban*, împreună cu Sztripszky Hiador, Budapesta,

1911), Poveşti populare româneşti (*Román nepmesek,* Budapesta, 1912 / 13, 2 vol.), Dicţionar de buzunar maghiar-român cu cele mai importante cuvinte (*Magyar-roman zsebszotar a legfontosabb szavak osszeallitasaval*, 1917), Dicţionar de buzunar român-maghiar şi maghiar-român cu cele mai importante cuvinte (*Roman-magyar es magyar-roman szebszotar a legfonto-sabb szavak osszeallitasaval*, 1917), *Romana* (Romanii, f. a.). De asemenea, a scris gramatica maghiară pentru români care doresc să-și însușească această limbă fără ajutorul unui profesor, cu titlul: *Gramatica maghiară. Manual practic de învăţământ pentru autodidacţi* (Budapesta, 1942). A fost membru al Asociaţiei Etnografice Maghiare (Magyar Neprajzi Tarsasg). N-a beneficiat de nici o recunoaştere din partea României şi românilor, deşi lucrările lui continuă să fie în uz şi astăzi. Fiul său, care avea același nume, a fost un matematician celebru.

Ion Bianu

S-a născut pe Valea Târnavelor, în Transilvania (01.10.1856, Făget, jud. Alba – 03.02.1935, Bucureşti), a absolvit gimnaziul şi liceul greco-catolic din Blaj şi, cu o bursă obţinută graţie lui Al. Odobescu şi B. P. Hasdeu, şi-a făcut

Angajatii Bibliotecii Academiei, 1906: jos, de la stânga - Iuliu Tuducеanu, Nerva Hodoş, Ion Bianu, Oct.Lugojanu, St. Pop; sus: Gr Chebap; Il. Chendi, Al. Sasi Ionescu, Al. Obedenaru, N. Zaharia, V. Pârvan, Al. Lapedatu, R. Dordea

Ion Bianu

studiile filologice la Milano, Madrid şi Paris. A devenit şeful primei Catedre de Istoria Literaturii Române la Universitatea din Bucureşti (1902–1928), apoi director al Bibliotecii Academiei (1884–1935), pe care a organizat-o după

Ion Bianu - *Bibliografia românească*

principii ştiinţifice, documentîndu-se în Marea Britanie, Rusia, Germania. A fost editor de texte vechi, fondator al şcolii româneşti de bibliografie şi biblioteconomie. Ion Petrovici, Sextil Puşcariu, Dragoş Protopopescu se considerau elevii lui. A fondat Asociaţia Bibliotecarilor din România (1924) şi a organizat primul Congres al Bibliotecarilor români (1924). S-a ocupat de reforma ortografiei limbii române după principii fonetice, 1904.

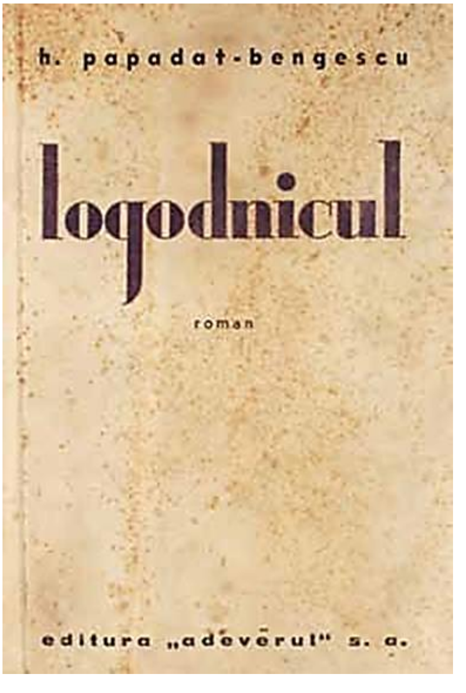
A editat *Predice făcute la praznice mari de Antim Ivireanul*, 1886; *Psaltirea în versuri* a lui Dosoftei, 1887; *Psaltirea Şcheiană*, 1889. A publicat *Bibliografia românească veche,* 4 vol., 1903–1944, din care vol. 1–2 în colaborare cu Nerva Hodoş şi vol. 3–4 în colaborare cu Dan Simonescu, precum şi *Catalogul manuscriselor româneşti,* în colaborare cu Remus Caracaş şi Gh. Nicolăiasa, 4 vol., astfel: vol. 1–3, 1907–1931; vol. 4, 1967, continuat de Gabriel Strempel, Fl. Moisil, L. Stoianovici. Ca istoric literar s-a remarcat prin numeroase studii despre literatura română veche. A fost membru (1902) şi preşedinte al Academiei Române (1929 –1932), apoi vicepreşedinte al ei (1932–1935).

Casa în care s-a născut Hortensia Papadat Bengescu, Ivești, jud. Galați

Hortensia Papadat-Bengescu

Fiica generalului Dimitrie Bengescu (08.12.1876, Iveşti, jud. Galaţi – 05.03.1955, Bucureşti) a absolvit Institutul pentru domnişoare din Bucureşti (graţie lui Spiru Haret fetele aveau mai puţine drepturi la educație decât băieţii). S-a măritat cu un magistrat şi a avut patru copii. A debutat ca prozatoare cu susţinerea lui Garabet Ibrăileanu, la „Viaţa românească“, în 1913. După primul război mondial, când fusese infirmieră voluntară, s-a afiliat cenaclului Sburătorul al lui E. Lovinescu. A continuat să publice cronici literare, teatrale, muzicale, plastice la „Viaţa românească“, „Sburătorul“, „Vremea“, „Adevărul literar şi artistic“. Este

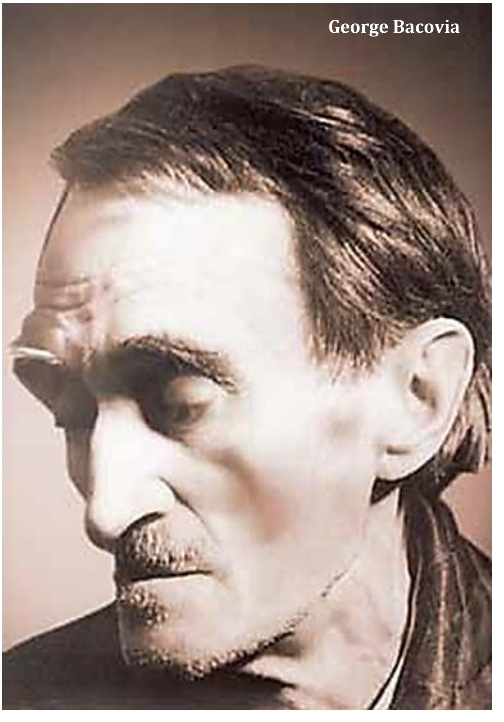

Hortensia Papadat Bengescu şi soţul (aromân)

cea mai puternică susţinătoare a romanelor lui Marcel Proust în literatura română, cale pe care ea o considera nu opozabilă sămănătorismului ori diverselor modernisme şi experimente, dar alternativă şi întregitoare pentru identitatea românească, menită astfel să perceapă, nu doar pe căile raţiunii, ci şi ale intuiţiei, apartenenţa fiecăruia la marele tot al naţiei. Este considerată întemeietoarea romanului românesc de analiză, ceea ce se potrivea cu spiritul feminin, dar şi cu opţiunea sa literară clar afirmată: *Ape adânci,* 1919; *Femeia în faţa oglinzii*, 1921); *Concert din muzică de Bach,* 1927; *Drum ascuns*, 1933 ş. a. A scris şi teatru: *Bătrânul,* 1920; *Medievala*, 1930. A primit Marele Premiu al Societăţii Scriitorilor Români, 1936 şi Premiul Naţional pentru Proză, 1946.

Casa memorială Bacovia din Bucureşti

George Bacovia

George Bacovia

George Andone Vasiliu la naştere (04/17.09.1881, Bacău – 22.05.1957, Bucureşti), fiu de negustor, a început la 6 ani să înveţe germana la un pension din Bacău. A absolvit liceul tot în oraşul natal. Ştia să cânte la vioară, iubea poeziile lui Eminescu şi Ştefan Petică. Avea să fie el însuşi poet, fără să termine Şcoala Militară pe care o începuse. A absolvit Facultatea de Drept din Iaşi abia în 1911, dar n-a practicat. L-a cunoscut pe Alexandru Macedonski şi a colaborat la revista „Versuri şi proză" a poetului simbolist I. M. Raşcu. În 1914 s-a internat la un sanatoriu de tuberculoşi de lângă Bucureşti. Volumul *Plumb*, 1926 (debut) a fost premiat de Ministerul Artelor şi de Academia Română. Din 1925 s-a stabilit la Bacău,

fiind redactor şef fondator al „Ateneului cultural". A obţinut Premiul Societăţii Scriitorilor Români (1925) şi Premiul Naţional pentru Poezie (1934). Din 1928 s-a stabilit la Bucureşti, unde a continuat să scrie versuri simboliste şi de inspiraţie socială: *Cu voi*, 1930; *Comedii în fond*, 1936; *Stanţe burgheze*, 1946, exprimând plenar sinteza naţională a simbolismului în linia lui Rollinat şi Verlaine. A scris şi proză, de asemenea simbolistă: *Bucăţi de noapte,* 1926. Cu înclinaţii sociale şi apetit pentru stânga ideologică, Bacovia a

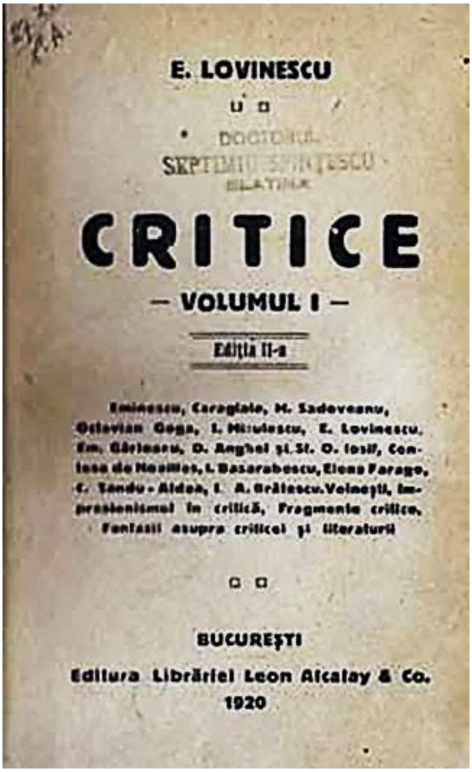
rămas ca poet al toamnei şi tristeţii, într-o lume neprielnică existenţei plenare a omului ca individ, a rămas drept simbolul omului izolat şi înfrânt de forţe pe care nu le poate controla. Astfel, poetul a reuşit să depăşească nu doar simbolismul din care provenea ca demers literar, fiind un poet modern, sensibil la duritatea vieţii româneşti de la jumătatea veacului XX, care reorientează chiar cultura română din-

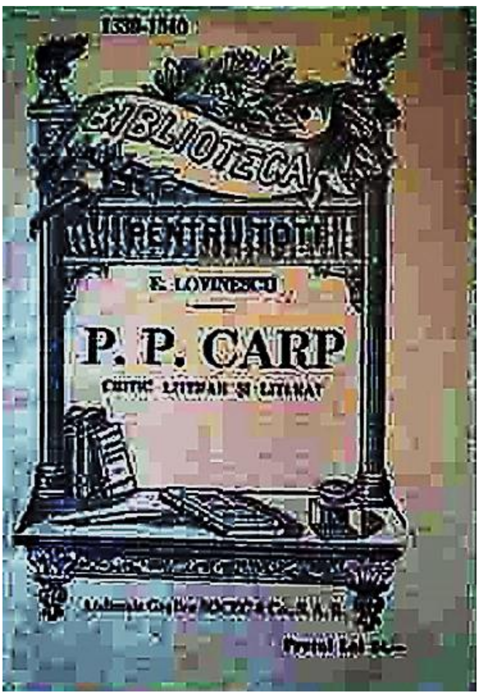
spre tradiţionalismul începutului de veac şi influenţele europene de orice fel, către înţelegerea esenţei identitare a acestui spaţiu plin de dramatism. Bacovia intuieşte marea fractură a culturii române de la jumătatea veacului XX, adusă de schimbarea de regim de după al doilea război mondial şi o traduce în parametrii sensiblităţii proprii. Anunţă astfel marea însingurare a creatorilor români care va aprinde stele unice în literatura noastră de la finalul veacului XX.

E. Lovinescu

A fost al patrulea copil (31.10.1881, Fălticeni – 16.06.1943, Bucureşti) al lui Vasile (născut cu numele Vasile Teodorescu) Lovinescu. Monica Lovinescu a fost fiica soţiei lui din prima căsătorie, iar Horia Lovinescu şi Anton Holban au fost nepoţii lui. A absolvit Liceul

E. LOVINESCU
CRITICE
— VOLUMUL I —
Ediția II-a
Eminescu, Caragiale, M. Sadoveanu, Octavian Goga, I. Minulescu, E. Lovinescu, Em. Gârleanu, D. Anghel și St. O. Iosif, Contesa de Noailles, I. Basarabescu, Elena Farago, C. Sandu-Aldea, I. A. Brătescu-Voinești, Impresionismul în critică, Fragmente critice, Fantasii asupra criticei și literaturii
BUCUREȘTI
Editura Librăriei Leon Alcalay & Co.
1920

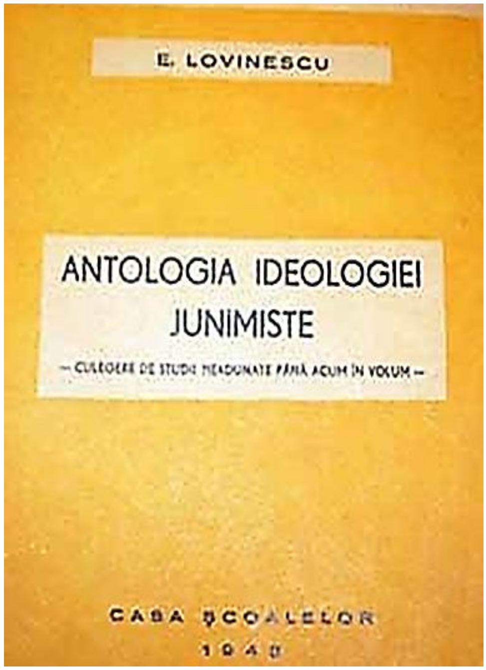

E. LOVINESCU
CEZAR
RAZBOIUL CU GALII
(DE BELLO GALLICO)
BUCĂȚI ALESE, ADNOTATE ȘI ILUSTRATE
CLASA V-a LICEALĂ
EDITURA NAȚIONALA CIORNEI S.A.
BUCUREȘTI

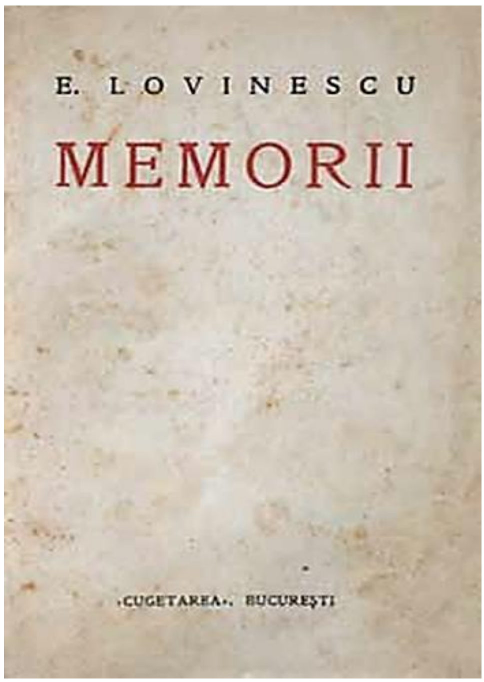

BIBLIOTECA
PENTRU TOȚI
E. LOVINESCU
P. P. CARP

E. Lovinescu

Internat din Iaşi, avîndu-i profesori pe Aron Densusianu şi Miron Pompiliu. Şi-a început studiile la Universitatea din Iaşi, dar a absolvit Facultatea de limbi clasice la Universitatea din Bucureşti, ca elev al lui Titu Maiorescu şi Nicolae Iorga. Şi-a luat doctoratul la Paris cu Emile Faguet şi elenistul Gustave Fougères, avîndu-l pe Gustave Lanson în comisia de doctorat şi a fost toată viaţa profesor de latină la Liceul Matei Basarab din Bucureşti, fiind respins la intrarea în învăţământul superior (la Universitatea din Iaşi) în favoarea lui Garabet Ibrăileanu (din cercul socialist, care la data aceea nu avea doctoratul). Deşi acest lucru a fost o nedreptate flagrantă, totuşi, în perspectiva viitorului, timpul eliberat astfel în favoarea scrisului şi activităţii de formator de şcoală literară avea să-l recompenseze din plin în faţa posterităţii. A fost critic şi istoric literar, dar a scris deopotrivă romane. Maiorescian. A fondat cenaclul şi revista „Sburătorul“ (1919, după numele poemului lui Heliade Rădulescu unde s-au afirmat Camil Petrescu, Hortensia Papadat-Bengescu, Anton Holban, Vladimir Streinu, Ion Barbu, Tudor Vianu, Tudor Arghezi, Şerban Cioculescu ş. a. Lucrări: *Istoria civilizaţiei române moderne*, 3 vol., 1924–1925, unde a pus accent pe autonomia esteticului şi mutaţia valorilor în funcţie de loc şi timp: *Critice*, 10 vol., 1909–1929; *Istoria literaturii române contemporane*, vol. I–IV, VI, 1926–1929. A mai scris monografii şi romane, a tradus din latină şi greacă, a alcătuit manuale şcolare. Se considera el

însuşi modernist, ceea ce se definea prin faptul că voia să aşeze creaţia românească alături de literaturile europene contemporane ei, adică promova sincronizarea ideatică, stilistică, filosofică şi de civilizaţie în sens larg a ariei româneşti cu a celorlalte naţiuni europene. Considera că acest lucru este posibil, în parametrii civilizaţiei, prin sinteza dintre tradiţie şi inovaţie, sinteză capabilă să elibereze astfel noi energii creatoare, să lumineze chiar viitorul naţiunii. A observat lipsa de convergenţă a demersurilor româneşti contemporane lui: sămănătorismul, poporanismul, maiorescianismul, ideologiile de stânga ori de dreapta care penetraseră fenomenul cultural şi, în perspectivă, a intuit marea fractură pe care avea s-o aducă finalul celui de-al doilea război mondial. A fost principalul critic literar al perioadei interbelice care a pregătit desfăşurarea de forţe a literaturii române la începuturile perioadei socialiste, deşi nici acest lucru nu i-a fost explicit recunoscut. Membru post-mortem al Academiei Române (1991).

Liviu Rebreanu

A fost cel mai mare fiu (27.11.1885, Târlişua, jud. Bistriţa-Năsăud – 01.09. 1944, Valea Mare, jud. Argeş) dintre cei paisprezece copii ai învăţătorului Vasile Rebreanu. A început Gimnaziul grăniceresc din Năsăud şi a absolvit liceul la Şcoala de băieţi din Bistriţa. A urmat Şcoala de honvezi din Sopron (Ungaria) şi Academia Militară Ludoviceum din Budapesta. A fost sublocotenent în regimentul de honvezi de la Gyula. Intrat în conflict cu Autorităţile maghiare şi arestat, a fugit la Bucureşti, unde a desfăşurat o bogată activitate.

Liviu Rebreanu

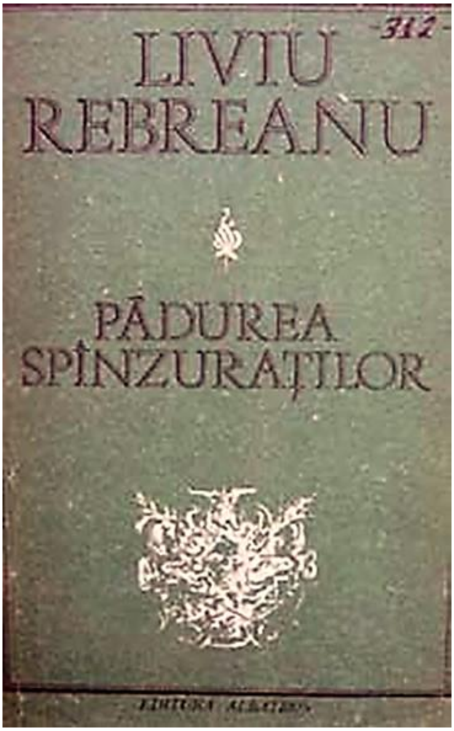
Conform recensământului din 2001, în Ungaria sunt 8482 de români, adică 0,1 %. Este vorba despre cei care-şi recunosc deschis identitatea şi folosirea limbii române ca limbă maternă. În plan istoric, românii din Ungaria s-au aflat în provinciile Crişana de Vest, Banatul Unguresc, Bácska (de la cuvântul românesc baci) şi Baranya (de la cuvântul slav baran – berbec), ultimele două fiind partea dintre Banat şi Câmpia Română. Recunoaşterea minorităţii româneşti de către Ungaria se referă doar la Gyula (rom. Iulia) şi zona înconjurătoare.

S-a ntors n Transilvania, apoi a fugit la Bucureşti, de unde a fost extrădat către autorităţile austro-ungare şi arestat la Gyula. A fugit din nou la Craiova, apoi la Bucureşti, urmat mereu de soţia lui. În1917 fratele său, Emil, a fost condamnat la moarte n armata austro-ungară pentru spionaj pro-românesc şi evadare. Liviu Rebreanu, aflat şi el sub arme, a reuşit să fugă în Moldova, ajutat de socialişti. De acolo a revenit la Bucureşti. A avut funcţii pasagere: director al Teatrului Naţional din Bucureşti (1929, 1941). A frecventat cenaclurile lui Mihail Dragomirescu şi E. Lovinescu. Prin problematica abordată, a fost unul dintre cei mai solizi ro - mancieri români. Aşezat la graniţa dintre naturalism şi realism, a scris în general după modelul propriei sale experienţe de viaţă. Faptul că provinciile româneşti şi comunităţile de români din Ungaria traversau o experienţă atât de dramatică, din cauza primului război mondial, care a şi precedat Marea Unire, au făcut din paginile romanelor lui Rebreanu adevărate documente de epocă. Citite astăzi, ele ne înfăţişează evoluţia clasei ţărăneşti (problematică preluată de Petru Dumitriu), dispariţia unui imperiu, devenirea identitară a românilor din Transilvania în preajma Marii Uniri, dramtismul resimţit la frontiera luptei dintre românii aflaţi sub arme în armata austo-ungară, siliţi să lupte con-

Casa memorială Rebreanu de la Târlişua

tra fraţilor lor de neam de dincoace de Carpaţi. Întregul parcurs al vieţii scriitorului a făcut ca el să nu fie deloc un adaptat la problemele social-politice ale Bucureştiului. Și-a scris cărţile la nchisoare, pe drumuri, ori retras la casa lui de la ţară. Dar a văzut limpede esenţa lumii care l-a ridicat deasupra timpului şi ne-a trimis astfel mesajul dureros şi puternic al primei jumătăţi de veac pe pământul locuit de români. Romane: *Ion,* Premiul Academiei, 1920; *Pădurea spânzuraţilor*, Marele Premiu al romanului acordat de Societatea Scriitorilor, 1922; *Ciuleandra,* 1927; *Crăişorul Horia*, Premiul Naţional pentru proză, 1929; *Răscoala,* 1932; *Gorila*, 1938; *Amândoi,* 1940. A mai scris piese de teatru: *Plicul,* 1923; *Apostolii*, 1926 şi a făcut traduceri. Postum: *Jurnal*, 2 vol., 1984. Este tradus în peste douăzeci de limbi străine, multe din romanele sale au fost ecranizate pentru marele ecran. A fost preşedinte al Societăţii Scriitorilor Români (1925–1926; 1927–1932), membru al PEN Clubului (1933), al Academiei Române (1939).

George Călinescu

Fiu natural al unei menajere, avea numele Gheorghe Vişan (19.06.1899, Bucureşti – 12.03.1965, Bucureşti), dar a preluat numele tatălui, (Constantin) Călinescu, acela care l-a adoptat (la vârsta şcolară, în 1907) şi pentru familia

George şi Vera (soţia) Călinescu

căruia lucra mama sa. A absolvit liceul Gheorghe Lazăr şi Facultatea de Litere şi Filosofie a Universităţii din Bucureşti. A fost elevul lui Ramiro Ortiz, N. Iorga, Mihail Dragomirescu. A fost profesor de italiană la licee din Bucu-

reşti şi Timişoara. A plecat pentru doi ani la specializare la Roma, cu o bursă oferită de Accademia di Romania, obţinută graţie fostului său profesor, Vasile Pârvan. A participat la Cenaclul

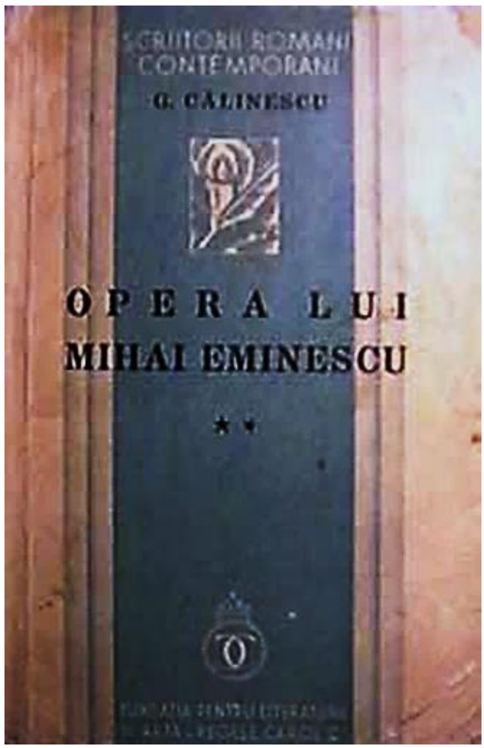

Manuscris - *Istoria literaturii române*

Sburătorul al lui E. Lovinescu, dar a colaborat intens şi cu Garabet Ibrăileanu, publicând la revista „Viaţa românească“. A fost conferenţiar la Universitatea din Iaşi (acolo a cunoscut-o pe Vera, viitoarea soţie), pe locul
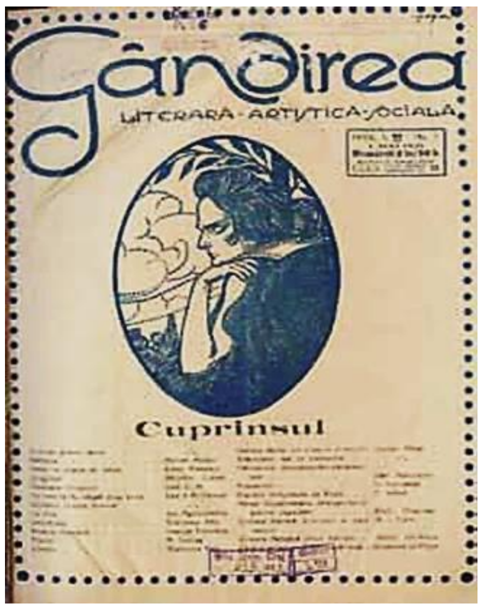

lăsat vacant de Garabet Ibrăileanu, apoi profesor al universităţii bucureştene, director fondator al Institutului de Teorie Literară (care, după moartea sa, îi poartă numele), a condus „Jurnalul literar", „Naţiunea" ş. a. Faptul că a afirmat idei de stânga l-a ajutat mult în perioada postbelică, mai ales după 1961, cand va fi complet reabilitat. Personalitate de orientare clasicizantă şi de cultură enciclopedică, a consacrat studii de istorie literară fundamentale unor scriitori români: *Viaţa lui M. Eminescu*, 1932, *Opera lui M. Eminescu*, 5 vol., 1934–1936; *Viaţa lui Ion Creangă,* 1938; *Gr. Alexandrescu · Viaţa şi opera,* 1962 ş. a. Lucrarea sa fundamentală de istorie literară este *Istoria literaturii române de la origini până în prezent,* 1941, pe care n-a reuşit s-o republice în timpul vieţii. Devenită legendară, fiind singura lucrare de acest tip care a traversat marea falie a culturii române de la jumătatea veacului XX, asigurînd continuitatea de referinţă a literaturii și a vocilor ei, a fost reeditată abia în 1982, perioadă când se impuseseră elsevii lui spirituali, în principal Alexandru Piru, Eugen Simion, Nicolae Manolescu. A scris studii despre literatura universală: *Impresii asupra literaturii spaniole,* 1946; *Scriitori străini,* 1967; estetică: *Principii de estetică*, 1939; *Estetica basmului*, 1965. Ca scriitor s-a remarcat în mod deosebit prin proza sa de tip balzacian: *Cartea nunţii,* 1933; *Enigma Otiliei,* 1938; *Bietul Ioanide*, 1955; *Scrinul negru,* 1960, Premiul de Stat. A mai scris versuri: *Poezii,* 1937; *Lauda lucrurilor*, 1963, teatru, note de călătorie. Este tradus în mai multe limbi, iar două dintre romanele sale au constituit trama filmelor *Felix şi Otilia* şi *Bietul Ioanide.* Membru al Academiei Române (1948).

Cezar Petrescu

A fost fiul (01. 12.1892, Hodora, com. Cotnari, jud. Iaşi – 09.03. 1961, Bucureşti) unui inginer viticol. A început liceul la Roman şi l-a absolvit la Iaşi. A obţinut licenţa în Drept în 1915, la Universitatea din Iaşi. Viitorul scriitor a venit la Bucureşti în 1918 şi a fost redactor la „Adevărul", „Dimineaţa", „Bucovina", „Ţara nouă", fondator şi co-director, alături de Pamfil Şeicaru, al revistei

social-politice și culturale „Hiena“ (1919–1924). Împreună cu Lucian Blaga, Adrian Maniu și Gib Mihăescu a întemeiat revista „Gândirea“ (1921). A fondat în 1938 „România“ (ziar) și „România literară“ (revistă), ambele suprimate în 1940. Este unul dintre cei mai de seamă gazetari din prima jumătate a veacului.

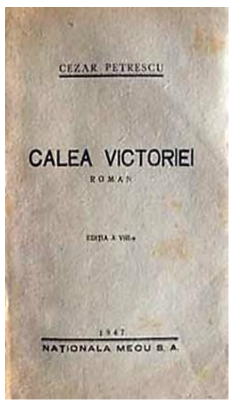

Pamfil Șeicaru

Aspira să scrie o nouă *Comedie umană* (ca și Petru Dumitriu), după modelul lui Honoré de Balzac, o cronică românească a veacului XX. Se afirmă cu romanul *Întunecare* (1927–1928). Opera sa cuprinde circa 70 volume – romane, nuvele, piese de teatru, proză fantastică și literatură pentru copii, studii, note de călătorie și memorialistică. Marca profundă a literaturii lui e dată de sentimentul tragicului, care definestẹ societatea românească a veacului XX. Așa stînd lucrurile, proza de valoare a lui Cezar Petrescu a fost scrisă toată înainte de instaurarea socialismului. A intuit în profunzime marile răsturnări social-politice ale veacului. Vibrația lor constantă în textele lui Cezar Petrescu pune împreună romane altfel diferite tematic. A scris cam la fel de mult ca Mihail Sadoveanu, după un proiect literar care vizează destinul societății românești văzut prin acela al claselor sociale și al unor meserii considerate de autor formatoare de identitate (țăranii, învățătorii). Cărțile lui au avut mare succes de public (s-au turnat filme după ele), dar nu și de critică literară. Lucrări: *Scrisorile unui răzeș,* 1922; *Plecat fără adresă, sosit fără adresă; Calea Victoriei*, 1930; *Fram, ursul polar*, 1931; *Comoara regelui Dromichet*, 1931; *Greta Garbo,* 1932; *Apostolul,* 1933; *Aurul negru,* 1934; *Duminica orbului,* 1934; *Oraș patriarhal,* 1930; *Mane, Tekel, Fares,* 1937; *Noi vrem pământ*, 1938; *Ochii strigoiului, 1942; Cocârț și bomba atomică,* 1945; *Pif-Paf-Puf,* 1945; *Omul de zăpadă, 1945; Iliuță copil,* 1945; *Neghiniță,* 1945. A obținut

Afişul filmului

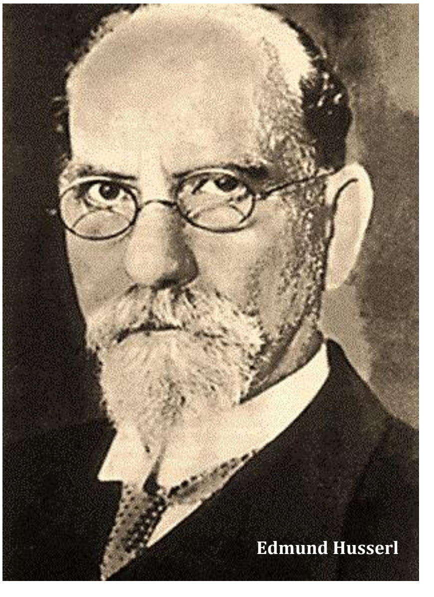
Premiul Naţional pentru Literatură în 1931 şi Premiul de Stat pentru dramaturgie în 1952 pentru piesa *Nepoţii gornistului* – scrisă în colaborare cu M. Novicov. Membru al Academiei Române din 1955.

Camil Petrescu

A fost numit Camil în amintirea tatălui său, care decedase înainte de naşterea fiului (22.04.1894, Bucureşti – 14.05. 1957, Bucureşti). A început liceul la Sf. Sava şi l-a absolvit la Gh. Lazăr. Apoi a absolvit Facultatea de Litere şi Filosofie de la Universitatea din Bucureşti. A fost elevul lui P. P. Negulescu. A fost preocupat de fenomenologia lui Edmund Husserl, despre care a scris.

Edmund Husserl (1859–1938) a fost filosof austriac. A studiat ştiinţele

Edmund Husserl

naturii şi matematica în Germania. S-a ocupat de teoria numerelor şi a formulat filosofia fenomenologică. Conform ei, un eveniment nu trebuie să fie public pentru ca să existe. El poate fi şi ascuns în conştiinţa unui om. Procedeul prin care acest eveniment intern se face cunoscut se numeşte reducţie fenomenologică. Ea pune între paranteze restul evenimentelor publice în care este implicat un om, pentru a-l releva pe acesta, care

P.P.Negulescu

6 pagini. Deutscher Text Seite 6.

ȚARA

ZIAR POPULAR INDEPENDENT

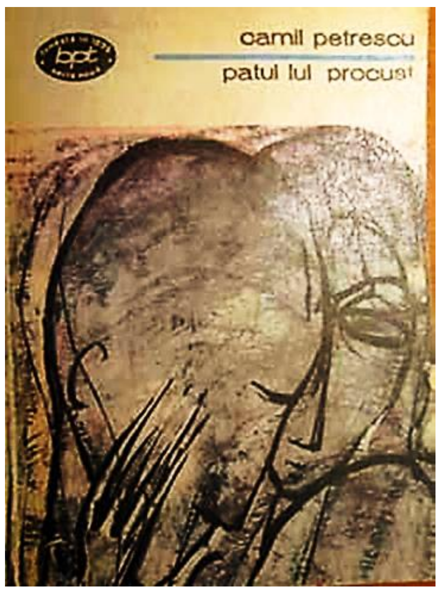
Director: Camil Petrescu

S'a semnat tratatul?

O știre senzațională a „Banatul Românesc"

1 Dec

ilustrează ego-ul (adică eul, esenţa omului) transcendental (care nu e legat doar de acel eveniment ascuns, ci de felul cum fiinţa aşează împreună toate evenimentele ascunse ale unei vieţi şi le raportează la evenimentele publice). Acest Ego transcendental face obiectul analizei lui Edmund Husserl. Fenomenologia lui a fost continuată de Martin Heidegger şi Jean Paul Sartre (care a refuzat Premiul Nobel). Ultimul a dezvoltat-o prin generalizare, punând faţă în faţă *Fiinţa şi Neantul*, şcoală filosofică numită existenţialism. Fenomenologia şi existenţialismul sunt marile şcoli filosofice ale crizei identitare a veacului XX. Ele relevă exact aspectele crizei care a împins umanitatea la problemele sistemice şi sociale ale prezentului, criză pe care filosofia marxistă, deoarece bazează existenţa omului şi societăţii în principal pe relaţii economice, n-a prevăzut-o. P. P. Negulescu (profesorul lui Camil P.) a fost studentul preferat al lui Titu Maiorescu la Facultatea de Litere din Bucureşti. Profesorul i-a obţinut o bursă pentru Franţa şi Germania, unde studiase el însuşi şi l-a lăsat la Catedră în locul lui, precum şi director al ĂConvorbirilor literareñ. Aşa cum Maiorescu a făcut marea traversare a culturii române de la România Mică la România Mare, P.P. Negulescu a făcut următoarea traversare, de la perioada interbelică la perioada postbelică (a murit în 1951). A scris două lucrări fundamentale: *Geneza formelor culturii,* 1936 şi *Destinul omenirii*, 4 vol, 1939–1944.

Între 1916 şi 1918 Camil Petrescu a participat ca ofiţer la Primul Război Mondial. În 1916 a fost rănit. După un stagiu într-un spital militar, a ajuns iarăşi în prima linie, deşi rămăsese cu un

defect de auz, dar a căzut prizonier la unguri. A fost profesor la Timişoara imediat după Marea Unire şi a fondat acolo revistele „Ţara“ şi „Limba română“, pentru a ridica Banatul de la vorbirea dialectală la folosirea limbii române literare. Întors la Bucureşti, a editat „Săptămâna muncii intelectuale şi artistice“ şi „Cetatea literară“. Marele său model cultural a fost N. D. Cocea (dintr-o familie celebră de aromâni), acela care, prin intransigenţa ideilor şi demersului său, a dat substanţă personajului Gelu Ruscanu din drama *Jocul ielelor,* ca şi poeziilor însetate de absolut scrise în perioada interbelică. A frecventat cenaclul Sburătorul, a fost redactor la Editura Fundaţiilor Regale, director al Teatrului Naţional din Bucureşti (1939). Debutul editorial se petrece cu volumul *Versuri. Ideea. Ciclul morţii* (1923). Ambianţa primului război mondial va intra, apoi, în celebrul roman *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război.* În 1933 a publicat cel mai valoros roman al său şi unul dintre romanele importante ale modernismului european, *Patul lui Procust.* Lucrări: *Jocul ielelor*, teatru, (1918); *Un luminiş pentru Kicsikem* (1925); *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război* (1930); *Transcedentalia* (1931); *Din versurile lui Ladima* (1932); *Teze şi antiteze* (1936); *Modalitatea estetică a teatrului* (1937); teza de doctorat, eseu filosofic: *Husserl – cu o introducere în filozofia fenomenologică* a devenit un capitol din *Istoria filosofiei române* (1938); *Un om între oameni* (1953 – 1957, romanul *Bălcescu*, rămas neterminat); *Turnul de fildeş* (1950); *Act*

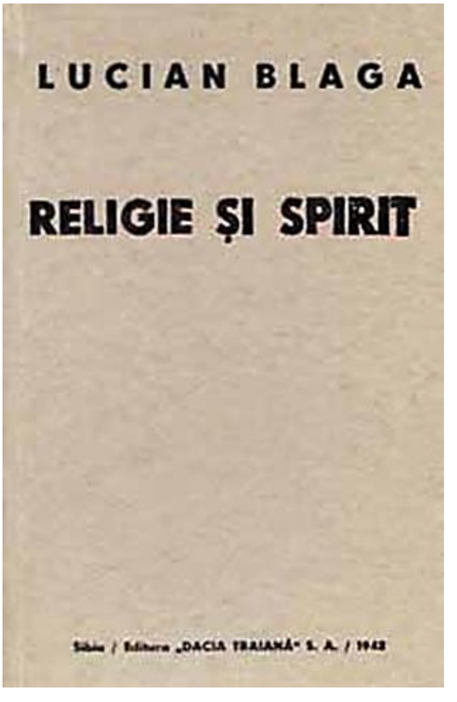

venețian, Suflete tari, Danton, Mioara, Mitică Popescu, Bălcescu, teatru; *Caragiale în vremea lui; Rapid Constantinopole – Bioram* (1933), reportaje de călătorie; *Note zilnice* (1975), postum, *Jurnal intim* editat de Mircea Zaciu. Membru al Academiei Române (1948). A depus la Biblioteca Vaticanului, cu indicaţia de a fi închise pentru 50 de ani, volumele *Doctrina substanței* (1940), publicate postum (1988), unde este expusă întreaga sa

concepţie filosofică şi culturală, cu aplicaţie la societatea românească. De esenţă fenomenologică, teoria lui Camil Petrescu, substanţialismul, încearcă să ajungă numai pe căile raţionale, ale gândirii, la esenţa transcendentală a experienţei omeneşti, adică în punctul de control de unde umanitatea şi-ar putea corecta propriile erori de civilizaţie. Idee îndrăzneaţă, unică pentru cultura română şi care vădeşte rolul acordat de autor intelectului şi intelectualului în îndreptarea societăţii omeneşti în general şi a parametrilor identitari ai societăţii româneşti în special. Vocea lui singulară răsună şi astăzi pe deasupra zgomotelor veacului, fără să fi fost cu adevărat auzită.

Camil Petrescu
de Marcel Iancu

Lucian Blaga

Viitorul scriitor s-a născut nu departe de Sebeş (09.05.1895, Lancrăm, jud. Alba – 06.05.1961, Cluj), într-o familie de preoţi ortodocşi. A început Institutul Teologic la Sibiu şi l-a absolvit

la Oradea. A absolvit apoi Filosofia la Universitatea din Viena şi s-a întors în ţară, la Bucureşti, în 1919. A fost ataşat de presă la Varşovia, Praga, Berna (1926–1932), consilier de legaţie la Viena şi Berna, ministru plenipotenţiar la Lisabona, profesor la Universitatea din Cluj. A fost membru al ASTRA, membru fondator al „Gândirii“, mentorul Cercului literar de la Sibiu, a editat la Sibiu revista „Saeculum“, 1943–1944. A scris versuri, filosofie, teatru, eseuri, studii. Spre deosebire de filosofia lui Camil Petrescu, aflată în linia marilor doctrine europene ale momentului, filosofia lui Blaga îmbină tradiţia pantheistă românească, extrasă în principal din gândirea populară, cu temeinice cunoştinţe legate de civilizaţiile profunde ale Orientului, multe transferate creştinismului ortodox, şi cu

orizontul hegelian al filosofiei germane. Şi-a organizat sistemul în trilogii, modelul imediat fiind Hegel, dar cel îndepărtat fiind simbolistica cifrelor venită pe filieră creştină de la chaldeeni. A făcut astfel legătura între cultură, valori şi cunoaşterea esenţelor la care se putea ajunge pe calea triadelor, aşa cum vechii egipteni exprimau, prin triadele de zei, întreaga piramidă de

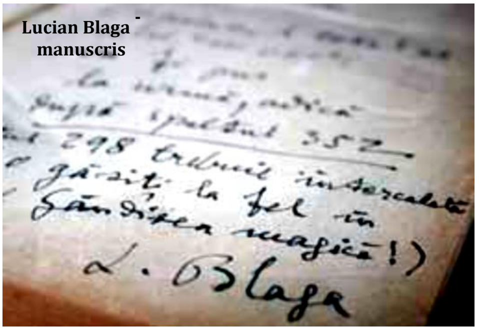

Familiile Lucian Blaga şi Nicolae Titulescu la Viena

acces a omului la cunoaşterea ultimă, transcendentală.

Blaga a lăsat astfel cea mai importantă sinteză modernă şi contemporană legată de identitatea originară a românilor. Substanţa profundă a vechilor triburi de traci romanizaţi, transferată unui tip anume de creştinism (avînd coordonate anume chiar în cadrul ortodoxiei orientale) răzbate pretutindeni în filosofia lui Blaga şi asigură astfel, dincolo de aspectul religios propriu zis, continuitatea identitară a românilor bazată pe propriile lor începuturi. Reacţia atât de violentă şi decisă a autorităţilor postbelice româneşti contra cărţilor lui ne face să înţelegem două lucruri: primul este că împărţirea de după Trianon a Austro-Ungariei, ca și a Peninsulei Balcanice şi sud-estului Europei după războaiele balcanice, aducătoare de speranţe de pace, nu avea să fie întreruptă prin conştientizarea originilor şi arealului de locuire de către fiecare popor din regiune. Al doilea este că noua putere spera să dăinuie ţinînd împreună propriile forţe şi impulsuri - inclusiv culturale - fără a fi tulburată de judecăţi venite de pe alte cărări ale veacului şi formate în alt complex cultural decât acela generat de ea însăşi.

Blaga avea să plătească îndrăzneala sa de gândire într-o lume conservatoare și care nu fusese niciodată primitoare cu marii inovatori ai spiritului, iar după schimbarea de regim politic nici măcar

Lucian Blaga - manuscris

nu-i mai accepta. După război a fost bibliotecar la Biblioteca Universităţii din Cluj, apoi cercetător la Institutul de Filosofie al Academiei, Filiala Cluj. A colaborat la „Gazeta de Transilvania", „Convorbiri literare" ş. a. Cele mai cunoscute lucrări de filosofie sunt: *Trilogia cunoaşterii,* 1944; *Trilogia valorilor,* 1946; *Trilogia culturii*, 1946; poezie: *Poemele luminii*, 1919; *În marea trecere,* 1924; *Lauda somnului*, 1929, Premiul Societăţii Scriitorilor Români, Premiul Academiei Române; *La cumpăna apelor,* 1933; *La curţile dorului,* 1939; *Nebănuitele trepte*, 1943; *Poezii,* 1962; teatru: *Zamolxe*, 1921, Premiul Universităţii din Cluj; *Daria,* 1925; *Meşterul Manole*, 1927; *Cruciada copiilor,* 1930; *Avram Iancu*, 1934; *Arca lui Noe,* 1944; eseuri: *Pietre pentru templul meu*, 1921, Premiul Academiei; *Hronicul și cântecul vârstelor,* 1965; studii: *Gândirea românească în Transilvania în secolul al XVIII-lea*, 1966; *Experimentul și spiritul matematic,* postum, 1969. Un fragment de roman, *Luntrea lui Charon,* a apărut de asemenea postum, în 1989, şi a fost tipărit în întregime în 1990. Iniţial expresioniste, scrierile lui evoluează spre o formulă proprie, expresie a unei estetici şi filosofii originale, exacerbată de setea de transcendent, îmbibată de mitologia românească, ale cărei origini dacice nu

pot fi contestate. Astfel, Blaga a fundamentat, prin trilogiile sale, adevărurile prime ale identității românești. A tradus în română *Faust* de Goethe, din Lessing și Hölderlin. Membru al Academiei Române (1936), a fost exclus (1948) şi reînregistrat (1990).

Basil Munteanu

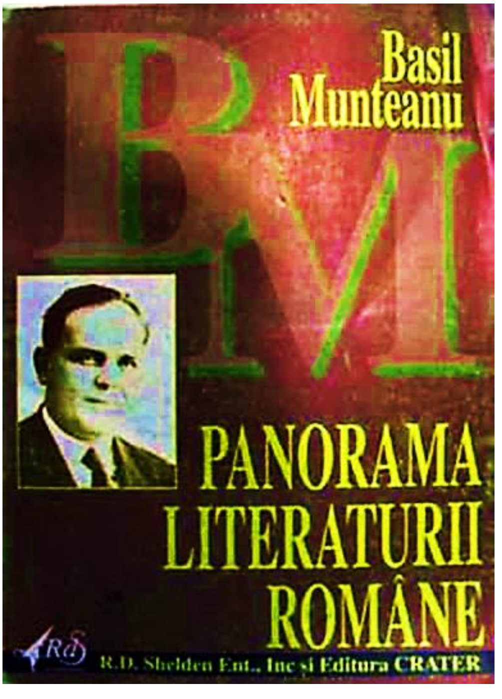
Vasile (Basil în franceză) Munteanu s-a născut (31.12.1897, Brăila – 01.06. 1972, Paris) în familia unui agricultor şi comerciant. A absolvit liceul la Brăila, Şcoala de Ofiţeri de Rezervă la Iaşi şi Facultatea de Litere la Universitatea din Bucureşti. A luptat pe

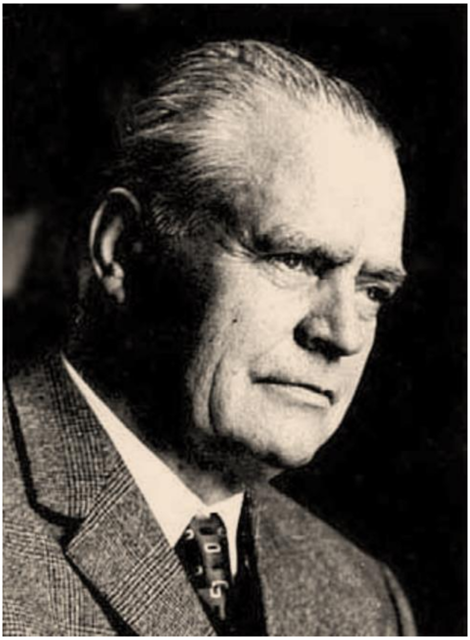
frontul primului război mondial. După absolvirea facultăţii a obţinut o bursă la şcoala de la Fontenay-aux-Roses (fondată de N. Iorga), într-o serie din care mai făceau parte Constantin C. Giurescu, Grigore Nandriş, P. P. Panaitescu, Al. Rosetti, Scarlat Lambrino. S-a specializat în comparatism, ca elev al lui Paul Hazard şi a fost secretar particular al scriitoarei Elena Văcărescu. A fost istoric literar şi comparatist. Discipol al lui Ramiro Ortiz. A absolvit şi Literele la Sorbona şi a frecventat cinsprezece ani bibliotecile pariziene înainte de a deveni profesor la Universitatea din Bucureşti. A câştigat concursul de intrare la Facultatea de Litere din Bucureşti cu sprijinul lui Charles Drouhet (1940), dar ministrul legionar al Culturii l-a demis. A fost expert pentru România la Conferinţa de Pace de la Paris (1946). A rămas în Franţa după război, fiind cercetător la CNRS (Centre National de la Recherche

Scientifique), secretar general al revistei „Revue de littérature comparée" (din 1952), membru în Consiliul de direcţie al Institutului CNRS, secretar general al revistei „Revue de littérature comparée" (din 1952), membru în Consiliul de direcţie al Institutului Universitar Carol I din Paris, preşedinte al Secţiei de istorie literară, literatură şi artă a Societăţii Academice Române din Roma (din 1957). Prieten cu Fernand Baldensperger. I-a cunoscut pe Paul Valéry, Henri Focillon, Paul van Tieghem. A scris studii despre literatura română: *Panorama de la littérature roumaine contemporaine* (Panorama literaturii române contemporane), Paris, 1938, tradusă imediat în engleză, germană, italiană; despre literatura universală: *De la metodă la cunoaştere literară,* 1941; *Metoda şi personalitatea în studiul literaturii*, (1940); *Sensul şi interesul cunoaşterii literare* (1940); *Permanenţe franceze. De la Descartes la Giraudoux* (1946) şi s-a remarcat ca un comparatist de talie europeană: *Episodes kantiens en Suisse et en France* (Episoade kantiene în Elveţia şi Franţa), 1935 – studiu prin care poate fi considerat un precursor al lui Umberto Eco (*Kant et l'Ornithorinque*); *Constantes dialectiques en littérature et en histoire* (Constante dialectice în literatură şi în istorie), 1967. Membru corespondent al Academiei (1939) la recomandarea lui Lucian Blaga, exclus în 1948 şi reconfirmat în 1990. Basil Munteanu marchează valoric lunga serie a exportului de intelectuali din cultura română către spaţiul european şi SUA (în principal). Cazul lui Basil Munteanu este simptomatic pentru standardele pe care literatura şi civilizaţia românească le-a pierdut odată cu schimbarea de regim politic. Basil Munteanu a fost un om cu înclinaţii de stânga, care ar fi putut păstra spiritul democraţiei interbelice în cultura română, oferindu-i astfel prezentului unitatea – de care avea atâta nevoie – cu valorile trecutului. Dar a fost silit să plece din ţara lui chiar de confraţii care pretindeau că au instaurat în spaţiul românesc puterea ideologiei de stânga şi a democraţiei.

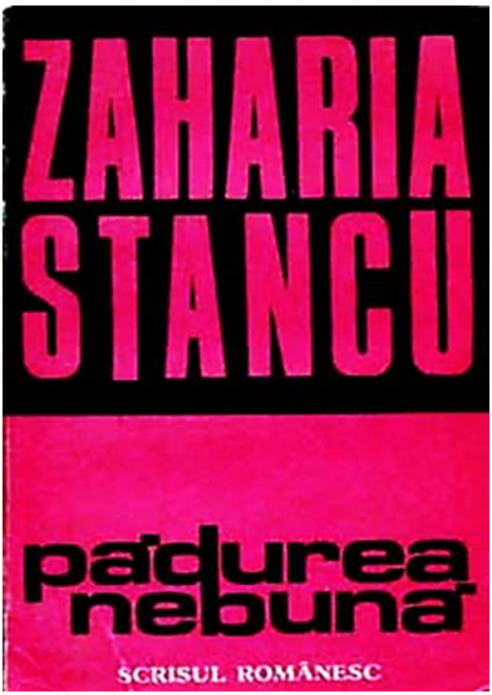

Zaharia Stancu

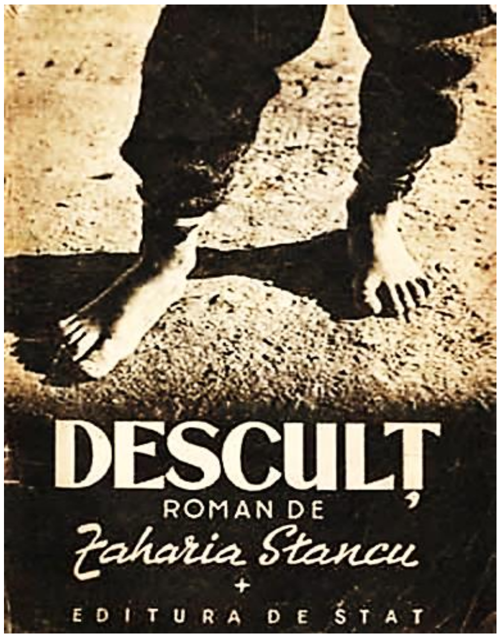
S-a născut (07.10.1902, Salcia, jud. Teleorman – 05.12.1974, Bucureşti) într-o familie de oameni săraci din Câmpia Dunării. A trebuit să abandoneze şcoala la 13 ani, să muncească făcând diferite meserii necalificate pentru a continua şi a termina liceul.

A absolvit Facultatea de Litere şi Filosofie a Universităţii din Bucureşti. A fost antifascist, prieten cu George Ma-

covescu (gazetar şi diplomat, primul nostru ambasador în SUA după al doilea război mondial, apoi ministru de Externe). În 1932 a scos revista „Azi“ şi, în 1937, ziarul democratic „Lumea românească“. Amândouă au fost interzise, iar autorul n-a mai putut să publice şi a fost arestat pentru virulenţa pamfletelor sale. Schimbarea de regim politic a ţării l-a avantajat. În 1946 a devenit directorul Teatrului Naţional din Bucureşti, post pe care l-a ocupat pentru mai bine de 20 de ani. Cartea sa, *Desculţ*, 1948, roman autobiografic despre cei mai săraci oameni din România, a fost cel mai tra -

dus roman românesc din toate timpurile, în 24 de limbi. Tușe întunecate, reconstituirea unui trai minimal, foamea ca mod de viaţă în bogata Câmpie Română constituie punctul culminant al felului cum este văzută de scriitorii români existenţa celei mai numeroase clase sociale a ţării, falia

dintre ea şi ceilalţi. În adunarea generală din 25–27 martie 1949 s-a hotărât înființarea Societății Scriitorilor, fiind ales preşedinte activ. Deputat în Marea Adunare Naţională. Și-a susţinut breasla, filialele, a mărit cuantumul drepturilor de autor şi a rămas până astăzi preşedintele de referință al scriitorilor români. Sub conducerea lui s-au stabilit secţiile Uniunii Scriitorilor. Lucrări: *Poeme simple,* Premiul Societăţii Scriitorilor

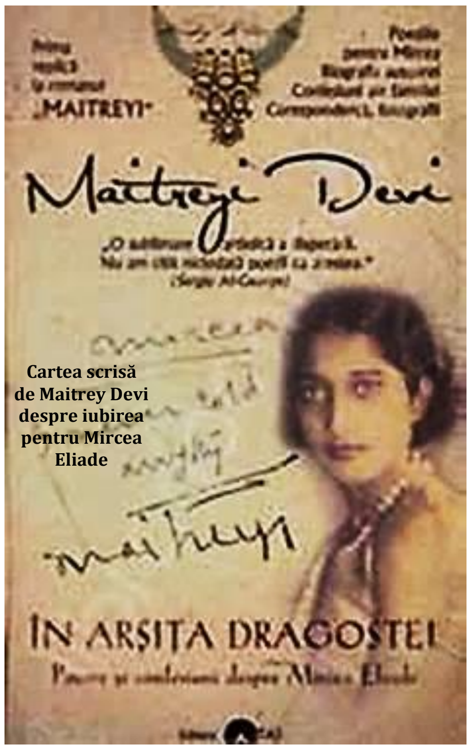

Români, 1927; *Albe,* 1937; *Anii de fum*, 1944; memorialistică: *Zile de lagăr,* 1945; romane: *Taifunul,* 1937; *Desculţ,* Premiul de Stat, 1952; *Jocul cu moartea*, 1962; *Ce mult te-am iubit,* 1968. A primit Premiul de Stat pentru Literatură, în 1971 a primit Premiul Gottfried von Herder al Universităţii din Viena. Membru al Academiei Române (1955).

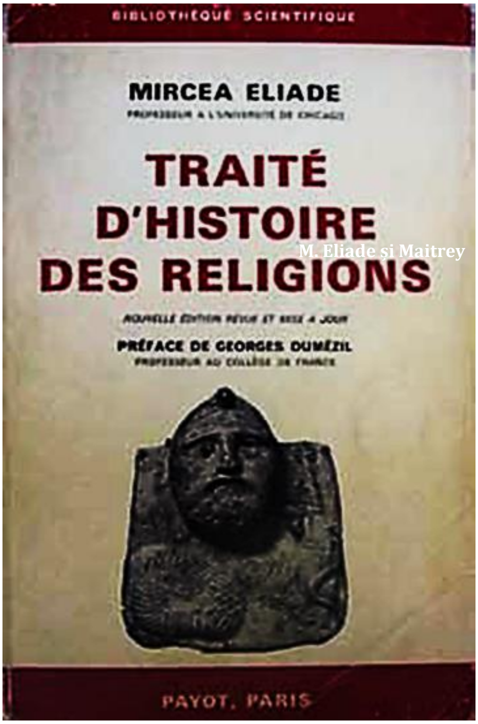
Mircea Eliade

Fiul (09.03.1907, Bucureşti – 22.04. 1986, Chicago) lui Gheorghe Eliade (la naştere Gheorghe Ieremia), a absolvit colegiul Spiru Haret (coleg cu fraţii Acterian, Constantin Noica și Barbu Brezianu) din Capitală şi s-a înscris la Facultatea de Filosofie a Universităţii din Bucureşti. A fost elevul lui Nae Ionescu și coleg cu Petru Dumitriu. A plecat, cu o bursă particulară, în India, la Calcutta, unde a studiat filosofie indiană cu Surendranath Dasgupta şi s-a îndrăgostit de fiica acestuia, Maitreyi. Întors la Bucureşti, şi-a dat doctoratul în filosofie cu o dizertaţie despre Yoga şi a aderat la ideologia legionară. Acest lucru s-a manifestat în mai multe articole pe care le-a scris pentru diferite publicaţii, printre care şi ziarul oficial al Mişcării, „Buna Vestire“, dar şi prin campania electorală pentru alegerile din decembrie 1937. A devenit scriitor, filosof şi istoric al religiilor. După răz-

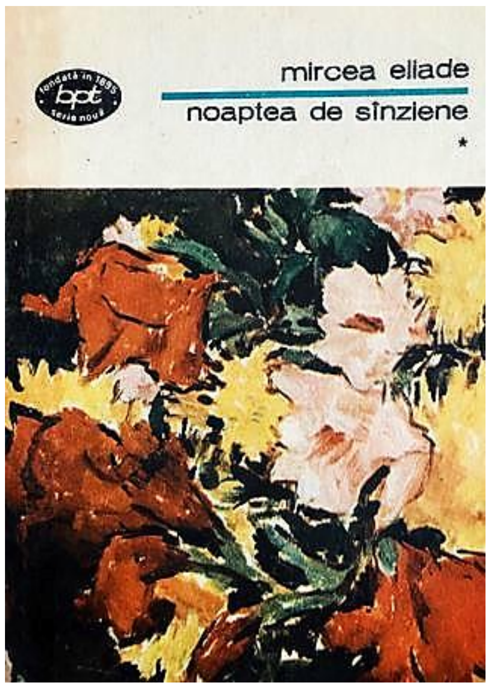

Cartea scrisă de Maitrey Devi despre iubirea pentru Mircea Eliade

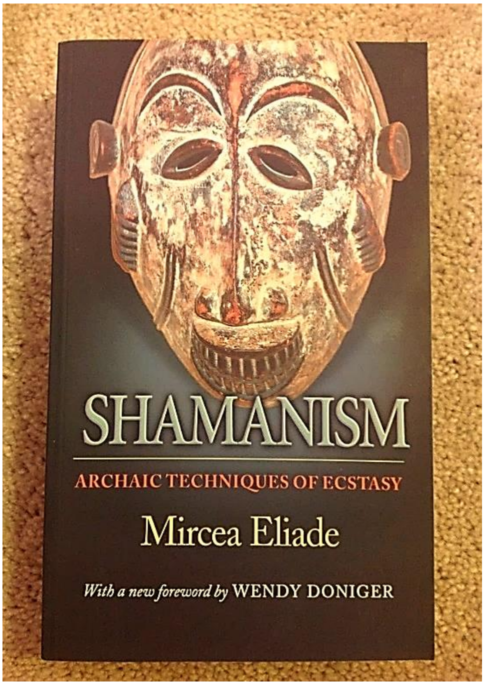

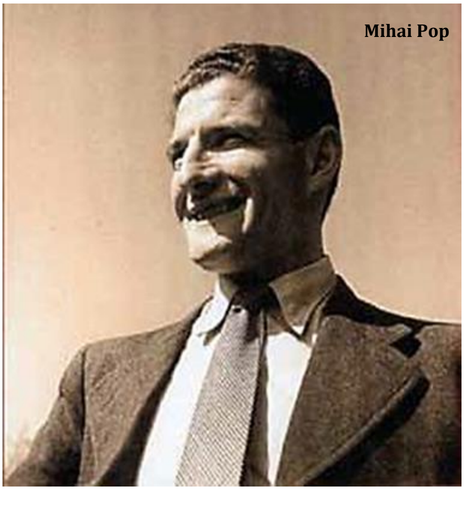
boi s-a stabilit întâi în Franța, apoi, după incidentul legat de cererea cetățeniei franceze de către Petru Dumitriu (când Mircea Eliade, trimis de Monica Lovinescu, s-a dus la Gallimard și l-a rugat să nu sprijine ideea, deoarece Securitatea îl implanta în Franța. După cercetări, Franța i-a spus că greșise), s-a stabilit la Chicago, profesor de istorie comparată a religiilor la Universitatea Loyola. Cetățean american din 1966, profesor la Universitatea din Chicago din 1957, titular al Catedrei Sewell L. Avery din 1962.

Cu Mircea Eliade veacul XX al culturii române a trimis în afara granițelor unul dintre cei mai buni specialiști în istoria religiilor din lume. Identitar vorbind, atât cele două brațe ale balanței ideologice, cât și tipul de conflict, dau imaginea participării spiritului românesc la marea problemă a veacului XX:

ideologia ca determinantă a culturii şi civilizaţiei. Un lucru e sigur: pe orice meridian s-ar fi aflat, Eliade s-a definit pe sine ca român. Este autorul a 30 de volume ştiinţifice, opere literare şi eseuri filosofice traduse în 18 limbi şi a circa 1200 de articole şi recenzii cu o tematică extrem de variată, foarte bine documentate. Reputaţia sa a crescut cu fiecare an şi cu fiecare nouă lucrare apărută, a devenit membru al unor instituţii ilustre, a primit mai multe titluri de Doctor Honoris Causa. A depăşit astfel cu mult, fără a-şi fi negat principiile de dreapta, printr-o muncă susţinută şi deloc uşoară, poziţia sa de om tânăr şi angrenat în bătălia pentru calea viitoare a ţării lui, aşa cum o vedea în decenul al IV-lea al veacului. Opere

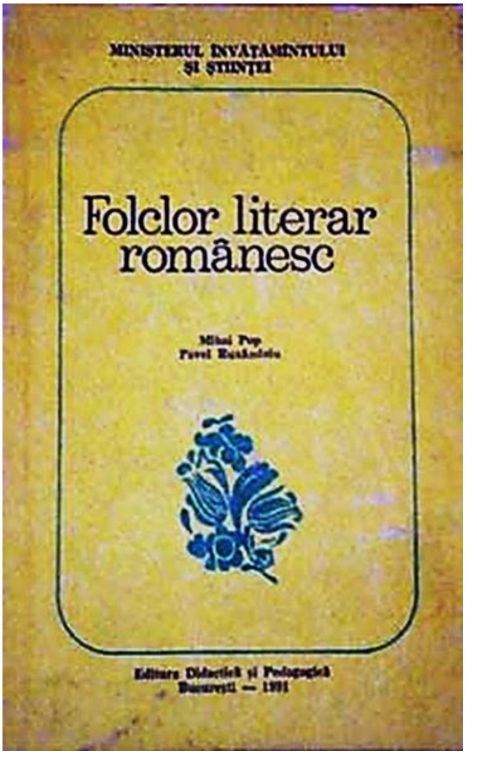

ştiinţifice – *Yoga: Essai sur les origines de la mystique indienne* (1936), *Cosmologie şi alchimie babiloniană* (1937), *Comentarii la legenda meşterului Manole* (1943), *Traité d'histoire des religions* (1949), *Le Sacré et le Profane* (1956), *Aspects du mythe* (1963), *Le mythe de l' éternel retour* (1969), *Le Chamanisme et les Techniques archaïques de l'extase* (1974). Opere literare – *Maitreyi* (1933), *Întoarcerea din rai* (1934), *Huliganii* (1935), *Domnişoara Christina* (1936), *Nuntă în cer* (1938), *Pe strada Mântuleasa* (1968), *La ţigănci* (1969), *Noaptea de Sânziene* (1971), *Bătrânul şi birocratul* (1974). Alte lucrări în limba română – *Romanul adolescentului miop,* scris în 1927, publicat de Mircea Handoca abia în anul 1989; *Gaudeamus*, 1929, apărut 2004. Lucrările publicate în limbi străine: *Os Romenos, latinos do Oriente,* 1943; *Yoga,* 1936 (teza de doctorat). *Tehnici ale Yoga*, 1948; *Yoga. Nemurire şi libertate*, 1954; *Făurari şi alchimişti,* 1956. *Opere memorialistice – Jurnal,* două volume (versiunea în limba romaâă a fost restabilită de Mircea Handoca pornind direct de la manuscris), *Memorii,* două volume, 1991*; Jurnal portughez şi alte scrieri*, 2006; *Încercarea labirintului,* 2000. Membru post-mortem al Academiei Române (1990).

Mihai Pop

Mihai Pop (18.11.1907, satul Glod, comuna Strâmtura, judeţul Maramureş – 08.10.2000, Bucureşti) - a fost folclorist şi etnolog. Greco-catolic. Cercetător al culturilor din sud-estul Europei. A urmat studii universitare de literatură şi filozofie la Bucureşti (1925– 1929), studii de specializare în slavistică (1929–1934) la Praga, Bonn, Varşovia. Doctor în filologie al universităţii din Bratislava, cu o teză despre cuvintele compuse de origine slavă în limba română, doctor docent în ştiinţe filologice al Universităţii din Bucureşti, asistent universitar (1936–1939) la Catedra de literatură română a Universităţii din Bucureşti condusă de Dumitru Caracostea; membru al grupului de cercetări sociologice la Institutul Social Român (ISR) condus de Dimitrie Gusti (1929–1936). În perioada războiului (1941–1944) a fost numit ataşat cultural la ambasada română din Bratislava. Îndepărtat din învăţământ în 1948, s-a ocupat de organizarea Institutului de Folclor din Bucureşti, mai întâi în calitate de coordonator al activităţii ştiintifice (1949–1954), apoi director adjunct (1954–1965) şi ulterior director (1965–1974). A revenit la Catedră în 1957, fiind conferenţiar (1957–1962) şi apoi profesor de folclor (1962–1975) la Facultatea de limba şi literatura română a Universităţii din Bucureşti, şef al Catedrei de literatură română veche şi folclor de la aceeaşi facultate (1968–1972). A mai fost şi preşedinte al Societăţii Internaţionale de Etnologie şi Folclor (1971), preşedinte al Societăţilor de Etnologie din Paris şi New York, membru al Academiei Americane de Ştiinte Sociale, precum şi al altor

societăţi ştiintifice. A fost profesor invitat la universităţile din Marburg (Germania), Berkeley şi Ann Arbor (SUA), la Paris X (Franţa). Este primul român care a primit, în 1967, Premiul Herder. Lucrări: *Obiceiuri tradiţionale româneşti* (1978), *Folclor românesc* (1998). Membru de onoare al Academiei Române (2000).

Eugen Ionescu

Eugène Ionesco după semnătura din Franţa, s-a născut (13/26. 11.1909, Slatina – 28.03.1994, Paris) dintr-un tată român (avocat) şi o mamă de cetăţenie franceză, protestantă ca religie,

În centru: Emil Cioran, Eugen Ionescu, Mircea Eliade la Paris

născută Ipcar (tatăl ei era evreu de la Craiova, actele de naturalizare ale lui Ipcar Ulise, din 1931, se află în arhivele franceze), iar bunica dinspre mamă era născută Aneta Ioanid (probabil din familia celebrului librar bucureştean, aromân (născut în comunitatea de la

Eugen Ionescu între fiică (Marie France) și soția sa (Rodica)

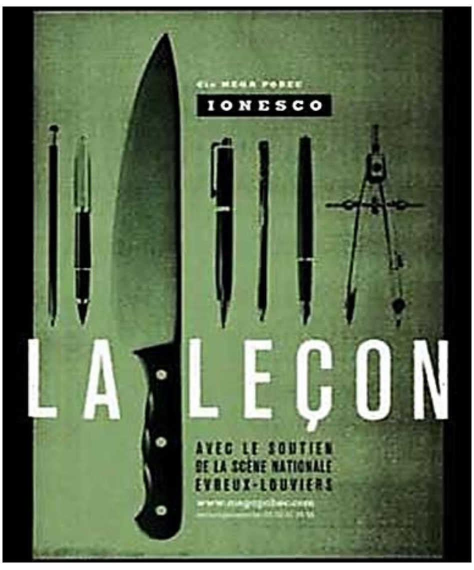
Braşov). Deoarece se considera reîntruparea, întru teatru, a lui I. L. Caragiale, a spus întotdeauna că s-a născut în 1912, anul morţii lui Caragiale (de altfel şi el aromân grecizat la origini, un sat Caragiali se afla la graniţa Bulgariei cu Macedonia). A început liceul Sf. Sava din Bucureşti (învățînd temeinic limba română), unde tatăl, divorţat şi recăsătorit, devenise inspector de poliţie. Mama revine la Bucureşti singură, spre a-şi putea vedea copiii (1922) şi munceşte la o bancă. A susţinut bacalaureatul la Craiova (1928), de unde erau de fel bunicii materni, după ce-şi părăsise tatăl în 1926 şi se mutase la mamă. A absolvit apoi Literele şi Filosofia la Bucureşti, ca şi Cioran şi Eliade, fiind studentul lui Nae Ionescu. Semnificativ, după căsătorie (1936) face luna de miere în Grecia. A fost profesor

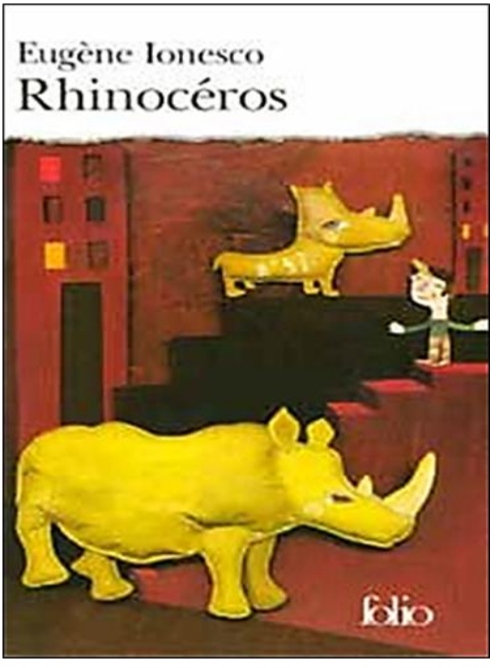

Eugen Ionescu

de franceză la Cernavodă, la Seminarul teologic din Curtea de Argeş, apoi din Bucureşti. S-a stabilit în Franţa în 1939, ca trimis al revistei „Viaţa românească" şi a fost interesat de existenţialism. A revenit în România între 1940–1942, a revenit în Franţa (Marsilia), apoi a lucrat la Serviciul Cultural al Ambasadei Române de la Vichy (până în 1944, când a demisionat). L-a tradus pe Urmuz în franceză (1945) şi s-a considerat tot timpul un continuator al avangardei (în linia suprarealismului şi dadaismului). Se considera discipolul lui I. L. Caragiale şi al lui Urmuz. Ei doi sunt rădăcina absurdului promovat de scriitor, semnul distinct al mesajului său, care-l aşează nu în linia, ci alături de Beckett ori Kafka, ca unul dintre cei mai importanţi scriitori europeni care a iniţiat o direcţie a mişcării literare postbelice a veacului XX păstrând continuitatea cu lumea deschisă şi democrată a literaturii europene antebelice. A debutat ca poet: *Elegii pentru fiinţe mici,* 1931 (dedicat mamei) şi a colaborat la numeroase publicaţii: „Vremea", „Azi", „România literară", „Fapta" „Bilete de papagal" ş. a. A scris volumul de eseuri *Nu*, 1934, Premiul Editurii Fundaţiilor (şeful juriului a fost Tudor Vianu), care afirmă principiile literare ale autorului: de-construcţia mentalităţilor tradiţionaliste pentru a putea construi apoi o literatură modernă şi capabilă să-l modernizeze pe om. Ajuns în Franţa, a publicat numai în franceză. S-a împrietenit cu regizorul Nicolas Bataille, acela care-i va pune în scenă majoritatea pieselor. A aderat în 1950 la Collège de Pataphysique, unde mai erau membri Boris Vian, Raymond Queneau, Jacques Prévert, Marcel Duchamp şi Michel Leiris. Majoritatea pieselor de teatru au fost publicate în „Caietele Colegiului". Este considerat în Franţa unul dintre marii promotori ai literaturii absurdului prin dramaturgia sa: *La Leçon,* 1954, *La cantatrice chauve, anti-pièce suivie d'une scène inédite* (Cântăreaţa cheală, antipiesă urmată de o scenă inedită), 1950; *Les Chaises, farce tragique* (Scaunele, farsă tragică), 1954; *Les Rhinocéros*, 1959, *Antidotes*, 1977; *Chaque matin* (În fiecare dimineaţă), 1988. Distins cu Ordinul de Cavaler al Artelor şi Literelor (1961), membru al Academiei Franceze (1970) pe locul lui

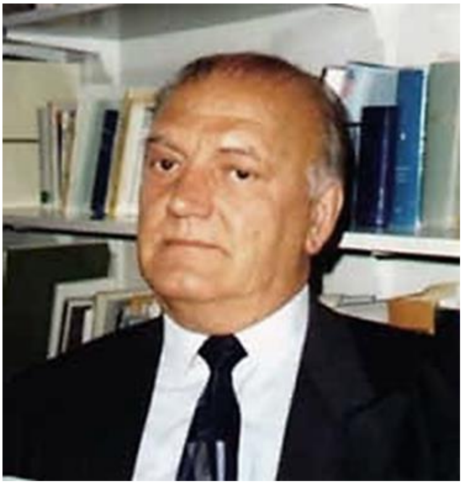

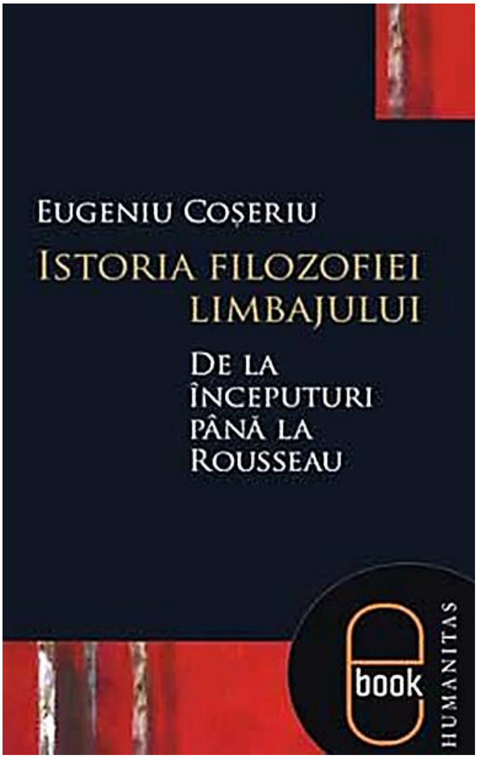
Jean Paulhan). Laureat al Marelui Premiu al Literaturii Europene al Austriei (1970), Doctor Honoris Causa al Universităţii din Tel Aviv (1975), distins cu Ordinul German al Meritului (1982).

Eugeniu Coşeriu

Eugeniu Coşeriu (27.07.1921, Mihăileni, Basarabia – 07.09.2002, Tübingen, Germania) - lingvist, specialitatea limbi indo-europene. A plecat din Basarabia în 1940. A studiat lingvistica şi filosofia la Iaşi, la Roma şi la Padova. A teoretizat lingvistica integrată care găseşte apropieri între limbile greacă, latină, limbile romanice, slave, germanice, fiind unul dintre cei mai importanţi lingvişti ai veacului XX. A fost profesor la Universitatea din Montevideo, Uruguay şi Tübingen. Lucrări: *Sistema, norma y habla,* 1952; *Gramática, semántica, universales: estudios de linguística functional* (e o traducere din 1975, a fost publicată înainte în germană şi a fost tradusă în franceză); *Sincronia, diacronia e historia,* 1958; *Teoria del linguagio e linguistica generale,* Bari, 1971; *Die Geschichte der Sprach-philosophie von der Antike bis zur Gegenwart: eine Ubersicht*, 1972; *Geschichte der Sprach* -

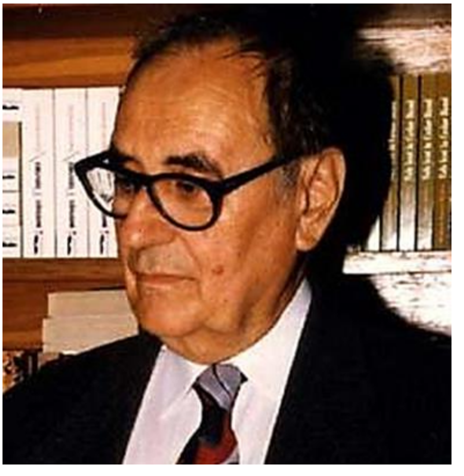

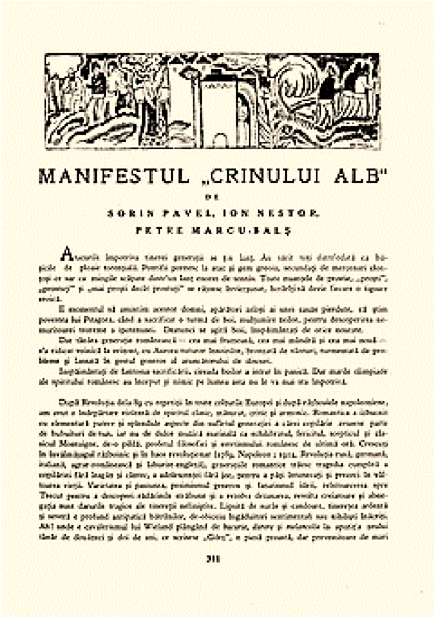
philosophie von Leibniz bis Rousseau, 1975 şi *Das romanische Verbalsystem,* 1976; *L'homme et son langage,* 1977; *Textlinguistik,* 1980. Membru de onoare al Academiei Române (1991). A fost Doctor Honoris Causa la mai mult de 40 de universităţi ale lumii, ca şi membru al mai multor academii, dintre care menţionăm: Linguistic Society of America, Linguistic Circle of New York, Société de Linguistique Romanique, Paris.

Şt. Aug. Doinaş

Ştefan Popa, după cum se numea la naştere (26.04.1922, Cherechiu, com. Sântana, jud. Arad – 25.05.2002, Bucureşti) s-a născut într-o familie de ţărani. A absolvit liceul la Arad şi Facultatea de Litere şi Filosofie a Universităţii din Cluj (care se afla în refugiu la Sibiu după *Diktatul* de la Viena), unde a fost elevul lui Lucian Blaga şi Liviu Rusu. A devenit membru al Cercului de la Sibiu şi, alături de Ion Negoiţescu, Radu Stanca, Cornel Regman, Radu Enescu, Ovidiu Cotruş, a semnat *Manifestul Crinului Alb*.

Manifestul Crinului Alb a fost scris de Sorin Pavel, Ion Nistor şi Petru Marcu-Balş şi publicat în „Gândirea“, nr. 8–9/1928. A fost manifestul tinerei generaţii de nemulţumiţi contra stării de lucruri din ţară, contra generaţiei vârstnice, despre care credeau că perpetuează această stare de lucruri. Nu era un manifest literar. Iată: „De la abstractizarea geometrizantă a raţionalismului şi de la insensibilitatea filozofică şi morală a monismului darwinian şi materialist, noi ne-am îndepărtat cu cenuşă în gură şi vid în suflet, pentru a ne apropia de concretul frenetic şi fericitor, de Istorie, de autohtonie şi credinţă.“ După al doilea război mondial, în socialism, toţi semnatarii manifestului au suportat

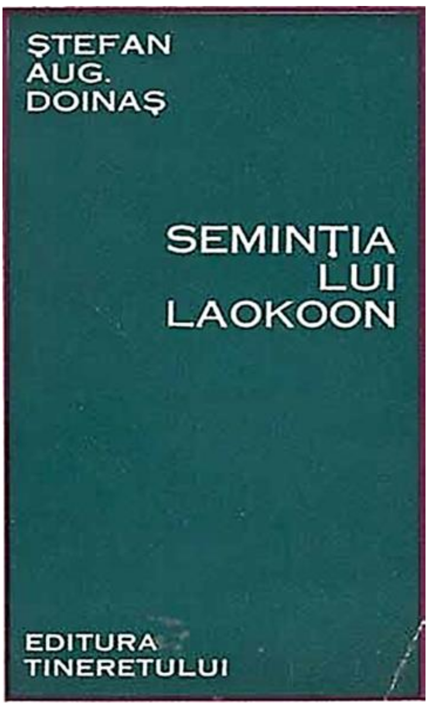

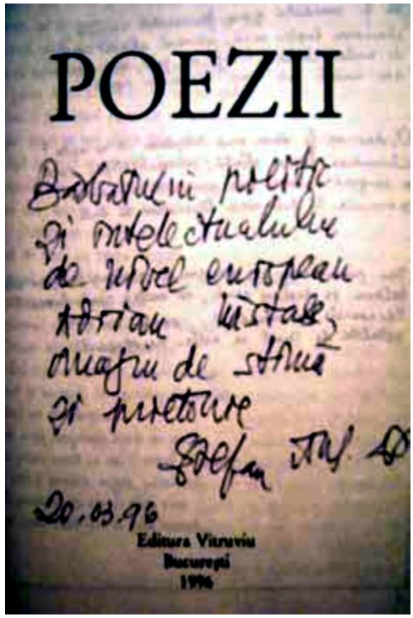
MANIFESTUL „CRINULUI ALB"

DE

SORIN PAVEL, ION NESTOR, PETRE MARCU-BALŞ

consecinţa atitudinii lor, făcând închisoare considerându-se că şi-au exprimat o opţiune de extremă dreapta, într-o lume care devenise în întregul ei

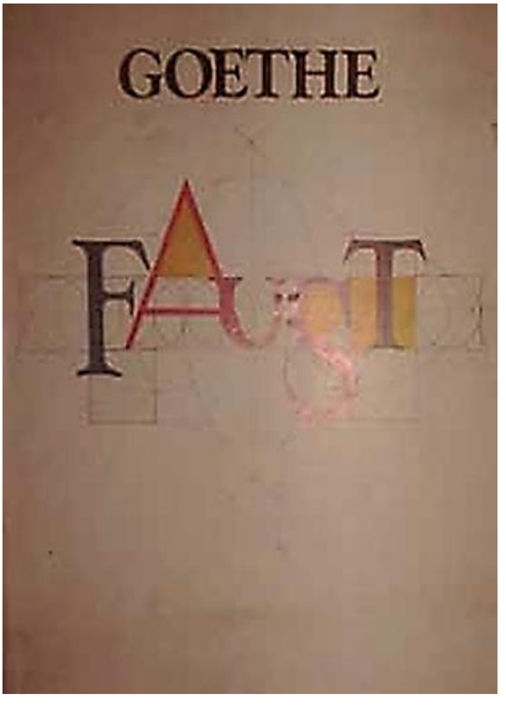
de stânga. Doinaş a fost ajutat de balerina Operei Române - şi soţie - Irinel Liciu, care a obţinut eliberarea lui din închisoare în schimbul renunţării la propria sa carieră. Măsura iubirii şi-a spus cuvântul până la capăt. Irinel Liciu s-a sinucis la moartea soţului ei, marele poet.

A fost profesor de limba română în mai multe sate din Transilvania în primii şapte ani după absolvire. În 1947 a primit premiul E. Lovinescu al Editurii

Şt. Aug. Doinaş şi balerina Irinel Liciu, soţia sa.

Fundaţiilor Regale pentru volumul în manuscris *Alfabet poetic*. A venit în 1955 la Bucureşti, unde a reîntâlnit pe unii dintre cerchişiti. S-a căsătorit cu balerina Irinel Liciu. Arestat pentru omisiune de denunţ (1957–1958). A fost redactor la revistele „Teatru“, „Lumea“, Secolul XX“. După 1989 membru al Alianţei Civice şi senator în Parlamentul României din partea PNŢCD (1992–1996). A scris lirică de meditaţie despre condiţia umană, timp, artă: *Cartea mareelor*, 1964, debut; *Omul cu compasul*, 1966; *Seminţia lui Laokoon*, 1967; *Ipostaze*, 1968, Premiul Academiei; *Alter ego*, 1970, Premiul Comitetului de Stat pentru Cultură şi Artă; *Papirus*, 1974; *Anotimpul discret*, 1975, Premiul Uniunii Scriitorilor; *Alfabet poetic*, 1978, Premiul Uniunii Scriitorilor; *Vânătoare cu şoim*, 1985; *Atlas de sunete fundamentale*, 1988; *Interiorul unui

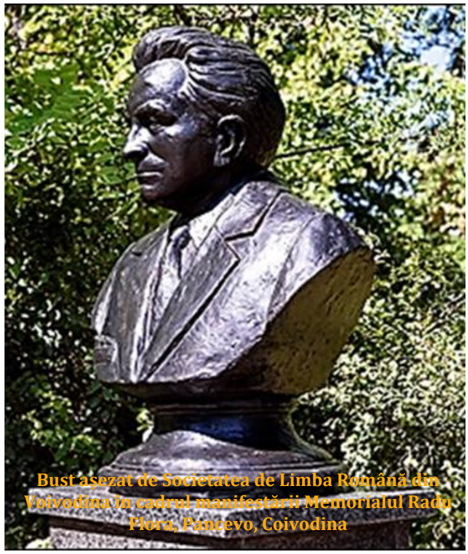

poem*, 1990; *Arie şi ecou*, 1992; *Născut în Utopia*, 1992; *Psalmi*, 1997. A tradus Goethe – *Faust*, 1982, Premiul Special al Uniunii Scriitorilor. A publicat şi eseuri: *Lampa lui Diogene*, 1970; *Poezie şi modă poetică*, 1972; *Orfeu şi tentaţia realului*, 1974; *Lectura poeziei*, 1980; *Măştile adevărului poetic*, 1992. Distins cu Premiul I. C. Brătianu al PNL pentru întreaga activitate, 2002. Fără să fi plecat în emigraţie, Şt. Aug. Doinaş a avut destinul generaţiei sale, care-şi alesese calea în deceniul al IV-lea al veacului XX, când România şi Europa în sens larg au traversat cea mai mare fractură a civlizaţiei şi culturii de până atunci, iar întregul de dinainte s-a împărţit şi s-a împrăştiat. Este meritul talentului şi al omului de a fi rezistat acestor mari furtuni ale istoriei şi de a ne fi lăsat mesajul său de echilibru, în care putem vedea aşezate împreună liniile marilor tradiţii ale poeziei româneşti, ca şi zborul înalt al aspiraţiei universale către lumina spiritului. Membru al Academiei Române (1992).

Radu Flora

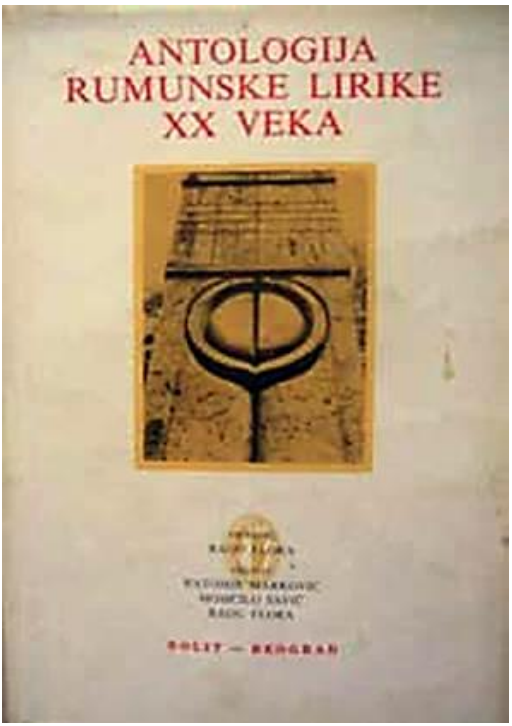
Filolog (05.09.1922, Satu-Nou, Banatul Sârbesc – 04.09.1989, Rovinj, azi Croaţia; în istroromână Ruvenio; în română Rovine; localitatea face parte din zona istroromână a Peninsulei Istria, aflată la Marea Adriatică). A început

Bust așezat de Societatea de Limba Română din Voivodina în cadrul manifestării Memorialul Radu Flora, Pancevo, Coivodina

liceul la Pancevo şi l-a absolvit la Vârşeţ. A studiat limbile romanice la Bucureşti şi Filologia (franceza) la Belgrad, fiind coleg al cunoscutului romanist Momcilo Savić. Şi-a luat doctoratul la Zagreb cu teza *Graiurile româneşti bănăţene din punct de vedere al geografiei lingvistice* (1959). A fost profesor la Vârşeţ şi Novi Sad, la Belgrad (Universitate). A condus revista „Lumina“ şi a fost preşedinte (1962–1980) fondator al Societăţii de Limba Română din Voivodina. Unanim considerat până astăzi cel mai de seamă apărător al identităţii românilor din spaţiul ex-iugoslav (români, aromâni, dar şi „minoritatea ascunsă a meglenoromânilor siliţi să treacă la islamism, în general proveniţi din satul Nânta din Meglen, fugiţi apoi şi spre Serbia). A debutat cu versuri: *Drum prin noapte şi prin zi,* 1947, a scris deopotrivă versuri: *Poeme cu lumină*, 1950; *Liniştea zorilor,* 1976; *Piruete*, 1981; *Unghii de cer,* 1984; *Maree,* 1986; *La capătul nopţii,* 1988 şi proză: *Când vine primăvara,* l970; *Capcana*, 1978; *Vârtejul*, 1980; *Zidul,* 1984; *Copilăria din amintiri,* 1985. Lucrări de specialitate: *Dicţionar sârb-român,* 1952; Graiurile româneşti din punctul de vedere al geografiei lingvistice (*Banatski rumunski dija-lekti u svetlu lingvističke geografije*), 1959, Zagreb; *Istoria literaturii române,* 1963; *Dicționarul român-sârb,*

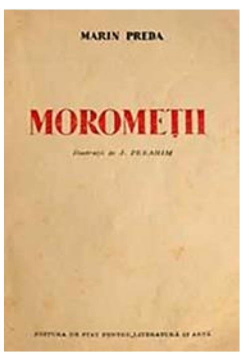
1963; *Dicţionarul român-sârb,* 1969; *Literatura română din Voivodina,* 1971; *Folclor literar bănăţean*, 1975; *Atlasul lingvistic al graiurilor româneşti din Banatul iugoslav,* 1989; *Micul atlas lingvistic al graiurilor istromân*e, încă netipărit în Serbia). Memorialul Radu Flora, cu participare internaţională, se organizează anual de către Societatea de Limba Română din Voivodina, în a - mintirea dăruirii marelui specialist pentru apărarea limbii române şi a drepturilor cetăţenilor români din Ba - natul Sârbesc.

Marin Preda

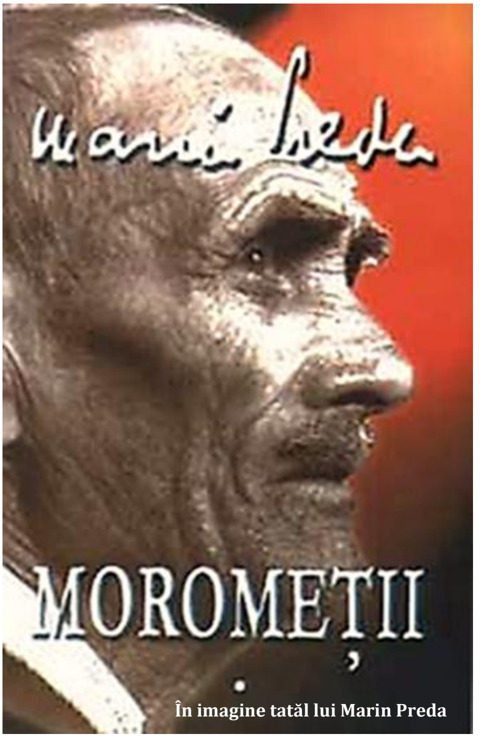
S-a născut într-o familie de ţărani cu numeroşi copii (05.08.1922, Siliştea-Gumeşti, jud. Teleorman – 16.05.1980, Mogoşoaia). Tatăl nu era dispus să-l lase să înveţe carte, pentru că s-ar fi lipsit de el la muncă. Mama şi în-văţătorul au fost cei care l-au ajutat. A început Şcoala Normală la Abrud, a continuat la Cristur-Odorhei şi, în urma *Diktatului* de la Viena (şi cedării Ardealului de Nord), s-a mutat la Bucureşti, unde a asistat la ascensiunea legionară și a absolvit anul școlar 1940-1941. Nu s-a mai întors în satul natal şi a devenit corector la ziarul „Timpul“ (1941), începând să scrie şi să publice proză. În 1942 a citit la Cenaclul Sburătorul, condus de E. Lovinescu, nuvela *Calul,* care a produs o vie impresie asupra celor prezenţi şi, din acelaşi an, a devenit redactor la revista „Viaţa românească“. Nuvela a fost inclusă în volumul de debut din 1948, *Întâlnirea din pământuri.* Intre 1943–1945 şi-a satisfăcut serviciul militar, experienţă descrisă în operele de mai târziu, în *Delirul,* 1975 şi *Viaţa ca o pradă*, 1977. In 1956 a primit Premiul de Stat pentru romanul *Moromeţii,* vol. 1, 1955 (vol. 2, 1967), roman auto-biografic. In 1968 a fost ales vi-cepreşedinte al Uniunii Scriitorilor, iar în 1970 numit director al editurii Cartea Românească, pe care a condus-o până la moarte, încercînd să transpună în fapt crezul unei generaţii, aşa cum fusese teoretizat încă de Petru Dumitriu. I s-au născut cei doi fii. A descris magistral sărăcia, şocul răz-

Marin Preda cu soția și fiii

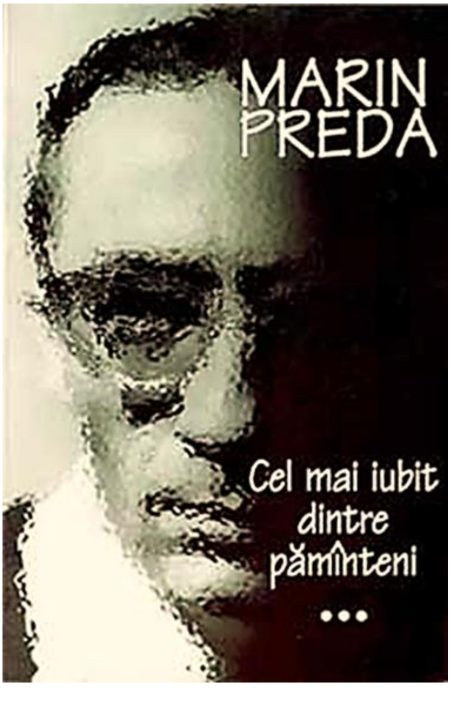

În imagine tatăl lui Marin Preda

boiului şi devenirea clasei ţărăneşti după al doilea război mondial. Prin acest corpus al creaţiei sale Marin Preda rămâne definitoriu pentru fenomenul românesc al jumătăţii de veac XX. Chestiunea intelectualului român, temă pentru care şi-a încercat de asemenea condeiul, n-a atins profunzimile analizei din romanele satului românesc. În 1974 a fost ales membru corespondent al Academiei Române. În 1980, la Editura Cartea Românească, pe care o conducea, a publicat ultimul său roman: C*el mai iubit dintre pământeni.* A murit pe neaşteptate, la 58 de ani. Membru titular post-mortem al Academiei Române (1990).

Petru Dumitriu

Român după tată, ofițer (din Vădastra - Oltenia ca familie) şi secui din Sf. Gheorghe după mamă (08.05.1924, Baziaş, jud. Caraş Severin – 06.04.2002, Metz, Franţa), s-a născut, ca şi sora sa mai mică, în Banat, acolo unde Dunărea intră în ţară, având un curs lat de peste doi kilometri.

Petru Dumitriu la Metz, 2000

Cel mai vechi nume cunoscut al Dunării este Istros sau Istron, ca și numele unei cetăți pelasgice din insula Creta. El a fost dat de traci și preluat de grecii antici. Pentru triburile de traci – dintre care făceau parte și dacii

Monedă antică a cetății Hstria cu simbolul mitologic al fluviului și al geților (corbul)

Cetatea Histria

Peninsula Istria

Insula Șerpilor – la Homer Leuke (Albă), locul unde a fost înmormântat eroul Achile, de neam pelasgic, fiul lui Thetis și nepotul titanului Okeanos

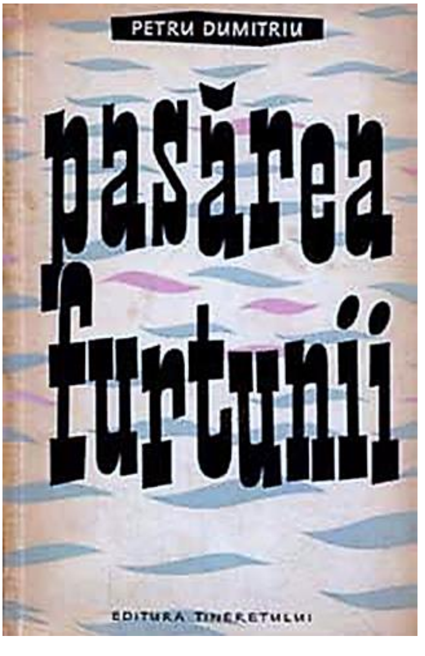

Europa după Strabo

– Istrosul despărțea limita lor nordică de restul triburilor continentului, așa cum Creta definea limita lor sudică, tracii sudici fiind Popoare ale Mării, care navigau pe Mare Carpahticum, azi Marea Egee. Fluviul are două izvoare, Breg și Brega (un El și o Ea) în Munții Pădurea Neagră din Germania, care sunt munți hercinici – adică, geologic vorbind, sunt munți de încrețire formați la deriva continentelor și datează din perioada Carboniferului, la fel ca și Munții Măcinului din Dobrogea. Aceea pare să fi fost perioada de constituire a fluviului însuși. El este axul Europei, fiind cel mai lung fluviu al ei. Mitologia spune că avea două guri de vărsare, una la Pontul Euxin și una la Adriatica, acolo unde se află Peninsula Istria. Între Histria, colonia Miletului de la Marea Neagră din secolul al VII-lea

îH și Peninsula Istria, legătura este identitară și mitologică. Și astăzi în Peninsula Istria locuiesc istroromâni (unul din cele patru grupuri românești: dacoromâni, aromâni, meglenoromâni, istroromâni). Mitul este cvasi-identic cu al fluviului Saraswati din India, dispărut din cauza mișcărilor scoarței terestre, 8000 km lungime, izvorînd din Himalaia și avînd o gură de vărsare în Golful Bengal și una în Marea Arabiei, ținînd deci, între brațele sale, toate triburile subcontinentului indian. Atestările de locuire continuă în zona Baziașului sunt de la 50.000 de ani îH, în Paleolitic. În perimetrul României fluviul este navigabil, de la Baziaș la Galați fiind Dunărea de Mijloc, apoi, până la Sulina, urmează – Dunărea maritimă. Pe Insula Șerpilor, în antichitate Leuke (Albă), aflată la gurile fluviului, a fost îngropat, conform *Iliadei* lui Homer, eroul Achile, care nu era grec, ci

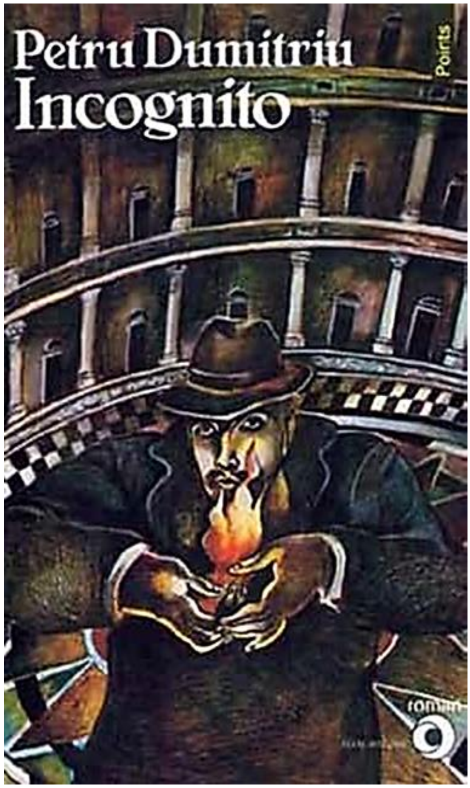

mirmidon (pelasgii de pe țărm). Leuke este numele antic grecesc, dar șarpele ține și el de un mit identitar, legat de Marele Potop, fiind întruchiparea de pe uscat a Dragonului de Apă, simbolul lui Okeanos și al fiicei sale Thetis, care nu erau zei, ci titanii de dinainte de apariția zeilor, preluați de grecii antici tot de la traci. La baza Columnei lui Traian dedicată luptelor cu dacii este figurat acest șarpe mitologic ca origine și identitate a neamului în întregul lui, așa cum se află acolo și Okeanos însuși.

Ca elev în clasa a X-a fost olimpic pe ţară la limba şi literatura română. A început Filosofia la Bucureşti, fiind studentul lui Nae Ionescu (coleg cu Mircea Eliade și Cioran) şi a continuat la München (unde a întrerupt în anul al III-lea din cauza războiului). A fost redactor la diverse publicaţii literare, şeful revistei „Viaţa românească“, director fondator al Editurii de Stat pentru Literatură şi Artă şi al seriei noi a colecţiei Biblioteca pentru Toţi. Stabilit în Germania în 1960, împreună cu soţia (primul val al emigrației din Est generat de războiul rece, cam odată cu regizorul Andrzej Vaida din Polonia, cu Ion Miloş din Voivodina), apoi în Franţa, la Metz, din 1988. Debutul său, *Euridice · 8 proze*, 1947, a fost remarcat de G. Călinescu, Petru Comarnescu şi I. Negoiţescu, fiind premiat în manuscris de „Revista Fundaţiilor Regale“. A luat Premiul de Stat cu *Bijuterii de familie,* 1949, nuvelă, după care s-a făcut un film (1957). A publicat eseuri: *Despre viaţă şi cărţi,* 1954, unde trasează noul program literar al perioadei postbelice, cu privire atentă

Petru Dumitriu cu Irina (n. Medrea), soția sa

asupra devenirii claselor sociale, transcris în proză mai apoi, strălucit, de Marin Preda, mai ales referitor la ţărănime. A devenit foarte cunoscut cu nuvela *Nopţile din iunie*, 1951, Premiul de Stat şi romanul *Pasărea furtunii,* 1954 (o replică la *Europolis* de Jean Bart, cenzurat sever în toate cele cinci ediţii care au apărut), din nou Premiul de Stat și mai ales prin *Cronică de familie,* 1955, extinsă în ediţia din 1957 la un secol de istorie românească, 2000 de pagini, peste 400 de personaje, tradusă imediat în Franţa şi RDG. Autorul a procedat prin punerea împreună a unor texte anterioare, asamblate într-o frescă uriaşă a lumii româneşti: *Bijuterii de familie, Salata, Cronică de la câmpie*. Continuarea ei, *Colecţia de memorii, biografii şi autobiografii contemporane*, care duce evenimentele istoriei româneşti până în 1954, lăsată în manuscris la fuga din ţară a autorului, a fost recuperată şi publicată în ediţia de *Opere*, 3 vol. (2005). A continuat să scrie proză cu

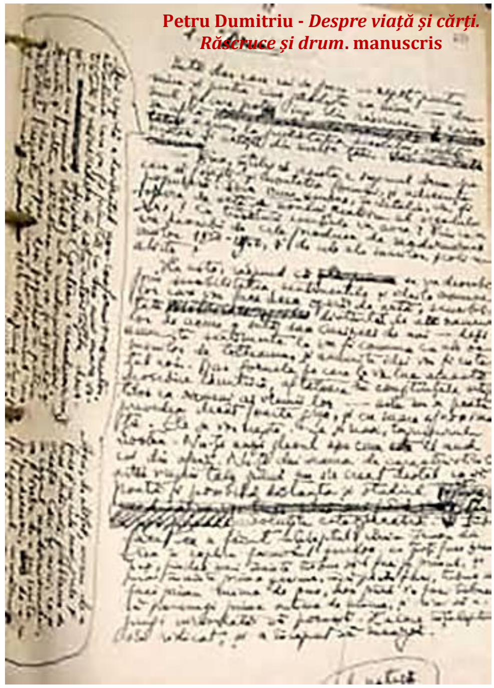

accentuată tentă ideatică şi după plecarea din ţară: *Rendez vous au Jugement dernier* (Întâlnire la Judecata de apoi), 1961; *Incognito,* 1962, un rezumat al *Colecţiei de biografii, autobiografii şi memorii contemporane,* scris întâi în română, versiune distrusă de autor, apoi direct în franceză, cu titlul *Incognito; L'Extrême Occident* (Extremul Occident), 1964; *Les Initiés* (Iniţiaţii), 1966; *Le Sourire sarde* (Zambetul sard), 1967; *L'Homme aux yeux gris* (Omul cu ochi cenuşii), 1968–1969 (o reluare a unei idei din *Euridice · 8 proze*). Înainte de a începe să scrie o carte nouă, își alcătuia lui însuși o rugăciune, în română sau latină, pentru bunul mers al lucrului și succesul cărţii. Franţa i-a refuzat cetățenia în ur -

ma denunţului făcut de Mircea Eliade către Gallimard, la sugestia Monicăi Lovinescu, după date primite de la Comitetul Naţional Român al lui Vişoianu, că a fost trimis de comunişti spre a fragmenta emigraţia română. Mărturisirea a fost făcută, cu regretele de rigoare, chiar de Cristinel Eliade (soţia lui Mircea Eliade), lui Ion Caraion, care a publicat-o în memoriile

sale (*Caietul albastru* vol. 1), iar scrisorile incriminatoare ale lui Vişoianu au fost publicate de Radu Flo - rescu în SUA (revista „Culisele politicii", 2002, San Francisco). Pentru că informaţia oferită n-a fost corectă, chiar Mircea Eliade a trebuit să pă - răsească Franţa. Petru Dumitriu n-a scris nimic vreme de un deceniu, con- tinuând apoi, puţin înainte, dar mai ales după trecerea la catolicism (1984) cu o proză a speranţei de mântuire: *Au Dieu inconnu* (Dumnezeului necunoscut, autobiografie spirituală), 1979; *Zéro ou le point du depart* (Zero sau punctul de

Petru Dumitriu - *Despre viață și cărți. Răscruce și drum*. manuscris

plecare), 1981; *Walkie-talkie: marcher vers Dieu, parler à Dieu* (Walkie-talkie: să mergi spre Dumnezeu, să-i vorbeşti lui Dumnezeu), 1983; *Je n'ai autre*

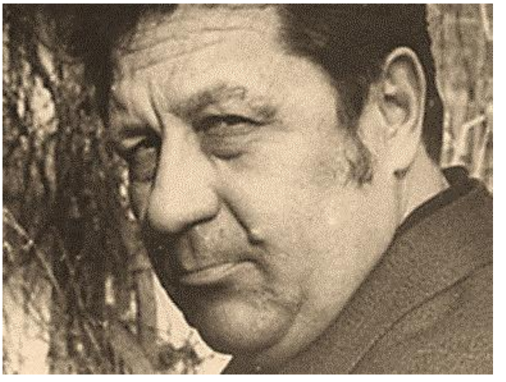
bonheur que toi (N-am altă fericire decât pe tine), 1984. Romanele *La Liberté* (1983) şi *La Moisson* (Secerişul), 1989, ca şi povestirile *Mon semblable, mon frère* (Semenul meu, fratele meu) 1983; *Les amours singulièrs* (Iubiri fără seamăn), 1990 regăsesc coordonatele de bază ale creaţiei mai de tinereţe (*Euridice · 8 proze*) şi atestă o identificare a biografiei de fapt cu biografia de creaţie. A semnat în Franța cărţi şi cu pseudonimul Pierre Travel.

Este cel mai important prozator pe care l-a avut România veacului XX. A primit de două ori Ordinul Muncii clasa a II-a și de două ori Premul de Stat. Lucian Pintilie a făcut filmul *Un unforgettable summer* (O vară de neuitat, 1994) după capitolul *Salata* din *Cronică de familie*, cu distribuţie internaţională. Membru de onoare al Academiei Române (1993). România i-a refuzat cetăţenia în anul 2000, deşi a cerut-o.

Film după *Salata* din *Cronică de familie* cu Kristin Scott Thomas și Claudiu Bleonț

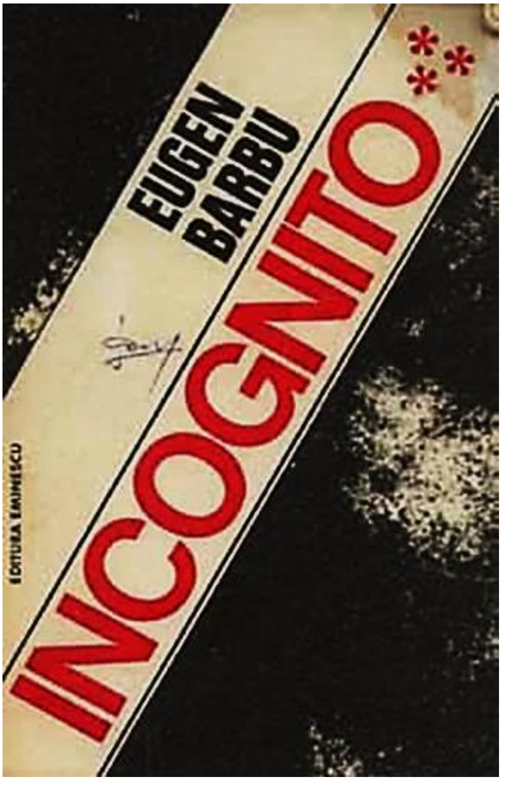
Eugen Barbu

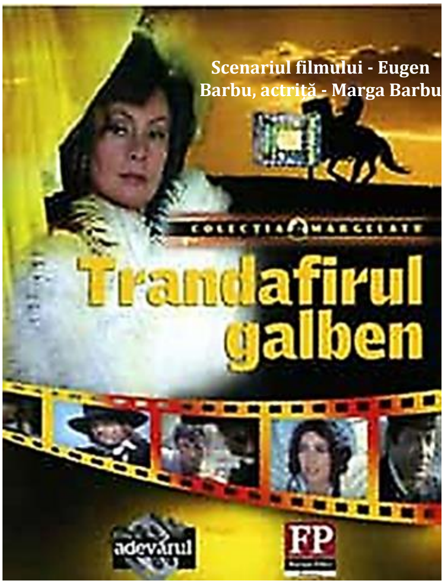
Născut în sărăcăciosul cartier Cuţarida, la marginea Bucureştiului (20.02.1924, Bucureşti – 07.09.1993, Bucureşti), în familia unui tâmplar de

la CFR, n-ar fi reuşit niciodată să devină scriitor dacă România nu şi-ar fi schimbat regimul politic. A început în 1943 Facultatea de Drept, a abandonat-o în favoarea Şcolii de Jandarmi, pe care a părăsit-o pentru Facultatea de Litere şi Filosofie, abandonată şi ea. Din punctul de vedere al şcolarizării, destinul lui Eugen Barbu e similar cu acela al lui Teodor Mazilu și amândoi traversează viaţa purtand cu sine marea traumă a adolescenţei şi tinereţii: fractura de mentalitate adusă societăţii româneşti de cel de-al doilea război mondial. Într-un fel foarte clar s-ar putea spune că regimul care le-a favorizat scrisul le-a blocat şi continuitatea interioară a fiinţei. Foarte atent cu scrisul lui, Barbu, ca şi Mazilu, a simţit permanent nevoia subtextuală de a demonstra că este, poate fi un scriitor complet (ca şi Marin Preda), deşi experienţa de viaţă îl recomanda pentru un drum anume pe calea scrisului. În plus, această situaţie, bine exploatată de forţele politice care aveau intenţia să ţină sub control întreaga societate românească, după principiul „divide et impera", a favorizat alternativ cele două părţi ale lumii scriitoriceşti, aceea din care făceau parte Nicolae Manolescu şi Eugen Simion pe de o parte și aceea din care făcea parte Eugen Barbu pe de alta. Situaţia s-a perpetuat după 1989, când numai una dintre părţi a fost favorita lumii democratice, fără judecarea valorii culturale a ansamblului. Vârful său de carieră a fost postul de redactor-şef la „Luceafărul" (1962–1968) şi „Săptămâna" (1970–1989). Membru corespondent al Academiei (1974), a fost laureat al Premiului Herder (1978) și l-a desemnat bursier pe Corneliu Vadim Tudor. Sensibil la pitoresc, a realizat romanul periferiei bucureştene de altădată: *Groapa,* 1957, despre formarea unui cartier, Cuţarida, aflat pe groapa de gunoi a Capitalei şi despre lumea hoţilor care circulau prin acel loc; *Balonul e rotund, Unsprezece,* 1956, evoluînd spre cuprinderea problemelor istoriei: *Șoseaua Nordului,* 1959;

Facerea lumii, 1964; *Princepele,* 1969, Premiul Academiei, evocare plină de culoare, în genul lui Mateiu Caragiale, a lumii fanariote care trăia strălucirea crepusculului; *Săptămâna nebunilor,* 1975; *Incognito,* 4 vol., 1975–1980, vol. I – Premiul Uniunii Scriitorilor, roman în jurul căruia a existat un Raport de plagiat, şeful comisiei Uniunii Scriitorilor fiind criticul Nicolae Manolescu.

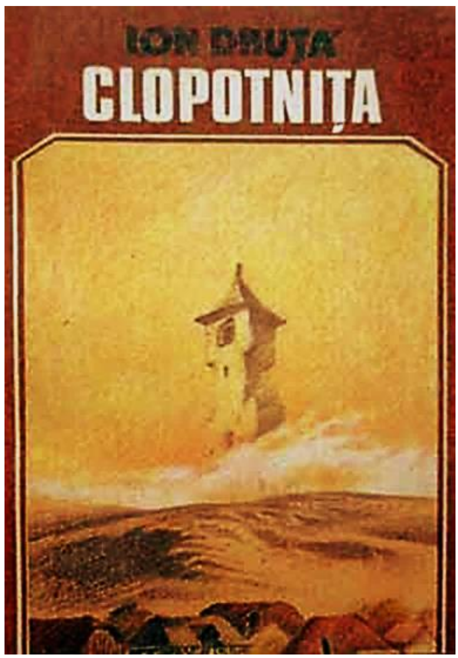
Exclus din Uniunea Scriitorilor în 1990 A publicat mai multe volume de nuvele: *Oaie şi ai săi,* 1958; *Prânzul de duminică*, 1962; reportaje: *Pe-un picior de plai*, 1957; *Foamea de spaţiu*, 1969; *Jurnal în China,* 1970. A publicat şi eseistică: *Măştile lui Goethe*, 1967; *O istorie polemică şi antologică a literaturii române de la origini până în prezent,* vol. I – *Poezia română contemporană*, 1975, iar în ultima vreme scenarii de film: *Bietul Ioanide* după G . Călinescu şi altele, care cuprind episoade eroico-romantice din istoria naţională, unele cu haiduci, multe în care a jucat soţia sa, actriţa Marga Barbu. Singura recunoaştere majoră pentru scriitorul Eugen Babu a fost ediţia de *Opere* a Fundației Naționale pentru Cutură și Artă, 2006.

Ion Druţă

Născut (03.09.1928, Horodişte, jud. Soroca, azi Donduşeni) într-o famile de

ţărani, cu un tată român (zugrav de biserici născut la Slobozia, pe malul Nistrului) şi o mamă ucraineancă, avea să parcurgă, până la un punct, un destin asemănător cu al lui Marin Preda sau Horia Mazilu şi Eugen Barbu. A făcut mai întâi o şcoală de tractorişti, apoi a absolvit o şcoală de silvicultură și, remarcîndu-se ca prozator în diverse reviste, ca şi prin volumul de debut, *La noi în sat,* nuvele, 1953, a fost trimis (fiind redactor la publicaţia „Ţăranul sovietic“), la Moscova, la Şcoala de

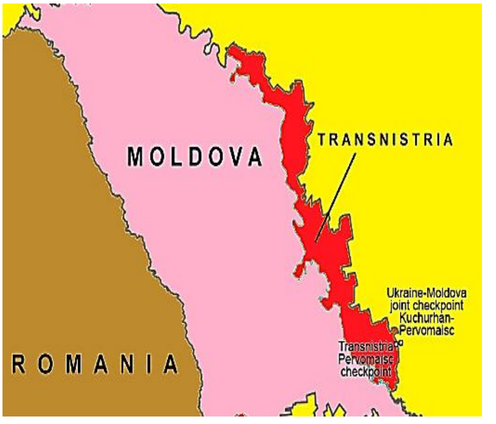

Literatură Maxim Gorki, unde a devenit coleg cu prozatorul Petre Sălcudeanu şi elev al lui Paustovski. S-a stabilit acolo din 1969. Este considerat un prozator contemporan solid, aflat în linia lui Cehov, dar şi Slavici şi Rebreanu, deoarece descrie stadiul problemei ţărăneşti pe pământul Moldovei. Publică în română şi rusă. Preocupat, ca şi Marin Preda, de invesigarea identităţii neamului prin apelul la ţărănime, Ion Druţă a îndulcit conturul întunecat al vieţii cotidiene a satului cu o tentă de umanism şi de poezie care-l apropie de Mihail Sadoveanu: *Frunze de dor*, 1957; *Povara bunătăţii noastre*, 1961 (apărut şi în România, colecţia BPT, 1992); *Balade din câmpie*, 1963, Premiul de Stat alMoldovei; *Întoarcerea ţărânei în pământ,* 1969; *Clopotniţa,* 1973; *Biserica Albă*, 1983. A scris şi teatru: *Casa mare,* 1959; *Ultima lună de toamnă,* 1965, scenariu de film distins cu Crucea Sudului la Festivalul Internaţional de la Mar del Plata, Argentina; *Doina,* 1968; *Păsările tinereţii noastre,* 1972; *Horea,* 1973; *Tot ceavem mai sfânt,* 1974; *Cervus divinus,* 1977. A scris, de asemenea, eseuri: *Eminescu, poet naţional*, 1970; *Pământul, apa şi virgulele,* 1987. În 1988 a primit titlul de Scriitor al Poporului din RSSM, Ordinul Lenin şi i-a apărut la Bucureşti, în colecția Biblioteca pentru Toţi, o selecţie cuprinzînd *Clopotniţa, Horodişte, Ultima lună de toamnă*. Preşedinte de onoare al Uniunii Scriitorilor din Moldova, de două ori laureat al Premiului de Stat (1967, 2008 – pentru întreaga activitate). Proza lui a fost tradusă în rusă, franceză, germană, engleză, ucraineană, bulgară, kazahă, gruzină, letonă, maghiară, lituaniană, georgiană, slovacă, armeană, uzbecă azerbaidjană, lituaniană ș.a., fapt care extinde cunoaşterea identităţii şi problematicii româneşti într-un spaţiu uriaş, unde se cuprind ţări ale bazinului ex-sovietic ori ex-socialist, dar şi alte ţări europene. Puţini dintre scriitorii români – poate doar Zaharia Stancu – au avut șansa de a-şi face astfel cunoscută nu doar patria şi apartenen-

ța la ea, ci şi probematica de fond a cotidianului şi a eternului românesc față de întâmplările, nu odată dramatice, ale veacului XX. Distins cu Ordinul Lenin (URSS), Ordinul Republicii (Moldova), Membru al Academiei de Științe a Moldovei și membru de onoare al Academiei Române (1990).

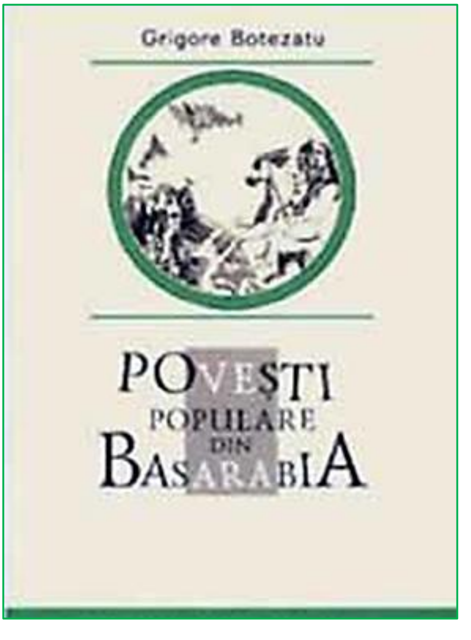

Grigore Botezatu

S-a născut (14.01.1929, Baraboi, jud. Bălți, Basarabia) într-o familie de răzeşi moldoveni şi avea să iubească pe viață folclorul. A absolvit Facultatea de Istorie şi Filologie a Universității de Stat din Chișinău. A fost elevul lui Petre V. Ştefănucă, la rândul lui format la şcoala de sociologie a lui Dimitrie Gusti din Bucureşti. A fost cercetător la Institutul de Istorie, Limbă şi Literatură al Academiei de Ştiințe din Republica Moldova, azi Institutul de Filologie, apoi director la Institutul de Etnografie şi Folclor al Academiei de Ştiințe a Republicii Moldova. Membru al Uniunii Scriitorilor din Moldova şi România. A cules folclor în Republica Moldova, în localitățile româneşti din regiunile Kirovograd, Nikolaev şi Odesa, din nordul Caucazului, Bucovina de Nord

ş. a. A studiat influenţele mediului de locuire asupra folclorului românesc, constantele lui tematice, identitare. Zonele geografice de care s-a ocupat depăşesc spre răsărit graniţele Moldovei şi atestă „pe viu" extinderea de populaţie, de obiceiuri şi tradiţii româneşti în comunităţi aflate dincolo de hotarele istorice ale Moldovei.

Analiza lui Gr. Botezatu se referă la românii de dincolo de Transnistria, nativi până în Crimeea (Taurida tracică), în toate regiunile cercetate. Dar migraţia forţei de muncă, mai ales aceea cu o bună calificare industrială, dinspre Moldova către adâncimea spaţiului ex-sovietic, ca şi deportările postbelice în Asia de SE, sunt chestiuni încă nestudiate cu temei de specialişti. Nu ştim cât, unde, cum păstrează comunităţile româneşti de acolo spiritul şi tradiţiile româneşti, folclorul şi limba, ambele fiind baza identitară a naţiei.

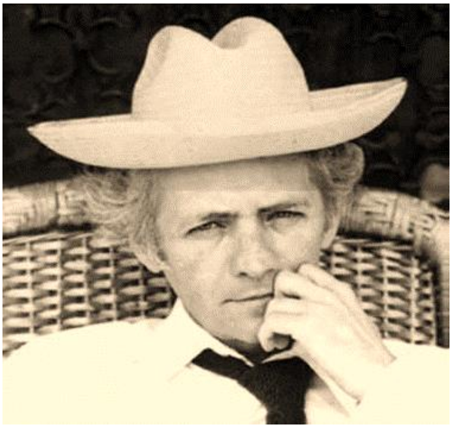
Cercetările lui Grigore Botezatu oferă un eşantion semnificativ despre ceea ce am putea numi românii din Asia cu obiceiurile, etnografia, limba română şi folclorul lor. Lucrări: *Poveşti norodnice moldoveneşti* (1955), *Poveşti* (1956), *Basme şi snoave* (1958), *Făt-Frumos şi Ileana Cosânzeana - sora Soarelui* (1967), *Folclor haiducesc din Moldova* (1967), *Folclor moldovenesc. Studii şi materiale* (1968, în colaborare), *Auzit-am din bătrâni. Legende moldoveneşti* (1981), *Făt-Frumos şi Soarele* (1982), *Plugul de aur. Parabole şi poveşti nuvelistice* (1985, selecţie şi comentarii), *La izvoare. Poveşti, cântece bătrâneşti* (1989), *Doi feţi-logofeţi cu părul de aur* (1989), *Creaţia populară. Curs teoretic de folclor românesc din Basarabia, Transnistria şi Bucovina* (în colaborare), ediţia critică *Ştefănucă P. V., Folclor şi tradiţii populare*, 2 vol. (1991), *Apa tinereţilor*, poveşti (2004), distinsă cu Premiul Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova. În 2009 a finalizat studiul monografic *Petre Ştefănucă*. A participat la elaborarea şi editarea setului de 16 volume *Creaţia populară moldovenească* (1975–1983). Lucrări ale sale au apărut şi înî România, Slovacia, Japonia, Ucraina, Estonia, Rusia, Ungaria şi Bulgaria.

Ilustraţie de carte pentru *Auzit-am din bătrâni. Legende moldoveneşti*

Teodor Mazilu

Fiul unor muncitori din Bucureşti (11.08.1930, Bucureşti – 18.10. 1980, Bucureşti), a început Liceul Nicolae Bălcescu, dar s-a apucat de scris înainte de a-şi termina studiile. Dramaturg şi prozator. A absolvit Şcoa-

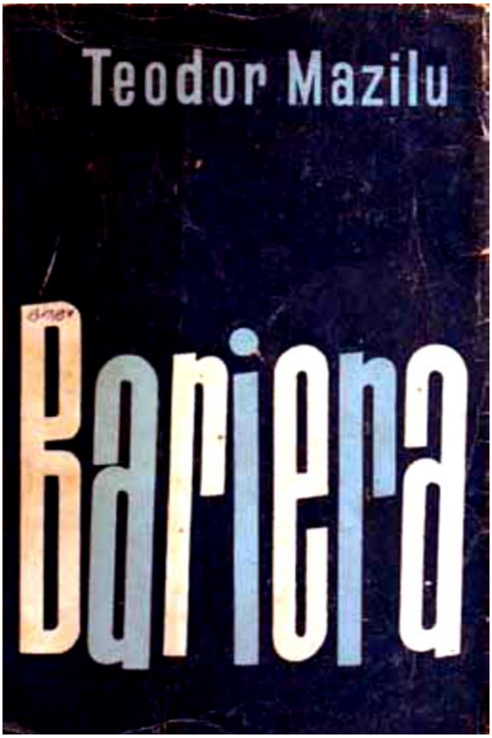
la de Literatură, unde a ascultat conferinţele despre *Comedia umană* a lui Balzac susţinute de Petru Dumitriu. A fost redactor la „Tânărul muncitor", „Scânteia tineretului", „Gazeta literară". A scris numeroase foiletoane care l-au impus ca talent satiric. Trauma războiului, traversată în plină adoles - cenţă, în anii de formare, a făcut din el un disimulat. Voia să se creadă că e

un boem, dar observa atent lumea în care trăia. A fost un I. L. Caragiale al perioadei socialiste prin puterea de pătrundere şi de satirizare a tarelor societăţii, a felului cum ele modificau omul în profunzime. Ne-a lăsat astfel, sub formă de piese de teatru pline de haz, o întreagă *Comedie umană*, mărturie clară și tristă despre ceea ce s-a întâmplat cu identitatea românească în a doua jumătate a veacului XX, adevărat avertisment pentru viitor. A scris comedii: *Proştii sub clar de lună* (1964), *Tandreţe şi abjecţie* (1968, Premiul Uniunii Scriitorilor), *Treziţi-vă în fiecare dimineaţă* (1969), *Don Juan*

moare ca toţi ceilalţi (1970), dar şi schiţe: *O plimbare cu barca* (1964), *Vara pe verandă* (1966). Ca romancier îşi refuză aproape total predispoziţia comică. Romanele *Bariera* (1955, revăzut în 1962, Premiul Academiei, după care regizorul Mircea Mureşan a turnat un film cu acelaşi titlu în 1972), o proză a periferiei muncitoreşti bucureştene şi *Aceste zile şi aceste nopţi* au

declanşat la timpul lor ample contro - verse în presă. Talentul său epic izbucneşte în naraţiunile adunate în volumele *Proză satirică* (1969), *Pălăria de pe noptieră* (1972), *Iubiri contemporane* (1975); *Doamna Voltaire* (1979), reluate în antologia *Pelerinaj la ruinele unei vechi pasiuni* (1980); *Frumos e în septembrie la Veneţia,* 1973; *Fotbalul n-a fost creat de diavol* (1972); *Ipocrizia disperării* (1972); *Înmormântare pe teren accidentat* (1973, nuvele); *Într-o casă străină* (1975, roman); *Fugiţi, vin clienţii!* (1979, piesă într-un act); *Soarele şi ambianţa* (1983, schiţe şi nuvele, postum). Singura recunoaştere din timpul vieţii a fost faptul că o selecţie din piesele sale de teatru s-a publicat în colecţia BPT, dar marea recunoaştere - postumă - este aceea că piesele lui se joacă şi astăzi, în teatre de pe tot cuprinsul ţării.

Ion Miloş

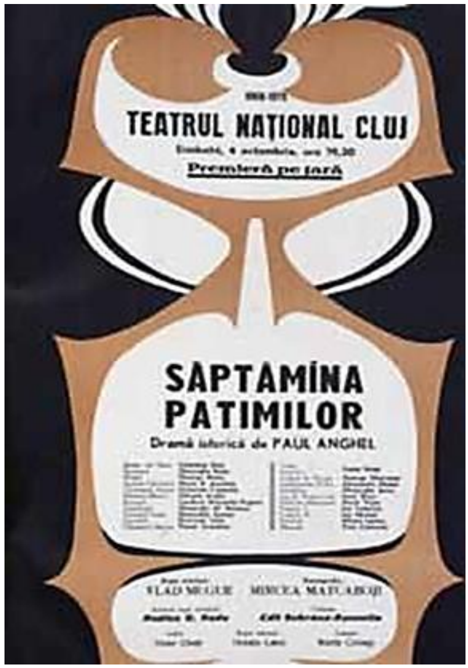

Ion Miloş la Sărcia, 1998

După Vasko Popa (care n-a scris decât în sârbeşte, cu excepţia colaborării la publicaţiile româneşti din Voivodina, pentru care scria în română şi mărturisea că, la origini, familia lui era din Moldova), Ion Miloş (16.02.1930, satul Sărcia, azi Sutjeska – 05.12.2015, Malmö), român din Banatul Sârbesc, a rămas un simbol al talentului şi sufletului românesc de la sud de Dunăre. A absolvit liceul la Vârşeţ, Filosofia la Belgrad şi Literele la Sorbona. Sentimentul identitar românesc într-o lume care nivela fundalul cultural al minorităţilor etnice asimilînu-l cu majoritatea, a dus la expulzarea şi interzicerea scrierilor lui în fosta Iugoslavie. S-a stabilit în Suedia în 1964. Redactor-şef al revistei „Candela“ (Stockholm), lunar de cultură română. A publicat în jur de 75 de volume de versuri: *Muguri,* 1953, Vârşeţ, debut; *Eterna auroră,* 1977, Bucureşti; *Ouă căzute din cuib,* 1968, Stockholm. A tradus în suedeză 20 de scriitori români clasici şi contemporani (Mihai Eminescu, Lucian Blaga, G. Baco-

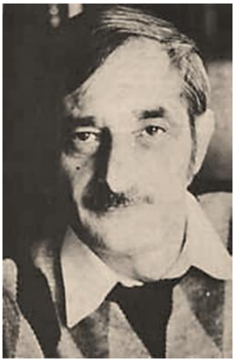
via, Emil Cioran, Geo Bogza, Mircea Dinescu, Marin Sorescu, Ana Blandiana, Anghel Dumbrăveanu, Grete Tartler, D. R. Popescu. A mai tradus poeme de George Coşbuc, Tudor Arghezi, Ştefan Aug. Doinaş, Gellu Naum, Ioan Alexandru, Dan Deşliu, Ion Gheorghe etc., precum şi povestiri, nuvele sau fragmente de proză de Ion Creangă, Urmuz, Mircea Eliade, Marin Preda, Eugen Barbu, Gabriela Adameşteanu, Ion Băieşu, Ştefan Agopian, Nicolae Breban, Augustin Buzura, Fănuş Neagu, Sorin Titel, Maria-Luiza Cristescu, Radu Cosaşu, Mircea Ciobanu etc.), ceea ce atestă o foarte atentă urmărire a registrelor valorice ale creaţiei româneşti, adică o solidă formaţie şi aspiraţie identitară. A tradus de asemenea în şi din franceză, sârbă, croată, macedoneană, slovenă ş. a. A obţinut premii pentru traduceri: Pana de aur, Struga, 1990; Premiul Uniunii Scriitorilor din România, 1990, Premiul Academiei Suedeze (pentru traduceri, 1998), Premiul Academiei Române pentru Poezie, 2000. Poet al simplităţii şi trecătorului ce indică esenţa umană, „steaua invizibilă" a fiinţei, este bine receptat și în România: *Cerul de sub ierburi,* 1999. Cetăţean de onoare al României, distins cu Ordinul Serviciu Credincios în grad de Comandor, 2002.

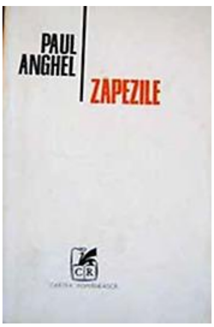
Paul Anghel

Fiu de învăţători (08.08.1931, Răcătău, jud. Bacău – 19.05.1995, Bucureşti), a absolvit liceul la Bacău şi Şcoala de Literatură la Bucureşti. A fost redactor la diverse publicaţii ("Contemporanul", „Tribuna României"). Legat în special de grupul literar din jurul revistei „Luceafărul", susţinătoare a curentului protocronist în literatură, a încercat, prin toată opera sa, să pună

în pagină coordonatele tradiţionale ale identitaţîţii româneşti, aşa cum s-au afirmat în bătăliile de constituire a statului naţional. A debutat în 1961 cu volumul de proză *Şapte inşi într-o căruţă. Povestire dintr-o toamnă foarte bogată.* A publict reportaje: V*ictoria de la Oltina,* 1961; *Arpegii pe Siret,* Premiul Uniunii Scriitorilor, 1964. A publicat şi drame istorice: *Săptămâna patimilor*, 1968; *Mihai Viteazul*, Premiul Uniunii Scriitorilor, 1969; *Teatru*, Premiul Academiei, 1972, scenarii de film. A rămas prin ciclul de romane *Zăpezile de-acum un veac*, 1977–1988, zece volume, pagini din istoria câştigării independenţei României transpuse frenetic într-o epopee a permanenţei care-l recomandă a fi în linia lui Petru Dumitriu: I *Ieşirea din iarnă*, 1981; II *Fluviile,* 1980; III *Te Deum la Griviţa*, 1978; IV *Noroaiele*, 1982; V *Scrisoare de la Rahova,* 1977; VI *Noaptea otomană*, 1979; VII *Zăpezile*, 1984; VIII *Cutremurul,* 1986; IX *Întoarcerea morţilor,* 1987; X *Ieşirea la mare*, 1988. Un punct de vedere despre revoluţia din decembrie 1989 în volumul *Recitind o ţară,* 1992.

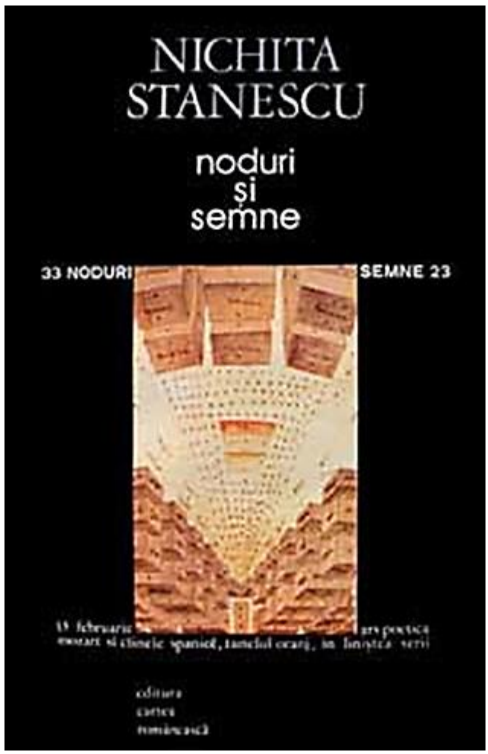

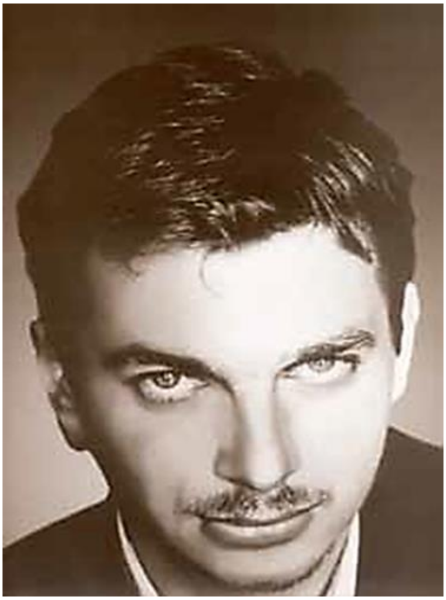

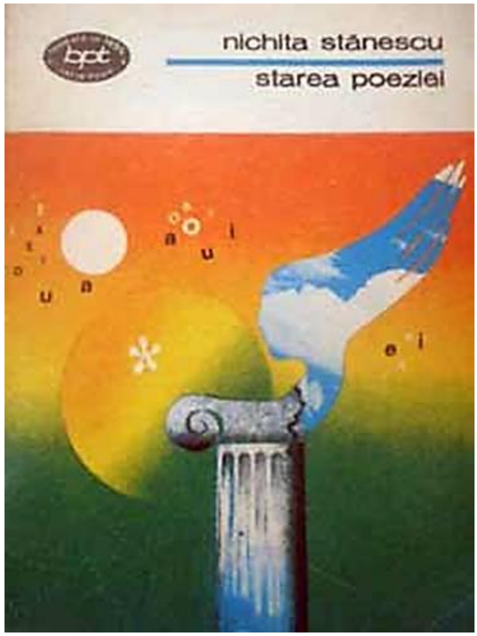
Nichita Stănescu

Român după tată (din Prahova) şi rus după mamă (născută la Voronej), viitorul poet (31.03.1933, Ploieşti – 13.12.1983, Bucureşti) avea să devină o voce cu adevărat singulară a literaturii

romane din a doua parte a veacului XX. A absolvit Filologia la Bucureşti. Redactor la diverse publicaţii. Modelul literar de tinereţe i l-au dat Geo Bogza şi Maiakovski: frondă, desprindere de propria ta condiţie, întocmai ca a păsării care începe să zboare. Acolo, în singurătatea dintre el şi cuvânt, poetul şi-a construit un drum şi şi-a descoperit o pistă de acces către lume. A scris o lirică de ordin conceptual, o semiotică a sentimentelor. Între el cel care scrie şi el cel cu sentimente de exprimat în scris, este totdeauna loc pentru gândire, o formulare de judecăţi abstracte, concepte, idei pure. Plecînd de la modelele de tinereţe, se aseamănă mereu mai mult cu Ion Barbu. Dar drumul acesta, deşi un drum de înaltă culme muntoasă, parcurs de foarte puţini, nu se multiplică devenind peisaj şi grădină plină de cărări despletite pretutindeni, printre arbori. În acest sens, Nichita Stănescu exprimă poate o înaltă valoare atinsă de modernismul românesc postbelic,

are numeroşi admiratori, dar nu şi urmaşi. A forţat limitele limbii române, a găsit sensuri pe care Tudor Arghezi

nu le folosise şi a înnoit astfel mijloacele lingvistice ale liricii moderne româneşti. Dar nivelul conceptelor nu e şi nivelul sufletului. Astfel încât îl percepem astăzi, ca poet, în toată strălucirea polizată a diamantului lingvistic, dar nu vedem interiorul frământat al cărbunelui care l-a produs decât târziu, spre maturitate, când simte adierea morţii şi se întoarce, de dincolo de toate experienţele, la el cel făcut din materie şi suferinţă: *Sensul iubirii*, 1960; *O viziune asupra sentimentelor*, 1964, Premiul Uniunii Scriitorilor; *11 elegii*, 1966; *În dulcele stil clasic,* 1970; *Noduri şi semne*, 1982; *Antimetafizica,* 1999, postum. Laureat al Premiului Herder (1975), al Premiului Coroana de Aur la Festivalul Serile Poetice de la Struga (1982), Banatul Sârbesc. Membru post-mortem al Academiei Române (1990).

Eugen Simion

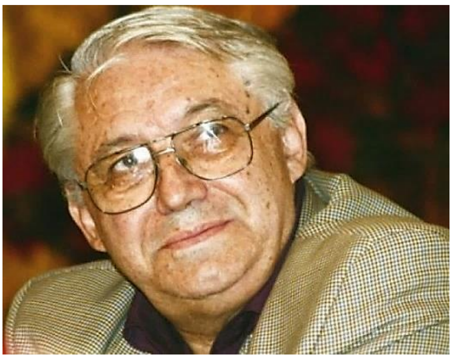
Criticul, exegetul și istoricul literar (25.05.1933, Chiojdeanca, Prahova) a fost coleg de an la liceul din Ploieşti cu Nichita Stănescu. Profesor la Facultatea de Limba şi Literatura Română a Universităţii din Bucureşti. Profesor invitat la Sorbona VI (1970-1973). Editor, apoi director al revistei „Caiete critice" (apare din 1983). Preşedinte al Comitetului Naţional UNESCO pentru Decada

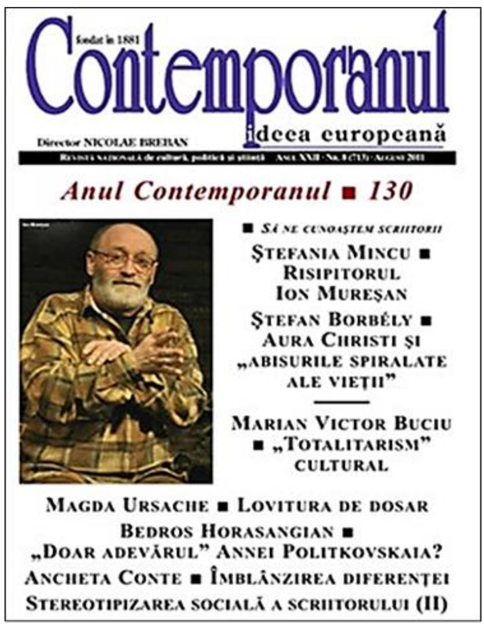
Mondială a Dezvoltării Culturale. Preşedinte al Consiliului Naţional de Certificare a Diplomelor şi Certificatelor Universitare. Laureat al Premiului Uniunii Scriitorilor şi Premiului Academiei Române (1977). Director al Institutului de istorie şi teorie Literară G. Călinescu, Bucureşti. A publicat în jur de 3000 de articole şi 20 de volume de critică şi istorie literară: *Întoarcerea autorului,* 1961; *Orientări în literatura contemporană*, 1965; *Scriitori români de azi,* vol. I- 1971, II-1977, III-1983, V-1989; *Fragmente critice* vol. I – 1997, II – 1998; III – 1999, IV - 2000. Iniţiator al proiectelor de editare a *Dicţionarului*

Tezaur al limbii române, al *Dicţionarului Tezaur al Literaturii Române*, coordonator al colecţiei *Opere Fundamentale* a Fundaţiei Naţionale pentru Ştiinţă şi Artă a Academiei Române. Membru al Academiei Române din 1992. Vicepreşedinte al Academiei Române (1994-1998), apoi preşedinte (1998-2006). Din 1992 membru al Academiei Europaea. Din 1999 membru de onoare al Academiei de Ştiinţe a Moldovei. Din 2004 membru al Institut de France.

Nicolae Breban

Fiu al unui preot greco-catolic român şi al unei mame de etnie germană (01.02.1934, Baia Mare), nu avea să-şi poată afirma uşor personalitatea în aerul culturii române de după al doilea război mondial. A fost exmatriculat în ultima clasă de liceu (la Lugoj) şi n-a putut accesa învăţământul superior. A fost silit să lucreze ca muncitor (strungar). A absolvit o şcoală de şoferi şi a lucrat în acest domeniu. A citit însă foarte multă literatură. A debutat în 1965 cu romanul *Francisca,* Premiul Academiei. Membru supleant al CC al PCR din 1969. În perioada 1970–1973 a fost redactor-şef al „României literare“, de unde a demisionat după *Tezele* din iulie 1971 şi nu s-a mai întors din Franţa şi R. F. Germană (are și cetățenie germană) decât după doi ani. Din 1986 pendulează între Paris şi Bucureşti, unde revine definitiv în 1990. Conduce revista „Contemporanul · Ideea europeană“. Construcţia romanelor este solidă, cu înclinaţii spre naturalism, fără grijă pentru stil, brutale prin luciditatea lor: *În absenţa stăpânilor*, 1966; *Animale bolnave,* 1968, Premiul Uniunii Scriitorilor; *Îngerul de ghips*, 1973; *Bunavestire,* 1977, Premiul Uniunii Scriitorilor; *Don Juan*, 1981; *Drumul la zid,* 1984; *Pândă şi seducţie*, 1991; *Amfitrion,* 1994, Premiul Uniunii Scriitorilor; *Riscul în cultură,* 1997; *Ziua şi noaptea*, tetralogie, vol. I – *Ziua şi noaptea,* 1998, vol. II – *Voinţa de putere*, 2001, vol. III – *Puterea nevăzută*, 2004; vol. IV – *Jiquidi,* 2007. Ceea ce caracterizează scrisul său şi face din el un traseu remarcabil al perioadei socialiste

fondat în 1881

Contemporanul

ideea europeană

Director NICOLAE BREBAN

Anul Contemporanul ■ 130

■ Să ne cunoaştem scriitorii

Ştefania Mincu ■ Risipitorul Ion Mureşan

Ştefan Borbély ■ Aura Christi şi „Abisurile spiralate ale vieţii”

Marian Victor Buciu ■ „Totalitarism” cultural

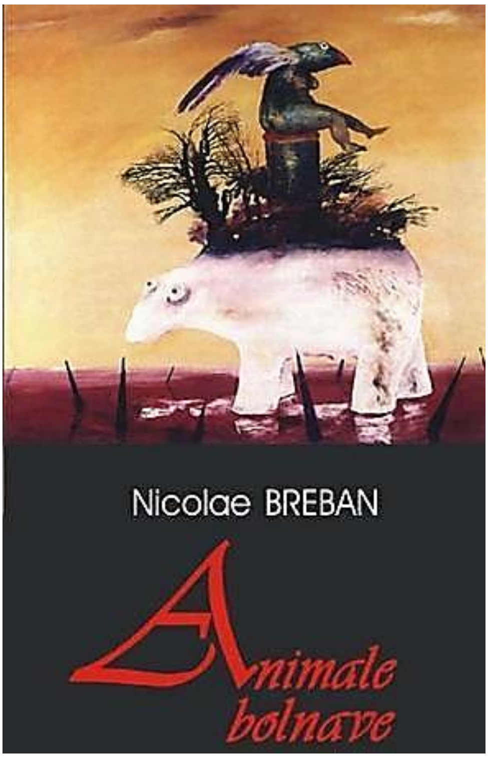
Magda Ursache ■ Lovitura de dosar

Bedros Horasangian ■ „Doar adevărul” Annei Politkovskaia?

Ancheta Conte ■ Îmblânzirea diferenţei

Stereotipizarea socială a scriitorului (II)

este voința de deconstrucție a societății. Perioada de expatriere în Franța, de dinainte de 1989, e descrisș în *Elegii pariziene,* 1992. A publicat memorii: *Sensul vieții,* 4 vol., 2004–2007. Cu volumul *Profeții despre prezent. Elogiul morții*, 2009, putem spune că autorul se întoarce pe propriile sale urme, re-judecă propria lui cale și, nu o dată, se desparte de propriul său drum. Proza lui a fost tradusă în Rusia, Lituania, Letonia, Franța. Membru corespondent al Academiei Române, 1997, titular, 2009; Premiul Uniunii Scriitorilor pentru Opera Omnia, 2000.

D. R. Popescu

Născut dintr-un tată oltean și o mamă ardeleancă (20.08.1935, Păușa, jud. Bi –

hor, ambii învățători, a absolvit liceul la Oradea), a început Medicina la Cluj, dar a abandonat-o și s-a înscris la Facultatea de Filologie a Universității din Cluj, pe care a terminat-o. A fost redactor la revista „Steaua“, unde publica frecvent Petru Dumitriu (prieten cu A. E. Baconski, șeful publicației), care va deveni modelul său literar, cel puțin în ce privește dăruirea constantă și foarte atentă pentru munca de scriitor, fundamentarea unui proiect literar unitar ca țintă, în toate desfășurările sale. A devenit apoi redactor-șef al revistei „Tribuna“, președinte al Uniunii Scriitorilor, redactor-șef al Editurii Viitorul românesc, al Editurii Academiei. Modelele de conținut și de scriitură ale lui D. R. Popescu au fost în principal tragicii greci, Shakespeare și Faulkner. La intersecția lor a construit un univers literar care modelează identitatea românească, în principal aceea a satului românesc postbelic (sărăcirea, colectivizarea, obiceiurile și tradițiile, men-

talităţile, relaţia satului cu oraşul), dar şi a temelor predilecte ale literaturii socialiste (noii intelectuali, industrializarea etc.). Două căi de atac sunt vizibile

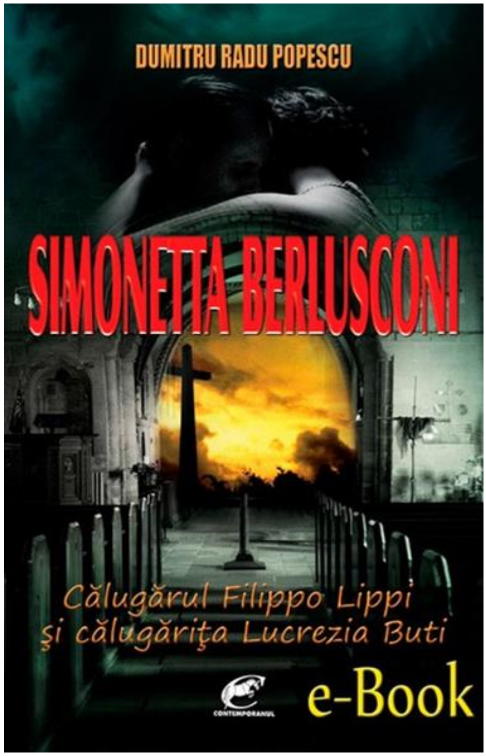

Neptun, 1973. Petre Sălcudeanu, Corneliu Ştefanache, D. R. Popescu, Laurenţiu Fulga, Dana Lovinescu, Radu Cârneci, Ion Horea. În prim plan, Ingrid Fulga şi Alina Sălcudeanu

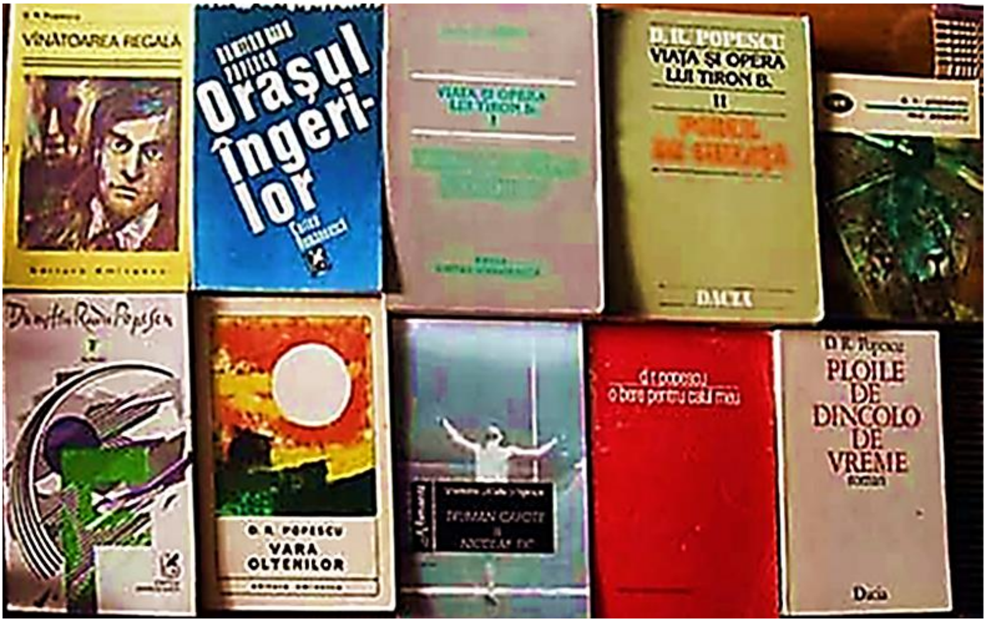

la nivelul întregului şi ambele fac din autor un pilon de rezistenţă al literaturii române din a doua parte a veacului XX: prima sa cale de atac se află la nivelul abordării conţinutului şi se referă atât la substanţa, cât şi la forma acestuia[46]. Substanţa conţinutului înglobează experienţa psihologismului care a deschis căi noi întregii literaturi europene şi americane din veacul XX. Dar acest psihologism nu ţine de straturile abisale pe care şi le caută şi le descoperă personaje elevate, ci, întocmai ca la Faulkner, se exprimă prin vocea (şi percepţia) unui om simplu şi nesofisticat. Chiar numai şi acest fapt generează o nouă stilistică. Interiorul romanelor este deconstruit, frazarea şi întregul se alcătuiesc fără normele recunoscute ale literaturii de până atunci

şi fără reguli de scriitură. Cu un astfel de conţinut, cu o asemenea substanţă şi cu acest stil, literatura lui D. R. Popescu intră ca un plug de mare gabarit în structurile prozei agreate în socialism şi produce breşe uriaşe, prin care se vede cerul altor posibilităţi de a scrie şi înţelege literatura şi de a exprima problemele lumii româneşti. Se defineşte astfel postmodernismul literar românesc. Poate nu la nivelul limbii române, cum s-a întâmplat cu demersul lui Tudor Arghezi, dar, neîndoielnic, la nivelul tacticilor, strategiilor, stilisticii şi ţintelor literaturii. Proza şi teatrul lui D. R. Popescu au făcut ceva demn de remarcat: au înlocuit imaginea unei lumi româneşti care se perpetua pe firul tradiţiei încă din veacul al XIX-lea, cu aceea a unei lumi româneşti aşezată la răscrucile contemporane ale lumii, ase-

mănătoare lor, oricare ar fi fost şi de oriunde. Scrie proză scurtă şi nuvele: *Dor,* 1966; *Leul albastru*, 1981; ciclul de romane *F,* care cuprinde *F,* 1969, Premiul Uniunii Scriitorilor; *Cei doi din dreptul Ţebei* sau *Cu faţa la pădure,* 1973, *Vânătoarea regală,* 1973; *O bere pentru calul meu,* 1974, *Ploile de dincolo de vreme*, 1976, *Împăratul norilor,* 1976, ciclul *Viaţa şi opera lui Tiron B,* care

Sus: G.Tomuța, D.R.Popescu, I.Floarea-Rariște, Mircea Tomuș, Leonida Neamțu. Jos: G.Munteanu, Victor Felea, Aurel Rău, A.E.Baconski, Aurel Gurghianu, Teofil Bușecan, redacția “Almanahul Steaua” Cluj, anii 50

cuprinde *Iepurele şchiop*, 1980 şi *Podul de gheaţă,* 1982, apoi alte romane: *Oraşul îngerilor,* 1985; *Dumnezeu în bucătărie,* 1994, *Truman Capote şi Nicolae Ţic,* 1995, *Paolo şi Francesca şi al treisprezecelea apostol,* 1996, *Săptămâna de miere*, 1999; piese de teatru: *Muntele,* 1978; *Piticul din grădina de vară,* 1973; *Mireasa cu gene false* şi *Dragostea e ca şi-o râie,* ambele 1994, Premiul Uniunii Scriitorilor; *Păpuşarii cehi,* 1996. Piesele de teatru au fost strânse în două volume încă din 1982–1983, nsumînd peste 1200 de pagini. Scenarii de film: *La porţile pământului,* 1966; *Balul de sâmbătă seara,* 1968; *Duios Anastasia trecea*, 1969; *Fructe de pădure*, 1983; *Nelu,* 1988; *Rochia albă de dantelă*, 1989. Distins cu Marele Premiu al Criticii teatrale în 1990. Membru al Academiei Române (2006).

Grigore Vieru

S-a născut (14.02.1935, Pererita, jud. Hotin – 18.01.2009, Chişinău) într-o famile de ţărani români. A absolvit liceul la Lipcani şi Facultatea de Filologie a Institutului Pedagogic Ion Creangă (azi Universitatea Pedagogică de Stat) din Chişinău. A lucrat la revistele „Scânteia leninistă“ şi „Nistru“, la Editurile Şcoala Sovietică şi Cartea Moldovenească, a fost consultant la secţia de poezie a Uniunii Scriitorilor. A fost ales deputat în Sovietul Suprem al URSS (1989). În 1995 a devenit membru al Consiliului de administraţie al Societăţii Române de Radiodifuziune din Bucureşti. A îndeplinit funcţia de

consilier la Ministerul Culturii şi Cultelor din România pentru problemele Republicii Moldova, a fost membru al Comisiei de Stat a Moldovei pentru problemele limbii române şi trecerea la alfabetul latin. A fost unul dintre fondatorii Frontului Popular şi unul dintre organizatorii şi conducătorii Marii Adunări Naţionale din 27 august 1989, în fapt o adunare populară care a cerut Sovietului Suprem al RSSM adoptarea legii referitoare la procla-

marea limbii române ca limbă de stat a republicii şi trecerea la alfabetul latin. Grigore Vieru a desfăşurat cel mai susţinut şi unitar proiect de formare a copiilor (preşcolari şi de vârstă şcolară) în spirit identitar. Acest demers a debutat în 1968, când, în volumul de versuri *Numele tău*, a publicat poemele *Tudor Arghezi, Lucian Blaga* şi *Brâncuşi,* aşezând astfel sub o singură cupolă de valori sufletul românesc în întregul lui. În 1970 a publicat, împreună cu Spiridon Vangheli, *Abecedarul* după care deprind şi astăzi slovele copiii din Republica Moldova. Acţiunea lui este similară cu aceea a lui Ion Creangă, primul român care a scris un *Abecedar* cu alfabet latin. Şi tot în 1970, în volumul de versuri *Trei iezi*, a apărut poemul *Curcubeul,* arc simbolic al tricolorului care uneşte cele două ţări române. Volumul a fost retras din librării. Lucrări: literatură pentru copii – *Alarma* (1957), *Muzicuţe* (1958), *Bună ziua, fulgilor!* (1961), *Făguraşi* (1963), *Făt-Frumos, curcubeul* (1961), *Trei iezi* (1970) ş. a.; versuri – *Numele tău* (1968), *Aproape* (1974), *Un verde ne vede* (1976), *Steaua de vineri* (1978), *Rădăcina de foc* (1989), *Strigat-am către Tine* (2002), *Acum şi-n veac* (2004). Distins cu Premiul Tineretului (1967), Premiul de Stat al Republicii Moldova (1978), Diploma de Onoare H. Ch. Andersen a Consiliului Internaţional al Cărţii pentru Copii şi Tineret (1988). În 1993 a fost ales Membru Corespondent al Academiei Române; în 2008 i s-a conferit titlul de Doctor Honoris Causa al Academiei de Ştiinţe din Moldova. A fost Maestru Emerit al Artei (1985), Scriitor al Poporului din Republica Moldova (1992), distins cu Ordinul Republicii (1996), Ordinul Steaua României în grad de Comandor (1996) şi, post-mortem, Ordinul Steaua României în grad de Mare Cruce, 2009.

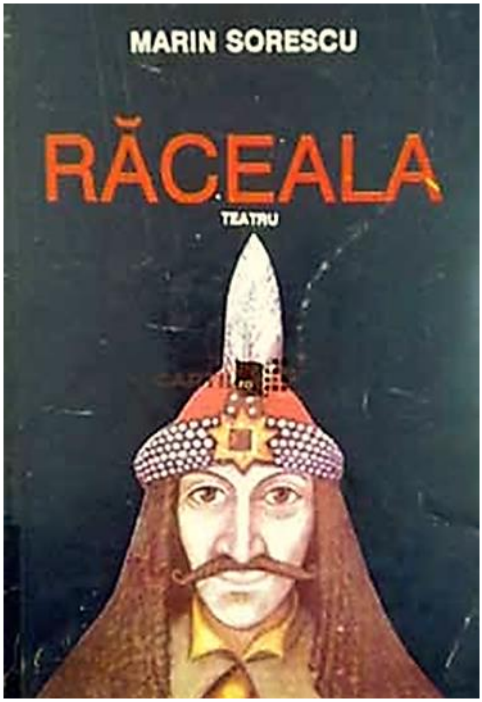
Marin Sorescu

Fiu de ţărani olteni (18.02.1936, Bulzeşti, jud. Dolj – 08.12.1996, Bucureşti), a început liceul la Craiova, dar s-a transferat la Şcoala Militară din Predeal, pentru că întreţinerea era suportă în întregime de stat. A început apoi Filologia la Universitatea din Iaşi şi a venit, după absolvire, la Bucureşti. A fost redactor-şef al revistei „Ramuri“ din Craiova şi director fondator al revistei „Literatorul“, Bucureşti, serie nouă.

Ministru al Culturii (1995 – 1996).

Cuvântul de ordine al întregului proiect literar pus în pagină de Marin Sorescu a fost disimularea. Asemenea oricărui ţăran român, el şade faţă în faţă cu marile probleme ale lumii şi le analizează febril, căutînd mai întâi să câştige timp spre a găsi o explicaţie şi a aşeza totul într-un univers propriu. Acela este şi universul cărţilor sau picturilor autorului: magic, ca al omului care priveşte viaţa din poziţia candorii primordiale a fiinţei omeneşti ca parte a Lumii; parabolic, ca parte a unei poveşti eterne, începută la Facerea Lumii şi repetîndu-se mereu şi mereu, doar cu mici diferenţe de loc şi timp, glumeţ, de la simpatie la ironie, dar mereu cu un anume tonus bo -

nom, înţelegător pentru erorile de parcurs ale semenilor în raport cu Marele Pom al Vieţii, chiar când din el se vede doar ramura mică şi care trece prin satul lui oltenesc. Iar apropo de Oltenia, trebuie să observăm culorile tari ale lumii lui Sorescu, nuanţa lor arhetipală: galben, roşu, albastru, culori pure, neamestecate în tonuri pierdute în ceaţă, care vorbesc şi ele o limbă foarte veche, a Valahiei Vechi care a fost Oltenia medievală, ca şi a ceramicii de Oboga, atât de asemă - nătorare, prin culori şi motive, cu aceea din insula Cipru, de acum peste opt mii de ani. Proiecţia pe care Sorescu o rea - lizează astfel, a satului românesc – şi, prin el (care este esenţa lumii noastre) – proiecţia spiritului românesc în universul contemporan european şi universal, este una arhetipală. Identitar vorbind, pentru Sorescu sun-

Pictură de Marin Sorescu

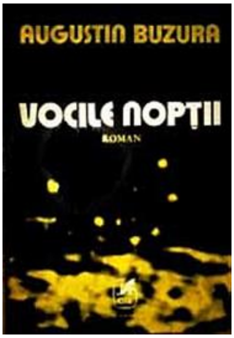
tem o naţie care poate trăi veşnic dacă nu-şi abandonează proprii săi parametri existenţiali şi identitari. Altfel decât Blaga, vizează şi reuşeşte să atingă aceeaşi ţintă. A scris lirică: *Poeme* Premiul Uniunii Scriitorilor, 1966; *Tuşiţi*, 1969; *Unghi,* 1970; *Fântâni în mare,* 1982; *Drumul,* 1984; *Apă vie, apă moartă,* 1987; *Poezii alese de cenzură,* 1991; *La Lilieci*, cărţile I-VI, 1990–1999; *Puntea · Ultimele*, 1997, postum; dramaturgie: *Iona,* Premiul Uniunii Scriitorilor, 1968; *Paracliserul*, 1970; *Matca,* 1970; apoi comediile *Răceala,* 1977; *Vărul Shakespeare*, 1992, piese istorice – *A treia ţeapă,* 1993; eseuri: *Teoria sferelor de influenţă*, 1970; *Uşor cu pianul pe scări,* 1985, proză: *Trei dinţi din faţă*, 1977; *Viziunea vizuinii,* 1982. A fost tradus în cam 20 de literaturi ale lumii, la Paris, Zürich, Tampere, Berna, Copenhaga, Geneva, Varşovia, Port-Jefferson (SUA), în Canada, Mexic, Brazilia, Columbia, India, Anglia, Germania, Grecia, Suedia, Italia, Olanda, Spania, Portugalia, China, Singapore, Rusia, Cehia, Slovacia, Serbia, Macedonia, Bulgaria ş. a. Este laureat al Premiului Herder, Viena, 1991; distins cu Medalia de Aur pentru poezie, Ospiti Napoli, 1980; Premiul Fernando Riello, Madrid 1983; Premiul Felix Romuliana, Belgrad 1994. Membru al Academiei Române (1993), al Academiei Europene de Ştiinţă şi Artă din Veneţia, al Accademia delle Muse din Florenţa, al Academiei Mallarmé din Paris. De două ori laureat al Premiului Academiei Române şi de şase ori laureat al Premiului Uniunii Scriitorilor.

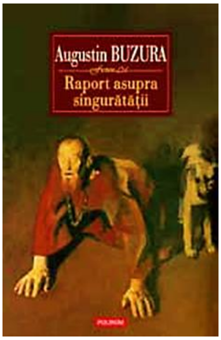
Augustin Buzura

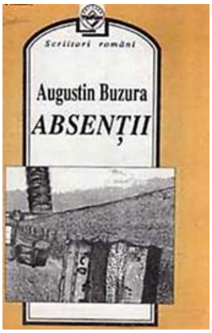
Prozator(22.09.1938, Berinţa, jud. Maramureş – 10.07.2017, Bucureşti). A studiat Medicina la Cluj, fără s-o finalizeze. Redactor şi apoi secretar general de redacţie la revista „Tribuna“ din Cluj. După 1989 preşedinte al Fundaţiei Culturale Române, devenită Institutul Cultural Român (1990-2004). Scrie romane de analiză a dilemelor morale: *Capul Bunei Speranţe*, 1963; *Absenţii,* Premiul Uniunii Scriitorilor, 1970; *Feţele tăcerii*, Premiul Uniunii Scriitorilor, 1974; *Orgolii,* Premiul Academiei, 1977; *Vocile nopţii*, Premiul Uniunii Scriitorilor, 1980; *Refugii - Zidul morţii,* partea I, 1984; *Drumul cenuşii - Zidul morţii*, partea

a II-a, 1988; *Recviem pentru nebuni şi bestii*, 1999. Membru al Academiei Române (1992).

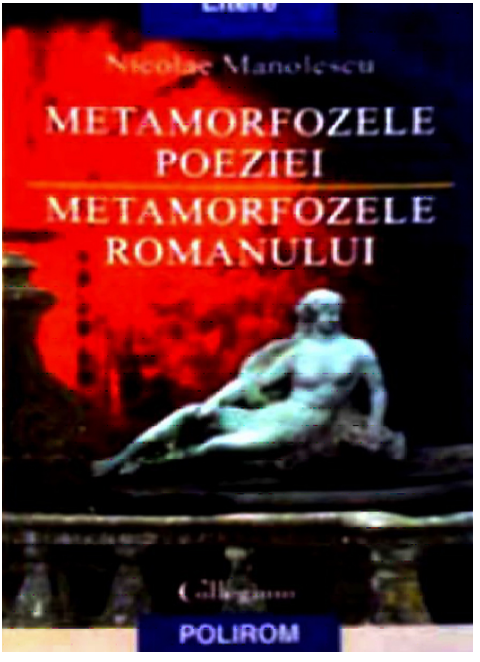
Nicolae Manolescu

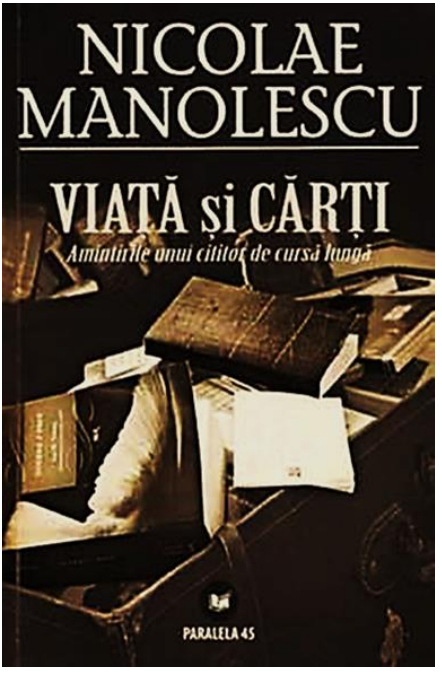

Critic literar (nume la naştere: Nicolae Apolzan, 27.11.1939, Râmnicu Vâlcea). Părinţii arestaţi în 1952. A absolvit Filologia la Bucureşti. Profesor la Universitatea din Bucureşti, director al „României literare" (din 1989), preşedinte al Uniunii Scriitorilor (din 2005). În 1998 Partidul Alianţei Civice, înfiinţat de Nicolae Manolescu, fuzionează cu PNL, într-o tentativă de unificare a mişcării liberale. A scris cu regularitate, săptămânal, cronici literare (1962-1989), pe care le-a publicat apoi în volum cu titlul *Viaţă şi cărţi*. A scris studii de critică şi istorie literară: *Nuvela română contemporană*, 1964; *Literatura română de azi,* 1944 -

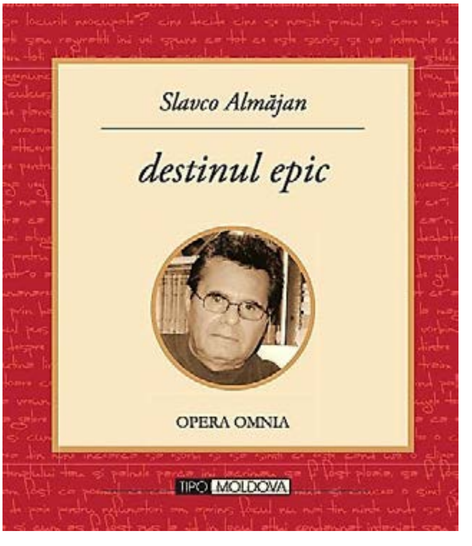
1964, 1965; *Lecturi infidele*, 1966; *Metamorfozele poeziei,* 1968 (întregită, după 1989, cu *Metamorfozele romanului*); *Contradicţia lui Maiorescu,* 1970, Premiul Uniunii Scriitorilor; *Teme,* 1971; *Sadoveanu sau utopia cărţii*, 1976, Premiul Uniinii Scriitorilor şi Premiul Academiei; *Arca lui Noe,* 3 vol., 1980–1983; *Despre poezie*, 1987 şi a început

Istoria critică a literaturii române, vol. I, Premiul Uniunii Scriitorilor, 1990; *Metamorfozele poeziei, metamorfozele romanului*, 1999; *Istoria critică a literaturii române,* 2 vol., 2008. Antologia *Poezia română modernă de la George Bacovia la Emil Botta*, 1962, care încerca să reintroducă în circuitul valorilor o serie de poeţi interbelici, a fost retrasă de cenzură şi s-a relansat abia în 1989. A publicat şi puncte de vedere politice: *Dreptul la normalitate* • *Discursul politic și realitatea*, 1991; *Cititul și scrisul*, Premiul Uniunii Scriitorilor, 2002. Membru corespondent al Academiei Române (1997). Ambasador al României la U.N.E.S.C.O. (2006-2010). Distins cu Ordinele Naționale Serviciu Credincios și Steaua României.

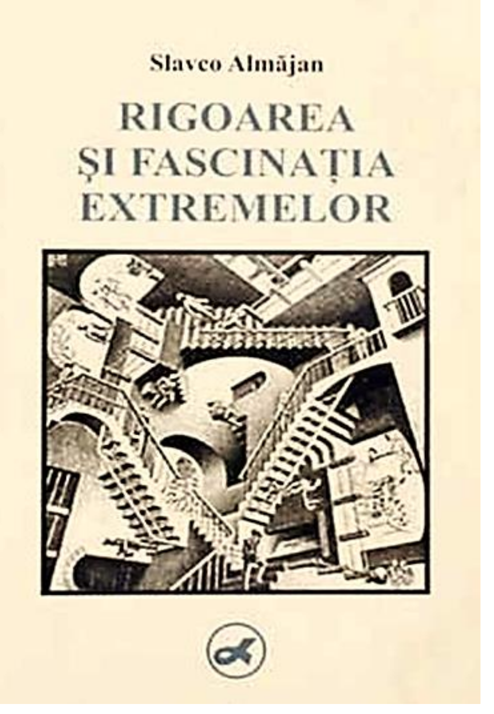
Slavco Almăjan

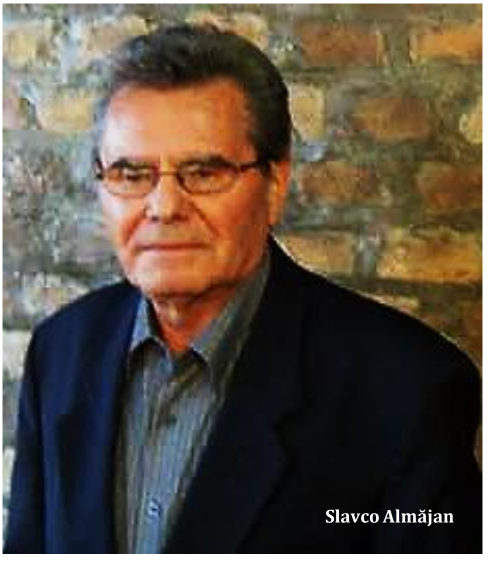

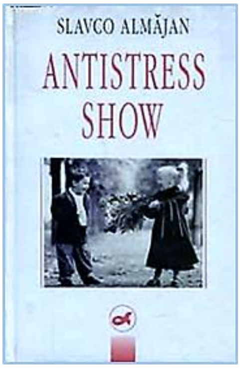
Scriitorul s-a născut (10.03.1940, Oreşaţ, Banatul Sârbesc) printre românii de la sud de Dunăre, într-un sat aflat nu departe de Vârşeţ, într-o familie de bănăţeni. A absolvit liceul românesc din Vârşeţ şi Facultatea de Filosofie a Universităţii din Novi Sad. A început ca redactor la Radio Novi Sad, apoi a lucrat la Televiziunea din Novi

Sad, a fost redactor-şef al revistei „Lumina“ şi al Editurii Libertatea, preşedinte al Asociaţiei Scriitorilor din Voivodina, preşedinte al Societăţii de Limba Română din Voivodina (1990), este preşedinte al Centrului Argos pentru un Dialog Deschis din Novi Sad. Este un autor modern şi variat tematic, unul dintre susţinătorii ferventi ai identităţii românilor din Voivodina, admirator al lui Nichita Stănescu şi bun cunoscător al modelelor literaturii române. Printr-o stilistică a paradoxului, adesea folosind autoironia ori ironia (metodă filosofică autentică şi foarte veche a ţăranului român de a judeca ceea ce consideră abateri de la universul lui, al tradiţiei, adică cel normal), o mare candoare senzorială şi sentimentul permanent al barierei de comunicare între eul profund şi lumea celorlalţi, Almăjan a reuşit, la intersecţia tuturor acestor linii de forţă, să definească o personalitate puternică şi să transmită un mesaj despre sentimentul identitar al românilor din Voivodina confruntat cu lumea post-modernă (suportând în plus ecoul conflictelor deschise care au dus la prăbuşirea fostei Iugoslavii).

Este unul dintre formatorii şi înnoitorii limbii române în registrul liric, navigând de la tehnica dicteului

Slavco Almăjan

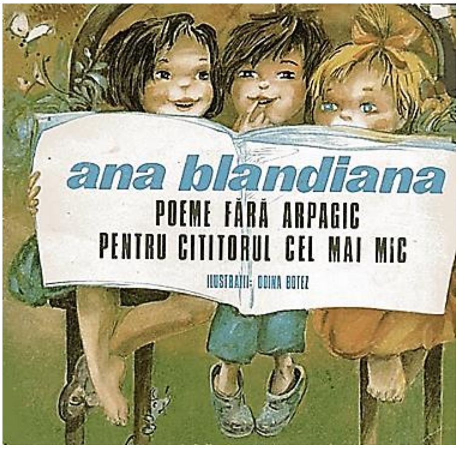

automat folosită de avangardişti până la absurdul gen Eug. Ionescu. Deconstrucţia formelor tradiţionale ale liricii româneşti şi construirea unor forme noi de afirmare identitară prin lite-

ratură fac din Slavco Almăjan nu doar o voce distinctă a Voivodinei, ci şi o voce distinctă a creaţiei româneşti a veacului XX în întregul ei. A publicat atât poezie (*Bărbatul în stare lichidă*, 1970; *Casa deşertului,* 1971; *Vara cailor*, 1974; *Liman trei,* 1978; *Labirintul rotativ*, 1983; *Mutaţia punctului*, 1986; *Poeme,* 1988; *Călăreţul din Babilon*, 1996), în proză (*Noaptea de hârtie*, 1971; *Pianul cu păianjeni,* 1991), cât şi în eseuri (*Toamna de aur*, 1983; *Steaua stelelor,* 1988; *Metagalaxia minoritară*, 1996). Este laureat al Marelui Premiu pentru Poezie la Festivalul Internaţional de Poezie de la Cluj-Napoca (1996), al Insignei de aur (1996, Belgrad) și al Premiului Opera Omnia (1997, Novi Sad) al Asociaţiei Scriitorilor din Voivodina.

Ana Blandiana

Cu nume la naştere Otilia Valeria Coman (25.03.1942, Timişoara), era fiică de preot arestat ca deţinut politic (1945–1964). A absolvit liceul la Oradea şi s-a putut înscrie la facultate doar cu o întârziere de 4 ani din cauza detenţiei tatălui. A absolvit astfel Facultatea de Filologie la Cluj (1967). A fost redactor la „Amfiteatru“ şi „Viaţa studenţească“

Aşezaţi: Şt. Aug. Doinaş, Ana Blandiana, George Munteanu – Paris

(Bucureşti), după ce avusese interdicţie de publicare (1959–1963). În 1968 a fost invitată, împreună cu soţul, scriitorul Romulus Rusan, de guvernul

Emil Constantinescu (preşedintele României), Corneliu Coposu (preşedintele PNŢCD), Ana Blandiana

Cehoslovaciei, să scrie despre „primăvara de la Praga". A avut o bursă de studii la Iowa City (1973–1974), Premiul Herder în 1982 (bursierul ei a fost Emil Hurezeanu). A debutat cu volumul *Persoana întâia plural* (1964). Poezia este antimetaforică, situaţia dilematică se referă la normele etico-sociale în raport cu aspiraţia spre puritate a fiinţei interioare. Dincolo de toate tentativele de manipulare, din perioada socialistă, ca şi de după 1989, a continuat să-şi urmeze calea proprie şi să-şi amintească permanent care este identitatea ei de om şi de poet. Ne-a lăsat astfel mesajul unei traversări feminine prin sensiblitate, dar lucide şi fără cedări. Ana Blandiana a rămas fiica tatălui ei. Săgeata poeziei sale traversează veacul într-o linie neîntreruptă: *Călcâiul vulnerabil*, 1966; *A treia taină,* 1969, Premiul Uniunii Scriitorilor; *Calitatea de martor,* 1970, Premiul Academiei; *Poezii,* 1974; *Cea mai frumoasă dintre lumile posibile*, 1978; *Întâmplări din grădina mea,* 1980, Premiul Uniunii Scriitorilor pentru literatură pentru copii; *Proiecte de trecut,* 1982, Premiul Asociaţiei Scriitorilor, Bucureşti; *Coridoare de nisip,* 1984; *Stea de pradă*, 1985; *Întâmplări de pe strada mea,* 1988; *Arhitectura valurilor,* 1990; *Sertarul cu aplauze,* 1992; *Soarele de apoi,* 2000; *Coridoare de oglinzi*, 2003. A scris versuri pentru copii, unde Motanul Arpagic este identificat cu dictatorul Nicolae Ceauşescu: *Poeme fără Arpagic, pentru cititorul cel mai mic*, 1991; *Imitaţie de coşmar,* proză, 1995; *În dimineaţa de după moarte,* 1996. Premiul Naţional pentru Poezie Mihai Eminescu (1997).

Iniţiatoare a Alianţei Civice (1990), preşedintă a PEN-Clubului Român şi a altor organizaţii civice (Fundaţia Academia Civică, 1994; editoare a Bibliotecii Sighet, despre lagărele comuniste). Membru al Academiei Europene de Poezie (1998), membru fondator al Academiei Mondiale de Poezie, Verona, 2001, de sub egida UNESCO.

Mihai Cimpoi

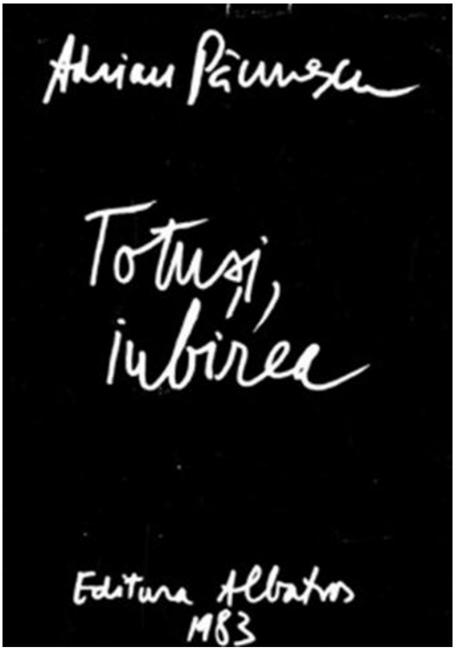
Critic şi istoric literar (03.09.1942, Larga, jud. Hotin, azi în rn. Briceni Basarabia). A absolvit Filologia la Chişinău. A fost redactor la revista „Nistru“, la editurile Cartea Moldovenească şi Literatura Artistică, a lucrat la *Enciclopedia Sovietică Moldovenească*, la enciclopedia *Literatura şi Arta Moldovei,* 2 vol., 1985–1986. A fost secretar literar la Teatrul Poetic Alexei Mateevici al Filarmonicii din Chişinăŭ şi la Teatrul de Stat A. S. Puşkin (azi Teatrul Naţional Mihai Eminescu). In 1965, la Congresul Scriitorilor, abordează, ca şi Aureliu Busuioc şi Ion Druţă, problema revenirii scrisului din Republica Moldova la alfabetul latin.

Din 1987 este secretar al Comitetului de conducere al Uniunii Scritorilor din Moldova, din 1991 – preşedinte al Uniunii. Totodată este şef al Sectorului Literatură română veche şi modernă la Institutul de Filologie al Academiei de Ştiinţe a Republicii Moldova, editor coordonator şi director al revistei literare „Viaţa Basarabiei“ (serie nouă), scoasă cu Uniunea Scriitorilor din România. Lucrări: *Disocieri* (1969), *Alte disocieri* (1971), *Focul sacru* (1975), *Narcis şi Hyperion* (1979), *Întoarcerea la izvoare* (consa -

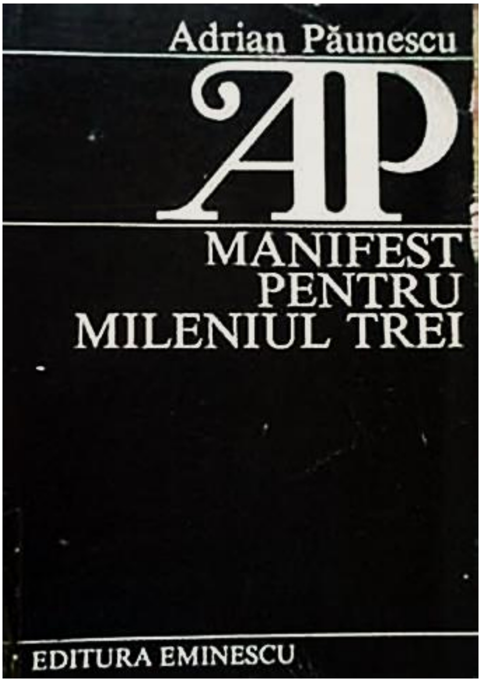
crată creaţiei lui Grigore Vieru, 1985), *Creaţia lui Ion Druță în școală* (1986), *Basarabia sub steaua exilului* (Bucureşti, 1994), *Căderea în sus a Luceafărului* (1993, Galaţi), *Spre un nou Eminescu* (dialoguri cu eminenţi eminescologi din România, Franţa, Italia, Ungaria, India, Rusia etc., 1993, reeditată la Bucureşti, 1995), *O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia* (1996 şi 2002 la Bucureşti), *Mărul de aur* (punere în evidenţă a unor valori româneşti din perspectiva europeană, 1988; *cumpănă cu două ciuturi,* (2000), *Brâncuşi, poet al nesfârşirii* (2001), un ciclu de 7 cărţi intitulate *Critice*, la „Scrisul românesc“ din Craiova din 2001, *Secolul Bacovia* (2005), *Ion Heliade - Rădulescu: panhimniul Fiinţei* (2006) şi Grigore *Alexandrescu: însuflarea Fiinţei* (2009). Laureat al Premiului Nțional pentru Literatură al Republici Moldova (1994), distins cu medalia jubiliară Mishai Eminescu (România, 2000), Premiul Nichita Stănescu (1991) al Academiei Române. Este membru de onoare al Academiei Române (1991) şi titular al Academiei de Ştiinţe din Republica Moldova (1992). Este membru al Uniunii Scriitorilor din România, al PEN Club, al Societăţii Internaţionale pentru Investigaţii în Domeniul Literaturii pentru Copii şi Tineret, Director de onoare al Centrului Academic Internaţional Mihai Eminescu din Chișinău (din 1999). Om Emerit al Moldovei.

Adrian Păunescu

Născut (20.07.1943, Copăceni, Republica Moldova – 05.11.2010, Bucureşti) din părinţi învăţători, care au găsit posturi în Basarabia, a revenit în comuna bunicilor dinspre tată, Bârca, jud. Dolj, unde a crescut. A absolvit li -

ceul la Craiova și Filologia la București. A condus revista „Flacăra“ (1973 – 1985) și cenaclul Flacăra (1973–1982), pe care l-a întemeiat, apoi revistele „Vremea“, iar din 1990 revista „Totuşi iubirea“ și cenaclul Totuşi iubirea. După 1989 a devenit membru al Partidului Socialist al Muncii (1992–1996), în care calitate a fost senator de Dolj, apoi a fost membru al PSD, continuînd să fie parlamentar pană în 2008. S-a definit mai ales ca poet social, de un romantism arborescent. Poet al identităţii româneşti prin excelenţă, a pus mereu împreună valorile neamului, ţintind însă nu înspre trecut, ci către generaţiile viitoare. A format condeieri, poeţi şi cantautori. Cenaclurile sale au fost adevărate pepiniere pentru muzica folk şi rock, aceea care hrăneşte primele teme ale literaturii mileniului al III-lea (cultura de underground). Astfel, mesajul social, darul lui oferit lumii celor mulţi, afirmat de Păunescu în poemele scrise de-a lungul unei jumătăţi de veac, se aude în profunzimea muzicii noii literaturi a fracturiştilor şi deprimiştilor, care, fără a pronunţa numele înaintaşului lor, îi continuă neabătut demersul. Volume: *Ultrasentimente,* debut, 1965; *Mieii primi,* 1966; *Fântâna somnambulă* , Premiul Uniunii Scriitorilor, 1968; *Istoria unei secunde,* 1972;

FLACĂRA

UN AN de la CONGRESUL al II-lea al UNIUNII NOASTRE

7 NOEMBRIE

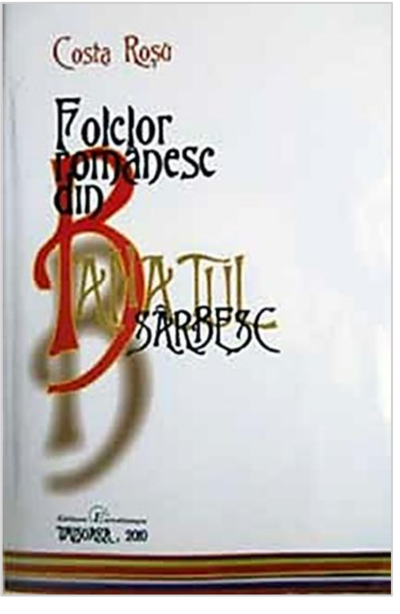
A.R.L.U.S. a împlinit 4 ani

Pământul deocamdată, 1976; *Manifest pentru sănătatea pământului,* 1980; *Iubiţi-vă pe tunuri,* 1981; *Totuşi, iubirea*, 1983; *Manifest pentru mileniul trei,* 1984; *Sunt un om liber,* 1989; *Poezii cenzurate*, 1990; *Trilogia căruntă*, cu volumele: *Romaniada, Bieţii lampagii, Noaptea marii beţii,* 1993–1994; *Front fără învingători*, 1995; *Infracţiunea de a fi*, 1996; *Tragedia naţională*, 1997; *Deromanizarea României,* 1998; *Cartea Cărţilor de poezie,* 1999; *Meserie mizerabilă, sufletul*, 2000; *Liber să sufăr*, 2003. Distins cu Ordinul Steaua României în grad de Cavaler, 2003 și Meritul Academic, 2010.

Costa Roșu

Istoric literar (30.03.1947, Begheiţi, Toracul Mare, Banatul Sârbesc). A absolvit

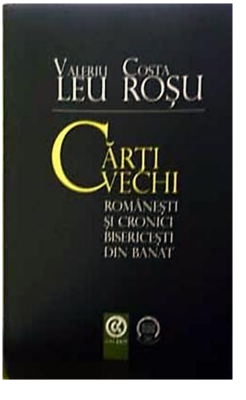

Institutul de Ziaristică din Belgrad. A fost ziarist la diverse publicaţii româneşti din Iugoslavia. A publicat *Bibliografia Editurii Libertatea 1945–1995*, 1995; *Bibliografia săptămânalului „Libertatea" 1945–1995,* 1995–1997; *Dicţionarul de literatură română din Iugoslavia,* 1989; *Epigramişti români din Voivodina,* 1994; *Lexiconul jurnalisticii româneşti din Iugoslavia*, 1989; *Românii din Banatul Sârbesc*, 1989; *Personalităţi româneşti din Voivodina* (1734–2004), premiul Editurii Libertatea pentru Cartea anului 2004; *Bisericile româneşti din Voivodina,* 2004, în colaborare. Director al Fundaţiei de Etnografie şi Folclor Tradiţia, care cuprinde şi Muzeul Satului Românesc din Voivodina, director al Instiutului Cultural Român din Voivodina. Membru de onoare al Academiei Române (2015).

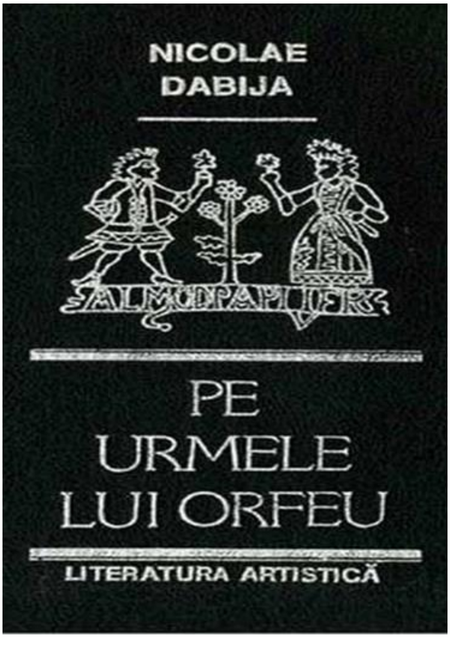

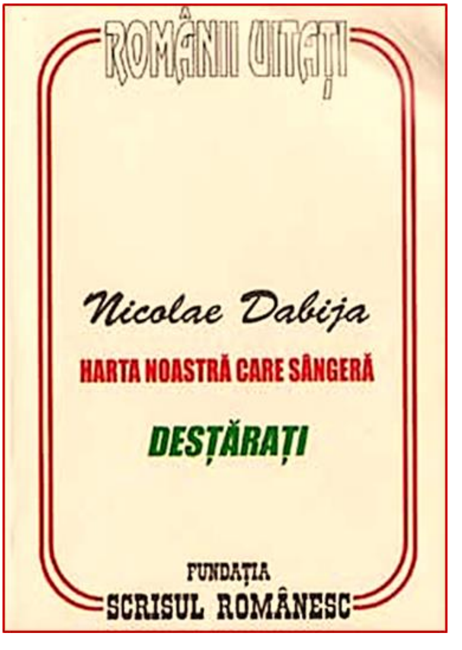
Nicolae Dabija

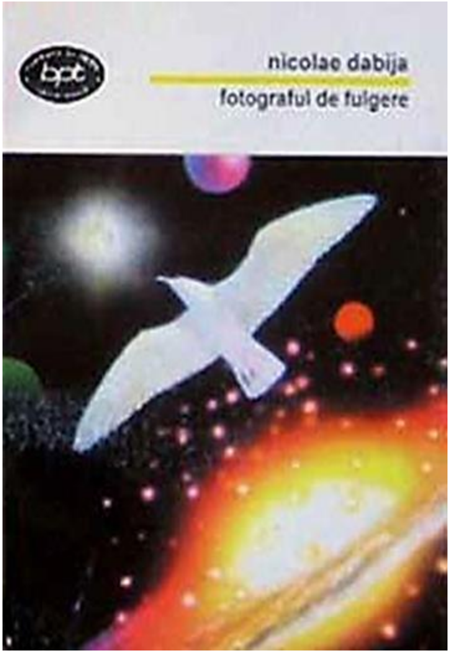

Poet (nume la naştere: Nicolae Ciobanu, 15.07.1948, Codreni, jud. Chişinău). A absolvit în 1972 Facultatea de Filologie a Universităţii de Stat din Chişinău. A fost redactor la Televiziunea Moldovei, şef de secţie la revista "Basarabia", redactor şef la revista „Orizontul", apoi la revista „Literatura și Arta" (din 1986 până în prezent). A fost prima revistă care a trecut la scrierea cu alfabet latin după perioada sovietică a Moldovei. Vicepreşedinte al Partidului Forţelor Democratice, deputat în Parlamentul Moldovei (din 1989), preşedinte al Asociaţiei Oamenilor de Ştiinţă, Cultură și Artă din Republica Moldova (din 1990), membru al Sovietului Suprem al URSS (1989-1991). A fost şi a rămas unul dintre cei mai activi intelectuali moldoveni în lupta pentru unitatea tuturor românilor de dincolo şi de dincoace de Prut. A publicat numeroase volume de versuri, în care sentimentul apartenenței la istoria şi condiţia poporului român este predominant: *Ochiul al treilea*, 1975; *Apă neîncepută,* 1980; *Zugravul anonim,* 1985; *Aripă sub cămaşă, 1989;*

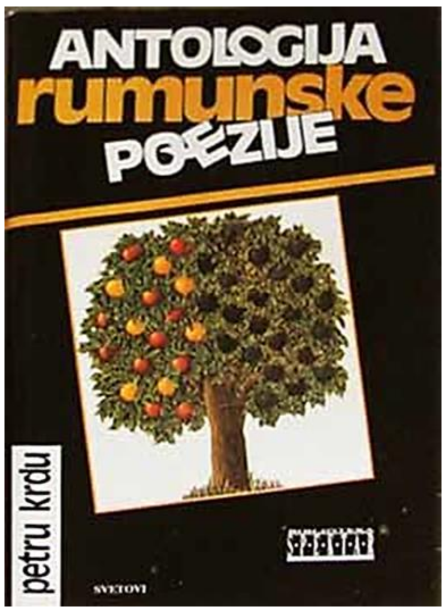
Mierla domesticită, 1992, Marele Premiu pentru Poezie al Uniunii *Scriitorilor din România; Dreptul la eroare,* 1993; *Lacrima care vede*, 1994; *Oul de piatră,* 1995, Premiul Academiei Române; *Cercul de cretă, Cerul lăuntric, Între dragoste și moarte,* toate 1998; *Fotograful de fulgere*, 1988; *Libertatea are chipul lui Dumnezeu*, 1997; *Icoană spână, Basarabia*, 1998, studii de istorie şi literatură pentru copii. Poezia lui nu şi-a pierdut marile ţinte sociale şi nimic din prospeţime şi candoare odată cu trecerea timpului. Laureat al Premiului Naţional al Moldovei (1988). Membru de onoare al Academiei Române (2003), membru corespondent al Academiei de Științe a Moldovei(2012).

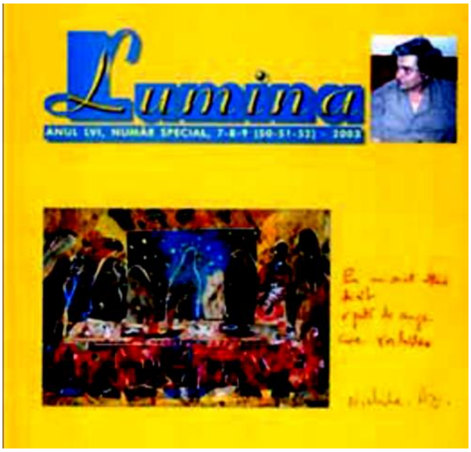
Petru Cârdu

Născut în Voivodina, la sudul Dunării (25.09.1952, Sâmianăş, Bariče, Banatul Sârbesc – 30.04.2011 Novi Sad, în

sârbeşte Petru Krdu, a absolvit liceul românesc de la Vârşeţ şi Facultăţile de Litere la Belgrad şi de Istoria şi Teoria Artei la Bucureşti. Poet şi dramaturg . A lucrat ca redactor la publicaţiile „Tribuna tineretului" (Pancevo), „Polje" şi „Lumina" (Novi Sad), la emisiunile în limba română ale Radioului din Novi Sad. A tradus peste treizecizeci de volume din literatura română în sârbeşte

(printre care Tudor Arghezi, Lucian Blaga, Urmuz, Tristan Tzara, Ion Vinea, Al. Tudor-Miu, Saşa Pană, Constantin Nisipeanu, Geo Bogza, Jonathan X. Uranus, Virgil Teodorescu, Eugen Ionescu, Gherasim Luca, Gelu Naum, Ion Caraion, Ştefan Austin Doinaş, Ana Blandiana). Împreună cu poetul Vasko Popa a fondat editura Comuna Literară Vârşeţ, care decernează anual Premiul European pentru Poezie. Interesat deopotrivă de imaginea spiritului şi poeziei româneşti în lume, de afirmarea europeană a valorilor ei, Petru Cârdu a fost de asemenea un factor definitoriu în susţinerea comunităţii româneşti din Serbia. Ca membru al Societăţii de Limba Română a participat, încă din 1973, la activitatea formatoare a Coloniei Literare (tabără de creaţie a scriitorilor români din Voivodina), a iniţiat primul spectacol de teatru în limba română din Voivodina, în 2003, după piesa lui Matei Vişniec, *Teatru descompus – omul–ladă de gunoi.* A debutat în 1970 cu *Menire în doi* şi a continuat să scrie poezie postmodernă: *Aducătorul ochiului*, 1971, Premul revistei „Lumina"; *Pronume/ Zameniče,* 1981; *Căpşună în capcană*, 1988, tradusă la Londra, 1990; Biserica Troia (*U Črkvi Troja*), 1992, amintire clară a originilor traco-latine; *Cerneală violetă,* 1997, apărută la Bucureşti în 1998 şi *Şcoala exilului*, 1998, Craiova, *Complicitate,* 2008. Laureat al Premiului de traduceri al Societății Scriitorilor din Voivodina, 1995.

Petru Cârdu –*Despre Biserica Troia*

Lucian Marina

Gazetar, animator cultural (26. 07.1954, Vârşeţ, Banatul Sârbesc). A absolvit Liceul român din Vârşeţ, Facultatea de Drept la Novi Sad şi Facultatea de Ştiinţe Politice la Zagreb, Croaţia, cu licenţa în jurnalism. A lucrat la postul de Radio Novi Sad, apoi la Televiziunea Voivodinei (redacţia română) din Novi Sad. Preşedinte al Societăţii de Limba Română din Voivodina, în cadrul căreia a înfiinţat Cenaclul Literar Radu Flora, precum şi Trupa Românească de Teatru Experimental Thalia. Organizează anual Memorialul Radu Flora în cinstea renumitului specialist român şi fondator al S.L.R., precum şi tradiţionala Tabără de Creaţie Colonia Literară. Vicepreşedinte al Consiliului Naţional Român din Serbia, iniţiat de Petru Cârdu. Deputat în Adunarea oraşului Novi Sad, în două mandate preşedinte al Consiliului Executiv al Comunităţii Autoconducătoare a oraşului, responsabil pentru Tineret şi Sport în perioada când s-a construit Centrul Sportiv şi de Afaceri din Novi Sad. Membru al Consiliului Executiv al Congresului (Mondial) al Românilor de Pretutindeni, membru al Consiliului Naţional al Românilor din Serbia şi Muntenegru. Publică săptămânal la "Libertatea" (Pancevo), „Tribuna tineretului" (Novi Sad), „Tibiscus" (Uzdin), „Cuvântul românesc" (Novi Sad), Organizează întâlniri ale românilor de pretutindeni, festivaluri de folclor, manifestări dedicate marilor personalităţi româneşti ale Voivodinei. Fondator şi director al Editurii SLR, cu serii dedicate copiilor şi tineretului. A înfiinţat o Bibliotecă virtuală digitală, unde apar creaţiile românilor din Banatul Sârbesc. A contribuit la susţinerea primului spectacol de teatru în limba română din Voivodina, *Muma Pădurii,* cu tentă folclorică, 2008, Vârşeţ. Organizează mari festivaluri ale românilor de pretutindeni (Memorialul Radu Flora, anual). Fondator al revistelor „Logos" şi „Novi most" (2019). A făcut numeroase documentare despre

Voivodina

Lucian Marina acordînd premiul Memorialului Radu Flora

Voivodina, Festival de folclor

Ruinele fortăreței Bač (Baciul), cea mai veche din Voivodina. Turnul are aspect de culă oltenească și este la fel cu fortăreața Regatului de Celje (Zeta) de pe Coasta Dalmației, la Marea Adriatică

românii din Voivodina şi Valea Timocului (*Biserica de la Mălainița, Troița de la Sămărinovăț, Muma Pădurii, Magie și credință*). S-a ocupat, ca vicepreşedinte al Comitetului de organizare, de Festivalul de Muzică și Folclor al Ro manilorˆ din Voivodina şi de Zilelele Teatrului Românilor din Voivodina. A primit Premiul I la Festivalul Internaţional de Folclor de la Novi Sad acordat de Institutul pentru Cultură al Voivodinei. Distins cu Premiul Radioteleviziunii Serbiei, precum şi al Televiziunii din Novi Sad, pentru misiunea de reporter al revoluţiei române din 1989; Premiul pentru filmul documentar *Românii din Voivodina*, transmis în premieră în două țări: Serbia - Televiziunea Novi Sad şi, în aceeaşi zi, la Festivalul Euro-Vest televizat de SRTV, Canalul România In ternaţional; premiul II la Festivalul Internaţional Etno-Film pentru documentarul *Paştele la Satu Nou* (sunt prezentate obiceiuri precum Ciuraleşa, Mătcălăul, Rusaliile, Nedeia, Crăciunul). Membru de onoare al Centrului universitar din Chişinău – Republica Moldova şi deţinător de premii culturale ale unor asociaţii ale românilor din S.U.A, Germania, Ungaria, Ucraina, Bulgaria, Macedonia. Membru fondator al Uniunii Scriitorilor Români din Serbia, fondator al Societăţii de Prietenie Româno-Sârbe şi al Forumului Intelectualilor Români din Serbia. Membru al Institutului Biografic American.

Mircea Dinescu

Fiul (11.11.1950, Slobozia) unor muncitori din Ialomiţa, a absolvit liceul în oraşul natal şi apoi, fiind redactor de

revistă, a studiat la Facultatea de Ziaristică a Academiei de Ştiinţe Politice Ştefan Gheorghiu din Bucureşti (1979–1984). A fost redactor la „România literară“ şi „Luceafărul“. În 1989 a fost urmărit cu începere din ianuarie) foarte atent de publicaţia „Libération“, ca unul dintre cei ce aveau să fie promotorii revoluţiei din decembrie. A fost preşedinte al Uniunii Scriitorilor (1990–1992), a întemeiat Fundaţia Academia Caţavencu şi publicaţia cu acelaşi nume, pe care le-a condus până în 2000, iar din 2001 a întemeiat şi condus revista „Plai cu boi“. Membru al CNSAS pentru deconspirarea fostei Securităţi, moderator de emisiuni de televiziune şi om de afaceri.

Boem ca fire, foloseşte instinctiv şi cu talent retorica ludică, ironia, insurgenţa ingenuă, adică a atras atenţia într-o lume de final de veac XX, pe când sfârşitul dictaturii se simţea în aer. Pe acest fond Mircea Dinescu nu putea scăpa tentativelor de manipulare, nici ale regimului socialist din România, nici ale opozanţilor lui. N-a pierdut însă în acest fel mai mult decat a câştigat continund să scrie.

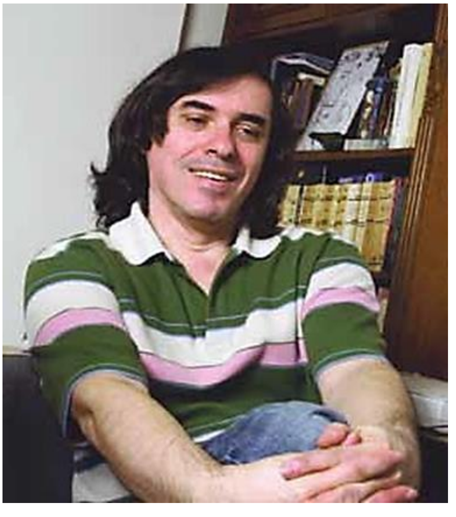
Rămâne o voce românească a finalului de veac XX, plină de ecourile

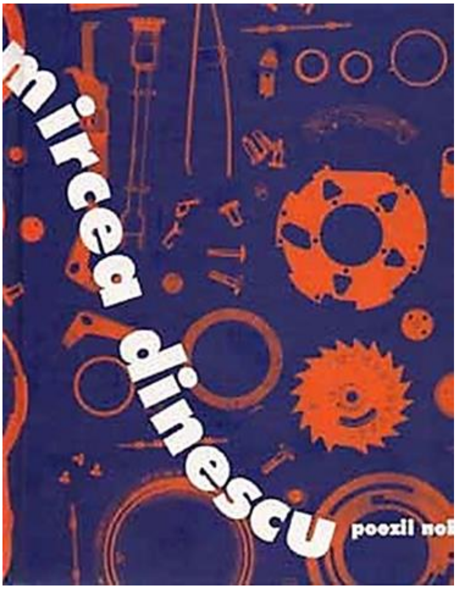
cotidianului şi peisajului politic plin de fisuri, de aspiraţii, de răsturnări de situaţii. Dar o voce care-şi schimbă – semnificativ – tonul, pe măsura trecerii timpului, de la exuberanţa stil Rimbaud, la sarcasm: *Invocaţie nimănui*, 1971, debut; *Elegii de când eram mai tânăr*, 1973; *Proprietarul de poduri*, 1976, Premiul Uniunii Scriitorilor; *La dispoziţia dumneavoastră*, 1979; *Democraţia naturii,* 1981, Premiul Uniunii Scriitorilor; *Exil pe-o boabă de piper,* 1983; *Rimbaud negustorul,* 1985; *Moartea*

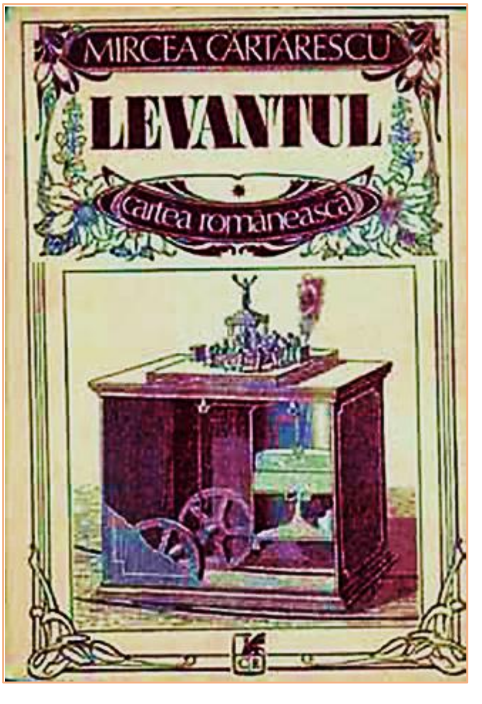
citeşte ziarul, 1989, publicat în Olanda, după ce fusese respins de cenzură în ţară în 1988; *O beţie cu Marx,* 1996; *Pamflete vesele şi triste,* 1996; *Fluierături în biserică,* 1998; *Corijent la cele sfinte*, 2003. Laureat al Premiului Herder (1998), distins cu Ordinul Steaua României în grad de Comandor (la propunerea Grupului pentru Dialog Social, 2000).

Mircea Cărtărescu

Fiu de intelectuali bucureşteni (01.06.1956, Bucureşti), a absolvit Liceul Dimitrie Cantemir din Capitală și Facultatea de Filologie a Universităţii din București. Este conferenţiar la aceeaşi facultate. Bursier Fulbright şi Rockfeller. A debutat cu volumul de versuri *Faruri, vitrine, fotografii*, Premiul Uniunii Scriitorilor, 1980, a publicat şi în volumul colectiv, de debut al generaţiei '80 (Traian T. Coşovei, Florin Iaru, Ion Stratan), *Aer cu diamante,* 1982, fiind considerat unul dintre principalii postmodernişti ai generației sale. Astfel, intertextualismul este folosit pentru reevaluarea stilurilor literare româneşti, de la Dosoftei la Nichita Stănescu (în *Levantul*), ceea ce indică o ruptură de fond pe de o parte între eul profund

al autorului, înclinat către meditaţie nostalgică şi puţin ironică asupra fiinţei aşezate aici şi acum, în lumea românească a sfârşitului de veac XX şi început de veac XXI, iar pe de altă parte indică oportunitatea de a se exprima după normele tot atât de generoase, pe cât de restrictive ale unui curent cultural universal, precum postmodernismul. Mircea Cărtărescu scrie ca un încheietor de pluton. Cu alte cuvinte, literatura poetului „simte şi indică" diferenţa de fond între blocul identitar al culturii române şi momentul cultural european ori universal de pe acelaşi palier al veacului, „simte şi indică" poziţia lui de alergător ajuns la finalul unei curse lungi şi văzând în faţă nu podiumul şi spectatorii, ci zidul dincolo de care nu vrea, nu ştie ori nu poate trece. Volume – versuri: *Poeme de amor,* 1983; *Totul,* 1985; *Sonete noi şi vechi,* 2003; *De ce iubim femeile*, 2004 şi proză: *Visul,* 1989; *Levantul,* 1990, Premiul Uniunii Scriitorilor; *Travesti,* 1994, Premiul Uniunii Scriitorilor şi al ASPRO; *Orbitor,* trilogie (I - *Aripa stângă,* 1996; II – *Corpul,* 2002; III – *Aripa dreaptă,* 2007); *Nostalgia,* 2003; *Frumoasele străin*e, 2010; *Jurnal,* 3 vol., 2001–2010; eseuri: *Postmoder-nismul românesc*, 1999. Laureat al Premiului internaţional Giuseppe Acerbi, 2005. Distins cu Ordinul M eritul Cultural în grad de Mare Ofiţer, 2006 şi cu Ordinul francez al Artelor şi Literelor, 2010.

E bine

Fulvio Tomizza (citeşte Tomiţă), 26.01.1935, Juricani, com.Umag, reg. Materada, Istria – 21.05.1999, Trieste, Veneto-Friuli, Italia). A fost cel mai mare scriitor identitar al veacului XX al Istriei: *Trilogia istriană*, 1967 (Materada, 1960); *Fata din Petrovia*, 1963 şi *Pădurea de salcâmi*, 1966; *Dove tornare* (Unde să te întorci), 1974; *Il male viene dal Nord* (Răul vine din Nord), 1984; *Quando Dio usci di chiesa* (Când Dumnezeu ieşi din biserică); *Il sogno dalmata* (Somnul dalmat), 2001 povestesc istoria Istriei, fuga de islamizare a locuitorilor, obligaţia de a renunţa la ortodoxie pentru catolicism, apărarea Marii Porţi de trecere a latinităţii apusene către Mările Egee şi Ionică (Via Egnatia). Destabilizarea zonei începuse din 1919, exodul l-a cuprins şi pe scriitor. Autorul a contribuit la acordul italo-sloven din 2000, de stabilizare a etniilor Istriei. Distins cu 8 premii, ale Italiei şi Austriei. Necunoscut în România.

să ştii

Sămânța și rodul

PRAGUL DE TRAVERSARE

Ideea însăşi de identitate a suferit modificări la începutul mileniului al III-lea. Internetul a dat lovituri fundamentale fragmentării cunoaşterii asupra oricărui subiect, inclusiv asupra studiului naţiunilor. Din cauza bazelor de date care circulă liber on line, ele nu mai sunt entităţi limitate la graniţele geo-politic stabilite prin acorduri şi tratate. Fiecare individ poate accesa informaţii despre grupul căruia aparţine, ca şi despre oricare altele, despre orice posibile conjuncturi între ele.

Metropolitan Museum desfăşoară un proiect de aşezare pe axa Timpului a tuturor civilizaţiilor omeneşti despre care există mărturii arheologice sau de orice alt tip, ceea ce permite studierea conexiunilor lor globale. Muzeul Ermitaj desfăşoară acelaşi proiect centrat asupra Asiei, continentul de unde au început toate marile migraţii. Trebuie să menţionăm universitatea din Veneţia (odinioară contraponderea Bibliotecii din Alexandria şi civilizaţiei lăsate de Alexandru Macedon). Împreună cu Politehnica din Lausanne ea desfăşoară un proiect de digitalizare a traseelor trecutului veneţian (hărţi, calătorii, cărţi antice) pentru a releva rolul şi ponderea cetăţii în istoria umanităţii, a civilizaţiilor mediteraneene şi felul cum acest complex trebuie apărat. Un alt proiect se referă la originile veneţilor fondatori ai cetăţii care a reunit şi armonizat populaţii slave, dar şi din Asia Mică sau aria Mediteranei.

Un al treilea proiect se referă la Veneţia şi China, mai exact la felul cum cele două entități au intrat fiecare în plasma formativă a celeilalte începând cu Antichitatea și până la Marco Polo. Impăratul Traian a cucerit regatul Nabateea (Asia Mică) pentru a captura baza lui de date (nabateenii circulau de multă vreme spre China). În sfârși, se desfăşoară proiecția și implementarea pe canale de educaţie a realităţii poli-sociale în care trăim (PoSR), stabilirea traseelor de comunicare digitală între indivizi, de formare a lor în acest sens.

Identităţile (indivizi, grupuri, țări) au de trecut acest prag uriaş al poli-realităţii noului mileniu.

La nivelul literaturii române începutul de mileniu înregistrează apusul postmodernismului și tentativele de consolidare ale unor noi –isme: sexualism, textualism, onirism, post-textualism, autenticism, deprimism. Aceea care ia fontal în piept noul mileniu este așa numita generația ’80 (optzeciștii) și ‘90. Tipul de răspuns n-a fost nici pe departe unul de front unit, de generație, ci fiecare a avut reacția sa proprie la evenimentele care modificau foaia de parcurs a vieții și a creației. Multe sinucideri, abandon literar, viraje psihic explicabile duc textualismul – considerat, față de celelalte –isme, versiunea de substanță și continuatoarea, în noul mileniu și în noul sistem social, a chiar substanței literaturii române – în unghiul mort care-i prefigurează sfârșitul încă din primul deceniu al veacului XXI (adică al mileniului al III-lea!). Principalii teoreticieni ai textualismului, Nicolae Manolescu (organizatorul Cenaclului de Luni, care i-a

descoperit și promovat inițial, considerînd curentul nou înfiripat doar mai prozaic decât cele de dinainte) și Marin Mincu, acela care le fundamenta demersul pe baza scrierilor lui Umberto Eco (un model pentru el însuși de altfel). Gheorghe Iova, Petru Romoșan, Ion Mureșan, Bogdan Ghiu, Mircea Nedelciu, Gheorghe Crăciun, Gheorghe Ene, Șerban Foarță, Dinu Flămând au fost cu toții etichetați drept textualiști, în ciuda diferențelor de creație (și chiar de generație), iar Dumitru Țepeneag, ajuns în Franța și hrănit cultural cu deosebire în comunitatea de creație a emigrației românești, cu experiența lui Eugen Ionesco și a avangardiștilor, i-a ajutat să folosească această dublă cale de acces spre lumea valorilor europene. Nici unul însă n-a depășit nivelul premiilor literare ale breslei scriitoricești de acasă, iar alte recunoașteri s-au datorat doar unor activități conexe literaturii.

După respirația și mai scurtă a post-textualismului, au urmat autenticismul (un fel de echivalent contemporan al dicteului automat avangardist) și, drept contrapondere a lui, s-a evidențiat deprimismul, adică recunoașterea brutală și necenzurată a faptului că optzeciștii, ca și generația următoare, se aflau n impas. Literatura română – și nu doar ea – plutea pe apele nvolburate ale noului veac, care adusese pe lume, odată cu libertatea fiecăruia de a se afirma și condiția de a răzbi singur la suprafața poli-realității, ea însăși aflată în plin proces formativ. Identitar vorbind, acest lucru rămâne valabil pentru persoane, bresle, comunități de interese de orice fel, inclusiv țări.

Ca să poți desena ceva pe pânza uriașă a destinului, trebuie să-ți cunoști nu doar trecutul, ci și vecinătățile, contextul, descendența și ținta viitoare. Este vremea deci să punem laolaltă ceea ce știm despre noi toți, despre cum privim în sens profund valoarea, cum o prețuim și ce șanse îi dăm pentru a putea exprima și duce mai departe întregul nostru identitar.

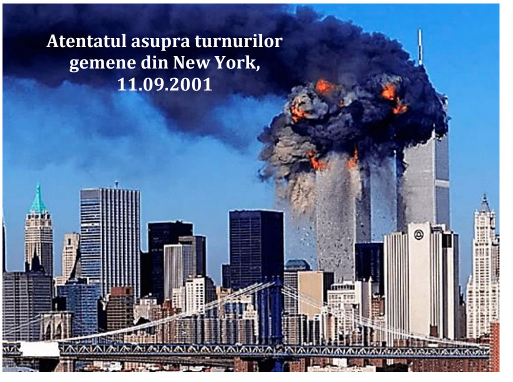
De la cauze la efecte

Întâmplările numeroase şi ample ale veacului al XX-lea au avut urmări şi reacţii la începutul secolului XXI, primul din mileniul al III-lea al acestui ciclu al civilizaţiei omeneşti. Este ca şi când toate întâmplările ar fi fost seminţe puse în pământul grădinilor străbătute de numeroşii participanţi la trafic de pe marile drumuri ale veacului precedent. Opriţi o clipă spre a lăsa astfel viitorului un semn al trecereii lor, au semănat în grabă, ori mai cu grijă, seminţele din care au răsărit în lumina crudă a dimineţilor noastre literare lujere noi. Întrebarea este următoarea: recunoaştem în mlădiţele ieşite pe laturile marilor căi ale culturii şi civilizaţiei rodul acelor seminţe sau nu? Au ieşit toate ori numai o parte?

Secolul XXI a început abrupt, cu atacul asupra turnurilor gemene din New York, chiar în primul an al veacului (şi al mileniului): 2001. Astfel, după dispariţia URSS la finalul secolului precedent (1991), este pusă în discuţie şi supremaţia planetară a SUA.

Cultura română - şi literatura ca parte a ei - au resimţit toate aceste şocuri uriaşe. Scriitorii care-şi începuseră cariera în a doua parte a veacului XX au continuat să scrie, încercînd, fiecare pe cont propriu, o înţelegere, o interpretare şi o soluţie la marile chestiuni ale prezentului. În plan instituţional (uniuni de creaţie, învăţământ, institute şi academii) s-a încercat alcătuirea unui corpus, a unui inventar al valorilor trecutului pentru ca, pe

baza lor, să se poată prezuma viitorul, căile de urmat. Aceste acţiuni şi căutări au fost şi sunt adesea tarate de tentativa de a modifica în substanţă registrul valoric, inclusiv al trecutului, mai cu deosebire cu privire la perioada socialistă a ţării (după ce, în perioada postbelică, fuseseră modificate exact în acelaşi fel registrele valorice ale primei jumătăţi de veac), deoarece şi spaţiul românesc a suportat două războaie mondiale şi două schimbări de regim în acelaşi secol. Ceea ce, în fapt, împinge înapoi recunoaşterea oricărui fel de valoare la situaţia de dinainte de socialism, dar şi înainte de deceniul patru al veacului XX, când stânga şi dreapta ideologică erau foarte active şi cu implicaţii culturale pe teritoriul românesc. Ne aflăm adică, în prezent, cu aşezarea valorică la situaţia de acum trei sferturi de veac. Aceste tentative de modificare prin sărăcire a registrelor valorice continuă la nivel instituţional,

dar fără alte rezultate în plan real decât acelea care ţin de separarea mereu mai accentuată a creatorilor de instituţiile care ar trebui să-i reprezinte. Tinerii condeieri au în vedere faptul că raportarea la toate aceste instrumente de lucru este din ce în ce mai greoaie şi mai profund mijlocită de interpuneri, suprapuneri de cioburi de realitate, tentative de manipulare bănuite ori plauzibile, de fragmente de baze de date divers analizate, ducînd la concluzii cât se poate de diferite. Astfel încât pentru fiecare creator intrat acum în aria literaturii, ele nu constituie solul solid al valorilor pe care să poţi călca pentru a avansa pe un drum sau altul deschis în faţa ta. Între inventarele nefuncţionale şi pline de goluri ale trecutului şi chestiunea arzătoare a căutării răspunsului la întrebarea cine suntem şi ce avem de făcut, ei caută soluţii noi şi proprii, în acord cu marele întreg abia bănuit la orizontul viitor al cunoaşterii.

Este reevaluat principiul fundamental al relaţiilor inter-state, acela care a guvernat veacuri la rând relaţiile internaţionale: principiul echilibrului de forţe. Cei doi mari actanţi ai veacului XX, care tindeau să înlocuiască modelul european cu un model sistemic format din două braţe

Luxemburg – drapelele ţărilor Uniunii Europene

25.02.2005, Luxemburg - semnatari: Traian Băsescu şi Călin Popescu Tăriceanu (rândul de jos) secondaţi de Răzvan Mihai Ungureanu şi Leonard Orban (rândul de sus)

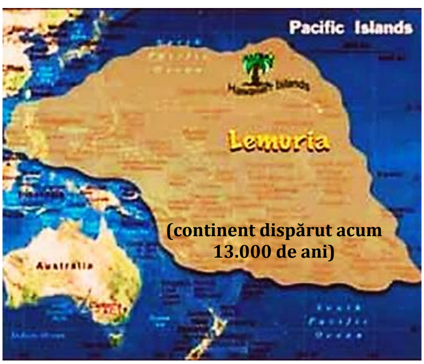
ca de balanţă, capitalism/comunism, încearcă să-şi refacă, în alţi parametri, oferta de civilizaţie şi opţiunile de viaţă. Europa încearcă şi ea o reechilibrare a situaţiei, păstrarea idealului de Europă a Naţiunilor (deşi integrate economic) sub forma Europei Unite. Ţările europene devin membre ale Uniunii Europene, născută din Comunitatea Oţelului şi Cărbunelui (apărută în plin război rece, 1957). Este tentativa de răspuns la dezagregarea unor state (Iugoslavia, fostul URSS) prin asamblarea lor într-o nouă unitate: Polonia, Slovenia, Ungaria, Letonia, Estonia, Lituania, Cehia, Slovacia (toate în 2004), România şi Bulgaria (2007) devin membre ale UE. Se proiectează

noi condiţii de securitate europeană sub egida NATO (România a devenit membră în 2004), armatele naţionale se reduc drastic, o armată europeană nu există încă. SUA încearcă şi ea săşi păstreze supremaţia: în 2001 inva-

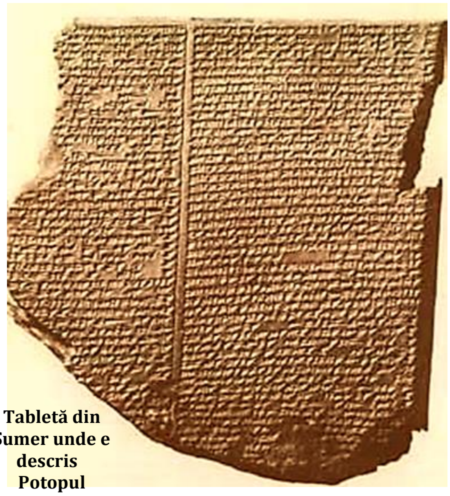

Sumer

dează Afganistanul (de unde se retrage în 2019), în 2003 Irakul (de unde și-a anunțat retragerea în 2020). La origini, ambele sunt pământul unor foarte vechi civilizaţii planetare, aflate pe calea unor mari distrugeri, deşi sensul real al conflictelor ţine de reîmpărţirea, între noii mari actanţi ai lumii, a surselor economice şi strategice, culturile şi civilizaţiile fiind victime colaterale. Pe pământul afganilor de azi au fost Margiana şi Sogdiana, cetăţi aflate pe Marele Drum antic al Mătăsii, Acolo şi-au avut originea mezii şi parţii[47] (care au dat o componentă și identității sarmaților), neamurile iranice în sens larg (perşii au fondat cel mai mare şi mai cunoscut imperiu euro-asiatic; ţara lor de astăzi este Iranul). Irakul este pământul fostei Mesopotamii. Cetăţile Ur şi Urartu au fost primele despre care mărturiseşte vechea civilizaţie a Asiei Mici (la 11.000 îH). Destabilizarea şi fragmentarea cultu-

(continent dispărut acum 13.000 de ani)

rilor merge mereu mai în profunzime şi mereu mai către origini. Timorul de Est se separă de Indonezia în 2002. Insulele Indoneziei sunt doar bucăţile de pământ rămase deasupra apelor planetare după marele cataclism de pe centura de foc a Pacificului care a

Tabletă din Sumer unde e descris Potopul

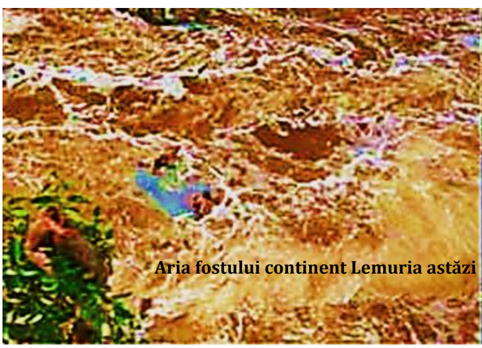
scufundat - acum 13.000 de ani - un continent numit de istorici Lemuria şi a născut, pentru toate civilizaţiile de azi ale lumii, Legenda Potopului. Fondatorii Mesopotamiei au fost şi ei supravieţuitori ai cataclismului, după cum mărturiseşte povestea lui Enkidu din *Epopeea lui Gilgamesh*, scrisă în cuneiforme pe tăbliţe de lut acum trei mii de ani. Transcrierea actuală a acestui conflict în parametrii creştinism/islamism indică doar aparent cauzele lui profunde. În fond, este un conflict între lumile şi civilizaţiile vechi, ale Orientului, şi cele mai noi, derivate, ale Occidentului. Primul deceniu al acestui mileniu atestă, pe de o parte, continuarea mişcărilor de fragmentare a unor ţări, aşa cum începuse fenomenul încă de la finalul veacului al XX-lea (vezi, de pildă, Iugoslavia), pe de altă parte tentativa

Europei de a oferi un nou braţ de balanţă în politicile internaţionale, de a uni ţările continentului astfel încât ele să poată păstra activ în lumea contemporană principiul echilibrului de forţe. În sfârşit, nu trebuie ignorat că marile puteri, Rusia, China, SUA îşi afirmă linii proprii de acţiune în contextul evenimentelor acestui început de veac şi de mileniu, astfel încât să-şi păstreze şansele de actanţi ai civilizaţiei planetare.

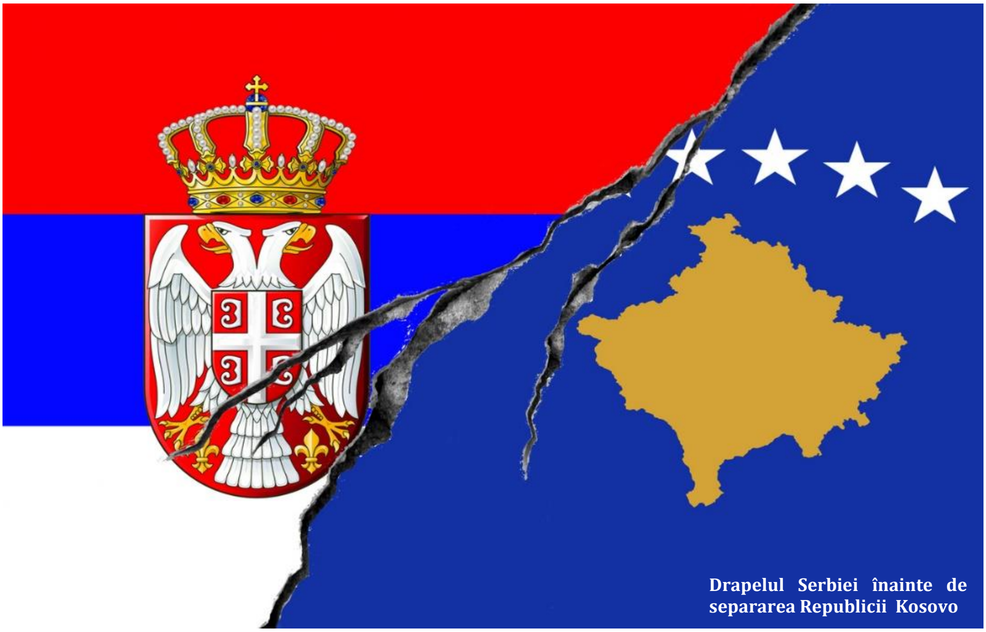
Cultura română în sens larg şi literatura română contemporană ca parte a ei resimt din plin efectele globalizării. Uniformizarea accesului la bazele de date aproape de orice fel şi aproape de oriunde, crează un complex cultural unic în istoria umanităţii: influenţe inclusiv din zona de underground, inovaţii, reflexe, imaginar, oniric, fantastic, chiar ştiinţifico-fantastic, sunt doar o parte a sugestiilor care produc urmări literare (şi culturale sau de civilizaţie). Arta ca manipulare este o propoziţie la ordinea zilei şi la îndemâna oricui. Fiecare om ştie, ori poate afla dacă vrea, în principal din internet, ce se întâmplă (ori ce s-a întâmplat) oriunde, oricând. Trecutul se aplatizează după conturul căutărilor prezentului. Chestiunea fundamentală este, în acest uriaş hăţiş de informaţii, discernământul între realitate şi imaginile despre ea. Istoria culturii devine un complex universal, în interiorul căruia fiecare cultură naţională - şi fiecare literatură ca expresie a identităţii unui popor - sunt mereu mai greu de definit, de separat, de distins. Calitatea de parte a întregului (a unei linii anume din multitudinea infinită de serii divergente care intră sau nu în rezonanţă unele cu altele) cu referire la aria identitară trebuie raportată, mereu şi mereu, la originile când întregul era uşor de surprins şi de cuprins, atât pentru fiecare civilizaţie, cât şi pentru fiecare cultură şi literatură în parte. Astfel trebuie privit ansamblul literaturii române a veacului XX. Distingem încă, fireşte, traseele care vin din veacurile precedente ale lumii româneşti, liniile de forţă care au definit

Ediţii tipărite de Fundaţia Naţională pentru Ştiinţă şi Artă după 1989

Aria fostului continent Lemuria astăzi

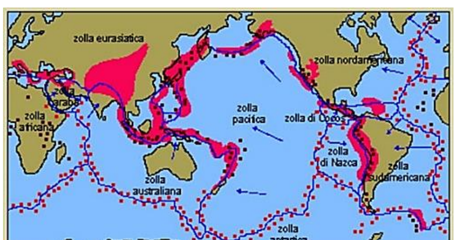

Drapelul Serbiei înainte de separarea Republicii Kosovo

naţiunea însăşi, standardele ei identitare. Dar şi liniile frânte ale numeroaselor jocuri de oglinzi care tind, mereu mai mult, să-l separe pe om de bazinul său identitar, de semenii lui şi, de foarte multe ori, de el însuşi.

Dar lumea, în întregul ei, pare să continue un proces mai profund de schimbare la faţă. Muntenegrul şi Kosovo au devenit independente (2006, 2008) faţă de Iugoslavia, statul în componenţa căruia se aflaseră iniţial şi care azi se cheamă Serbia. În 2003 China a trimis în spaţiu prima navă cu echipaj uman, iar în 2006 Coreea de Nord a efectuat primele teste nucleare. Aproape fiecare eveniment din registrul politic este dublat de evenimente din zona care s-ar putea numi a cataclismelor naturale, atât de dese şi cu implicaţii atât de mari în acest prim deceniu al mileniului III: în 2003 un uriaş val de căldură a ucis în Europa (Franţa, Italia ş.a.) 50.000 de oameni, în vreme ce un cutremur pe pământul Iranului a ucis alţi 26.000 de oameni. Cutremurul şi valul uriaş apărut în urma lui în 2004 în Oceanul Indian au ucis 310.000 de oameni în toată zona numită Centura de Foc a Pacificului (acolo unde, cândva, a fost continentul numit Laurasia). În 2005 a fost un cutremur uriaş în Kashmir şi Pakistan (87.350 de morţi), căruia i-a corespuns uraganul Katrina, acela care a înecat cea mai mare parte a oraşului New Orleans din SUA. Ciclon urmat de

Centura de vulcani activi a Pământului

cutremur dezastruos are loc din nou, în 2008, în Myanmar (Birmania) şi China. În acelaşi an se prăbuşeşte Bursa din New York şi începe prima mare criză economică a mileniului. Tot în 2008 India a fost a patra naţiune a lumii care a ajuns pe Lună. În 2010 cutremurele din Haiti şi Chile, ca şi erupţia vulcanului Eyjafjallajökull din Islanda păstrează vie în memoria colectivă ideea că trăim într-un mileniu al dezastrelor, pe o planetă ale cărei plăci tectonice se mişcă sub noi. În 2011, în Japonia, are loc cel mai devastator cutremur planetar de când a început înregistrarea acestui fenomen (gradul 9 pe scara Richter). El a distrus o centrală nucleară, ceea ce are efecte devastatoare pe termen lung asupra tuturor speciilor vii din zonă.

Cine suntem şi ce devenim

E greu de spus, atât de curând de la începutul mileniului al III-lea, care este impactul tuturor acestor registre globale asupra sufletului şi minţii omeşti, ca urmare asupra civilizaţiei şi culturii. Dar totul se reflectă, indubitabil, în profunzimea fiinţei umane, modifică structurile ei: căile de abordare a realităţii, a celorlalţi, a lumii, relaţia omului cu sinele, cu naţiunea, cu lumea. Acest fapt se transpune în ţinuta civilizaţiilor şi culturii. Mesajul artelor, al literaturii ca parte a lor, se construieşte după reguli noi, care nu se raportează la curente sau stiluri literare decât în subsidiar, fiindcă au un alt mare imperativ: să menţină anasamblul atât de greu obţinut şi recunoscut acum mai bine de două veacuri, dintre spirit şi suflet, calitatea de apartenent a individului la un standard identitar şi el greu definit şi cucerit în trecut. Ca urmare, textul şi contextul literaturii române sunt cu totul altele. Ar trebui să fie, dacă nu vrem să ne retragem în trecut din propria noastră lume (ca parte a unui întreg global) . . .

România încearcă să ţină pasul cu provocările veacului. Ea trimite spre Lună prima rachetă proprie în 2010. Ca stat membru al UE participă la edificarea identităţii europene de securitate şi apărare (menţinerea păcii în

Lansarea în spaţiu a primei rachete româneşti

Kosovo, Afganistan, Irak). Trebuie să observăm extensia sensului identitar la o mulţime colectivă care depăşeşte aria fiecărui stat naţional. Lumea secolului funcţionează încă pe baza unor tratate internaţionale încheiate între state naţionale, însă şi pe baza acordurilor între entităţi supra-statale, în principal bănci, dar şi companii care produc bunuri diverse, ca să nu mai vorbim despre mari asocieri precum ASEAN (a ţărilor care au ieşire la Pacific) etc. Dacă perioada colonială însemna controlul unei ţări asupra mai multora, acum principiul controlului suferă modificări, deşi nostalgia trecutului colonial rămâne pre -

zentă în stabilirea interdependenţelor dintre ţări, în principal economice.

În calea alergătorilor aflaţi la startul veacului se află, în România, în Europa şi oriunde în lume, linia de trecere a identităţii înseşi. Criza Europei Naţiunilor, izvorâtă din necesitatea asocierii statelor într-o Uniune care răpeşte din prerogativele (din independenţa) fiecăruia, proiectează, pe fundalul unor blocuri de alianţe, înţelegerea unui adevăr cu desăvârşire nou: orientarea identitară nu mai aparţine fiecărei ţări, ci fiecărei alianţe de state. Câtă libertate de afirmare ori câtă libertate de renunţare este dilema culturilor naţionale. Conştientizarea acestui fapt plasează

dimensiunea spirituală a omului în plin dramatism opţional. Creatorii sunt primii care înţeleg, resimt şi reacţionează în faţa acestei bariere a dilemelor.

Nu este de mirare deci că mase mari de oameni resimt nisipurile mişcătoare chiar odată cu pornirea fiecăruia în cursa vieţii: nesiguranţa locului de muncă, proiecţia familiei într-un spaţiu fără ecouri favorabile pentru urmaşi. Nu este de mirare că, dintre toate curentele artistice ale veacului precedent, şi-au găsit continuatori acelea care reprezentau sub-cultura sau cultura de underground. New Wave sau La Nou -

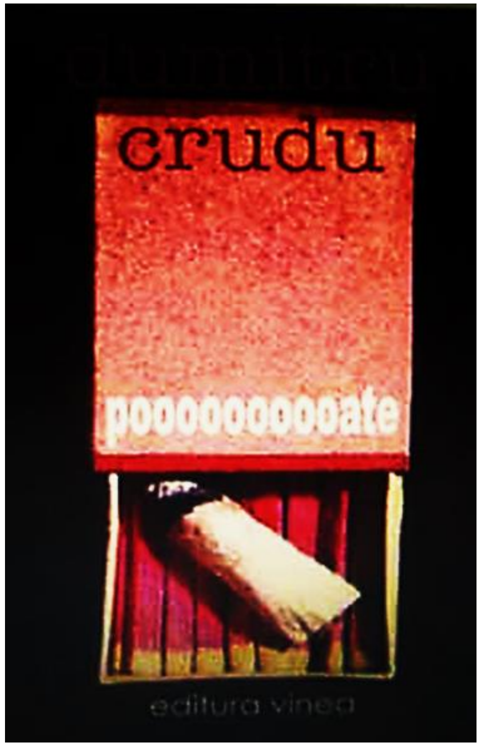
velle Vague, valul născut din hard rock şi care a dus la un nou neo-realism al cinematografiei, s-a împrăştiat pe întregul pământ al culturii acestui început de veac. Grădina lui a fost inundată se noi -isme: textualismul, onirismul, formalismul, fugitivismul, deprimismul, fracturismul. Mulţi dintre creatorii noului val se numesc pe ei înşişi „noii barbari“ şi nu se raportează la trecutul culturilor din ţările lor, nu funcţionează după acul de busolă al sensului identitar, ci funcţionează „globish“, după logica unui limbaj comun tuturor, de desprindere de orice fel de trecut, oricare ar fi fost el, de orice culoare orientare, sens cultural,

un limbaj cu totul rezumativ, fără profunzimile care au făcut, veacuri la rând, farmecul consumatorilor de cultură, diferită de la o ţară la alta, însă alcătuind, împreună, marele parc al lumii civilizate. În ce fel se va sfârşi această inundaţie grăbită nu ştim. Dar este neîndoielnic faptul că soliditatea culturii omeneşti impune o ieşire la lumină din torentele mâloase ale începutului de mileniu a tuturor mlădiţelor ce pot deveni pomi fructiferi cu rodul bogat.

Dumitru Crudu

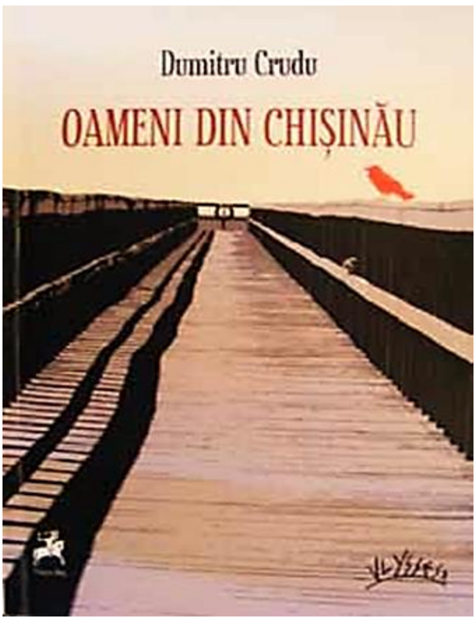

Copil al satului (08.11.1967, Flutura, jud. Ungheni, Republica Moldova), lipsit de complexe, a început Facultatea de Jurnalism la Universitatea de Stat din Chişinău, a continuat la Universitatea de Stat din Tbilisi, Georgia şi s-a înscris în cele din urmă în România, la Facultatea de Filologie a Universităţii din Braşov, pe care a absolvit-o. A susţinut masteratul la Universitatea din Sibiu. A lucrat la revista „Monitorul de Braşov“, apoi a devenit comentator cultural la Radio Europa Liberă de la Chişinău şi coordonator al Clubului Literar al

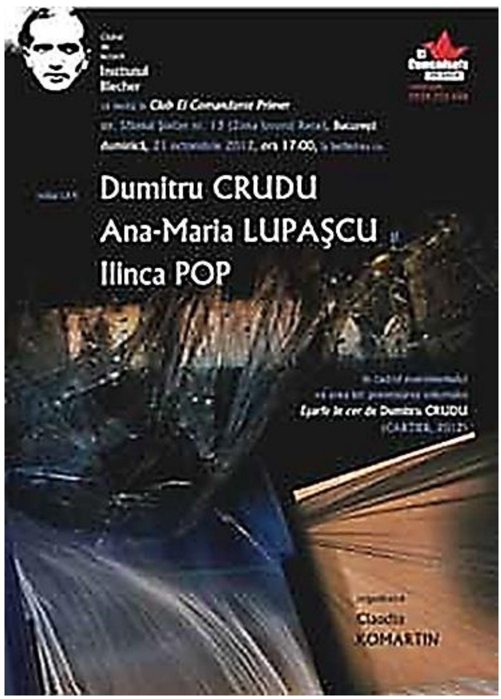

Uniunii Scriitorilor din Moldova. Fondator al revistelor „Fracturi“, 2000, împreună cu Marius Ianuş (braşovean) şi „Starea de urgenţă“ (2007), ca şi al revistei digitale „Tiuk“, Moldova, 2002. În 1999 a iniţiat, împreună cu Marius Ianuş, curentul literar numit fracturism, al cărui manifest a fost publicat în revistele „Monitorul de Braşov“, 1998, „Vatra“ şi „Paralela ’45“, 1999.

Cu fracturiştii este pronunţată ruptura de postmodernism (Mircea Cărtărescu) şi de textualism (Gheorghe Iova) – considerate mijloace de rinocerizare prin preluarea cinismului politicianist, fundături identitare – şi începe neo-avangardismul, proclamat, de această dată, nu ca în perioada interbelică, ci revendicînd redescoperirea eului poetic (literar în sens larg) ca mesager al unei identităţi ce transcende persoana creatorului. Către un nou „obiect al Lumii” prin intermediul cititorilor (creatorul deține eul fundamental, adică parte a esenţei Lumii, apoi celelalte euri sunt cititorii), iată care pare a fi tentaţia majoră a fracturismului.

Spre deosebire de colegul său de generaţie (şi de fracturism), Marius

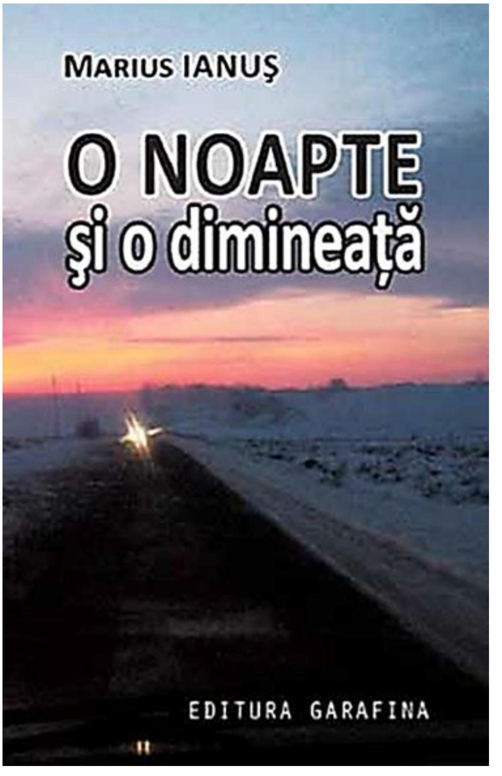

Ianuş, Crudu dezvoltă un amplu proiect literar. Scrie poezie, teatru şi proză. Volume de versuri: *Falsul Dimitrie,* 1994; *Șase cânturi pentru cei care vor să închirieze apartamente,* 1996; *Poooooooooate,* 2004. A publicat şi teatru: *Salvaţi Bostonul,* 2001; *Crima sângeroasă din staţiunea violetelor,* 2004; *Oameni ai nimănui,* 2007; proză: *Măcel în Georgia*, 2008. Face parte din ASPRO (Asociaţia Scriitorilor Profesionişti din România) şi din Uniunea Scriitorilor (atât din România, cât şi din Moldova). Laureat al Concursului UNITER şi Fundaţiei Principesa Margareta a României, 2003.

Marius Ianuş

Braşovean prin naştere, cu numele Marius-Christian Drăjan (24.12.1975, Braşov), a absolvit liceul militar la Breaza, apoi Facultatea de Litere a Universităşii din Bucureşti şi a luat, ca scriitor, numele de fată al mamei.

Maeştrii literaturii lui – aceia pe care-i invocă – sunt Eugen Ionescu din eseul *Nu*, Geo Bogza din volumul avangardist *Jurnal de sex,* Tudor Arghezi din *Flori de mucigai*, dar modelele pe care nu le invocă ţin de New Wawe (hard rock, filmul francez al noului val, SF-ul american, toate cu originea la începutul celei de-a doua jumătăţi a veacului XX), inclusiv formaţiile Bug Mafia şi Paraziţii, adică underground-ul cu tot ce-a adus el (fiind nu doar o continuare a unor tipologii literare româneşti, ci şi parte a veacului său în sens cultural mai larg). A condus revista „Fracturi". Cartea de debut este o imprecaţie foarte dură la adresa României. Mulţi au crezut că voia să epateze, să devină repede cunoscut. Se pare că nu. Pariul lui cu România era parte din pariul lui cu viaţa, nu un proiect cultural. După câteva volume şi

manifeste, Marius Ianuş şi-a părăsit soţia şi copilul şi a devenit religios, încercând să-şi schimbe chiar optica despre lumea care arată aşa cum arată

Marius Ianuş după abandonarea literaturii

Fracturi

Director: Marius Ianuş

Tinerii fac dragoste, bătrânii fac gesturi obscene.

MAI '68, inscripţii pe zid, istoric (pag. 18 – 20)

Scrisoare deschisă preşedintelui României

Un interviu fracturist cu Mircea Cărtărescu (pag. 6 – 7)

pe care, ca poet ar putea-o măcar trezi, dacă nu şi schimba. Spre deosebire de colegul său de generaţie, Dumitru Crudu, a rămas un paria printre ai săi şi s-a închis precum plantele ofilite de soare, seara, pe marginea marilor drumuri. Volume: *Hârtie igienică*, 1999; *Manifest anarhist şi alte fracturi,* 2000; *Mamijuana - cele mai cunoscute ale lui...*, Bucureşti, 2002; *Ursul din containăr - un film cu mine*, 2003; *Hârtie igienică precedată de primele poezii*, 2004; *Dansează Ianuş,* 2006; *Ştrumfii afară din fabrică!,* 2007.

Manifestul Fracturist

E un curent pe care l-am inaugurat – D(umitru) C(rudu) şi M(arius) I(anuş) - în noaptea de 10 spre 11 septembrie '98 (când am fost bătuţi pe stradă), ca să terminăm odată cu poezia. Din acel moment scrierile noastre s-au numit fracturi. Când am publicat prima oară acest text (în „Monitorul de Braşov", octombrie 1998) n-am avut timp să facem o radiografiere pe îndelete a curentului, ci doar să-l descriem în linii generale. A doua variantă, ceva mai bogată, a fost îngropată într-o revistă de istoriografie literară. Apariţia de faţă reprezintă varianta definitivă a manifestului nostru.

Fracturismul are mai multe niveluri: socio-cultural, psihologic, estetic şi, în consecinţă, curentul nostru este reflectarea literară a unei realităţi noi. În plan politic este reprezentat prin anarhism. Anarhia noastră este revolta unor mai mult sau mai puţin falşi marxişti, care văd cum nişte fascişti

nenorociţi ca Fukuyama[48] pledează pentru o lume care distruge valorile spirituale ale umanităţii. Mai bine să distrugem noi lumea.

Pentru a vă oferi cel mai simplu exemplu al fracturii mesajului în lumea în care trăim: în registre diferite, dar e o fractură între un film mizerabil de la vreo televiziune şi reclamele scârboase care îl întrerup. E normal ca aceste fisuri, vizibile cu ochiul liber, să se reflecte în scris. Creierul nostru funcţionează (dacă o face) asemenea lumii în care trăim.

Fracturismul desfide şoarecii de bibliotecă şi poeţii „premianţi", cât şi o poezie scrisă pe diplomele de absolvire a facultăţii. Fracturismul urăşte poeţii „făcuţi", roboţeii liricii române. Poeţii contemporani (indiferent de curentele sau mişcările în care se înscriu), prezentaţi cu largheţe în revistuţele scoase de admiratorii lor, sunt nişte mafioţi care încearcă să folosească puţinele lor reuşite poetice în scopuri sociale (mulţi dintre ei au cinci slujbe şi nu mai scriu nimic valabil), impuşi fiind după modelul sicilian al familiei (care-i include acum şi pe preşedinţii asociaţiilor de scriitori). Ei s-au strâns în jurul unor teoreticieni (foşti scriitori), care le-au băgat în cap unor premianţi că pot sa ajungă poeţi. Sunt jal - nici. Aceşti scriitori, după ce au bătut câmpii pustii vreo zece ani, mai nou şi-au descoperit adevărata vocaţie: negustori de idei depăşite, dar fixe, de literatură ieșită din uz sau compendii didactice. Poeţii tineri calcă pe urmele maeştrilor (primind burse în străinătate de care numai ei au auzit), însă nu în poezie, care a rămas la fel de „exoftalmică" adică lectorul rămâne cu „ea" în mână, nătâng, cu ochii bulbucaţi, aşa cum fac şi lamentabilii acoliţi ai lui Dan Silviu Boerescu sau ai altor meşteri judeţeni). În totul, aceşti poeţi au trădat poezia pentru un ideal mic-burghez. Fiecare pasăre pe limba ei piere. In rest, nu trebuie să vă mai speriaţi. Fracturismul nu va omorî pe nimeni dacă nu e necesar. Ar mai fi de spus doar că, deşi nu are nici un precursor autohton, fracturismul e un curent pre-figurat de câţiva poeţi străini (Yves Martin, Allen Ginsberg, Velimir Hlebnikov, E. E. Cummings, Keneth Koch, John Ashbery…) şi este în vogă printre poeţii tineri din tot Estul Europei. Un exemplu ar fi „noii barbari", grup de poeţi polonezi ai anilor '90. Dintre poeţii români sunt fracturişti: Ştefan Baştovoi, Mihai Vakulovski, Ruxandra Novac, Domnica Drumea, Sandu Vakulovski, Zvera Ion, Răzvan Ţupa şi - presupunem - noi.

Fracturismul este un curent al celor care există aşa cum scriu, eliminînd din poezia lor minciuna socială. Fracturismul nu este o afacere poetică, o fraudă mic-burgheză sau o spargere la băncile goale ale poeziei de azi. Nu este aşa ceva. Fracturismul este un curent al celor care nu au speranţe carieriste, al celor care nu percep arta ca pe o tranzacţie socială, iar viaţa ca pe o afacere din care să poţi scoate cu orice preţ profit. Foarte mulţi consideră că (sau se comportă ca şi cum) literatura s-ar fi terminat la sfârşitul anilor optzeci, iar poezia tânără ar fi o palidă copie a poeziei cotidianului, a lunediştilor[49] sau a tot felul de textualişti/iovişti sau a postmodernismului (îmbrăcat în straie româneşti)[50]. Nu este adevărat. Fracturismul desfide cotidianul şi jocurile textuale ale lui Gheorghe Iova. Fracturismul este suficient de puternic încât să existe pe propriile lui picioare. Braşovul sau Bucureştiul sunt nişte oraşe moarte. Poezia a crăpat în ele. Cei care au scris cândva poezie sunt cuprinşi astăzi de un putred spirit comercial, sunt înghiţiţi de mlaştina banilor. Prin modul în care trăiesc aceşti „foşti" nu mai au nici o legătură cu poezia.

Fracturismul, după ce a descoperit fisurile realităţii şi existenţei, vrea să instituie o legătură extrem de strânsă, o coeziune între felul cum trăieşti şi poezia pe care o scrii. Fracturismul a înţeles că aceste două lucruri nu pot fi despărţite. Nu poţi fi, în acelaşi timp, un profesor universitar-academician[51], un mic-burghez carierist – comerciant, politician şi un poet nonconformist. E o discrepanţă aici şi o fisură. Fracturismul desfide poezia optzecistă a realului, derivată din cultură şi împănată cu o multitudine de planuri „ştinţifice". Ce limbaj preţios folosesc aceşti poeţi care pretind că scriu o poezie a concretului! Ei le vorbesc iubitele lor „exoftalmice" şi „suturate" despre „lobotomii" sau despre cum mănâncă seminţe „decorticate". Sunt jalnici şi ridicoli. Ei pretind că scriu o poezie a realului, a omului comun şi obişnuit, dar fac acest lucru pornind dinspre cultură (de multe ori una nici măcar bine asimilată). Aşa ceva însă nu se poate. Asta e o minciună.

*
* *

Fracturismul reclamă o subiectivitate necontrafăcută, nouă, care să poată institui puncte de vedere necunoscute asupra realităţii. Poeţii fracturişti pornesc de la ceea ce le este caracteristic doar lor. Fracturismul este primul curent care nu mai are nici o legătură cu poezia realului, cu noul antropocetrism sau cu textualismul. În sfârşit, fracturismul este primul model al unei rupturi radicale faţă de postmodernism.

Note și comentarii

[1]În ordinea vechimii în timp, credința în Soare și Lună (corpuri cosmice) o precede pe aceea în zei. A fost numită de specialiști tengriism, iar preoții ei se numeau șamani. Tengriismul are atestări în Asia Centrală (popoarele stepelor) încă de la începutul Neoliticului (mileniul 8-7 îH.) Dar șamanii (de unde și șamanism ca religie) au existat și în Africa. Șamanismul exprima – în sens larg – nu doar credința în Soare și Lună, ci în diverse elemente pământene (pasărea, apa, șarpele etc.) ale căror acțiuni erau considerate ca exprimînd forțe supranaturale. Adesea ele deveneau totem (simbol mitologic) al tribului, așa cum, în lumea de azi, sunt stemele.

[2]Una din rădăcinile identitare ale tracilor, în sens larg strămoșii noștri – deoarece și dacii erau tot traci – a fost sarmată. Sarmații au fost menționați de Herodot, în *Istoriile* sale antice, ca sauromates, din cauza armurii luptătorilor lor, sub formă de solzi, ca ai șopârlelor (în greacă sauromates). Au inventat mineritul și locuiau din Munții Urali până la Marea Neagră, pe o bandă geografică numită de istorici a populațiilor de substrat. Geții aveau și ei o componentă sarmată, iar asemănarea lingvistică a rămas notabilă până astăzi între limba lituaniană (sarmații de nord) și cea daco-română (sarmații de sud). În Lituania există până astăzi unitatea administrativă numită Voievodatul Trakai.

[3] Via Egnatia unea Marea Egee cu Marea Adriatică, urmînd rute montane pe cursuri de apă. A fost parte a Drumului Mătăsii și principala rută a ciobanilor traci și apoi valahi, ca și calea de a-i uni. Până în vremurile moderne a fost și ruta strategică a Balcanilor, care lega Peninsula Italică de Anatolia.

[4]În cronicile antice chineze, spatiul dintre Muntii Tian Shan (la vest de Himalaia) și până aproape de Marea Caspică este atribuit marilor regate Massageția și Daxia. Ele evocă pentru noi Geția Mare și Dacia, probabil locurile originare de unde s-au extins triburile spre Pontul Euxin (Marea Neagră) și Carpați. Extensia se referă la o componentă indo-iranică ce s-a adăugat, ca și aceea sarmată, celor din populația de substrat a continentului (pelasgii). Dacia era partea sacră, sanctuarul întregii lumi traco-getice, locul de refugiu, datorită inelului protector al Istrosului (Dunărea) și Munților Carpați. Carpații înșiși, ca denumire, evocă Mare Carpathicum, așa cum se numea în antichitate Marea Egee. Ea era colindată de navele tracilor (care stăpâneau Marea de Marmara în întregime; strâmtoarea Dardanele și-a luat numele de la confederația tracică a dardanilor) până în Egiptul de azi. A existat o cetate Abidos în Egipt și una la Marea de Marmara. Alături de alte triburi, tracii au făcut parte dintre Popoarele Mării (cum le-au numit grecii antici apăruți în Mediterana de Est abia în mileniul al II-lea î îH) din lungul Marelui Rift African.

[5]Regatele neo-hittite au apărut după disparția Imperiului Hittit (2000-700 îH) din Asia Mică și au cuprins o masă mare de traci: Phrigia, Bythinia, Mysia (unde se afla Troia), parțial Lycia și Lydia. Fiecare și-a păstrat limba și scrierea

conform enciclopediei bizantine *Suda,* din veacul al X-lea – până în secolul al VII-lea, în plin Imperiu Bizantin (395-1453 dH), când s-a încetățenit greaca, folosită ca mijloc de ținere împreună a tuturor celor care luptau contra năvălitorilor perși. Imperiul Hittit, format din două entități, triburile hatti și triburile luwite, avea drept stemă și drapel vulturul bicefal, moștenit apoi de Bizanț, iar în prezent de Rusia, Albania ș.a. Biblia îi pomenește pe hittiți ca fiind urmașii lui Iafet (unul dintre cei trei fii ai lui Noe. Ceilalți doi erau Ham și Sem. Evreii și arabii sunt semiți, egiptenii sunt hamiți, așa cum erau, parțial, și tracii).

[6]Insula Creta apartine Dodecanezului (insulele de la sud de Peninsula Grecească, în Mediterana de Est), fiind a doua ca mărime, după Cipru, dintre insulele Greciei. Primele atestări de civilizație datează de la 130.000 îH (în Paleolitic), iar civilizația minoică, de Neolitic, de la 3000 îH., înainte de a ajunge triburile de greci în această parte de lume (la 2000 îH). Creta a devenit grecească prin opțiune. Dar civilizația ei este o sinteză între fenicieni, egipteni, levantini, anatolieni. Printre insulele Dodecanezului se află și una care se numește Karpathos. Zona a fost locuită de pelasgi.

[7]Occitania este partea de sud-est a Franței, unde se vorbea langue d'oc, spre deosebire de nord, unde se vorbea langue d'oeil (amestec de triburi celte și germanice). Occitania s-a format dintr-o migrație a celților din Epoca Bronzului. Există arheologi și istorici care susțin că celții au plecat din interiorul arcului carpatic. În Occitania a existat până la începutul veacului al XIX-lea un râu numit Olt și care acum se numește Lot. Limba occitanilor are numeroase asemănări cu a românilor, iar Vasile Alecsandri, ambasador al Moldovei în Franța, l-a ajutat pe Frédéric Mistral să folosească exemple de cuvinte românești pentru a compara toate limbile romanice în marele său dicționar (*Lou Tresor dóu Felibrige ou Dictionnaire provençal-français embrassant les divers dialectes de la langue d'oc moderne*), care i-a adus Premiul Nobel in 1904. Balzac, Chirac, cogniac, armagniac sunt cuvinte occitane. Denumirile moderne pentru aria limbii d'oc sunt Gasconia, Provence.
[8]Aristotel(es) (384-322 îH) s-a născut la Stagira, în Trakia, nu departe de Athosul de azi. A fost profesorul lui Alexandru Macedon și l-a însoțit în războaiele contra perșilor. Macedon a fondat marele imperiu macedonean, de la granița Indiei până în Egipt (inclusiv). Aristotel a inventat pentru el catapulta. A fost matematician, astronom și filosof de mare forță. Știa că pământul e rotund și nu plat, cum au afirmat mult mai târziu călugării Vaticanului, care i-au ars pe rug pe toți cei care spuneau altfel. După căderea Imperiului Bizantin în mâna otomanilor, călugării creștini ortodocși de la Athos, ca și o seamă de învățați bizantini laici, au migrat către Veneția ducând cu ei copii manuscrise ale scrierilor lui Aristotel. Ei au fondat astfel pe pământul Italiei renașterea greco-bizantină, baza culturală a marii Renașteri a Italiei și Europei însăși. Aristotel este pictat pe fresca mânăstirii Voroneț ca un sfânt precreștin al neamului nostru, aflat la Poarta Raiului, alături de Sf. Petru. Astfel, cel care voia să intre cu sufletul său în rai, trebuia nu doar să fi fost un om bun, ci și să fi știut multă carte.

[9]Grifonul era un animal fantastic, care tinea împreună mai multe simboluri ale tracilor: avea trup de leu (ca la tengriiștii stepelor, unde leul era simbolul Soarelui, avea cap de vultur, simbol sarmat și aripi, simbol iranic al zeului Focu-

lui Mithra. Apare figurat pe vasele frigiene, pe sarcofage etc. Frigienii au constituit un regat neo-hittit extem de sofisticat. Au rămas de la ei mese de lemn sculptat şi vase pictate în stil geometric ori cu scene de viaţă cotidiană sau mitologice. Arta folosirii lemnului a fost sfântă pentru toată lumea tracilor, deoarece arborii (pădurea) făceau legătura între om și cosmos (erau chiar „pomi ai vieții". Primele biserici creștine s-au făcut tot din lemn, fiindcă el rămăsese sfânt. La origini, frigienii provin din Iliria, erau iliro-traci, se numeau triburile birgi. Homer le menționează ca atare. În limbile vechi exista alternanța b/v/f. Semnul civilizației frigiene a străbătut timpul prin rezistența ei la marile migrații ale istoriei, iar celții, apoi francezii, au împrumutat căciula frigiană (care era și cea dacică) drept simbol al rezistenței celor mulți și deciși să-și afle dreptatea și libertatea. Revoluția Franceză a avut chiar drept simbol căciula frigiană, iar portul popular al catalanilor are și azi căciula frigiană (de culoare roșie, ca și în Sicilia, unde triburile sicululilor, cei care au dat numele insulei, au migrat din aria fostei Phrigia).

[10]Marile migrații ale istoriei dinspre Asia către Europa au avut loc în perioada secolelor 4-6 dH și au cuprins, în principal, triburile germanice (goții cu ramurile vizigoții și ostrogoții), slave și hunii. Nu există documente despre migrația tracilor sau dacilor. Acestea au fost popoare stabile, cu atestare arhelogică precisă la 6000 îH. (Eumolpias, cetate la sud de Istros/Dunărea, numită de regele Philip al IV-lea, tatăl lui Alexandru Macedon, Philippopolis, azi Plovdiv, în Bulgaria). Goții, slavii și hunii au antrenat migrații din zona de formare a limbilor indo-europene, dintre Marea Caspică și Munții Caucaz (unde se aflau Bulgaria Mare, Iberia Mare, Albania Mare, Adige ș.a.) și au fost urmate de migrații din secolul al XI-lea, al XII-lea din Asia Centrală: neamurile turanice: maghiarii (sau hunii), tătarii și turcii.

[11]Reforma a fost o amplă mișcare de protest contra Vaticanului, izbucnită mai întâi prin revolta lui Jan Hus (Bohemia, începutul secolului al XV-lea) contra sărăcirii populației de către trimișii Bisericii (în principal vinderea obligatorie a așa ziselor indulgențe, acte pentru iertarea păcatelor). A continuat cu mișcarea lui Luther din spațiul german (la Wittenberg), care a marcat deșteptarea conștiinței identitare (a fost tradusă Biblia în germană în 1601). Acestei direcții a aparținut și Johannes Honterus de la Brașov. Apoi s-a extins în spațiul franco-elvețian prin mișcarea lui Jean Calvin, ajutat și sfătuit de Theodore Beza (și românii au avut un cunoscut istoric, Marcu Beza, cu origini aromânești). În sfârșit, Anglia s-a separat de Vatican promovând un protestantism propriu, numit anglicanism.

[12]Mesopotamia a fost numele dat de grecii antici regiunii dintre Tigru si Eufrat, unde existaseră cetăți-stat încă din Paleoliticul Inferior (11.000 îH). Mesopotamia se afla pe teritoriul Irakului și Siriei de sud de astăzi. Înainte de Ur, Uruk, a existat Ebla, aflată la sud-est de acestea. La origini, Mesopotamia provine dintr-o migrație de uscat și una de cabotaj (în lungul ţărmurilor) dinspre Asia de sud-est. Acolo, între ţărmurile Asiei și Australiei de azi, a existat un continent numit de specialiști, mai târziu, Laurasia, care a dispărut în urma unor cutremure uriașe, tzunami (Potopul biblic). In acea zonă a Pacificului se aflǎ cea mai adâncă fosă a planetei Pământ de până astăzi: Groapa Marianelor (11 km adâncime). Resturile continentului dispărut (și vizualizat din satelit în

2005) au dat Indonezia. De pe acel continent au venit supraviețuitorii care au fondat Mesopotamia (intrând prin Marea Roșie, pe Tigru și Eufrat) și ei au adus Legenda Potopului, pe care o au toate civlizațiile, cu excepția Chinei. Mesopotamia a asigurat o bună parte a civilizației Levantului. O alta a fost asigurată de migrațiile vechi (semnalate de la 8000 îH) dinspre Asia Centrală, unde omul, ca specie, fusese apărat de cataclismul din Pacific de lanțul muntos al Himalaiei. Pe această direcție au venit migrații (dinspre Asia Centrală și Urali) care au format noi cetăți în Asia Mică. În sfârșit, în perimetrul mileniului al VII-lea sunt atestați tracii, formați din pelasgi și acest aflux vechi de populații, care asigurau controlul rutei de uscat a Drumului Mătăsii, traficul de mărfuri dintre Poarta de Fier a Asiei (Adîgheia de azi) și Egipt, pe un drum care străbătea Marea de Marmara (un lac tracic), țărmul Asiei Mici, Mare Carpathicum (Marea Egee), Dodecanezul (cu insula Karpathos) și Teba Egiptului (fondată de fenicianul Cadmus; fenicienii au fost semiți).

[13]Strabo (64 îH – 24 dH) este unul dintre cei mai cunoscuți geografi ai lumii antice. Nu era grec, ci se născuse în Pont (în Bithynia tracică). Numele Strabo înseamnă în greacă sașiu, a fost o poreclă, nu se știe numele real. El a scris *Geografia* și a cartografiat Europa așa cum era cunoscută atunci. A pus în centrul ei fluviul Istros (azi Dunărea). Numea Europa, Trakia.

[14]Herodot (484-425 îH; e un supranume, însemna dedicat Herei, zeița familiei) este considerat până astăzi fondatorul istoriei ca disciplină. S-a născut la Halicarnas, în Caria, pe coasta egeeană a Anatoliei. Ț ara lui se confrunta chiar atunci cu năvala perșilor. A fost extrem de interesat să descopere mecanismul și căile prin care Mediterana de Est risca să-și piardă pluralismul cultural și identitatea. Toată viața a colindat, ajungînd până în Taurida spre nord și sudul Peninsulei Italice spre apus. A scris în greaca din Caria. Trebuie spus că, odată cu masiva intrare a perșilor (indo-iranici) pe pământul fostului Imperiu Hittit, apoi în aria regatelor neo-hittite, precum Caria, Licia, Lydia, Phrigia, Bithynia, Misia s-a încetățenit ideea, promovată mai întâi de regele Mausolos al Cariei (acela care ne-a lăsat cuvântul mausoleu, o impresionantă construcție din lemn, care se păstrează până astăzi), apoi de ceilalți regi carev au susținut încetățenirea limbii grecești (aceea folosită în Mediterana de Est și Anatolia, unde majoritatea nu erau greci) ca mijloc de unificare în jurul unui unic simbol (zeii fiind diferiți și opționali) pentru a putea susține, astfel, lupta identitară cu perșii. Herodot a lăsat despre geți și traci însemnări speciale, deoarece ei apărau, dinspre nord, sprijiniți de Carpați și Istros (Dunărea) toate lumile vechi și extrem de civilizate ale Mediteranei de Est. Una din sursele lui Herodot pare să fi fost cronicarul fenician Sunchoniathon, ale cărui texte circulau în greaca veche (traducerea care ni s-a păstrat până astăzzi este a lui Flavius Josephus).

[15]Balaurul sau grifonul este o himeră, un animal fantastic, neexistent în mod real, dar folosit de toate triburile de traci (încă din mileniul VI îH) ca simbol identitar (format din alte simboluri identitare și mai vechi). Avea cap de vultur (simbol sarmat al triburilor), trup de leu (simbol solar care vine din tengriism) și aripi (care vin din mithraism). Toți tracii din Anatolia (Asia Mică: Bithynia, Phrigia, Misia, Lydia, Licia – așa numitele regate neo-hittite de după dispariția Imperiului Hittit) au avut ca simbol grifonul (v. nota nr. 9), semn a popoarelor

fondatoare ale Lumii Noi, de după Potop. Balaurul (occitanii din sud-estul Franței spun Balaruc) este simbolizat pe uscat de șarpe, vestitor al încetării Potopului și fondării unei noi umanități, odată cu Noe și cei trei fii ai săi, Sem, Ham și Iafet. Balaurul este și vietatea pe care călărește titanul Okeanos (cu origini traco-hittite, ca și fiica sa, Thetis, mama eroului Achile, cel îngropat pe Insula Șerpilor, după Homer, la vărsarea Istrosului în mare; și insula are un nume simbolic, datorat chiar originilor identitare ale lui Achile). Homer numește Insula Șerpilor - Leuke (Albă). Coada balaurului era figurată în drapelul dacilor, care se considerau fondatori ai lumii de după cataclism (urmași ai lui Iafet), alături de egipteni și semiți. Ținutul Ophius (al șerpilor) de pe țărmul de sud al Mării Negre era, în lumea antică (Imperiul Hittit), locul calybilor, triburi fondatoare ale imperiului însuși (ramura hati), venite dinspre Asia și care au dat mitul vânătorii mistrețului, simbolizat pe vasele grecești antice. Culoarea a fost și ea un simbol puternic în lumea veche: Alba Longa, Albion, Alba Reggia (Alba Iulia, Gyula), Alba (Elba, Labin), Albești, Albița, Albona (în Istria), numele Albu etc... De asemenea a rămas puternic simbolul roșu, al originilor identitare, definit prin culoarea sângelui: Marea Roșie, Insulele Roșii (din Marmara), Lacul Roșu. Roșu este și cel mai răspândit nume al Europei, conform hărții acestui nume realizată în Proietul Gutenberg al UE de punere împreună a valorilor Europei. La noi a dat și Roșu, Roșculeț, Ruset, Roset, în Italia Rosetti, la germani a fost tradus Koch, aromânii spun Coci (a fost numele real al domnitorului Vasile Lupu), Cocea. Numele dacic al Albei Iulia de azi a fost Apulon (un loc sacru dedicat lui Apollo, și el zeu cu origini tracice, născut pe muntele Sipilus din Asia Mică, printre frigieni). Balaurul este figurat, în basorelief, la baza Columnei lui Traian, ca simbol și fundament al începuturilor identitare ale nației. Era figurat pe drapelul dacilor (cap de lup, coadă de balaur). Există pe fresca de pe bolta Ateneului Român.

[16]Martin Luther (1683- 1546) a fost călugăr, unul dintre fondatorii protestantismului (dizidență a creștinismului catolic). Ca filosofie îl urma pe Aristotel. Mișcarea protestantă în Europa a fost declanșată de războiul lui Jan Hus (1372-1415, în Bohemia, Cehia de azi) și a fost îndreptat contra îmbogățirii Vaticanului (v. nota nr. 11). Protestantismul s-a mai manifestat și prin mișcarea lui Jean Calvin (născut la Noyon, zonă celtă, ca Jehan Cauvin,1509-1564). A trăit la Geneva (colonie a Genovei - capitala Liguriei) și propunea întoarcerea la creștinismul începuturilor, din secolul al IV-lea. Majoritatea țărilor inițial ortodoxe sau cu populație la origini tracică au adoptat protestantismul de tip calvinist (Polonia, Cehia, Elveția, Carinthia, Coasta Dalmată), ceea ce atestă și un fond identitar al acestei dizidențe religioase.

[17]Justinian cel Mare (482, Tauresium, cetate dardană din Taurida – 565, Bizanț) – a fost cel mai mare legiuitor al Imperiului Bizantin, împărat provenit din tribul tracic al taurilor, parte a confederației iliro-tracice a dardanilor, extem de numeroși (au dat numele Strâmtorii Dardanele și al Peninsulei Taurida, azi Crimeea, condusă de dinastia lui Spartakos/Spartacus pentru latini). Toată legislația de început a țărilor române îl continuă în fapt pe Justinian și urmeză calea trasată de el în domeniu. Confederația dardanilor a cuprins majoritatea triburilor sud-dunărene care controlau Epirul, Macedonia, Via Egnatia și lanțul

muntos dintre Marea Adriatică și Marea Egee). Justinian a fost doar unul dintre cei peste 20 de împărați cu origini tracice pe care i-a avut Bizanțul, în vreme ce Imperiul Roman de Apus (capitala Roma) a avut doar 17 împărați cu aceeași origine.

[18]William Shakespeare (1564-1616) s-a născut în Wales, pe pământul Marii Britanii, într-o provincie cu atestare arheologică a locuirii de 100.000 de ani (populații de substrat) și cu o puternică migrație celtică în Neolitic (5000-2000 îH), dinspre Carpați și Mediterana de Est. Steagul provinciei a rămas și în prezent grifonul, la fel cum fusese în Bithynia sau Trakia. Limba începuturilor se mai vorbește și astăzi. Welsh este un cuvânt din aceeași familie originară cu cu Walonia, Valahia, vlah și simbolizează apartenența la o origine comună, de substrat, recognoscibilă încă prin particularități lingvistice comune (pre-indo-europene) și fond lexical de bază, dincolo de scrierea sau pronunția diferite. Acest fond identitar îl pune pe Shakespeare alături de marii tragici antici greci precum Euripides (care, prin *Iphigenia în Taurida* proiectează dimensiunea istorică a lumii), alături de cretanii așa numitei Renașteri cretane, prcum Erophiles, Chortatzis și, mai departe în timp, de autorii pieselor de teatru ai Imperiului Hittit, ca Tapișhuni, un adevărat fiu al zeului Aplu (transcris în Dacia ca Apulon – cetatea Apulon era sacră și îi era dedicată, latinii i-au spus Apulum – iar în Grecia Antică drept Apollo)

[19]La origini, Veneția a fost edificată de către triburile (h)eneților, proveniți din regatul Paphlagonia, aflat în Asia Mică, între regatele tracice Bithynia, Pont și Phrigia. Cel mai probabil aveau filiații identitare comune, fiindcă mai multe dinastii ale Paphlagoniei au fost din Bithynia. Ca toți tracii, au fost aliații Troiei în războiul cu grecii, fiind apoi obligați să migreze, ca și troienii. A fost o migrație pe uscat, pe ruta muntoasă a Balcanilor, numită mai târziu Via Egnatia. Hittiții numiseră populația din aria geografică a Paphlagoniei Gasga sau Kashka. Au traversat Mare Carpathicum (Egee) și Munții Hemus (Balcani) și s-au stabilit într-o zonă insulară a Adriaticii (sunt peste 400 de insule), cunoscută azi ca Veneția. Acolo au fost ajutați de tracii din munții Dalmației (azi Munții Romanija), care posedau știința folosirii bitumului, să-și edifice o nouă cetate, sprijinită pe piloni din trunchiuri de molid dalmat impregnați cu bitum. Trebuie amintit, în legătură cu Veneția, faptul că ei i-a revenit datoria, după căderea imperiului urmașilor lui Alexandru Macedon, să preia controlul asupra Mediteranei de Est și să impună standarde inclusiv culturale zonei. Dialectul din aria Veneto-Friuli de azi este înrudit cu străromâna. Majoritatea emigrației italiene din România provine, până astăzi, din aria Veneto-Friuli. Modul de a construi perifraze (o ai vut – ai avut-o), cuvinte din fondul de bază (rigulat – regulat; frunze–frunze, tei - tei) și numeroase toponime (ex. Ciampulunc – Câmpulung; Juricani), onomastica (ex. Mortean, Florean) au și astăzi rezonanță românească. Petru cel Mare, țarul Rusiei, l-a adus de la Veneția pe Rastrelli, arhitectul care a ridicat Petersburgul într-o zonă mlăștinoasă așezîndu-l de asemenea pe trunchiuri impregnate cu bitum, după vechea tehnologie tracică. Cantacuzinii au știut istoria legată de fundamentele identitare ale neamului și demersul lor legat de Veneția ilustrează o dată în plus acest lucru. Euripide, în drama azi pierdută, *Andromeda,* se referă la fondatorii mitologici ai Paphlagoniei,

iar Strabo definește geografic aria, legată de Halys (Râul Roșu), după cum Herodot chiar leagă istoria eneților de aceea a tracilor. Un personaj istoric cunoscut al eneților a fost Abonoteichos, acela care a fondat o dizidență religioasă: cultul Șarpelui primordial (Glykon). Acest cult a pătruns și în Scythia Minor, iar Șarpele Glykon, a cărui statuie este chiar simbolul Muzeului de Istorie și Arheologie din Constanța, atestă prezența religiei lui Abonoteichos pe țărmul vestic al Pontului Euxin, nu departe de Insula Șerpilor (vezi și nota nr. 15). În legătură cu stăpânirea venețiană asupra insulelor grecești, trebuie menționat, în mod special, faptul că au ținut la Insulele Ioniene (după Cruciade), cândva locuite de pelasgi (după Homer), apoi de dardani (iliro-traci). În ordine mitologică, fiul lui Dardanus se numea Zakynthos (e și una din insulele ionice căreia venețienii i-au spus Zante). În Zakynthos de pildă s-a născut Antonios Catiforos (1685–1763), care a scris în italiană și a fost sursă documentară la români până în veacul al XVIII-lea, cel iluminist, când Dimitrie Eustatievici de la Brașov a scris o gramatică românească după modelul lui Catiforos. Homer scrie, atât în *Iliada*, cât și în *Odiseea,* că Zakynthos fusese cucerită de Ithaca, insula unde era rege Ulysse.

[20]*Biblia* lui Șerban Cantacuzino (domnul Țării Românești, fiul stolnicului), prima traducere în românește, a rămas pentru totdeauna simbolul identitar la români, semnul că ei sunt cei care au vorbit, vorbesc și vor vorbi limba română. Cu prilejul Marii Uniri, reprezentanții tuturor provinciilor care au făcut România Mare au jurat să apere această unitate cu mâna pe *Biblia* lui Șerban Cantacuzino.

[21]Nicolae Milescu Spătarul a întreprins, în drumul spre China, o adevărată operă de descoperitor geografic. A identificat lacul Baikal (despre care astăzi știm că este cel mai vechi lac planetar, provenind de la deriva continentelor și închiderea Marelui Rift care începe de la izvorul Nilului din Lacul Victoria, în Tanzania și sfârșește cu Lacul Balkash, din Asia Centrală și a cărui apă, separată printr-o strâmtoare, este jumătate dulce și jumătate sărată), a făcut proiecții legate de cursul Amurului, cel mai lung fluviu rusesc din Asia de Est și al X-lea ca lungime din lume, care face granița dintre Rusia și China spre a se vărsa în Oceanul Pacific. Toate demersurile ulterioare ale Rusiei legate de bazinul și parcursul acestui fluviu țin seama și de însemnările lui Milescu Spătarul. Un nepot al său, Ilia Mecinikov (adică Ilie Spătarul) a primit Premiul Nobel pentru descoperirea imunității. A fost profesor la Paris, unde a avut și studenți români.

[22]Chortatzis a făcut parte din curentul Renașterii cretane, o tentativă absolut notabilă, prin care locuitorii insulei Creta au încercat, ultima oară în istorie, să-și afirme identitatea diferită de a grecilor, pentru care au optat mai apoi. Cu 3-4 mii de ani îH, Creta a avut o civlizație extrem de rafinată, formată la confluența celei feniciene și egiptene (ambele popoare fondatoare ale Lumii noi din Mediterana după Marele Potop, situat, după *Epopeea lui Ghilgamesh,* cam cu 11.000 de ani îH). Atestările arheologice în zonă sunt pelasgice și datează din mileniul XI îH. Erofile era fiica regelui din Memphis, Egipt. După intrarea grecilor în Mediterana de Est (mileniul 2 îH), insula a căzut sub dominația acestora. Grecii antici, care au fondat o civilizație a țărmurilor Mediteranei, au distrus toate căile comerciale, cetățile și structurile fenicienilor, care ajunseseră la Gibraltar (Coloanele lui Hercule) și ieșiseră în Atlantic, navigînd în lungul țărmului Africii până la Capul Bunei Speranțe, după cum atestă chiar vechi texte feniciene găsite într-o peșteră pe

stânca Gibraltarului. De asemenea, edificaseră colonii pe țărmul Adriaticii, în Peninsula devenită Elenă, în Malta, pe țărmul nordic al Africii și în Peninsula Iberică. Toate vechile cetăți grecești ale Peninsulei Elene și Balcanice au fost clădite după model fenician, în jurul unei cadmea (după numele fenicianului Cadmus, inventatorul afabetului), re-denumită de grecii antici acropoles. Civilizația tracilor, la fel de veche ca aceea feniciană, a beneficiat de confluențe culturale și comerciale cu aceasta. Tracii au fost și ei (ca fenicienii) Popoare ale Mării, care uneau Pontul Euxin cu Memphisul, iar, la un moment dat, au cucerit Egiptul (în *Biblie* Misr, identificat ca loc al unui alt popor fondator al Lumii Noi, de după Potop) și au dat dinastii de faraoni. Au dat Egiptului arma cavaleriei, au răspândit civilizația calului, precum și conținutul strategiilor și tacticilor pentru lupta arcașilor. Hannibal, după ce Cartagina, colonie feniciană, a fost cucerită de romani, s-a refugiat printre traci, în Bithynia și le-a cerut ajutor. Cum însă aceștia se confruntau deopotrivă cu marile migrații și cu presiunea romană, Hannibal a comis suicid chiar acolo, ca și Decebal, ca toți șefii de triburi și regii lumilor vechi atunci când erau î înfrânți. Este important de observat cât de prelung în timp a fost acest impact. Pe lângă drama *Erofile*, trebuie să menționăm *Erotocritul* scris de cretanul Kornaros, text care a circulat și el în țările române, a aparținut secolului al XVII-lea cretan (influențat de cucerirea venețiană), iar acțiunea se desfășoară în Trapezuntul cretan (cetatea avea exact același nume cu Trapezuntul din Pont, pe țărmul sudic al Mării Negre, zonă valahă). Limba folosită însă în ambele texte este cea cretană, azi dialect cretan din Grecia. Ieremia Cacavela, profesorul lui Dimitrie Cantemir la Iași, absolvent al Oxfordului, era și el originar din insula Creta. În fine, poetul Odisseas Elytis (1911-1996), Premiul Nobel pentru Literatură, 1979, era cretan, dar provenea dintr-o familie originară din insula Lesbos (una dintre insulele sacre ale foștilor traci, locul de unde a plecat migrația care a constituit civilizația etruscă din Peninsula Italică, avînd capitala Rum, azi Roma, cu mult îninte de perioada latină).

[23]Până în veacul al XIV-lea, polonezii au fost creștini de rit ortodox. Acolo trăiseră dacii liberi, aceia care i-au hărțuit pe romani spre a-i face să părăsească Dacia. Munții Beskizi (Carpații Albi sau de Nord) își au numele de la triburile bessilor (traci răsăriteni). În Silezia trăiesc până astăzi goralii (muntenii) care sunt valahi recunoscuți ca atare și, în principal, mineri. Ei au obținut de la Uniunea Europeană recunoașterea limbii sileziene, cu standarde proprii și cod ISO. Schimbarea religiei a survenit în urma sângeroaselor Cruciade Teutone. A rămas celebru în istorie demersul unor polono-ruteni precum Sapieha (regat format din Rutenia Albă – de Nord și Rutenia Roșie – de Răsărit) de a se uni definitiv cu Rusia spre a putea rămâne ortodocși. Prin urmare demersul lui Miron Costin, ca și al Movileștilor, trebuie nuanțat sub aspect religios cu această coordonată identitară: ei vedeau în poloni pe niște frați întru origini ai neamului românesc. De altfel, teutonii înșiși fuseseră la origini triburi de celți care încercau o unificare identitară într-un mare areal, folosind religia ca pe o armă de obținere a unității. În Munții Beskizi se păstrează până astăzi ruinele unor biserici creștine de rit ortodox din veacul al XIII-lea – al XIV-lea. Trebuie, de asemenea, precizt, o dată în plus, că valahii

sunt creștini (ortodocși, greco-catolici, romano-catolici, protestanți și orice alte dizidențe), dar și islamici (meglenoromâni islamizați ș și trimiși în Turcia la schimbul de populații de după al doilea război mondial, dar și valahii rămași în Împeriul Otoman după căderea Bizanțului și care aparțin, mai ales, dizidenței alevi, fondată de un Comnen care a devenit Sfântul Baba Ishak al acelei dizidențe). Un alevi își putea face cruce la mare primejdie, Iisus fiind recunoscut drept sfânt al acelei dizidențe. Nu au moschei, ci case de rugăciune.

[24]Conducerea în pereche (tată-fiu sau doi aliati) a unei tări continua, în Evul Mediu românesc, modelul latin al diarhiei (promovat adesea de împărați proveniți din lumea tracică). Diarhia latină a avut ca origine, ea însăși, modelul antic grecesc al lui Castor și Pollux (care erau frați, fiii Ledei și aveau drept surori pe Elena din Troia și Clitemnestra). În vreme ce împăratul sau regele era trimisul pe Pământ al divinității înseși, un Augustus, al doilea, care conducea treburile țării - în principal armata - era un Caesar, subordonatul lui Augustus. Așa se face că Rusia a avut drept împărat un caesar (țar), deoarece nenumitul trimis al Cerului, Augustus, era împăratul Bizanțului dispărut vremelnic, a cărui luptă o continua. Au existat cazuri, în Imperiul Roman, când ambele orizonturi de conducere s-au concentrat în mâna unui singur om: Cezar August - nota bene originar dintr-o familie de la Alba Longa, pe numele real Turinus (ca și toponimele Turnu, Torino, Turich – azi Zürich), tribul Iulii (după Iulus, fiul lui Aeneas, cel care a părăsit Troia pentru Peninsula Italică). Iuliu Cezar s-a născut în fosta Etrurie și a fost venerat ca zeu în Asia Mică, unde i s-au ridicat temple.

[25]Kiril Lukaris s-a născut în Creta în 1572 (v. notele 6 și 22), iar demersul lui pan-european (care a cuprins Mediterana de Est, Grecia, Balcanii și Dacia) nu avea, în esență, un fundament grecesc, deși se exprima prin intermediul limbii și culturii grecești, ci menținerea în atenția contemporanilor a unității lumilor vechi (traco-fenicene), de dinaintea apariției grecilor antici în acest spațiu. În fapt, Mausolos al Cariei (țara lui Herodot) fusese acela care propusese, din secolul al IV-lea îH, unificarea spațiului Asiei Mici prin unificarea lingvistică bazată pe limba greacă (fiindcă, se presupune, scrierea grecească de tip A, nedescifrată, fusese felul în care se scria o altă limbă, cvasi-unitară în arealul Mediteranei de Est și al spațiului carpato-danubiano-pontic: limba tracilor) spre a rezista impactului marilor migrații care veneau prin Poarta de Fier a Asiei (dintre Caucaz și Marea Caspică). Totuși, vechile limbi ale zonei (frigiana, macedoneana, cariana, lydiana etc.) s-au păstrat în formă scrisă până în veacul al VII-lea dH, în plin Bizanț. Lukaris a avut de parat mișcarea catolică și protestantă (în principal calvinistă) care încercau să-și adjudece (pe urma Cruciadelor) spațiul unde s-a gândit el să propună, din nou, alternativa grecească drept mijloc suprem de rezistență identitară, întocmai cum făcuse și Mausolos cu două mii de ani înaintea lui. Lukaris a și fost trimis de Patriarhul Alexandriei în Lituania (greu lovită mai demult de Cruciadele Teutone care catolicizau zona, iar protestantismul se întindea și el) pentru a încerca s-o păstreze ortodoxă, în virtutea faptului că lituanienii se considerau urmașii lui Polemon, venit din Anatolia, iar limba lor era a "dacilor nordici".

[26]În legătură cu insula Creta și cu faptul că acolo se născuse Ieremia Cacavelas, vezi mai sus notele nr. 6, 22, 25.

[27]Este vorba despre teza latinizării dacilor. Romanii au stat în Dacia (o parte din ea, nu toată; Basarabia de mai târziu n-a fost sub romani) de la 106 la 257 dH., adică 150 de ani. Cam tot atât au stat otomanii la Timișoara. Iar în Balcani au stat chiar mai mult. Popoarele balcanice sau bănățenii n-au început să vorbească turcește din cauza acestei cuceriri, deși ea a fost însoțită de tentative adesea violente de islamizare, în vreme ce romanii și dacii credeau deopotrivă în zei. În plus, dacii erau mai ales ciobani, umblau pe munte, nu se întâlneau des cu romanii, nu erau școlarizați în latină și, în măsura posibilităților, au și luptat cu noii cuceritori, atât aliindu-se cu dacii liberi din Carpații Albi (Beskizi)cât și cu celții ori, mai târziu, chiar goții. Împăratul roman Valens a murit pe pământul Daciei în războaiele cu goții. În sfârșit, retragerea aureliană din Dacia trebuie menționată în mod special ca o victorie tardivă a dacilor contra romanilor. În acea perioadă împărații romani erau aleși din rândul șefilor militari, de către legiunile pe care le conduceau și care reușeau să-și impună șeful ca împărat prin luptă. Aurelian conducea legiunile din Dacia. Mai mult: se născuse pe pământul de azi al Banatului Sârbesc, avea origini dacice. Este de presupus că a făcut o înțelegere cu legiunile lui pentru a câștiga tronul de împărat. Ceea ce i s-a întâmplat puțin după părăsirea Daciei pare să confirme și că legiunile au promis să-l susțină dacă părăsește Dacia. A devenit împărat, a părăsit Dacia, dar nimic din ceea ce făcuse n-a fost uitat și, pentru ca libertatea Daciei să rămână definitivă, Aurelian a fost ucis în 275 în Trakia, la Caenophurion, capitala tracilor caenophurii (parte a Confederației Dardanilor) din Asia Mică (unde fusese Bithynia). În sfârșit, mai trebuie semnalat un lucru interesant în registrul onomastic: toate numele legate de aur (Oloros la greci, aureus la latini, Aurel la noi) au origine tracică, deoarece una dintre rădăcinile identitare ale tracilor a fost sarmată, iar sarmații se întinseseră pe banda geografică a popoarelor numite astăzi de substrat, dintre Marea Baltică și Marea Neagră, fiind chiar inventatorii mineritului la începuturile Neoliticului. În fine, poate cel mai solid argument în favoarea faptului că dacii și-au păstrat în bună măsură limba proprie, este acela că, la venirea troienilor (care i-au dat pe latini) în Peninsula Italică, acolo erau regate numeroase și puternice, cucerite prin luptă ori prin înșelăciune, al căror fundament a fost iliro-trac, provenit din colonizări de Neolitic (5000 îH), când clima Mediteranei de Est s-a modificat dramatic: etruscii veneau din Lemnos (fuseseră traci), iar Rum (Roma) era capitala lor. Aceasta e rădăcina lingvistică pentru rumân (român), românesc, Romani(j)a. Vaticanul a fost construit (și l-a păstrat la fundamentul său) peste centrul energetic al capitalei etrusce, care asigura comunicarea, grație apelor Tibrului, dintre lumea celor vii și Lumea de Dincolo. La ultimul nivel al Vaticanului de azi veghează statuia cavalerului trac, care poartă căciula tracică și se aud încă funcționînd pmpele care țin neschimbat nivelul apelor Tibrului, ce desparte, dar și unește Lumea de Aici cu Lumea de Dincolo

[28]Vezi nota nr. 19.

[29]În alfabetul grecesc (folosit și în Bizanț) litera scrisă B se citea V. Pronunția în limbile scrise cu alfabet latin a fost V. Același lucru s-a întâmplat în limbile slave,

unde V slav provine din B grecesc. De pildă, pe tatăl lui I. V. Stalin (care era gruzin) îl chema Bessarion, iar în rusă a dat Visarion. A existat un sfânt martir creștin ortodox cu numele Bessarion, în veacul al IX-lea dH. Era din Egipt și a căzut victimă luptei dintre iconoduli (care nu admiteau reprezentarea lui Dumnezeu prin icoane) și iconoclaști (care o admiteu), fiind ucis din ordinul împăratului Bizanțului. Numele a fost apoi preluat și de prelați catolici, cel mai cunoscut fiind Basilios (Vasile) Besarion (1403-1473), născut în Pont, dar devenit episcop latin (catolic) după Cruciadele catolice venite din apusul Europei, care pretindeau că apără Bizanțul de năvălirile dinspre Asia, dar, în fond, i-au cucerit capitala, Constantinopol, din 1204, antrenînd o uriașă migrație spre nord, împreună cu mulți khazari (popor turcic care a optat penru religia semită, i-a dat pe evreii karaiți) în lungul Donului și Nistrului, până în Lituania de azi.

[30]Parții (triburile parni sau aparni) au fost neamuri indo-iranice care trăiau pe fluviul Oxus (azi Amu Daria) și au creat marea civilizație antică numită Oxus. S-au extins cu începere din secoul al IX-lea îH dinspre sudul Asiei Centrale către Asia Mică. Au făcut parte din Confederația Dahae (Dasa însemna în sanskrită servitor al zeului; grecii spuneau daoi, ca și pentru daci) alături de triburile xanthi și pisuri (și azi în Grecia există toponimele Xanthi și Pisoderi). Au suportat numeroare atacuri, atât dinspre est (saka sau sciții, alanii sau iazigii), cât și dinspre vest (masageții, romanii). Când l-au biruit pe generalul roman Crassus, i-au tăiat capul și s-a jucat în fața regelui piesa *Bachantele*, de Euripide, folosindu-se capul lui Crassus pentru capul celui ucis în piesă: Pentheus (fiul fenicianului Cadmus și văr cu Dyonisos, zeul care avea și origini tracice). În paranteză fie spus, Euripides nu era grec prin origini. S-a născut pe insula Salamina, colonizată de Epidaur, locul celor mai vechi temple din Grecia antică și care-i venerau pe Apollo și Asklepios, ambii intrați în mitologia greacă pe filieră tracică. Lângă Epidaur se află Ligurio, unde s-a găsit o piramidă din perioada pelasgică. Ligurio evocă pe liguri, Liguria, din Italia, formată dintr-o migrație venită în nord în perioada antică din Calabria, aceasta fiind colonizată inițial de fenicieni, traco-iliri și apoi greci. Cristofor Columb era ligur. Ca urmare, dintre toți tragicii antichității grecești, piesele lui Euripide s-au păstrat până azi în cel mai mare număr. Conform enciclopediei bizantine *Suda*, din secolul al X-lea, a scris 92 de piese, care cuprind subiecte nu doar grecești, ci dedicate unor întâmplări legate de traci, mezi, parți, fenicieni. Închid paranteza. Tot neamuri scito-iranice au fost și mezii, atestați istoric cu vreo câteva sute de ani înaintea parților. Originea lor este în Azerbaidjanul și Turkmenistanul de azi. Această entitate (numită astfel de grecii antici, cu semnificația de median, dintr-o zonă mediană) era formată din șase triburi (mai exact caste, ca la indieni): busae, paraetaceni, strukhat, arizanti, budii și magi. Ultima castă, a magilor, era a sacerdoților, păzitorii focului sacru, deoarece credeau în zeul Mithra, al Focului. Ca origine, numele magi și atributul de sacerdoți (separați de alte triburi or caste) le-a fost dat în Mesopotamia, nu era cel dat de mezii înșiși (de altfel, mezii au cucerit Ninive în secolul al IX-lea îH). Standardul magilor a fost adoptat și de traci (care erau mult mai vechi ca origine a triburilor decât mezii și parții), locul lor fiind de preferință pe munte, cât mai izolat. Creștinismul ortodox a preluat acest atribut al magilor și Athosul îl exprimă în

cea mai mare măsură. Flavius Josephus scria - înainte de *Biblie* - că Madai (părintele triburilor de mezi) era fiul lui Japeth (unul din cei trei fii ai lui Noe), iar hittiții erau chiar urmașii lui Japeth. Tracii, numiți în lungul Drumului Mătăsii cimmerieni, au avut numeroase conflicte cu mezii și parții, fiind uneori biruitori și alteori biruiți. Astfel, regatul Pontului (pe țărmul sudic al Mării Negre), care cuprindea și o parte a Tauridei (unde dinastia domnitoare fusese Spartakos), a fost condus și de Mithridates (al parților). Media a cuprins nu doar triburi iranice, ci și numeroase altele (gelii, tapuri, cadusii, amardi, utii). Media a fost cucerită de Alexandru Macedon (la origini macedonenii sunt epiroți, nu greci; Strabo numește triburile molossienilor, chaonienilor și thesproților; în virtutea acestei apartenențe identitare, Pyrrhus al Epirului, fratele Olimpiei – mama lui Alexandru Macedon – a purtat războaie în sudul Peninsulei Italice, colonizată cândva și de epiroți (iliri). În română mezii au lăsat cuvinte care țineau la noi de organizarea militară medievală: mezii spuneau spāta pentru armată, la noi era numit spătar șeful armatei (cuvânt preluat prin filtrul limbii grecești bizantine); spuneau vazrka pentru mare, la noi a dat (om) de vază. Armenii, sciții, osetinii au și ei influențe lingvistice cu originea în limba mezilor. Mezii și parții, împreună, i-au dat pe perși. Împăratul Traian a cucerit Susa, capitala Persiei, în 116 dH, dar au izbucinit revolte în Mesopotamia și, în timpul retragerii armatelor romane, a murit (în 117 dH).
[31]Pelasgii au fost populația de substrat a continetului european și Asiei Mici, menționată ca atare de surse antice. Homer și Hesiod, care au trăit în secolul 8-7 îH, îi menționează de mai multe ori, numindu-i pelasgi pe cretani (unul din cele cinci triburi), pe aeolieni (în Asia Mică), pe troieni și aliații lor (peoni, leleges, lycieni și caucones). Argosul, Arcadia, Atena (cucerită de greci de la pelasgi în mileniul al II-lea îH, care apoi i-au solicitat pe cei cuceriți să ridice acropolele Atenei și le-au dat în schimb pământ, dar, fiindcă îl cultivau mai bine decât grecii, i-au alungat), Efesul, Larissa, Thesalia, Peloponezul, Dodona, Achaia, Samothrace (unde aveau loc orgiile pelasgice de conexiune cu Lumea de Dincolo). Cultul cabirilor e la origini pelasgic. Au mai fost pelasgi, proveniți dintr-o migrație care a trecut prin Iliria (Epir), triburile dauni, iapigi, messapii, oenotrii și peucetii din Italia. Mai sunt pelasgice insulele Lesbos, Thassos, Chios, Corfu, Iolcos, Zakynthos ș.a. Limba pe care o vorbeau nu semăna cu limba greacă, dar semăna cu limba vorbită de traci. De altfel, Achile, conducătorul pelasgilor după Homer, a fost îngropat, tot după Homer, pe insula Leuke (azi a Șerpilor, aflată la vărsarea Dunării în Mare). Trebuie precizat că atât Homer, cât și Hesiod, și-au făcut opera în greaca aeoliană și ioniană, iar despre ionieni spun, ambii, că nu erau greci prin origine, ci tot pelasgi. De altfel, cei doi autori nu sunt nici ei greci. Despre primul se știe doar că a cunoscut extrem de bine insulele care mărgineau Troia și le descrie cu exactitate, iar numele e de fapt o poreclă, Omiroi înseamnă Orbul (probabil ca prizonier de război). Despre Hesiod se știe că s-a născut în Asia Mică, la Cyme, nu departe de Larissa, despre care chiar el spune că era pelasgică. La trei secole distanță, Herodot folosește numele pelasgi ori de câte ori e vorba despre locuitorii Peninsulei Grecești de dinaintea migrației grecilor în zonă. Precizează și el că vorbeau o limbă ne-grecească și că trăiseră în Creta cu mult înaintea civilizației

minoice (care a fost în mileniul al III-lea îH). Susține că ionienii și dorienii erau mai vechi decât grecii. Îi numește pe aheeni pelasgii argilieni (de pe coastă). Consideră că și Caria, țara lui, avea origini pelasgice. La un veac după Herodot, Aristotel cel născut în Trakia, scria că Oenotria, din Peninsula Italică, fusese colonizată de pelasgi veniți din Arcadia. Strabo, care a trăit în secolul I îH și se născuse în Pont (Asia Mică) a numit Pelasgia următoarele teritorii: Thesalia, Troia, Larissa din Argos, Termopile, Munții Pindului, Beotia, Lemnos, Ionia, Chiosul, vecinii Ciliciei (care erau frigieenii), tracii crotones (sau crestones), Miletul (care a colonizat țărmul Scythiei Minor, adică Dobrogea), peucetinii din nordul Italiei (etrusci), care veniseră din Lemnos. Pontul, locul unde s-a născut Strabo, poartă numele unui personaj mitologic – Pontos – despre care greciii antici credeau că a fost născut de Gea (Pământul) singură, fără vreun partener. Este singurul personaj al mitologiei grecești cu acest atribut, un titan, ceea ce atestă importanța implicită a mării (asta înseamna pontos) în existența cotidiană a întregii arii unde se cuprindeau pelasgii. Thucidide, care era trac (pe numele real Oloros) din Trakia, contemporanul lui Herodot, a scris despre marele război peloponeziac dintre Atena și Sparta, unde atenienii au pierdut în fața spartanilor, care aveau și ei origini pelasgice. Consideră pelasgică Peninsula Chalcidică, unde se născuse chiar el și numește Grecia – Pelasgia. Se referă la legătura dintre Insula Lemnos și Etruria, ca și la ascendentul lor pelasgic, comun. Cu un astfel de portofoliu al autorilor care se referă la pelasgi, nu pare deloc ciudat și nici întâmplător faptul că Virgiliu (secolul I îH), în *Eneida*, se referă la pelasgi. El însuși era etrusc prin origini. La fel Pliniu cel Bătrân (secolul I dH), care se născuse în Liguria, zonă tracică, inițial provenită dintr-o migrație pe care o numește pelasgică. Cu întreg acest ascendent pare straniu faptul că Nicolae Densusianu, care a scris despre pelasgi în *Dacia preistorică,* precum și Vasile Pârvan în *Getica* au fost atât de sever amendați de colegii lor, istoricii din România. Nu putem pune acest lucru decât pe seama faptului că școala istorică românească s-a format cu precădere ca urmare a demersului iluminist din Transilvania, bazat pe greco-catolicism, pe tentativa Vaticanului și Imperiului Austro-Ungar de a controla acest spațiu, ceea ce a însemnat o relevare peste măsura adevărului a faptului că poporul român s-a construit ca entitate pe urmele (și nu înaintea) celui latin. Acest demers a venit în continuarea atestărilor foarte vechi și solidificate în timp ale faptului că Dacia însăși fusese, în ansamblul lumii tracice și pelasgice, un spațiu sacru, de refugiu pentru toată lumea veche, ceea ce s-a tradus inclusiv prin tentativa dacilor, apoi a valahilor dintre granițele fostei Dacii de a-și păstra standarde de neutralitate față de oricare dintre posibilii nou-veniți în spațiul ei pentru a gestiona astfel echilibrul interior al țării. În plus, în peisajul epocii (care a implicat dispariția de imperii, războaie mondiale) avea sens o strângere a rândurilor în jurul unei idei-pilot care să asigure deschiderea europeană a țării. Din păcate acest fapt a acoperit în timp aceeași perioadă cu a fascismului italian, care promova latinitatea noastră ca mijloc de explicare a alianței de război. Totuși, necunoașterea sau falsificarea reperelor identitare de fundament ale nației ridică la orizont uriașe probleme de manipulare(am fi o nație de adunătură) și de punere pe piste depărtate de calea reală chiar a viitorului ei. Iar prezentul solicită, prin toate impulsurile ca-

re vin în spațiul românității, atât dinspre continentul european, cât și dinspre Mediterana de Sud-Est, recunoașterea și asimilarea uriașului trecut care ne-a produs pe noi, cei de azi și a importanței conexiunilor lui cu prezentul. Pare clar că nu putem fii altcineva decât cei care suntem. De aici ar trebui să înceapă consolidarea și construcția viitoare a nației, inclusiv ca opțiune culturală.
[32]Huțulii sunt un grup enic care locuiește în ceea ce istoric se numea Ț ara Huțulilor și cuprindea Bucovina de Nord, Maramureșul de Nord, Pocuția și Transcarpatia. Toate aceste zone se află în afara hotarelor României de azi, dar huțulii provin, ca și noi, din daci, însă amestecați cu slavi și nu cu romani. S înrudesc lingvistic atât cu românii, cât și cu goralii din Polonia, cu rutenii, boikii, lemki - grupuri enice avînd de asemenea ca origine pe dacii de nord sau dacii liberi (care locuiau în Munții Beskizi și până în Silezia de azi și i-au ajutat pe aceia cuceriți de romani, prin lupte de gherilă, să redevină liberi). Din diverse motive istoric explicabile, sub presiunea imperiilor în care se aflau, unii dintre ei au migrat, cu deosebire în Transilvania, fapt atestat mai ales prin onomastica din regiune, dar și prin unele toponime.
[33]Francmasoneria este urmarea a numeroase tipuri secrete de asociere a unor grupuri de oameni cu scopul, declarat, de a face bine semenilor lor printr-un plus de metode de accesare a unor coordonate ale vieții înseși neaflate la îndemâna tuturor. Pe de altă parte, francmasoneria a apărut pentru a stăpâni, influența și chiar conduce largi procese sociale, menite să modifice însuși conținutul cotidianului, în sens global. Prima formă atestată de astfel de grup secret a fost aceea a magilor, trib de sacerdoți din Media, care a dus la fortificarea mezilor în Asia Centrală (partea sudică) și constituirea unui mare imperiu. Magii au devenit și sacerdoții triburilor de traci, au intrat în creștinism ca eremiți și Athosul însuși moștenește coordonate ale acestui fel de grup secret. În linia magilor, cu influențe mithraice, s-a dezvoltat brahmanismul din India, grupul adepților zeiței Isis (a fecundității și naturii), misterele de la Eleusis (acestea aduceau în prim plan și linia tracică aflată în prelungirea tracului Orfeu, fondatorul muzicii și artelor ca expresie a unui conținut sufletesc și nu rațional - vezi deopotrivă înfluența lui Pythagoras din Samos și cultul cabirilor), de legătură cu Lumea de Dincolo, a celor morți (dar capabili de comunicare cu cei vii), precum și cu Universul, cu Cerul în sens larg, printr-un arbore al vieții care leagă între ele cele trei lumi: de Dincolo, lumea celor vii și lumea originară, a Cerului. Următoarele forme de organizare secretă a creștinilor de la începuturile lor de organizare, apoi a Druizilor și a Templierilor - au mers de asemenea pe urmele vechi ale lui Orfeu și mithraismului. Aceste forme de organizare secretă s-au perpetuat în perioada medievală, cu accente diferite de la o arie geografică la alta și implicînd abordarea unor chestiuni din ce în ce mai apropiate de standardele social-politice ale vremii. Astfel, pe Coasta Dalmată de pildă, s-a dezvoltat așa numita masonerie a lemnului - grupul secret al carbonarilor (cărvunarilor) pe urmele foarte vechi ale folosirii antice a lemnului ca material de construcție (în care lumea tracică a excelat). Așa se face că acțiunea de unificare a Italiei ca țară a beneficiat din plin de aportul carbonarilor, sărind, practic, peste toată încărcătura de semnificație lăsată de Imperiul Roman și mergând cu mult în urmă, la primii locuitori ai peninsulei,

traco-iliri, urmași ai lui Neoptolemos, fiul lui Achille cel din Pelasgia Argiliană, după cum scria Herodot. Francmasoneria care a debutat în Britania, deși preia rituri ale druizilor (care se reclamau de la esenieni), începe totuși cu lordul protector al Angliei din veacul al XVI-lea, Oliver Cromwell, care, bazat pe ordinul Arhitecților (și el semi-secret), adică al constructorilor de cetăți a devenit (în sens francmason) ordinul secret al constructorilor de suflete, de orientări ale statului. Simbolurile francmasoneriei cuprind compasul și echerul, dar și steaua lui David, alături de multe alte insemne provenite din adâncimile timpului și care au căpătat semnificații puțin diferite de la un veac la altul. Există, dincolo de orice fel de rit, două aripi majore ale francmasoneriei: laică și religioasă, ca și rituri care evocă momentul de apariție (masoneria franceză, anglo-saxonă – ritul antic și acceptat, a Europei de Est etc.

[34]Shop este azi o euroregiune a Bulgariei. În antichitate acolo a fost marele Regat tracic al Odrisiei (capitala Seuthopolis, după numele dinastiei Seuthes), a cărui frontieră nordică se afla la limita sudică a Dobrogei de azi. Triburile care formaseră acest regat se numeau sapaei și de la numele lor a derivat, în Bulgaria, euroregiunea Shop. Anton Pann și scriitorul bulgar Elin Pelin își aveau amândoi originile în această arie. Regatul Odrisiei s-a format ca o confederație a 40 de triburi care se aflau în vestul Turciei de azi, nordul Greciei de azi, Bulgaria de azi (inclusiv Cadrilaterul). Au fost apărători ai Istrosului (Dunărea) și au protejat Dacia de numeroase atacuri ale triburilor migratoare. Marea de Marmara a fost marea interioară a regatului. Istoricii antici Herodot, Thucidide și Xenophon au lăsat mărturii scrise despre acest regat care a reușit să păstreze identitatea tracică după ce Trakia însăși fusese subjugată de perși (seolul al VI-lea îH, Darius cel Mare). Cultura și civilizația Odrisiei a fost cu mult peste standardele zonei (inclusiv grecești), iar numeroasele bijuterii din aur, foarte fin lucrate, atestă metode extrem de vechi de prelucare, practicate încă de sarmați și Civilizația Oxus (azi Amu Daria). În Regatul Odrisiei s-a hotărât, așa cum se hotărâse și pentru toată Asia Mică, sub Mausolos, regele Cariei, să fie adoptat alfabetul grec (limbile fiind diferite), care aveau de ținut piept perșilor, spre a susține și astfel o luptă comună. Gustav Weigand (german) și Konstantin Jireček (ceh), ambii lingviști specializați în probleme balcanice și românești, îi menționează deopotrivă pe sapaei, adică pe shopii moderni, rămași celebri prin tipul de umor și capacitatea de cuprindere și de reacție la problemele vieții.

[35]Jean François Marmontel (1723-1799) s-a născut în Aquitania (zonă a limbii occitane sau langue d'oc – în limba locului se numea prouvençau, adică provincială, azi Provence; se aflǎ în SV Franței), al cărei trecut îndepărtat este legat de faptul că primii locuitori vorbeau o limbă non indo-europeană, ca și limba bască ori tracică. A studit la Toulouse (antica Tolosa, cetate din aceeași serie cu Masalia – Marseille, Bordeu – Bordeaux). A fost istoriograf, membru al Acadmiei Franceze, francmason. Subiectele lui literare depășesc, prin tematică, sfera Franței. A scris de pildă *Cleopatra, Heraclidele, Egipt, Sibariții, Didona, Penelopa, Belizarie, Incașii* etc.

[36]Rutenia a fost parte a Federației Lituano-Polone, cu rang de voievodat, din secolul al XV-lea până într-al XVIII-lea. Descendența populației este predominant

slavă, cu o importantă parte de substrat sarmat, ceea ce a dat asemănări cu zonele geto-daco-tracice. De-a lungul istoriei Rutenia a fost un regat important (Rutenia Mare, formată din Rutenia Albă sau de nord și Rutenia Roșie sau de răsărit), religia era ortodoxă. Confruntat cu Cruciadele Teutone, de catolicizare forțată, regatul a avut luptători remarabili pentru păstrarea identității prin religie. Lingvistica istorică îi numește pe lituanieni sarmații de nord, iar pe daco-traci sarmații de sud. Lituanienii înșiși își spun dacii de nord, iar lingvistica istorică se ocupă de substratul dacic (sarmat) al limbii (au identificat 600 de cuvinte de substrat). În Lituania există și astăzi un voievodat numit Trakai. El a fost, de-a lungul timpului, domeniu al coroanei, iar în prezent este zonă etnografică protejată. Mai ales în Transilvania, dar și în Moldova, există un număr însemnat de ruteni, migrați de-a lungul timpului. Numele lor de familie se termină de obicei în -(i)uc.

[37]Războiul încheiat cu Pacea de la București din 1812 fusese ruso-otoman, câștigat de Rusia. Austro-Ungaria fusese aliata Imperiului Otoman. La sugestia ei Basarabia a fost dată în dar Rusiei de către otomani, ca schimb pentru alte priorități pe care otomanii și austro-ungarii le păstrau în Balcani, deși condiția Moldovei în Imperiul Otoman nu fusese aceea de parte a Imperiului, ci plătea doar tributul mic, care-i asigura dreptul de păstrare a granițelor și armatei proprii. Dimitrie Cantemir, în Tratatul cu Petru I (1711), preciza acest fapt.

[38] Epidaur a fost o cetate antică independentă, în sud-estul Peninsulei Elene, cu deschidere la Golful Saronic. Principalii săi zei erau Apollo (al artelor) și Asklepios (al medicinei), ambii cu origini pre-grecești, tracice. Apollo era venerat și în Asia Mică drept Aplu (iar mama lui, Leto, îl născuse pe muntele Sypilus, în Figia, ca și pe sora sa, Artemis, a vânătorii, devenită Diana la romani, prin intermediar etrusc). Dacii îl numeau pe Apollo – Apulon, iar acesta a fost și numele cetății dacice (sanctuar) pe locul de azi al Albei Iulia.

[39]Vezi nota nr. 30.

[40]Junimismul n-a fost o idee (o ideologie) strict românească, ci francmasonă. În aceeași perioadă de timp s-a desfășurat și activitatea Junilor Turci, finalizată cu dispariția Imperiului Otoman (nu numai prin aceste acțiuni, ci și prin războaie, între care războiul ruso-turc deschis pe două fronturi: în lungul Dunării și în lungul țărmului răsăritean al Mării Negre, în 1877-1878, război la care românii au fost aliații Rusiei și și-au câștigat prin lupte proprii independența de stat). Trebuie observat cât de amplă a fost, pe continentul european, mișcarea francmasonilor laici, revoluționari și democrați. Revoluțiile de la 1848, înfrânte aparent, au destructurat în profunzime Europa Imperiilor și au creat Europa Națiunilor. Toate drapelele tricolore ale țărilor lumii au origine francmasonă.

[41]Trebuie precizat în acest context că, după căderea Imperiului Otoman, dis-părut efectiv în 1923 (anul când România Mare adopta prima constituție a statului unit), când a venit la putere Kemal Atatürk, aromân din Salonic după mamă și care s-a sprijinit, în preluarea puterii, pe acțiunile minerilor din Alpii Pontici (odinioară Bithynia tracică și Paphlagonia), a implementat în noua republică reforme de modernizare majore. Printre ele, scrierea cu alfabet latin, alcătuit (ce semnificativ!) după modelul alfabetului românesc.

[42]Leon Troțki (1879, Cherson, Crimeea – 1940, Mexic) – s-a afirmat mai întâi ca social-democrat în Rusia de dinainte de primul război mondial (atunci i-a cunoscut pe Dobrogeanu Gherea și Cristian Rakovski). În contextul revoluției ruse care a început în 1917 a fost de partea lui Lenin, nu a lui Stalin. Rusia a ieșit din primul război mondial din cauza revoluției, dar și ca urmare a Păcii de la Brest Litovsk, prin care Puterile Centrale (Germania, Austro-Ungaria, Imperiul Otoman) își arondaseră fâșia dintre Marea Baltică și Marea Neagră (Crimeea inclusiv, fosta Taurida antică – v. nota nr. 31) linie numită Marea Barieră Continentală (dintre Europa și Asia). Troțki a luptat în Războiul Civil din Spania (unde stânga a pierdut puterea în favoarea fasciștilor), a emigrat în diverse țări și a fost ucis în Mexico City de trimișii lui Stalin. A fondat Internaționala Socialistă, care există și astăzi.

[43]Cristian Racovski (1873, Kotel, lângă Sliven – 1941, Oriol, Rusia) a fost un om politic valah din Bulgaria. Zona Sliven face parte din euroregiunea Shop (v. nota 34). S-a mutat în România cu părinții în 1880. Ca student la Berlin a făcut parte din cercul social-democrat al lui Wilhelm Liebknecht. A fost corespondent pentru Balcani al publicației comuniste franceze „L'Humanité". În 1910 a fost unul dintre fondatorii Partidului Social-Democrat Român. A contribuit la formarea mișcării sindicale în România. A luptat în 1917 în revoluția rusă (la Odesa). În pregătirea Marii Uniri a fost de partea României pentru recuperarea Basarabiei. A făcut parte din Komintern și a cerut excluderea din Partidul Comunist Român a unor lideri. L-a invitat pe Panait Istrati în 1935 să viziteze URSS. Arestat de Stalin în 1936 în cadrul marii epurări, a fost împușcat.

[44]Eric Hobsbawm (1916, Alexandria, Egipt – 2012, Londra) – sociolog britanic marxist (s-a înscris în Liga Tinerilor Comuniști din Germania în 1931 și a plecat din partid în 1956, la invadarea Ungariei de către URSS). În lucrarea *Vârsta extremelor: scurtul secol XX, 1914-1991*, tradusă și în românește, folosește drept premisă și concluzie ideea că veacul XX a început, în fapt, după 1914 (primul război mondial), când s-a impus un nou conținut al Europei Națiunilor (și, astfel, al tuturor națiunilor lumii) și a sfârșit odată cu prăbușirea sistemului socialist, brațul de echilibru planetar al sistemului capitalist în balanța puterii statelor.

[45]Deși n-a rămas consemnat în scris, este sigur că în perioada studiilor berlineze Goga l-a cunoscut pe I. L. Caragiale, și el aromân ca origine, plecat din țară la Berlin. Dar, fiind arestat la Szeged, în 1911, a primit acolo vizita lui Caragiale (cu doar un an înainte de moartea acestuia), ceea ce a rămas consemnat. Nu se știe ce au discutat cei doi și ce îndemnuri i-a dat scriitorului cel tânăr mai vârstnicul său confrate. Dar evoluția ulterioară a lui Goga pare să fie semnul împlinirii unei făgăduieli.

[46]Louis Hjelmslev (1899–1965), în lucrarea sa despre teoria limbajelor, folosește dichotomia între forma și substanța conținutului unui mesaj lingvistic. Hjelmslev a fost fiul unui matematician danez cunoscut. Modul de conceptualizare lingvistică pe care-l folosește se resimte de educația din familie în aceeași măsură în care se resimte de învățătura primită de la Ferdinand de Saussure, semiotician elvețian, profesorul său. În vremuri extrem de grele (Războiul Civil din Spania, marea criză economică, al Doilea Război Mondial) a reușit, folosind aceste date

formative, să transmită nu doar indicii despre sine, să construiască o școală științifică fondată pe un mare grad de conceptualizare logică, ci și, am putea spune, să prefigureze lingvistica matematică și informatica în sens larg, ca teorie a limbajelor. Lucrarea lui capitală, de sub o sută de pagini, a apărut în daneză, în 1943 și evocă, încă din prefață, „însingurarea" individului, necesitatea de „a face ceva" care să-i lege în profunzime pe oameni. A construit teoria sa structuralistă încercând să găsescă liniile de forță lingvistice (dincolo de specificul fiecărei limbi), capabile să ofere un sens, o direcție de coeziune a umanității. În acest sens, demersul său putem spune că ne prefigurează și pe noi, cei care încercăm să așezăm sub semnul apropierii identitare grupuri de oameni dintr-o umanitate mereu mai dispersată. Deoarece Hjelmslev însuși își începea celebrul studiu, *Prolegomene la o teorie a limbajului,* cu această aserțiune: „Limbajul nu este un însoțitor exterior. El leagă în profunzime, în mintea omului, o bogăție de amintiri moștenite de acelea obținute de conștiința vigilentă din viața proprie și din istoria nației, formând în tot o marcă distinctivă a personalității, la bine și la rău, marca distinctă a omului și a națiunii, patentul de noblețe al speciei umane." Cuvintele lui nu definesc nimic altceva decât identitatea individului, a națiunii și a speciei umane, adică problema de fond a noastră, a tuturor.

[47]Vezi nota nr. 30

[48]Yoshihiro Francis Fukuyama (n. 1952) este un cercetător american de origine ruso-japoneză. Cea mai cunoscută lucrare a sa, *The End of History and the last Man* (Sfârșitul istoriei și ultimul om), 1992, este aceea unde afirmă și încearcă să argumenteze că democrațiile actuale, de tip liberal, ca și capitalismul sălbatic al piețelor în întregime libere sunt semnul clar al faptului că umanitatea a abandonat calea istoric trasată a luptelor ideologice, iar acesta este sfârșitul tipurilor de societate care au existat până în prezent. Ca poziție politică, Fukuyama este un neoconservator, nu un fascist cum se afirmă în *Manifestul fracturist.* Cel mai probabil, adăugarea numelui lui Fukuyama este contribuția lui Dumitru Crudu, care a studiat și în Georgia, la Tbilisi, unde Fukuyama a fost invitat să-și prezinte opiniile și a făcut mare vâlvă.

[49]Denumire a apartenentilor Cenaclului de Luni, fondat de Nicolae Manolescu la Facultatea de Limba și Literatura Română din București, înainte de 1989.

[50]Teoreticianul si sustinătorul (existentei) postmodernismului în literatura română a perioadei socialiste (după logica sincronismului cu restul Europei, teorie inițiată și susținută în preajma celui de-al doilea război mondial de E. Lovinescu) a fost criticul literar Eugen Simion. În virtutea acestor coordonate teoretice i-a susținut în principal pe Nichita Stănescu și Mircea Cărtărescu.

[51]Aluziile se referă, în principal, la Eugen Simion, Nicolae Manolescu si Mircea Dinescu.

Bibliografie

* * * – *Bibliografia românească modernă (1831-1918)*, coordonator Gabriel Ştrempel, 4 vol., Bucureşti, Editura Academiei, 1986-1994

* * * - *Dicţionar de istorie veche a României*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1976

* * * – *Dicţionar de personalităţi româneşti. Noua Românie – matricea fizică spirituală a fiinţei noastre,* Bucureşti, Fundaţia Noua Românie, 2001.

* * * - *Dicţionar enciclopedic,* Editura Enciclopedică, 7 vol., 1993 - 2009

* * * - *Dicţionar enciclopedic român,* Editura Politică, 4 vol., Bucureşti, 1962- 1966

* * * - *Dicţionarul literaturii române de la origini până la 1900,* Editura Academiei, 1979

* * * - *Enciclopedia marilor personalităţi din istoria, ştiinţa şi cultura românească de-a lungul timpului,* 2 vol., Bucureşti, Editura Geneze, 2003

* * * - *Enciclopedia Sovietică Moldovenească,* 8 vol., Ivan Ivanovici Bodiul coordonator, Chişinău, Redacţia Enciclopediei, 1970-1981

* * * - *Ethnologue: Languages of the world,* Editor Barbara F. Grimes, Dallas, TX: SIL International, 2000

* * * - *Istoria învăţământului din România*, coordonator Ştefan Pascu, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1971

* * * - *Les Scythes* – "Dossiers d'Archeologie", nr. 194/01.06.1994

* * * - *Români majoritari/români minoritari: interferenţe şi coabitări lingvistice, literare şi etnologice*, Iaşi, Editura Alfa, 2007

* * * - *Universitatea din Cernăuţi în perioada interbelică,* Suceava, Editura Ion Grămadă, 2005

Balacciu, Jana – *Dicţionar de lingvişti şi filologi români,* Editura Albatros, 1978

Balaci, Anca - *Mic dicţionar de mitologie greacă şi romană,* Bucureşti, Editura Mondero, 1992

Băileşteanu, Fănuş - *Personalităţi culturale româneşti din străinatate. Dicţionar,* Bucureşti, România Press,1999

Balotă, Nicolae – *Caietul albastru,* 2 vol., Editura Ideea Europeană, 2007

Brentjes, B. - *The History of Elam and Achaemenid Persia. An Overview*, în J. M. Sasson - *Civilizations of the Ancient Near East,* Scribner, 1995

Cantemir Dimitrie – *Istoria creşterii şi descreşterii Imperiului Otoman* în Cantemir, Dimitrie - *Operele Principelui Demetrii Cantemirii,* ediţia Gr. Tocilescu, Societatea Academică Română, 1878-1888

Cartojan, Nicolae - *Istoria literaturii române vechi,* Bucureşti, Editura Minerva, 1980

Călinescu, G. - *Istoria literaturii române de la origini până în prezent,* Bucureşti, Fundaţia Regală pentru Literatură şi Artă, 1941

Chahin, M. - *The Kingdom of Armenia*, Dorset Press, New York, 1991
Cimpoi, Mihai – *O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia,* Editura Arc, 1997
Daicoviciu, H. - *Dacii,* Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1971
Dalley, Stephanie M. - *Myths From Mesopotamia,* Oxford University Press, 1989
Desborough, V. R. d'A. - T*he Last Mycenaeans and Their Successors,* Oxford University Press, 1964
Dothan, Trude Krakauer şi Moshe Dothan - *People of the Sea: The Search for the Philistines*, Macmillan Publishing Company, New York,1992
Drews, Robert - *The End of the Bronze Age: Changes in Warfare and the Catastrophe CA. 1200 B.C.*, Princeton University Press, 1993
Findley, Carter Vaughin - *The Turks in World History,* Oxford University Press, 2005
Finley, M.I. - *The Ancient Greeks,* Penguin Books, Markham, Ontario, 1963
Foltz, Richard C. - *Religions of the Silk Road*: *Overland Trade and Cultural Exchange from Antiquity to the Fifteenth Century,* St. Martin's Griffin, New York, 1999
Gherman, Ion - *Românii din jurul României,* Bucureşti, Editura Vremea, 2003
Gimbutas, Marija Alseikaite - *The prehistory of Eastern Europe,* Mass, Peabody Museum, Cambridge, 1956
Jack Goody - *The Logic of Writing and the Organization of Society,* Cambridge University Press, 1986
Réné Grousset - *The empire of the Steppes*, Rutgers University Press, 1989
Herodot - *Istorii*, ESPLA, Bucureşti, 1964
Ioanniţiu, Nicolae Th. – *Istoria editurii româneşti,* Editura Cartea Românească, 1943
Viacheslav V. Ivanov şi Thomas Gamkrelidze - *The Early History of Indo- European Languages,* în "Scientific American" nr. 262/3, (1990)
J. Katz - *How to be a Dragon in Indo-European. Hittite illuyankas and its Linguistic and Cultural Congeners in Latin, Greek, and Germanic* în Mír Curad. Studies in Honor of Calvert Watkins, ediţia Jasanoff, Melchert, Oliver, Innsbruck 1998
Lazarovici, M. C. - *Pre-signs of writing on Neo-Eneolithic altars, Early Symbolic System for Communication in Southeast Europe,* BAR International Series 1139, Vol. I, Oxford University Press, 2003
Iaroslav Lebedinski - *Les Scythes. La civilisation nomade des steppes,* VIIe - IIIe av. J.-C., Errance, Paris, 2003
Lozovan, Eugen - *Dacia Sacră,* Editura Saeculum, Bucureşti, 2005
Macrea, Mihail; Octavian Floca; Nicolae Lupu; Ion Berciu - *Cetăţi dacice din sudul Transilvaniei,* Editura Meridiane, Bucureşti, 1966
Mellaart, James - *Ċatal Hüyük: A Neolithic Town in Anatolia*, McGraw-Hill, 1967
Olariu, Lucian A.; E. Alexandrescu; G. Skog; R. Hellborg; K. Stenström; M. Faarinen şi P. Persson - *Dating of two Paleolithic human fossil bones from Romania by accelerator mass spectrometry,* NIPNE Scientific Reports, 2001- 2002
Pálóczi-Horváth, A. - *Pechenegs, Cumans, Iasians: Steppe peoples in medieval Hungary,* în „Kultúra", Hereditas, Budapesta, 1989
Pârvan, Vasile - *Getica, o protoistorie a Daciei,* Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1982
Potts, D. T. - *The Archaeology of Elam: Formation and Transformation of an Ancient Iranian State,* Cambridge University Press, 2004

Predescu, Lucian - *Enciclopedia României* (Cugetarea), ediţie Anastatică, Bucureşti, Saeculum I.O., Vestala, 1999
Pritchard, J. - *Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament,* Princeton University Press, 1955
Renfrew, C. - *Archeology and language: The Puzzle of Indo-European Origins,* Jonathan Cape, Londra, 1987
Roşu, Costa – *Lexiconul jurnalisticii româneşti din Iugoslavia,* Editura Libertatea, Novi Sad, 1989
Roşu, Costa - *Personalităţi din Voivodina*, Pancevo, Editura Libertatea, 2004
Rusu, Dorina – *Istoria Academiei Române. Repere cronologice*, Editura Academiei, 1992
Sanford, Holst - *Phoenicians, Lebanon's Epic Heritage*, Cambridge and Boston Press, Los Angeles, 2005
Sassu, Aurel - *Dicţionarul biografic al literaturii române*, Bucureşti, Editura Paralela 45, 2005- 2006
Satco, Emil - *Enciclopedia Bucovinei*, Iaşi, Editura Princeps Edit, 2004
Soucek, Svat - *A History of Inner Asia,* Cambridge University Press, 1997
Tebes, Juan Manuel - *Centro y periferia en el mundo antiguo. El Negev y sus interacciones con Egipto, Asiria, y el Levante en la Edad del Hierro (1200- 586 a.C.)*, CEHAO Monograph Series Vol. 1/2007
Ţarălungă, Ecaterina – *Dicţionar ilustrat al scriitorilor români*, Editura Litera Internaţional, 2005
Țarălungă, Ecaterina – *Enciclopedia identității românești,* vol. 1 – *Repere;* vol. 2 – *Personalități,* Editura AGIR, București, 2019
Țarălungă, Eaterina - *Viața în jurul Mediteranei și Proiectul România,* Editura Mistral, 2019
Wilcox, Peter - *Rome's Enemies: Parthians and Sassanids,* Osprey Publishing, 1986
Zaciu, Mircea; Marian Papahagi; Aurel Sasu – *Dicţionarul Scriitorilor Români,* Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române, 5 vol., 1998 – 2000

Pentru adolescenți și profesorii lor

ISBN 978-606-8338-30-9
9 786068 338309